

UNIVERZITA KARLOVA
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Katedra systematické teologie a filosofie

Jan Poříz

**Přátelství Terezie od Ježíše s Jeronýmem Graciánem na
pozadí reformy karmelitánského řádu**

Rigorózní práce

Praha 2021

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

Ve Slaném, dne 26. 4. 2021

Jan Poříz

Bibliografická citace

Přátelství Terezie od Ježíše s Jeronýmem Graciánem na pozadí reformy karmelitánského řádu [rukopis] : rigorózní práce / Jan Poříz; Praha, 2021. -- 197 s.

Anotace

Rigorózní práce „Přátelství Terezie od Ježíše s Jeronýmem Graciánem na pozadí reformy karmelitánského řádu“ nejprve stručně nastiňuje různé náhledy na význam přátelství a mezilidských vztahů v duchovní tradici (1. kapitola). Následně představuje Tereziiny nejvýznamnější přátelské vztahy a ukazuje, jakým vnitřním vývojem v této oblasti života procházela (2. kapitola). Nejhlubším vztahem, který prožila, bylo přátelství s otcem Jeronýmem Graciánem, prvním provinciálem bosých karmelitánů. Trvalo posledních osm let jejího života (1575 – 1582). Mělo rozměr přirozeně lidský, ale i duchovní a praktický. Terezie s Graciánem si navzájem sloužili duchovními radami, společně uvažovali o reformě karmelitánského řádu a uváděli ji do praxe. Jednotlivé roviny přátelství a jejich vývoj jsou analyzovány rok po roce (3. kapitola). Svou zkušenost přátelství s Bohem i s lidmi se Terezie snažila předávat formou nauky především svým „duchovním dcerám“, bosým karmelitkám (4. kapitola). Vedle přínosu k hlubšímu porozumění přirozenému a lidskému rozměru osobnosti Terezie od Ježíše a jeho začlenění do vztahu s Bohem, práce rovněž představuje možná vysvětlení některých zdánlivých protikladů mezi její životní praxí a naukou o přátelství a lásce k bližnímu.

Klíčová slova

přátelství, řeholní život, reforma, dopisy Terezie od Ježíše

Abstract

The rigorous work "The Friendship of Teresa of Jesus with Jerome Gratian Against the Background of the Reform of the Carmelite Order" first briefly outlines various perspectives on the importance of friendship and interpersonal relationships in the spiritual tradition (Chapter 1). It then presents Teresa's most important friendships and illustrates the type of internal development she went through in this area of life (Chapter 2). Her deepest relationship was her friendship with Father Jerome Gratian, the first Provincial of the Discalced Carmelites. It lasted the last eight years of her life (1575 - 1582). It had a naturally human dimension, but also a spiritual and practical one. Teresa and Gratian supported each other with spiritual advice, considered the reform of the Carmelite order together, and implemented that reform. The individual levels of friendship and their development are analysed year by year (Chapter 3). Teresa tried to pass on her experience of friendship with God and with people, in the form of a doctrine mainly to her "spiritual daughters," the Discalced Carmelites nuns (Chapter 4). As well as contributing to a deeper understanding of the natural and human dimension of the personality of Teresa of Jesus and how it is incorporated in her relationship with God, the work also presents possible explanations for

some apparent contradictions between her life practice and the doctrine of friendship and neighbourly love.

Keywords

friendship, consecrated life, reform, Teresa of Jesus' letters

Počet znaků (včetně mezer): 641 925

Poděkování

Děkuji otci Pavlu Vojtěchu Kohutovi OCD za poskytnutí jeho dosud nepublikovaných překladů děl a dopisů sv. Terezie od Ježíše. Dále děkuji Ivě Pecháčkové, Lucii Michlové a Michaelae Jungové za péči, kterou věnovaly rukopisu této práce. Rovněž děkuji komunitě bosých karmelitánů ve Slaném, která mi poskytuje duchovní i lidské zázemí, nezbytné k životu a k práci.

Obsah

Prolog	9
1. Přátelství v duchovní tradici.....	11
1.1. Biblická epocha	11
1.2. Patristická epocha.....	14
1.3. Epocha středověku	17
1.4. Závěr.....	22
2. Přátelství Terezie od Ježíše	23
2.1. Boholidská láska.....	23
2.2. Přátelství v jednotlivých životních etapách.....	25
2.2.1. Období dětství (1515-1528)	25
2.2.2. Období dospívání a rané dospělosti (1528-1535).....	25
2.2.3. V klášteře Vtělení, před definitivním obrácením (1535-1554)	26
2.2.4. V klášteře Vtělení po definitivním obrácení a v klášteře svatého Josefa (1554-1567) .	28
2.2.5. V čase zakládání a reformy karmelitánského řádu (1567-1582).....	30
2.3. Závěr.....	36
3. Přátelství s Jeronýmem Graciánem	38
3.1. Jeroným Gracián – neznámá osobnost	38
3.1.1. Před vstupem na Karmel	39
3.1.2. V pastranském noviciátu	41
3.1.3. Apoštolský komisař v Andalusii	43
3.1.4. Setkání v Beas de Segura	45
3.2. Dopisy, svědkové přátelství.....	49
3.3. Rok 1575	51
3.3.1. Osobní rovina	55
3.3.2. Rovina duchovního doprovázení	57
3.3.3. Rovina spolupráce na reformě řádu.....	60

3.4.	Rok 1576	62
3.4.1.	Osobní rovina	68
3.4.2.	Rovina duchovního doprovázení	73
3.4.3.	Rovina spolupráce na reformě řádu	79
3.5.	Rok 1577	83
3.5.1.	Osobní rovina	91
3.5.2.	Rovina duchovního doprovázení a spolupráce na reformě řádu	94
3.6.	Rok 1578	96
3.6.1.	Osobní rovina	102
3.6.2.	Rovina duchovního doprovázení	108
3.6.3.	Rovina spolupráce na reformě řádu	111
3.7.	Rok 1579	118
3.7.1.	Osobní rovina	124
3.7.2.	Rovina duchovního doprovázení	127
3.7.3.	Rovina spolupráce na reformě řádu	129
3.8.	Rok 1580	133
3.8.1.	Osobní rovina	140
3.8.2.	Rovina duchovního doprovázení	143
3.8.3.	Rovina spolupráce na reformě řádu	145
3.9.	Rok 1581	147
3.9.1.	Osobní rovina	153
3.9.2.	Rovina duchovního doprovázení	157
3.9.3.	Rovina spolupráce na reformě řádu	159
3.10.	Rok 1582	166
3.10.1.	Osobní rovina	173
3.10.2.	Rovina duchovního doprovázení a spolupráce na reformě řádu	176
3.11.	Závěr	179

4. Přátelství v teorii a v praxi.....	182
4.1. Láska a přátelství.....	182
4.2. Láska, přátelství a duchovní růst.....	183
4.3. Závěr.....	184
Epilog.....	186
Seznam použitých zkratk.....	193
Seznam literatury.....	194

Prolog

Během karmelitánské řeholní formace jsme postupně poznávali výjimečnou osobnost svaté Terezie od Ježíše téměř vždy výhradně v souvislosti s vnitřní modlitbou, případně s ctnostmi potřebnými ke komunitnímu životu. Pokud zaznělo i něco dalšího, nepamatuji si to. Zřejmě i proto, že vnitřní modlitba byla tím, co mi tehdy připadalo jako jediné opravdu „karmelitánské“ a podstatné.

Hledání lidského a přirozeného rozměru Tereziina života a s ním spojeného lidského a přirozeného rozměru karmelitánského života jako takového, se pro mě stalo tématem a problémem až později. Nejvíce asi v letech 2013–2014, která jsem trávil studiem karmelitánské mystiky v Ávile, v odloučení od všech předchozích aktivit a od všech lidí, které jsem do té doby mohl poznat. A právě v této situaci, ve studentském pokoji s nádherným výhledem na ávilské hradby a věže kláštera Vtělení, se zrodil nástin tématu a prvních asi 30 stránek třetí kapitoly této práce.

Dlouho jsem se domníval, že své předsevzetí napsat komplexní pojednání o největším z Tereziiných lidských přátelství, totiž o přátelství s otcem Jeronýmem Graciánem, prvním provinciálem tereziánského Karmelu, nebudu už asi mít možnost realizovat.

Byla to až koronavirová krize, která mě, do jisté míry, opět uzavřela v klášterní cele a dala mi tak příležitost se k tématu vrátit.

Při studiu pramenů, především Tereziiných dopisů, jsem si však čím dál tím více uvědomoval, že mnohé z toho, co by bylo možné o jejím vztahu s Jeronýmem Graciánem vypovědět, zůstane nepochopeno, pokud nebude zasazeno do širšího historického kontextu. Proto jsem před každý rok, během něhož bylo přátelství „živé“, předřadil kapitolu pojednávající o nejdůležitějších dějinných událostech, které ovlivňovaly jejich osudy. Prakticky bezvýhradně šlo o události spojené s rozvojem i nejrůznějšími formami ohrožení tereziánské reformy. Původně zamýšlené téma i název práce „Přátelství Terezie od Ježíše s Jeronýmem Graciánem“ se díky tomu změnilo na „Přátelství Terezie od Ježíše s Jeronýmem Graciánem na pozadí reformy karmelitánského řádu“. Práce z oboru spirituální teologie proto poměrně výrazně zabíhá do oblasti církevních dějin.

Přestože její aktéři či hlavní hrdinové jsou dva, výrazně větší prostor samozřejmě dostává Terezie. Právě její osoba a její lidství, proměňované nespočty Božími zásahy a milostmi, byly hlavním předmětem zkoumání. Existuje ale i věcný důvod, proč je to právě Terezie, kdo především „promlouvá“ na stránkách této práce. Zatímco z jejího pera se do dnešních dnů dochovalo 110 dopisů Jeronýmu Graciánovi, ona sama všechny Graciánovy dopisy páčila. Právě dopisy jsou však nejpřímějšími a nejspontánnějšími „svědky“ jejich přátelství. Název práce, který by snad nejlépe vystihoval její obsah, by proto mohl znít „Přátelství Terezie od Ježíše s Jeronýmem Graciánem na pozadí reformy karmelitánského řádu, viděné jejíma očima“.

Když se mě spolubratři v mé současné komunitě ptali, jaký smysl pro mě má věnovat se nastíněnému tématu, odpověděl jsem, že dvojí. Především se mi díky němu Terezie jeví jako mnohem lidštější a vyváženější osobnost, než jakou jsem si ji dlouho představoval. Za druhé lépe rozumím hlavním bodům sporu o karmelitánské charisma, sporu přítomnému v řádu do dnešních dnů.

Hlubšího smyslu by samozřejmě námaha a čas, který jsem při psaní vynaložil, došly tehdy, pokud by se teorie stala více praxí, tedy, pokud by se mi něco z Tereziiny lidskosti a vyváženosti podařilo přenést do osobního duchovního života a do života mé komunity. Podobnou radost bych prožíval, pokud by tyto hodnoty hlouběji objevil a docenil také případný čtenář.

Věřím, že s Boží pomocí se tak může stát.

1. Přátelství v duchovní tradici

Hlavním inspiračním zdrojem pro Tereziin způsob prožívání přátelství s Bohem a s lidmi byla bez pochyby její osobní duchovní zkušenost, která se ve vzácné syntéze spojila s jejími přirozenými osobními dary a povahovými vlastnostmi. Vliv předchozí duchovní tradice církve byl slabší, neboť Terezie – byť sama učitelka církve – neměla možnost se s touto tradicí systematicky seznámit. Její teologické vzdělání mělo původ především v duchovní četbě a v osobních rozhovorech s kněžími a teology, kterým svou duchovní zkušenost předkládala, od kterých žádala potvrzení autenticity své cesty, případně intelektuální objasnění svých prožitků.

Přesto bych před pojednání, které se bude bezprostředně věnovat její osobě, rád zařadil krátký souhrn předchozí duchovní zkušenosti a reflexe tohoto tématu. Postupně se proto zastavíme v epoše biblické, patristické a v křesťanském středověku, přičemž, především ve dvou posledně jmenovaných obdobích, se budeme věnovat hlavně přátelství Bohu zasvěcených osob a přátelství mužů a žen, které vzájemně nespojovalo manželské pouto. Tímto postupným zužováním tématu si „připravíme půdu“ pro pojednání o vztahu Terezie od Ježíše a Jeronýma Graciána, který nás zajímá především.

1.1. Biblická epocha

Touha po lidské opoře a vzájemnosti provází člověka, dle svědectví Starého zákona, již od momentu jeho stvoření. Ani panství nad zvířaty,¹ ale ani harmonický vztah s Bohem, nenarušený ještě hříchem, ji nečinily zbytečnou. Je proto zřejmé, že tato touha a potřeba je Bohem zamýšlená a chtěná. Proto také Bůh konstatuje: „Není dobré, aby člověk byl sám. Učiním mu pomoc jemu rovnou.“² „Nikoli ze země, ale ze samého lidského bytí je utvořena žena (...). Muž rozpoznává dar, který je mu v ní darován. *Tentokrát* (na rozdíl od předchozích veršů, ve kterých Bůh člověku představuje zvířata), *je opravdu tělem z mého těla a kostí z mých kostí. Bude se nazývat ženou, neboť byla vzata z muže.*³ (...) Bůh tak učinil manželství součástí svého stvoření.“⁴ Manželství a rodinné vztahy proto od počátku lidských dějin představují základní oporu, která je člověku darována a svěřena do péče.

Přesto se již ve Starém zákoně setkáváme i s přátelstvími mezi osobami, které nespojuje manželské ani jiné rodinné pouto. Král David dokonce po smrti svého přítele Jonatana konstatuje a naříká: „Byl jsi pln něhy, tvá láska ke mně byla podivuhodnější nad lásku žen.“⁵ Není divu, neboť Jonatan již za svého života „přijal Davida do svého srdce a „zamiloval si ho jako sebe samého““⁶ (...) Právě Jonatan a David, královský syn a budoucí král, tedy dva muži,

¹ Srov. Gn 2,19–20.

² Gn 2,18.

³ Zdůraznění kurzivou pochází z citovaného díla.

⁴ BROWN, Raymond E., FITZMYER, Joseph A., MURPHY, Roland E. *Nuovo grande commentario biblico*. 2. vydání. Brescia: Queriniana, 2002, s. 14.

⁵ 2 Sam 1,26.

⁶ SÖDING, Thomas. Přátelství s Ježíšem. Novozákonní motiv. *Salve. Revue pro teologii a duchovní život* 2010, č. 1, s. 12.

kteří mohli snadno najít důvody k vzájemné nevraživosti, jsou „nejslavnější starozákonní dvojicí přátel.“⁷

Hlavní otázkou, kterou si ohledně přátelství klade Nový zákon, je tato: „Kde lze skutečné přátelství najít?“ Zásadní odpověď zní: ‚v obci.‘ (...) Když chce Pavel charakterizovat soužití uvnitř obce, cituje zásady etiky přátelství: ‚Noste vzájemně svá břemena‘ (Gal 6,2), ‚radujte se s radujícími, plačte s plačícími‘ (Řím 12,15), budete ‚stejně smýšlet‘ (Flp 2,2). Lukáš vidí prvotní obec tak, že uskutečňuje antický ideál přátelského společenství mít ‚jedno srdce a jednu duši‘ a ‚vše společné‘ (Sk 4,32). Také Janova obec se považuje za skupinu přátel (3 Jan 15). (...) Klíčovým slovem Pavlovy ekleziologie je *koinonia*. Společenství věřících je tak pevné proto, že je s ním ve spojení ještě někdo třetí: je to Ježíš Kristus, který zaručuje věřícím podíl na sobě samém, a je tak základem jejich soudržnosti. To se děje nejintenzivněji při eucharistii (1 Kor 10,16n).“⁸

Snad příliš neodbočíme od tématu, když již na tomto místě zmíníme skutečnost, že právě přátelská láska, která byla – jistě s mnoha defekty – hlavní známkou života společenství prvních křesťanů, měla být, podle Terezie od Ježíše, rovněž základem společného života v jejích komunitách: „Láska je, podobně jako v evangeliích, tím, co dává smysl existenci její komunity. Je stylem života, který má praktikovat každá ze sester. Je poutem, které jednotlivé řeholnice spojuje v jednu rodinu.“⁹

Nacházíme však v Písmu svatém rovněž základ pro přátelství mezi mužem a ženou, které by nevyústilo v manželství, ve výlučný vztah? Tedy pro skutečnost, kterou kdosi nazval „nejméně běžnou a nejvíce křehkou, zároveň však nejvíce obohacující formu přátelství?“¹⁰ Zdá se, že v tomto ohledu zašel nejdál sám Pán Ježíš. Byl to především on sám, kdo ženy vnímal nejen jako plnohodnotné posluchačky radostné zvěsti,¹¹ ale využíval i jejich pohostinnosti, neobával se jejich citové náklonnosti, a dokonce ani fyzického kontaktu s nimi. Když slyšíme například o ženě, která „s pláčem přistoupila zezadu k jeho nohám, začala mu je smáčet slzami a otírat svými vlasy, líbat je a mazat vzácným olejem“,¹² nedokážeme říci, kolik jejích slz bylo projevem lítosti nad spáchanými hříchy, kolik slz skanulo v důsledku radosti z odpuštění a kolik jich bylo prolitých na základě přirozeného citu a náklonnosti. Důležité pro téma této práce je to, že ani Pán Ježíš se nesnažil jedno od druhého oddělit a přijal zmiňovanou ženu se vším, co měla ve svém srdci, přestože farizeje Šimona, jeho hostitele, podobné jednání pobouřilo.¹³

Úplně nakonec biblické kapitoly se zamysleme nad formou přátelství, které, dle zkušenosti svaté Terezie, všechna lidská přátelství obepíná a prostupuje. Je jím přátelství s Bohem.

Je však vůbec, dle svědectví Písma svatého, vhodné nazývat vztah mezi člověkem a Bohem přátelstvím? „Starý zákon je v tomto směru zdrženlivý. Boha se máme bát a milovat ho ‚celým srdcem, celou duší i veškerou svou silou‘ (Dt 6,4n). Neboť Bůh miluje svůj lid. Může však být, on jeden a jediný, pro lidi přítelem? A může se člověk vlastně přátelit s Bohem?

⁷ SÖDING, Thomas. *Přátelství s Ježíšem*, s. 12.

⁸ SÖDING, Thomas. *Přátelství s Ježíšem*, s. 14–15.

⁹ CASTRO SÁNCHEZ, Secundino. *El fulgor de la palabra. Nueva comprensión de Teresa de Jesús*. Madrid: Editorial de espiritualidad, 2012, s. 136.

¹⁰ RONCHI, Ermes. *I baci non dati*. 3. vydání. Milano: Paoline, 2018, s. 77.

¹¹ Srov. např. Jan 4,27; Lk 10,42.

¹² Lk 7,38.

¹³ Srov. Lk 7,39.

Není v tom vlastně něco rovnostářského? Zdrženlivost Starého zákona je oprávněná. Bůh se nechce rovnat lidem a lidé musejí uznat Boží jedinečnost. (...) Vztahy mezi přáteli mohou být v zásadě asymetrické, ale neztroskotává na monoteismu principiální vzájemnost přátelství? Přesto se najdou některé starozákonné a starožidovské texty, které se zmiňují o přátelství s Bohem. (...) Podle Knihy Moudrosti (...) velebí Šalomoun vládu Boží moudrosti. Jí náleží veškerá moc, proto „obnovuje vesmír, a tím, že vstupuje do svatých duší, dělá z nich Boží přátele a proroky“ (Mdr 7,27; srov. 7,14). (...) Přesto zůstává v Knize moudrosti nejasné (...), kdo je vlastně „ta paní moudrost“, když ne bohyně.“¹⁴

Dále se dostává Filón Alexandrijský, jehož dílo pochopitelně nemůžeme počítat mezi posvátné spisy Starého zákona. Jelikož se však jednalo o Ježíšova současníka, můžeme jej chápat jako významného svědka židovské náboženské tradice této doby. Filón vnímá jako vzor Božího přítele Abraháma. Přátelstvím pak nazývá „zvláštní vztah důvěry, která spočívá na Božím vyvolení a na Abrahámově víře. (...) Komunikační problém, s nímž přichází abstraktní monoteismus, řeší Filón biblickým přivlastněním novoplatonské teologie. Podle ní nenavazuje Bůh ve své filantropii přímý, nýbrž nepřímý kontakt s lidmi, a to prostřednictvím Logu-Slova.“¹⁵

Možnost skutečného přátelství mezi Bohem a člověkem se stane pochopitelnější, když se stane zřejmým, kdo je vlastně onou Boží Moudrostí¹⁶ a Božím Slovem,¹⁷ o kterých hovoří židovské texty. Především však od okamžiku, kdy se toto Slovo stane tělem.¹⁸ Proto evangelia opakovaně hovoří o Ježíšovi, který uzavírá přátelství. „Jedním z jeho přátel (...) byl Lazar, nad nímž plakal a poté ho vyvedl z hrobu (Jan 11,3.11). Jeho protivníci „ho podle synoptiků pomlouvají jako „přítele celníků a hříšníků“ (Mt 11,19; Lk 7,34) a vůbec netuší, jak velkou mají pravdu.“¹⁹ Především však sám Ježíš nazývá přáteli své nejbližší učedníky, a to ve chvíli, kdy s nimi naposledy večeří: „Už vás nenazývám služebníky, protože služebník neví, co činí jeho pán. Nazval jsem vás přáteli, neboť jsem vám dal poznat všechno, co jsem slyšel od svého Otce.“²⁰ Každý z adresátů a příjemců Kristova přátelství a jeho lásky se pak může a má stávat rovněž jeho rozdavatelem a šířitelem. Může druhé obohacovat nejen svou omezenou lidskou láskou, ale v jistém slova smyslu i neomezenou boholidskou láskou samotného Ježíše, která je jeho novým přikázáním, odpovídajícím novým podmínkám Nového zákona: „To je mé přikázání, abyste se milovali navzájem, jako jsem já miloval vás.“²¹

Pojednání o přátelství na stránkách Písma svatého můžeme shrnout v konstatování, že v něm nacházíme základ pro všechny myslitelné formy zdravě prožívaného přátelství: pro vztah muže a ženy v manželství, pro přátelství a vzájemnou oporu osob téhož pohlaví, pro přátelství v křesťanském společenství i pro čisté přátelství mezi mužem a ženou, které nevede k navázání výlučného vztahu. Svata Terezie od Ježíše po několika staletích v široké míře

¹⁴ SÖDING, Thomas. Přátelství s Ježíšem, s. 13.

¹⁵ SÖDING, Thomas. Přátelství s Ježíšem, s. 13–14.

¹⁶ Srov. 1 Kor 1,24.

¹⁷ Srov. Jan 1,1–3.

¹⁸ Srov. Jan 1,14.

¹⁹ SÖDING, Thomas. Přátelství s Ježíšem, s. 15.

²⁰ Jan 15,15.

²¹ Jan 15,12.

rozvine všechny tyto formy, samozřejmě s výjimkou první jmenované, neboť objeví, že patří mezi ty, kteří jsou povoláni manželství se zřící, a to „pro království nebeské“.²²

1.2. Patrystická epocha

Autoři patrystické epochy se ve svém pojetí přátelství nechali inspirovat především dvěma zdroji: pochopitelně Písmem svatým, zároveň však také předkřesťanskou, antickou tradicí. Proto například „Jan Chryzostom (...) poznamenává, že měl v mládí opravdové a pravé přátele, s nimiž zachovával pravidla přátelství. Je zřejmé, že zde má na mysli pravidla (*nomoi*), která pro přátelství stanovila pohanská řecká tradice.“²³

Velmi blízké přátelství spojovalo i nejvýznamnější duchovní a intelektuální osobnosti tohoto období, jak to můžeme pozorovat na příkladu svatých Bazila Velikého a Řehoře Naziánského. Druhý jmenovaný popisuje jejich vztah těmito slovy: „Když jsme si po určité době společného studia v Aténách vzájemně vyznali svou náklonnost a oba prohlásili za své poslání filozofii, stali jsme se jeden druhému opravdu vším: spolu jsme bydleli i jedli, oba jsme měli stejné smýšlení a stejný cíl a den ze dne nás k sobě poutalo vřelejší a pevnější přátelství. Vedla nás stejná touha po vědění, tedy po něčem, co bývá předmětem největší závisti. Nám však byla jakákoli závist cizí, naopak, cenili jsme si horlivosti a snahy druhého. A přece jsme se v něčem předháněli: nikoli v tom, kdo z nás získá první místo, ale v tom, kdo je tomu druhému přenechá, neboť čest a slávu toho druhého jsme oba považovali za svou vlastní. Jako bychom měli ve dvou tělech jedinou duši. I když vůbec žádné víry nezasluhují ti, kdo tvrdí, že všechno je obsaženo ve všem, nám by se přesto mělo věřit, že jsme byli jeden ve druhém a u druhého. Jediným cílem našeho konání a snažení byla ctnost a život v naději na budoucnost a takové počínání, abychom se do budoucího života přenášeli už před odchodem z tohoto světa. To jsme měli stále před očima a podle toho jsme usměrňovali svůj život a všechno své jednání: drželi jsme se Božích přikázání a jeden v druhém jsme podněcovali odhodlání žít ctnostně. A kdyby to nevypadalo příliš domýšlivě, řekl bych, že jsme byli jeden druhému normou a měřítkem, podle něhož jsme rozlišovali správné od špatného.“²⁴

Přátelství tohoto typu tedy bylo, dle Řehořových slov, nejen lidskou oporou, ale rovněž jedním z důležitých prostředků na cestě ke ctnosti a k Bohu.

Je zajímavé, že Bazil Veliký, byť sám prožíval takto intenzivní osobní přátelství, varoval i před možnými škodami, které může ne zcela zdravé přátelství působit těm, kteří zasvětili svůj život Bohu. „Jako první použil výrazu ‚zvláštní přátelství‘ k označení vztahu (...) který může vést ke škodě komunity.“²⁵ Děje se tak tehdy, když je některý její člen upřednostňován

²² Mt 19,12.

²³ VANDROVEC, Alexius. Duchovní přátelství u sv. Aelreda z Rievaulx a mnišská tradice. *Salve. Revue pro teologii a duchovní život* 2010, č. 1, s. 51.

²⁴ SVATÝ ŘEHOŘ NAZIÁNSKÝ. *Oratio 43, in laudem Basilii Magni*. Cit. dle *Denní modlitba církve I. Doba adventní a vánoční*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, s. 1111–1112.

²⁵ Ve 2. kapitole této práce se dozvíme, jakým způsobem byla od tohoto typu přátelství vysvobozena sama svatá Terezie (srov. Ž 24, 8). Později před tímto typem přátelství bude varovat ve svých reformovaných komunitách. K tomuto tématu viz můj příspěvek: POŘÍZ, Jan. „Zde všechny mají být přítelkyněmi“. *Láska k bližnímu v Cestě dokonalosti sv. Terezie od Ježíše*, *Salve. Revue pro teologii a duchovní život* 2015, č. 3, s. 119–131.

z důvodů příbuzenství, či z jakéhokoliv důvodu odlišného od lásky, která se má obracet ke všem.²⁶

Přesto však, dle svatého Bazila, je možné, aby „uprostřed tohoto univerzálního přátelství, které je láskou, nacházely své místo také privilegované osobní vztahy“.²⁷ Jinými slovy, mnišská komunita nijak neumenšuje přirozené lidské sympatie a přirozené lidské cítění, které nemusí být v rozporu s ideálem vzájemné lásky mezi všemi jejími členy.

Zkušenost přátelství a nauka o něm byly promyšleny rovněž v oblasti západní křesťanské tradice. „Prvním autorem, který vypracoval teorii křesťanského přátelství a spojil tak antickou tradici vyvyšující partikulární přátelství jednotlivců, s křesťanskou vizí univerzálního bratrství“²⁸ byl svatý Augustin. Podle jeho mínění přátelství „dává životu novou kvalitu, vlévá radost a relativizuje mnohé životní úspěchy a neúspěchy: „I když by nás sužovala chudoba, tížil žal, zneklidňovala tělesná nemoc, působilo nám bolest vyhnanství nebo trápila jakákoliv jiná těžkost, avšak byli by nám na blízku lidé, kteří se nejen umějí radovat s radujícími, ale také plakat s plačícími (srov. Řím 12,15), kteří dokážou říci slovo útěchy a hovořit s láskou, velká část hořkosti by byla odstraněna.“ A naopak: „I v případě, když bychom měli přemíru bohatství, nepotkala nás ztráta dítěte ani manžela, byli bychom stále zdraví na těle (...), avšak žili bychom mezi zvrácenými lidmi, mezi nimiž by se nenašel nikdo, jemuž bychom se mohli svěřit a z jehož strany bychom se nemuseli obávat oklamání, podvodu, hněvu a úkladů, nestala by se všechna ostatní dobra hořkými, nesnesitelnými a neschopnými přinést nám jakoukoliv útěchu? (Ep. 130, 2.4)“²⁹ táže se největší z církevních otců západu.

Tentýž autor nám na stránkách svých *Vyznání* představuje proces svého obrácení a duchovního růstu, s nímž nutně souvisela i proměna způsobu prožívání jeho mezilidských vztahů. Podobně jako svatý Bazil si tak klade otázku po rozdílu mezi dobrým a špatným přátelstvím a vyznává, že v době před svým plným obrácením prožil několik vztahů, které byly zcela odtržené od vztahu s Bohem.

V dospívání natolik miloval společnost vrstevníků, že se s nimi dopouštěl i toho, čeho by se sám v žádném případě nedopustil.³⁰ Byl to totiž „výsměch, jakési pošmrání v srdci, že jsme oklamali ty, kteří si mysleli, že bychom se něčeho takového nikdy nedopustili“³¹ který šestnáctiletého Augustina spojil v jedno s jeho tehdejšími přáteli.

Jen o několik let později začal jeho dlouholetý nemanželský svazek se ženou, jejíž jméno v celé knize *Vyznání* ani jednou nepadne, zřejmě z důvodu jednoznačně negativního způsobu, jímž později vztah ohodnotil: „Netěšilo mě nic než milovat a být milován. Nezůstalo však jen u světlé stezky přátelství, která vede od srdce k srdci. Z kalné žádostivosti těla (...) se zvedaly

²⁶ LECLERCQ, Jean. *Amicizia nella vita religiosa*. In ROCCA, Giancarlo (ed.) *Dizionario degli istituti di perfezione*. Roma: Paoline, 1974, s. 516.

²⁷ LECLERCQ, Jean. *Amicizia nella vita religiosa*, s. 517.

²⁸ POŘÍZ, Jan. Nic není člověku na světě přátelské bez člověka, který by mu byl přítelem. *Přatelství u sv. Augustina. Salve. Revue pro teologii a duchovní život* 2010, č. 1, s. 26.

²⁹ POŘÍZ, Jan. Nic není člověku na světě přátelské bez člověka, který by mu byl přítelem, s. 25.

³⁰ Srov. POŘÍZ, Jan. Nic není člověku na světě přátelské bez člověka, který by mu byl přítelem, s. 26. Činem, kterého se ve společenství vrstevníků dopustil, byla krádež velkého množství hrušek, které vzápětí hodili prasatům.

³¹ SVATÝ AUGUSTIN. *Vyznání* 2, 9, 17. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2015.

otravné páry, jež zahalovaly a zatemňovaly mé srdce natolik, že už nedokázalo rozlišit jemnost lásky od temnoty vášně.“³²

Poslední dva odstavce nám jasně ukazují, že podle Augustina je v posledním důsledku ke skutečnému přátelství uschopněn pouze člověk, který je na cestě k čistotě srdce a nenechává se strhávat vášněmi, které by mu bránily ve schopnosti rozlišovat dobré od porušeného.

Mladý Augustin však zažil i přátelství, jehož poutem nebylo ani společenství ve zlém, ani nezvládnutá tělesná touha, nýbrž společné zájmy a společné duchovní hledání.³³ Augustin toto přátelství popisuje ve čtvrté knize svých *Vyznání*. Ani v tomto případě nezmiňuje přítelovo jméno, tentokrát snad kvůli bolesti, kterou mu vzpomínka na něho i po mnoha letech působila. Po roce prožitém ve vzájemném společenství jeho přítel onemocněl a krátce poté zemřel. Augustin obsáhle popisuje žal, který se jej v těchto chvílích zmocňoval: „Jak velkou bolestí se zatemnilo mé srdce! Smrt byla všude, na cokoliv jsem pohlédl. Rodný kraj pro mě byl trestem, (...) všechny věci, které jsem s ním sdílel, se bez něj měnily v strašlivou trýzeň. Moje oči ho všude vyhlížely a on tu nebyl. (...) Těšil mě jenom pláč a zaujal místo mého přítele v potěšeních mého ducha.“³⁴

Tato a další tragické životní zkušenosti přivedly nakonec Augustina k poznání, že lidské srdce nesmí být bezvýhradně připoutané k ničemu pomíjivému, byť by to bylo sebekrásnější a sebevznešenější. Z tohoto důvodu je zapotřebí i lidská přátelství integrovat do vztahu s Bohem, a kvůli Bohu být ochoten se vzdávat i blízkosti přátel. „Blahoslavený ten, kdo tě miluje a přítele v tobě a nepřítele kvůli tobě“,³⁵ píše, když přemýšlí o ztrátě zmiňovaného přítele.

Zcela v rámci této zásady se po svém definitivním obrácení „obklopil přáteli na statku Cassiciacum, kde učinil svou první zkušenost s komunitním životem“,³⁶ a poté, co se o několik let později stal biskupem v Hippo, „z touhy po společném životě změnil své biskupské sídlo v klášter“.³⁷

Když však byli někteří z jeho společníků povoláni k biskupské službě a museli společný život opustit, „nadřazoval službu nad přátelství (...) s pohledem upřeným k věčnosti, kde věřil v trvalé společenství se svými přáteli.“³⁸

Určité prázdno, které přesto v jeho duši po odchodu přátel přetrvávalo, se snažil naplnit prostřednictvím přátelství s Bohem. Právě díky tomu máme k dispozici knihu, jejímž prostřednictvím můžeme částečně nahlížet do jeho nitra: „Zdá se mi – píše Agostino Trapè – že způsob vysvětlení vzniku *Vyznání* je tento: potřeba rozbít samotu, ve které se nacházel (...). Svatý Augustin byl, bez ohledu na svou závratnou apoštolskou aktivitu, velkým samotářem. Koho měl kolem sebe? Přátelé, kteří ho mohli chápat a vést s ním plodný dialog, byli všichni vzdáleni. Ti, kteří byli kolem, ho měli rádi, ale nebyli schopni pochopit touhy jeho duše. Byl proto sám, a aby zvítězil nad touto samotou, napsal nejoriginálnější ze svých děl (...). Co jsou *Vyznání*? Dopis Bohu. Augustin představuje to, co již poznal, aby navázal dialog s Bohem. Chtěl zároveň vypovídat o svém životě a modlit se k Bohu. Píše lidem, avšak

³² SVATÝ AUGUSTIN. *Vyznání* 2, 2, 2.

³³ Byť v daném okamžiku oba přátele přivedlo do manichejské sekty.

³⁴ SVATÝ AUGUSTIN. *Vyznání* 4, 4, 9.

³⁵ SVATÝ AUGUSTIN. *Vyznání* 4, 9, 14.

³⁶ POŘÍZ, Jan. Nic není člověku na světě přátelské bez člověka, který by mu byl přítelem, s. 34.

³⁷ Tamtéž.

³⁸ POŘÍZ, Jan. Nic není člověku na světě přátelské bez člověka, který by mu byl přítelem, s. 39.

mluví k Bohu. A zatímco píše, rozmlouvá s Bohem. Vše, co řekne, se spontánně přetváří v modlitbu, neboť vše říká Bohu.³⁹

U zkušenosti a reflexe svatého Augustina jsme se zdrželi poněkud déle. Je totiž nesporné, že jeho *Vyznání* byla jednou z knih, které duchovně velmi silně ovlivnily svatou Terezií: „Jedna z knih, které nejvíce osvěžily jejího ducha, byla ‚Vyznání svatého Augustina‘; zjevná je pak i podobnost mezi tímto mimořádným dílem a autobiografií světice.“⁴⁰

Kapitulu o epoše církevních otců jsme otevřeli tvrzením, že ve své reflexi dokázali propojit dědictví Písma svatého a antické tradice pocházející z jiných zdrojů. Myslím, že ji můžeme uzavřít konstatováním, že druhým z přínosů této epochy bylo výslovné rozlišení dobrého přátelství, které napomáhá cestě s Bohem a za Bohem, od přátelství špatného, které mu brání a strhává ke zlému. Již v Písmu bezpochyby nacházíme náznaky takového rozlišení, neboť rozdíl, který spatřujeme kupříkladu mezi přátelstvím v křesťanské komunitě a přátelstvím Heroda s Pilátem, které „uzavřeli“ v den Ježíšovy smrti,⁴¹ je více než nabílední. Přesto patristická a později asketická mnišská teologie toto téma explicitně rozvedla způsobem, na který později navázala i svatá Terezie.

1.3. Epocha středověku

Pojednání o duchovním přátelství v epoše starověku jsme zakončili zmínkou o asketické mnišské tradici, která bude během středověku nejdůležitějším prostředím, v němž bude pokračovat teologická reflexe tohoto tématu.

Na přelomu starověku a středověku vzniká mnišské společenství okolo svatého Benedikta. Ten své bratry v řeholi spíše varuje před nesprávným prožíváním přátelství. Důvody jsou v podstatě totožné s těmi, s nimiž jsme se setkali již u svatého Bazila.⁴² Z partikulárních vztahů mohou vznikat „frakce uvnitř komunity, upřednostňování některých jedinců a následně nepokoje ve společenství“.⁴³ Na způsob prevence proto Benedikt ukládá mlčení, které chrání před hříchem jazyka, jímž se myslí především reptání.⁴⁴ Pokud již reptání či dokonce rozdělení do komunity vstoupí, „narušitelé“ mají být dáni do izolace, jejíž nedodržování má být přísně trestáno. Alexius Vandrovec se domnívá, že „takové prostředí (...) nevybízí k vytváření intenzivních vztahů mezi některými mnichy, byť založených na společně sdílených ctnostech nebo spiritualitě, jak je později popisují v mnišském prostředí sv. Anselm z Canterbury či sv. Aelred z Rievaulx.“⁴⁵

Přesto to bylo právě prostředí benediktinského a cisterciáckého řádu, ve kterém se o několik století později setkáváme nejen s prožitkem duchovního přátelství, ale také s jeho tematizací v rámci spirituální teologie. „Duchovní přátelství jako součást spirituality se začíná objevovat v mnišské tradici (...) v 11. století, a to v centrech obnovy mnišského života, jakým

³⁹ TRAPÈ, Agostino. *Agostino. L'uomo, il pastore, il mistico*. Roma, Città Nuova, 2001, s. 23.

⁴⁰ SILVERIO de santa Teresa. *Santa Teresa y sus relaciones de amistad*. Burgos: Monte Carmelo, 1933, s. 18.

⁴¹ Srov. Lk 23,12.

⁴² Srov. LECLERCQ, Jean. *Amicizia nella vita religiosa*, s. 516.

⁴³ VANDROVEC, Alexius. Duchovní přátelství u sv. Aelreda z Rievaulx a mnišská tradice, s. 53.

⁴⁴ Srov. tamtéž.

⁴⁵ Tamtéž.

byl např. klášter Le Bec v Normandii. Díky postavě svatého Anselma (...), můžeme sledovat vznik konceptu duchovního přátelství u mnišských autorů.⁴⁶

Je až podivuhodná blízkost mezi důvody, které ve prospěch přátelství v komunitách uvádí svatý Anselm, s důvody, které později uvede svatá Terezie. První jmenované projevy přátelství, „jako jsou vroucnost, objetí, pohled na druhého, považuje za prvky, které zmírňují tvrdost života tím, že anticipují ráj, nebo za krátká zastavení, která povzbuzují mnicha v každodenní snaze o umrtvování a další asketické praktiky.“⁴⁷

Terezie při své obhajobě asketické umírněnosti a komunitních rekreací, které jsou místem vztahů, tváří v tvář mladému Janu od Kříže, uvedla: „Měla jsem možnost informovat otce fra Jana od Kříže o veškerém našem způsobu jednání, aby správně pochopil všechny věci, jak ohledně umrtvování, tak i stylu společného života a rekreací, které máme společně; že se vše děje s takovou umírněností, aby to tam sloužilo jenom k pochopení, čeho se sestřám nedostává, a aby si dopřály trochu úlevy k dalšímu snášení přísnosti řehole.“⁴⁸

Slova obou reformátorů řeholního života jsou bezesporu zajímavá v souvislosti s tématem přátelství, neméně však s ohledem na reformu církve jako takovou. Ačkoliv se obracejí k počátkům svého řádu, neváhají obohatit jeho tradici humanistickým prvkem, jehož důležitost poznali z vlastní zkušenosti.

Vraťme se však zpět do vrcholného středověku. Čím vysvětlit výrazně zvýšený zájem o téma přátelství, který v tomto období můžeme pozorovat? „Autoři se již cítí svobodní při používání antických nebo patristických vzorů přátelství. Samozřejmě napodobují pozdně římské vzory, které zdůrazňují vzájemný respekt, ohleduplnost a pomoc mezi přáteli. (...) Nelze rovněž opomenout, že (...) žánr dopisů vyjadřujících přátelství byl velmi populární. Takové dopisy patřily k repertoáru většiny dobrých spisovatelů a (...) vznikaly i během výuky v klášterních nebo katedrálních školách.“⁴⁹

Jiný, poněkud nečekaný, důvod zvýšeného zájmu o toto téma především v prostředí cisterciáckého řádu, přibližuje Ermes Ronchi: „Cisterciáčtí mniši se postupně zmocnili estetického citění v Evropě (...). Dokonce i mnohé trubadúry přivedlo jejich hledání lásky do cisterciáckých klášterů, kde pokračovali v psaní písní, které již nebyly určeny jejich dámě, nýbrž směřovaly k nebi. Folquet z Marseille vstoupil k cisterciákům v La Thoronet; Bernard z Ventadorn, nejvýznamnější představitel trubadúrské poezie se stal mnichem v opatství Dalon.“⁵⁰

Zmiňovaní autoři bezpochyby prožívali vnitřní přerod, když lásku, kterou původně hledali u lidí, v jistém momentu života začali nalézat především u Krista a v Kristu. Nicméně, v závěru této kapitoly si všimneme, že u některých významných osobností řádu se nesetkáváme „pouze“ s přátelstvím s Kristem, nýbrž také s duchovním přátelstvím se ženami, prožívaným v čistotě zasvěcení Bohu.

Ještě než přejdeme k tomuto tématu, pokusíme se stručně přiblížit reflexi svatého Aelreda z Rievaulx, který přímo tématu přátelství věnoval celý spisek, nazvaný prostě *O duchovním přátelství*.

⁴⁶ VANDROVEC, Alexius. Duchovní přátelství u sv. Aelreda z Rievaulx a mnišská tradice, s. 54.

⁴⁷ VANDROVEC, Alexius. Duchovní přátelství u sv. Aelreda z Rievaulx a mnišská tradice, s. 55.

⁴⁸ Z 13, 5.

⁴⁹ VANDROVEC, Alexius. Duchovní přátelství u sv. Aelreda z Rievaulx a mnišská tradice, s. 54.

⁵⁰ RONCHI, Ermes. *I baci non dati*, s. 10–11.

V životní zkušenosti tohoto cisterciáckého mnicha jakoby se opakovala již zmíněná zkušenosti mladého Augustina. „Když jsem byl ještě jako chlapec ve škole a nacházel velké potěšení v půvabu svých druhů, v chování a špatnostech, které obvykle uvádějí v nebezpečí lidi v tomto věku – vzpomíná Aelred v již zmíněném spisu – celá má mysl se oddala a zasvětila citu a lásce. Takže jsem neznal nic příjemnějšího a nic radostnějšího, než milovat a být milován. Takto zmítán v různých láskách a přátelstvích, byl jsem smýkán sem a tam. Jelikož jsem neznal řád pravého přátelství, často jsem se nechal oklamat jeho falešným obrazem.“⁵¹

A právě nad podstatou pravého přátelství, nad jeho plody a podmínkami jeho vzniku a trvání, uvažuje, samozřejmě již v době po obrácení, v dalších kapitolách zmíněného spisku. „V první knize (...) se ptá, co bylo doposud řečeno (...) pohanskými filosofy, (...) v Písmu svatém a v tradici otců. Na tomto základě se snaží definovat duchovní přátelství mezi křesťany.“⁵² Propůjčuje si k tomu Ciceronovu definici: „Přátelství je souhlas ve věcech lidských i božských, projevený s laskavostí a láskou.“⁵³ Doplnuje však, že „opravdové přátelství nemůže existovat mezi těmi, kdo žijí bez Krista“.⁵⁴ Je si tedy dobře vědom omezené kapacity milovat a darovat se druhým, která je pro člověka, zasaženého prvotním hříchem tak typická. Zároveň nám vysvětluje, že mezi láskou a přátelstvím je hluboká souvislost, ale i rozdíl, neboť „Boží autorita rozhodla, že je potřeba přijmout do náručí lásky mnohem více lidí, než kolik jich objímáme jako přátele. Zákon lásky nás nutí milovat nejen přátele, ale i nepřátele (srov. Mt 5,44). Přáteli však nazýváme pouze ty, kterým se nebojíme otevřít své srdce a vše, co skrývá.“⁵⁵

Ve druhé knize Aelred mluví o užitku přátelství a zlu osamocení. Začíná opět citací či parafrází Ciceronových slov. „Ze světa odstraňují slunce ti, kteří odstraňují přátelství, neboť od boha nemáme nic lepšího a nic milejšího.“⁵⁶ Přátelství – mezilidské vztahy – jsou tedy největším darem, který můžeme zde na zemi mít, samozřejmě pokud odhlédneme od přátelství s Bohem, o němž se Aelred zmíní ve třetí kapitole.

Ještě předtím přichází ve druhé kapitole s ostrou kritikou těch, kteří vyhledávají samotu z důvodu svého pohodlí. Když tyto řádky čteme, mohli bychom snadno nabýt dojmu, že jejich autor polemizuje s některými charakteristikami současné postmoderní společnosti: „Nemohu už nazvat lidmi, ale spíše šelmami ty, kteří tvrdí, že je třeba žít tak, aby od nikoho nepotřebovali žádnou útěchu, nikomu nebyli na obtíž nebo příčinou bolesti, aby nepociťovali radost nad dobrem bližního a neroztrpčili ostatní svou zvráceností. Tací se starají jen o to, aby nikoho nemilovali a nebyli nikým milováni.“⁵⁷

Hlavní užitek přátelství proto spočívá v možnosti sdílet s druhými radosti i těžkosti života, přijímat jejich oporu a být jim oporou, což je mnohem větším dobrem, než klid netečnosti a nezájmu.

⁵¹ Cit. dle VANDROVEC, Alexius. Duchovní přátelství u sv. Aelreda z Rievaulx a mnišská tradice, s. 59–60, v jehož závěrečné části se nachází autorovy překlady stěžejních pasáží díla.

⁵² VANDROVEC, Alexius. Duchovní přátelství u sv. Aelreda z Rievaulx a mnišská tradice, s. 60.

⁵³ Tamtéž.

⁵⁴ Cit. dle VANDROVEC, Alexius. Duchovní přátelství u sv. Aelreda z Rievaulx a mnišská tradice, s. 61.

⁵⁵ Cit. dle VANDROVEC, Alexius. Duchovní přátelství u sv. Aelreda z Rievaulx a mnišská tradice, s. 62.

⁵⁶ Tamtéž.

⁵⁷ Cit. dle VANDROVEC, Alexius. Duchovní přátelství u sv. Aelreda z Rievaulx a mnišská tradice, s. 63.

Třetí kniha nejprve předkládá kritéria, podle nichž bychom si přátele měli vybírat. Děje se tak „ne podle rozmaru našich citů, nýbrž na základě bystrého úsudku našeho rozumu, podobnosti povah a snahy o ctnostný život.“⁵⁸

Poté ukazuje, že cesta ke skutečné jednotě je dlouhá a opravdové přátelství se musí osvědčit ve zkoušce času.

Nakonec představuje přátelství mezi lidmi zároveň jako cíl sám o sobě, zároveň však i jako prostředek přátelství ještě důležitějšímu a vznešenějšímu, totiž přátelství s Kristem a v Kristu: „Přítel se modlí za přítele ke Kristu, chce, aby ho Kristus vyslyšel kvůli příteli, svou lásku a touhu směřuje ke Kristu. Když se stane, že jedna láska náhle a nepozorovaně přejde ve druhou a dotkne se sladkosti jakoby přímo u samotného Krista, přítel začne ochutnávat, jak je sladké, a pociťovat, jak je milé být u Krista. Od svaté lásky, kterou zahrnuje přítele, tak vystoupí k té lásce, kterou miluje Krista. S radostí a naplno bude užívat duchovních plodů přátelství v očekávání plnosti všeho v budoucím životě.“⁵⁹

Dříve, než konečně obrátíme náš pohled k osobnosti svaté Terezie, zastavíme se krátce u již zmíněného čistého přátelství Bohu zasvěcených osob s osobami opačného pohlaví. Ermes Ronchi ve své knize s poněkud provokativním názvem *Neuskutečněné polibky (I baci non dati)*, zmiňuje tři světecké osoby, které považuje za modely zdravého prožívání tohoto typu vztahů: Bernarda z Clairvaux,⁶⁰ Františka z Assisi⁶¹ a Terezii z Ávily.⁶² Jelikož posledně jmenované věnujeme následující kapitoly této práce, zmíníme na tomto místě pouze svatého Bernarda a Františka.

Svatý Bernard z Clairvaux, na rozdíl od Aelreda z Rievaulx, po sobě nezanechal spis, který by se věnoval tématu přátelství. Přesto se v některých ze svých dopisů „vyjadřuje nejdokonalejším jazykem lásky 12. století. (...) Nejintimnější a nejsilnější výrazy i zkušenost lásky, nepocházejí od básníka písničáka pro prostředí dvora, ale z pera mnicha, písničáka v Clairvaux“.⁶³

Ronchi se zaměřuje na dopisy 116 a 117, pocházející z roku 1135, adresované šlechticně a vdově Ermengardě, která žila nedaleko kláštera v Clairvaux.⁶⁴ V prvním z nich můžeme číst: „Své milované Ermengardě zasílám cit své lásky. Kéž by se zalíbilo Bohu, abys mohla číst v mém srdci jako v tomto pergamenu. Tak by ses mohla snadno přesvědčit, jak hlubokou lásku do něho vepsal prst Boží a rovněž bys brzy pochopila, že jazyk ani pero nejsou sto vyjádřit, co Duch Boží vtisknul do mého nejhlubšího nitra, do morku mých kostí. Mé srdce je Ti na blízku i přesto, že jsem od Tebe tělesně vzdálen. Ačkoliv mě nemůžeš spatřit tělesnými očima, můžeš sestoupit do svého srdce a zde nalézt to mé. Nesmíš pochybovat, že k Tobě cítím totéž, co cítíš Ty ke mně, pokud se ovšem nedomníváš, že Tvá láska převyšuje tu mou a nepovažuješ tak své srdce, na polí citu, za větší, než je srdce mé. Dej mi pocítit lásku, kterou v Tobě Bůh vůči mně probouzí.“⁶⁵

⁵⁸ Cit. dle VANDROVEC, Alexius. Duchovní přátelství u sv. Aelreda z Rievaulx a mnišská tradice, s. 65.

⁵⁹ Tamtéž.

⁶⁰ RONCHI, Ermes. *I baci non dati*, s. 19–32.

⁶¹ Tamtéž, s. 33–50.

⁶² Tamtéž, s. 51–64.

⁶³ RONCHI, Ermes. *I baci non dati*, s. 20–21.

⁶⁴ Komplexně k tématu Bernardovy korespondence a jeho vztahu k ženám, viz ANGIOLILLO, Maria d'Elia. L'Epistolario femminile di S. Bernardo. *Analecta Cisterciensia* 1959, č. 15, s. 23–55.

⁶⁵ Cit. dle RONCHI, Ermes. *I baci non dati*, s. 20.

Čemu nás tyto a podobné řádky učí? Především tomu, že ani největší duchovní osobnosti a mystikové neztrácejí potřebu lidské blízkosti a citu. Spíše se zdá, že během cesty vnitřního očisťování, cesty k autentickému lidství, tuto potřebu více objevují. Bernard se rovněž nebojí svou potřebu milovat a být milován vyjádřit a neobává se svých citů, protože je přesvědčen, že je „až do jeho nejhlubšího nitra, až do morku jeho kostí, vtisknul Boží Duch“. Jeho přátelství s Ermengardou je tedy něčím víc než přirozenou potřebou, je Božím darem.

V druhém ze zmiňovaných dopisů pak opat z Clairvaux ukazuje, že přes svou velkou touhu po společenství s Ermengardou ani v nejmenším nepochybuje o svém místě a svém povolání, které nadřazuje nad vše ostatní, ačkoliv mu někdy brání v kontaktu s těmi, kteří jsou mu drazí: „Mé srdce je naplněné radostí, když slyším, že to Tvé je naplněno pokojem. (...) Abych řekl pravdu, někdy mě mrzí množství mých úkolů, které mi brání Tě spatřit, a jsem šťasten v těch chvílích, když mi to umožní. Je pravda, že se tak neděje často. Avšak i ona nečetná setkání mi působí značné potěšení, neboť jsem spokojenější, když Tě mohu spatřit alespoň čas od času, než když bych Tě nemohl spatřit nikdy. Nyní doufám, že Tě brzy navštívím, neboť jsem na cestě, a tak již nyní zakouším radost.“⁶⁶

Snad je to tedy právě jednota či prolínání blízkosti a odstupu, lásky k člověku a lásky k Bohu, přirozeného a nadpřirozeného, co nejvíce charakterizuje celibátní přátelství, především přátelství mezi mužem a ženou.

Druhým ze světců, kterému chceme věnovat pozornost, je František z Assisi. V rozporu s očekáváním však nebude řeč o jeho přátelství se svatou Klárou. „Ta, kterou si přál mít po svém boku, pro kterou nechává poslat, když cítí blízkost konce svého života, přítelkyně, která jej opakovaně přijala ve svém domě a připravovala mu oblíbená jídla, které byl dán dispens, díky němuž mohla vstoupit do klauzury a být spolu s řeholními bratry u Františkova smrtelného lože,⁶⁷ byla Jacopa de Settesoli“,⁶⁸ urozená římská vdova.⁶⁹

Právě jí František adresoval svůj poslední dopis, ve kterém se nesetkáme se vznešenou rétorikou, podobnou rétorice Bernardově. Prosté a neokázalé výrazové prostředky však nic neubírají na hloubce přátelství: „Mé paní Jacopě, služebnici Boží, bratr František (...) pozdrav a společenství Ducha svatého v našem Pánu Ježíši Kristu. Věz, má drahá, že požehnaný Kristus mi ze své milosti zjevil, že již brzy nastane konec mého života. A proto, pokud mě chceš ještě nalézt živého, vstaň a odeber se k Panně Marii Andělské. (...) Vezmi s sebou sukno popelavě šedé barvy, do kterého bude zavinuto mé tělo, a svíce, potřebné k pohřbu. Prosím Tě také, abys přibalila ono jídlo, které jsi mi obvykle podávala, když jsem byl v Římě nemocen.“⁷⁰

Legenda vypráví, že hned, jak byl dopis sepsán, bratři se vydali hledat rychlého posla, který by jej stihnul včas doručit. Vtom však u bran kláštera zaslechli dusot koňských kopyt a lidské hlasy. Jakmile otevřeli bránu, spatřili, že právě přijela ta, po jejíž přítomnosti umírající světec toužil, a přivezla s sebou vše, co žádal. Sukno, svíce a sladkosti z medu a mandlí, které si přál před svou smrtí ještě jednou okusit. Když se František dozvěděl o příchodu té, po jejíž přítomnosti toužil, zvolal: „Požehnan buď Bůh, který nám poslal našeho bratra, paní Jacopu.

⁶⁶ Cit dle RONCHI, Ermes. *I baci non dati*, s. 27.

⁶⁷ Text psaný kurzívou není součástí textu autora.

⁶⁸ RONCHI, Ermes. *I baci non dati*, s. 33.

⁶⁹ Její kontakt s Františkem a řadou dalších bratrů, stejně tak jako její pracovitost a energičnost byly tak pověstné, že dostala přezdívku „bratr Jacopa“.

⁷⁰ Cit dle RONCHI, Ermes. *I baci non dati*, s. 34.

Avšak otevřete dveře a nechte ji vstoupit až ke mně, neboť v případě bratra Jacopy není třeba dodržovat klausuru, ustanovenou pro ženy.⁷¹

Domnívám se, že tento příběh nám přes svoji prostotu ukazuje, že mezi Františkem a Jacopou se uskutečnilo to, po čem toužil Bernard v případě Ermengardy. Totiž, aby jeho přítelkyně byla schopna číst v jeho srdci. Dopis a příběh, který jsme vyslechli, svědčí o tom, jak dobře se František s Jacopou znali. Vždyť věděli nejen o důležitých věcech a potřebách druhého, ale i o „zbytečnostech“, jakými byly například sladkostí z medu a mandlí. Tento přirozený rozměr je však podtržen poznáním a vnímáním nadpřirozeným, které můžeme chápat jako jakousi Boží „pečet“ jejich přátelství.

1.4. Závěr

Se skutečností přátelství se zcela přirozeně setkáváme během celých dějin lidstva, na všech místech, ve všech kulturách a ve všech náboženstvích. Již bibličtí svatopisci si však kladli otázku, kde nalézt skutečné přátelství, v němž se odráží skutečná láska a skutečná vzájemnost. Ideálním prostředím pro vznik a rozvoj takového přátelství by měla být komunita křesťanů, spojená vjedno poutem Kristovy lásky.

Autoři následujících období si však dobře uvědomili, že kromě všeobjímající křesťanské lásky, spojující vjedno i ty, které by jinak nespojovalo téměř nic, je nezbytné nacházet rovněž vztahy s lidmi, kteří jsou nám blízcí nejen svou vírou, ale i zájmy, názory, povahou, ale i racionálně ne zcela vysvětlitelnou citovou blízkostí.

Velkým tématem se tedy stává otázka, jak skloubit lásku ke Kristu a všeobjímající lásku k bližnímu, se zvláštním, individuálním přátelstvím, především pak v komunitě těch, kteří se radikálně zasvětili službě Bohu. Asketicky a humanisticky orientované směry se v tomto ohledu vzájemně doplňují a vyvažují. Přesto můžeme tvrdit, že čím více je člověk naplněn Boží milostí, čím větší dorůstá plnosti a čistoty svého lidství, tím více je schopen nejen pochopení, soucitu a lásky vůči bližním, jimž snad nejrůznějším způsobem slouží, ale i individuálního, čistého a ve svobodě prožívaného přátelství.

Privilegovanými aktéry této skutečnosti jsou svatí, z nichž jsme si dovolili vybrat několik málo výše zmíněných. Mnohem podrobněji se nyní pokusíme sledovat, jakým způsobem Bůh žehnal rozvoji schopnosti svaté Terezie od Ježíše, tedy její schopnosti milovat a stát se jeho přítelkyní.

⁷¹ ROSSI, Paolo. *Jacopa de Settesoli*. [2021-02-26].

<http://www.fratellofrancesco.org/www.fratellofrancesco.org/a_fr2_comp_jacopa.html>.

2. Přátelství Terezie od Ježíše

Svatá Terezie od Ježíše je žena známá zejména jako učitelka modlitby, především vnitřní či kontemplativní modlitby. Jde o pohled, který je bezesporu správný, neboť ačkoliv je pravda, že šlo o osobnost mimořádně komplexní, která zasáhla do mnoha oblastí života společnosti své doby – kromě učitelky modlitby je rovněž spisovatelkou, reformátorkou života církve, zakladatelkou klášterů a jistým způsobem i sociální reformátorkou – veškeré toto dílo nebylo ničím jiným, než důsledkem přemíry vnitřního bohatství vycházejícího z hlubokého přátelského vztahu s Ježíšem Kristem, vztahu, který nazývá modlitbou: „Vnitřní modlitba není podle mého názoru ničím jiným, než přátelským setkáváním, častým rozhovorem o samotě s tím, o němž víme, že nás miluje.“⁷² Jde o přátelství, které se nám podle jejího názoru rozhodně vyplatí: „Žádný, kdo s Ním uzavřel přátelství, nebyl zklamán.“⁷³

Jakou roli však v Tereziině životě hrála její zkušenost lidského přátelství a jakým způsobem byla její lidská přátelství proměňována v důsledku prohlubujícího se vztahu s Bohem? A měla v jejím životě lidská přátelství své místo a oprávnění i poté, kdy zaslechla Pánovu výzvu: „Již si nepřeji, abys hovořila s lidmi, nýbrž pouze s anděly“?⁷⁴ Poté, co byla osvobozena od citové závislosti na konverzaci v hovorně kláštera, rozhodla se svůj život zcela darovat do rukou Pána? Právě odpovědi na tyto otázky bychom rádi poodhalili v naší práci. Přátelství a vztahy svaté Terezie jsou ovšem tak četné, že nelze vyčerpávajícím způsobem hovořit o všech. Proto se po obecném úvodu zaměříme pouze na jedno z nich. Na přátelství s prvním provinciálem tereziánské reformy, Jeronýmem od Matky Boží Graciánem. Jde o přátelství, které Terezie prožívala již v době své plné duchovní zralosti.⁷⁵ Věříme, že se jedná o reprezentativní výběr, nejen kvůli mimořádné intenzitě tohoto vzácného vztahu, nýbrž i kvůli mnoha rovinám, na nichž se odehrávalo. Šlo nejen o přátelství dvou osob, nýbrž také o přátelství dvou reformátorů, představených a o přátelství mezi duchovním otcem a jeho duchovní dcerou.

2.1. Boholidská láska

Je zřejmé, že Terezie byla bytost od přirozenosti vztahová a komunikativní. Sama opakovaně hovoří o své mimořádné schopnosti navazovat kontakty, vytvářet vztahy a získávat si lásku svého okolí. Toto všechno prožívala od mládí až do posledních dnů svého pozemského života.

Když přichází v šestnácti letech na výchovu do kláštera augustiniánek, zdrcena nedobrovolným opuštěním rodného domu, téměř okamžitě si získává přízeň svého okolí: „Všechny⁷⁶ byly rády v mé přítomnosti, protože v tomto jsem od Pána dostala milost, že jsem dokázala přinášet uspokojení všude, kde jsem byla, a proto jsem byla velmi milována.“⁷⁷

⁷² Ž 8, 5.

⁷³ Tamtéž.

⁷⁴ Ž 24, 5.

⁷⁵ Což je na jednu stranu výhodou, na druhou stranu nemůžeme na příkladu tohoto přátelství sledovat proměnu jejího prožívání mezilidských vztahů v průběhu duchovního zrání.

⁷⁶ Rozumí se dívky, které zde byly spolu s ní na vychování.

⁷⁷ Ž 2, 8.

O mnoho let později píše svému rodnému bratru Lorenzovi, v té době pobývajícimu v Americe, že nedokáže porozumět lásce, kterou celá rodina chová k té, která si, jako nejubožejší ze všech, ani nezaslouží být nazývána jejich sestrou: „Nevím, proč mě máte tak rádi. To říkám ve vší pravdě.“⁷⁸

A schopnost okouzlit lidi kolem sebe ji neopustila ani na sklonku života. Když přijela do Burgosu, na poslední založení, u kterého byla osobně přítomna, setkala se s nepřijetím od místního arcibiskupa.⁷⁹ Vyjednávání o zřízení kláštera vážla a trvala několik měsíců. Odpůrci založení „přesvědčili arcibiskupa, aby nikdy nemluvil s matkou Terezií o samotě, jinak se ho pokusí podplatit“.⁸⁰ Don Cristóbal⁸¹ se zapřísahal, že jemu se nic takového nemůže stát, neboť má pevnou vůli a zůstává vždy věrný svým rozhodnutím.⁸² Přesto se přihodilo, že při jedné návštěvě provizorního sídla komunity zůstal arcibiskup s Terezií jistý čas v hovorně sám. „Co se během této chvíle stalo? O čem spolu hovořili?“, ptá se Silverio od svaté Terezie. A hned si odpovídá: „Nevím. Vím jen to, že když se neoblomný don Cristóbal loučil, usmíval se, byl obměkčený a velkorysý a dal své čestné slovo, že hned vzápětí vystaví povolení ke zřízení kláštera.“⁸³

Tento příběh je anekdotou, snad jedním z „kvítků“, které se dodnes vyprávějí v Ávile a na dalších místech spojených se životem svěřice. Ačkoliv možná není historicky zcela přesný, charakterizuje velmi přesně charakter Tereziiny osobnosti.

Tentýž charakterový rys se pokusil popsat teologickými pojmy Maximiliano Herráiz: „Terezie vytušila, že přirozenost, lidský základ, je první z Božích milostí, která podpírá všechny další, jež společně vytvářejí pletivo dějin spásy, dějin plného polidštění člověka. Přirozenost je první milostí, základem pro milost vykoupení, která nás vede k plnosti, umožněné Božím osobním vstupem do našich dějin, kam přišel, aby osvobodit naši spoutanou svobodu.“⁸⁴

Již zmiňovaný Silverio od svaté Terezie pak dodává, že světici hlouběji porozumíme pouze tehdy, když sami budeme mít na tomto charakteru jistý podíl: „Je nutné být andělem i člověkem, abychom porozuměli svaté Terezii, tak lidské i Boží.“⁸⁵

Terezie dobře pochopila, že jejím povoláním je být přítelkyní – Boha i lidí – avšak božským, či spíše boholidským či lidsko-božským způsobem,⁸⁶ neboť, jak uvádí ve *Vnitřním hradu*: „Jelikož je naše přirozenost zkažená, pokud se láska nerodí z kořene Boží lásky, nedojdeme nikdy k dokonalosti lásky k bližnímu.“⁸⁷ Jinými slovy: Čím živější a hlubší je společenství s Bohem, tím více je možné milovat skutečně lidskou láskou.

⁷⁸ Srov. D 2, 15 (23. prosince 1561).

⁷⁹ Srov. Z 31, 21.

⁸⁰ Tak doslova v citovaném textu. Domnívám se však, že Tereziini odpůrci neměli na mysli „úplatek“, jak mu rozumíme v dnešní době. Spíše se obávali, že Terezii se podaří „vlichotit“ do arcibiskupovy přízně.

⁸¹ Don Cristóbal Vela, arcibiskup v Burgosu.

⁸² SILVERIO de santa Teresa. *Santa Teresa y sus relaciones de amistad*, s. 22.

⁸³ Tamtéž.

⁸⁴ HERRÁIZ GARCIA, Maximiliano. *Amor divino y humano en Teresa de Jesús*. In HERRÁIZ GARCIA, Maximiliano (ed.). *A zaga de tu huella, Escritos teresiano-sanjuanistas y de espiritualidad*. Burgos: Monte Carmelo, 2000, s. 271.

⁸⁵ SILVERIO de santa Teresa. *Santa Teresa y sus relaciones de amistad*, s. 7.

⁸⁶ Tamtéž.

⁸⁷ 5H 3, 9.

2.2. Přátelství v jednotlivých životních etapách

Avšak dříve, než Terezie dospěla k plnosti boholidské lásky a přátelství, musela mnoho bojovat a především učit se přijímat milosti a dary, jejichž prostřednictvím Bůh očišťoval všechna ne zcela zdravá a zralá přilnutí, která mohla být nebezpečím pro její plné odevzdání se Bohu.

V následujících pasážích se pokusíme rozdělit její život do pěti etap. Každá z nich vždy znamenala krok kupředu na její cestě ke zralosti a plnosti mezosobních vztahů.

2.2.1. Období dětství (1515-1528)

Terezie ho prožívala „uzavřená“ v otcovském domě, v širokém okruhu příbuzných: „Byli jsme tři sestry a devět bratrů“, vzpomíná v *Knize života*.⁸⁸ Šlo o období nevinnosti a vzájemných vztahů, které dotvářely Tereziin charakter a staly se základem pozdějších hlubokých přátelství s lidmi, ale také rodícího se přátelství s Bohem: „Moji sourozenci mi žádným způsobem nepřekáželi ve službě Bohu.“⁸⁹ Ba naopak. Oblíbenými zábavami v jejím rodném domě byla četba životopisů mučedníků či hra „na poustevníky“, kteří vyhledávají samotu a věnují se modlitbě.⁹⁰

Pokud bychom se ptali na zárodek toho, co Terezie později nazve „zvláštním přátelstvím“,⁹¹ přátelstvím vynikajícím nad ostatní, mohli bychom hovořit o vztahu s jejím starším bratrem Rodrigem, s nímž ji pojilo „dětské, avšak hluboké přátelství sestry a bratra, v němž Terezie, zdá se, byla iniciativní stranou“.⁹²

2.2.2. Období dospívání a rané dospělosti (1528-1535)

Jak je přirozené a běžné, také v Tereziině případě šlo o čas hledání sebe samé, plný výkyvů a nejistot. Okruh jejích vztahů se rozšířil o několik bratranců, kteří však v *Knize života* zůstávají v anonymitě. O mnoho let později, když bude vzpomínat na čas strávený v jejich společenství, popíše ho jako dobu povrchních až koketních vztahů. Zřejmě kvůli bolesti, kterou jí vzpomínka působila, zmiňuje pouze letmo postavu jedné ze sestřenic, „s níž se ráda stýkala“, a která na ni měla vliv svým „nevázaným jednáním“.⁹³

Do tohoto typu přátelství ovšem velmi rázně zasáhl Tereziin otec, který ji bez varování vytrhl z rodinných vztahů a umístil do již zmiňovaného kláštera augustiniánek, který sloužil k výchově dívek. Tento čin bývá běžně chápán jako projev dobové prudérnosti. Zcela jiný úhel pohledu nabízí Secundino Castro. Podle něj se Tereziin otec obával především Tereziina případného manželství a tím i „ztráty“ nejmilovanější dcery: „Don Alonso ji vyhnal z domu kvůli své žárlivosti. Nepřál si, aby se Terezie vdala. Nemohl bez ní žít. To se stává zřejmým v momentu, kdy jej požádala o svolení ke vstupu do kláštera, který jí byl odepřen: ‚Tolik mě

⁸⁸ Ž 1, 4.

⁸⁹ Ž 1, 5.

⁹⁰ Srov. Ž 1, 5–6.

⁹¹ „Amistad particular“, termín, který bude mít později podle situace pozitivní i negativní konotaci.

⁹² ALVAREZ, Tomás. *Amigos*, In ALVAREZ, Tomás (ed.). *Diccionario de Santa Teresa*. 2. vydání. Burgos: Monte Carmelo, 2006, s. 39.

⁹³ Srov. Ž 2, 4.

miloval, že to s ním nebylo možné žádným způsobem vyřídit, a nestačily ani prosby osob, které jsem požádala, aby s ním promluvily“.⁹⁴

Pokud otcovy motivy byly skutečně tyto, jednalo by se o jistou šmouhu na téměř dokonalém obraze rodičů a rodiny, který nám Terezie vykresluje v první kapitole *Knihy života*. Zároveň je však třeba říci, že don Alonso se později s již uskutečněným vstupem své dcery do kláštera smířil a jejich vztah se změnil v hluboké duchovní přátelství, v němž Terezie zastávala roli duchovní matky.

Vraťme se ale k měsícům stráveným v klášteře augustiniánek Santa María de la Gracia v Ávile.⁹⁵ Zdá se, že v tomto čase se poprvé dotkla minimálně dvou skutečností, které měly v jejím budoucím životě naprosto zásadní význam. Zaprvé si uvědomila možnost přátelství mezi osobami, které nepojilo rodinné pouto. Zadruhé prvně zakusila význam přátelství s duchovní osobou, schopnou rozlišování, což výrazně napomohlo jejímu růstu ve víře a ve vztahu s Bohem.

Ohledně prvního uvádí: „Neklid trval jen asi týden či ještě méně a poté jsem již byla spokojenější než v otcovském domě. Všechny byly rády v mé přítomnosti, protože v tomto jsem od Pána dostala milost, že jsem dokázala přinášet uspokojení všude, kde jsem byla, a proto jsem byla velmi milována.“⁹⁶

První náznak opravdu duchovního přátelství pak můžeme spatřovat ve „svatých rozhovorech“, které vedla s jednou velmi „rozumnou a svatou mniškou“,⁹⁷ která, kromě jiného, vyprávěla Terezii příběh svého povolání. Šlo o jeden z podnětů, které Terezii později přivedly na cestu řeholního života.

2.2.3. V klášteře Vtělení, před definitivním obrácením (1535-1554)

Jde o dlouhé období spojené s ustavičným hledáním, nacházením a ztrácením cesty i hlubšího smyslu vlastního života. Již jeho začátek byl poněkud problematický. Terezie se rozhodla pro vstup do kláštera. Otázky však budí její motivace. Řeholní život vnímala jako prostředí, ve kterém se snáze bude moci vyhnout věčnému zavržení. K volbě konkrétní komunity ji pak přivedlo právě lidské přátelství: „Měla jsem velkou přítelkyni v jiném klášteře, a z toho důvodu jsem nechtěla být mniškou, pakliže jsem se jí měla stát, jinde než tam, kde byla ona.“⁹⁸

Po vstupu do kláštera Vtělení tedy našla výraznou lidskou oporu. Juana Suárez bude například doprovázet nemocnou Terezii na cestě za léčitelkou do Becedas⁹⁹ a o mnoho let později bude součástí skupiny přítelkyň uvnitř kláštera,¹⁰⁰ která se stane jakýmsi vzorem a inspirací pro budoucí život u svatého Josefa. Přesto bude prvních 20 let řeholního života

⁹⁴CASTRO SÁNCHEZ, Secundino. *El fulgor de la palabra*, s. 31.

⁹⁵ Jedná se o dodnes existující klášter vně ávilských hradeb, vzdálený jen několik set metrů od rodného domu světice.

⁹⁶ Ž 2, 8.

⁹⁷ Ž 3, 1. Mniška se jmenovala Maria de Briceño y Contreras (1498–1584).

⁹⁸ Ž 2, 2. Touto velkou přítelkyní byla Juana Suárez, bývalá služebná v domě Tereziina otce.

⁹⁹ Srov. Ž 5.

¹⁰⁰ Srov. Ž 35, 7.

znamenat pro Terezii především období boje, vyprahlosti a vnitřní samoty, ačkoliv v něm nebudou chybět ani momenty intenzivní zkušenosti s Bohem a jeho milostí.¹⁰¹

Lék na zmiňovanou vyprahlost hledala v mnoha lidských přátelstvích, především s ávilskými šlechtici, kteří v hojném počtu navštěvovali hovornu kláštera. Tato přátelství však ve svém svědomí vnímala jako opozici vůči přátelství s Bohem, k němuž se nikdy nepřestala cítit přitahována. Období prožité v tomto vnitřním rozporu později charakterizovala takto: „Šla jsem od kratochvíle ke kratochvíli, od marnosti k marnosti, od příležitosti k příležitosti. Když jsem se vrhala do velkých příležitostí, má duše již byla velmi unavená tolika marnostmi a já jsem se již styděla v tak zvláštním přátelství, jakým je hovořit s Bohem v modlitbě a navracet se tak k Němu.“¹⁰²

Nebyla však schopna opustit své přátele, k nimž cítila „silnou náklonnost“,¹⁰³ vlastními silami. Ke konečnému osvobození, jež by jí umožnilo plně zaměřit celý život k Bohu, potřebovala mystickou milost, první vytržení, které kdy přijala, a na které vzpomíná tímto způsobem: „Porozuměla jsem slovům: Již si nepřeji, abys rozmlouvala s lidmi, nýbrž s anděly (...). To se opravdu velmi dobře naplnilo, neboť jsem již nikdy více nemohla přivolit k přátelství ani cítit útěchu či zvláštní lásku k nikomu jinému, než k osobám, o nichž vím, že ji mají k Bohu a snaží se mu sloužit. A ani to nebylo v mé ruce.“¹⁰⁴ A pokračuje: „Kéž je Bůh navždy požehnán, že mi v jediném okamžiku daroval svobodu, které jsem ani se vši možnou pílí nedokázala dosáhnout sama, ačkoli jsem do toho často vkládala tolik síly, že mě to stálo mnoho zdraví. Jelikož to bylo učiněno tím, který je Všemohoucím a skutečným Pánem všeho, nezpůsobilo mi to žádnou bolest.“¹⁰⁵

Zdá se tedy, že vše vykonal sám Bůh, a že do budoucna to měl být pouze On sám, s kým se Terezie měla sdílet. Takové pojetí by však znamenalo přílišné zjednodušení. Kromě ne vždy zcela zdravých vztahů v hovorně potkala již v průběhu tohoto období několik duchovních osob, jimž otevřela své nitro, a které jí pomohly otevřít se milosti, kterou jsme zmínili. Významnou roli sehrál bezesporu dominikán Vicente Barrón, rodinný přítel, který pomáhal křesťansky opustit tento svět jejímu otci, donu Alonsovi.¹⁰⁶ Poté opakovaně hovořil s Terezií, která se v této době „začala bát konat (vnitřní) modlitbu“,¹⁰⁷ neboť se jí, kvůli svým hříchům, necítila být hodna. Zmíněný řeholník ji však povzbudil, aby modlitbu neopouštěla, „že mi žádným způsobem nemohla přinést, leč pokrok. Začala jsem se k ní tedy vracet, třebaže jsem se nezbavovala příležitostí (ke hříchu), a od té doby jsem ji už nikdy neopustila.“¹⁰⁸ Myšlenku zanechat vnitřní modlitby později vyhodnotila jako „nejstrašlivější klam, který mi démon mohl pod zdáním pokory způsobit“.¹⁰⁹

Bezprostředně pak jejímu afektivnímu osvobození předcházely rozhovory s mladým jezuitou, Juanem de Prádanos, který ji „začal víc uvádět do dokonalosti“, ovšem „s velkou schopností a jemností“. Vybídnul ji, aby Bohu po několik dní světovala v modlitbě svá

¹⁰¹ Například krátce poté, co si za svého „vnitřního průvodce“ zvolí *Třetí abecedář* Františka z Osuny. Srov. Ž 4, 7.

¹⁰² Ž 7, 1.

¹⁰³ Ž 7, 7.

¹⁰⁴ Ž 24, 5–6.

¹⁰⁵ Ž 24, 8.

¹⁰⁶ SILVERIO de santa Teresa. *Santa Teresa y sus relaciones de amistad*, s. 10.

¹⁰⁷ Ž 7, 1.

¹⁰⁸ Ž 7, 17.

¹⁰⁹ Ž 7, 1.

přátelství, „a že se mám modlit hymnus Veni Creator, aby mi Duch svatý dal světlo, co je lepší“.¹¹⁰ Právě v průběhu této modlitby prožila vytržení a s ním spojené vnitřní osvobození, které již bylo zmíněno.¹¹¹

Jak uvidíme v dalších kapitolách, ani do budoucna nebude Terezie odkázána pouze na komunikaci „s anděly“, ve smyslu neviditelných duchovních bytostí. Naopak, otevře se mnohem víc než dříve rovněž lidským přátelstvím. Ta se však budou od těch předchozích lišit ve dvou věcech. Zprvée půjde o přátelství s osobami, které rovněž spatřují smysl svého života v hledání Boha. Zadruhé ji tato přátelství již nebudou vnitřně rozdělovat, spíše se stanou součástí cesty s Bohem a k Bohu.

V momentu, kdy Terezie prožila již vícekrát zmíněné osvobození, končí – a můžeme říci, že nezdarem – Tereziino „asketické životní období“ a začíná období „mystické“, v němž bude postupně vstupovat stále hlouběji do darovaného sjednocení s Kristem.

Je nezpochybnitelné, že asketické období mělo v jejím životě roli důležité přípravy na přijetí Božích darů, ačkoliv skončilo tam, kde muselo, totiž setkáním s vlastní slabostí a ubohostí. Velkou část tohoto období navíc provázely i velmi zvláštní nemoci, které s jistou opatrností můžeme považovat za psychosomatické poruchy. Byly způsobené především dramatickým střetem mezi Tereziinou touhou po svatosti na straně jedné, a reálným stavem věcí, navíc často viděným v zorném úhlu jejího velmi citlivého, zpočátku snad až úzkostlivého svědomí, na straně druhé.

Možná i na základě této poměrně bolestné zkušenosti později nepopisuje první etapu na duchovní cestě jako etapu asketickou. Ve *Vnitřním hradu* je pro ni první krokem, či první komnatou, objevení vnitřního království, Boha v nás, Pána, který si nás zamiloval a učinil si v nás svůj příbytek. K tomuto objevu chce vést své čtenáře, jimž říká: „Naši duši můžeme považovat za hrad, který je celý z jednoho diamantu nebo velmi čirého křišťálu, kde je mnoho obydlí, jako je v nebi mnoho příbytků. Pokud to totiž (...) důkladně uvážíme, duše ospravedlněného není, leč ráj, ve kterém On nachází své rozkoše.“¹¹²

Více asketicky jsou zaměřeny až druhé komnaty, v nichž je třeba bojovat a zápasit o uchování a rozvinutí toho, co do nás bylo zdarma vloženo.

2.2.4. V klášteře Vtělení po definitivním obrácení a v klášteře svatého Josefa (1554-1567)

Druhé období života ve Vtělení je důležité minimálně ze dvou důvodů. Jednak Terezie potkává několik „opravdových přátel“, tedy těch, kteří k ní nejen cítí přirozenou náklonnost,

¹¹⁰ Ž 24, 5. Terezie si nebyla jistá, zda případným opuštěním vztahů v hovorně nejedná vůči svým přátelům s nevděčností a neuráží tak Boha.

¹¹¹ Je příznačné, že Terezie zdůrazňuje vliv duchovních synů sv. Dominika a sv. Ignáce na svůj duchovní růst. Byli to právě dominikáni a jezuité, díky nimž se jí, v různých etapách jejího života, dostalo nejvíce světla. Silverio od sv. Terezie shrnuje jejich vliv těmito slovy: „Beze strachu z přehánění si dovolím tvrdit, že téměř veškerá teologická objasnění, která dávala světlo intelektu sv. Terezie, pocházela ze španělského dominikánského nebe, které ozařovalo vzdělaný svět její epochy. (...) Ávilští jezuité, tak jako všichni ostatní jezuité, požívali pověsti velmi duchovních a usebraných osob, vynikajících především v rozlišování duchů. (...) Mnozí jezuité byli Tereziinými zpovědníky, podíleli se na mnoha jejích založeních, přivedli do klášterů její reformy mnohá povolání a prokazovali Matce zakladatelce bezpočet dalších služeb.“ SILVERIO de Santa Teresa. *Santa Teresa y sus relaciones de amistad*, s. 10. 13.

¹¹² 1H 1, 1.

nýbrž jsou zároveň „Božími přáteli“, a styk s nimi ji neodvádí od celostního nasměrování života ke Kristu, jednak vytváří uvnitř kláštera skupinu přítelkyň, které se v jakémsi „rodinném kruhu“ vzájemně sdílejí o záležitostech vnitřního života.

V souvislosti s přípravou založení kláštera svatého Josefa se pak okruh jejích přátel rozrůstá. Jmenujme alespoň dvě základní skupiny osob spadajících do kategorie „opravdových přátel“, žijících však vně jejího kláštera i karmelitánského řádu.

První z nich jsou ženy „zakladatelky“, tedy povětšinou dámy z vyšších společenských vrstev, často vdovy, usilující po smrti svých manželů o život zasvěcený modlitbě a dobročinnosti. Mnohdy to byly právě ony, kdo financoval nově vznikající kláštery, nebo se na jejich vzniku a rozvoji podílely jiným způsobem.

Příkladem může být mladá avilská vdova Guiomar de Ulloa, matka 4 dětí, která měla výrazný podíl na založení prvního reformovaného kláštera. V dopise svému rodnému bratru Lorenzovi, o ní Terezie píše: „Ačkoliv ovdověla v pětadvaceti letech, již se nevdala, ale velmi se odevzdala Bohu. Je velmi duchovní. Jsou to již více než čtyři roky, co mě s ní pojí přátelství užší, než bych mohla mít s vlastní sestrou; velmi mi pomáhá, protože získává rentu z mnoha stran, ačkoliv v současném okamžiku zůstala bez prostředků.“¹¹³

Dalším osobou z této skupiny byla Luisa de la Cerda, toledská dáma, která si na představených Karmelu vyžádala Tereziinu přítomnost ve svém domě, aby jí pomohla překlenout období smutku po smrti jejího manžela. Později se stane spoluzakladatelkou kláštera v Malagonu.¹¹⁴ Mezi jedenácti ženami laičkami, s nimiž Terezie udržovala písemný styk, dokumentovaný zachovalými dopisy, je právě korespondence s Luisou de la Cerda nejrozsáhlejší.

Druhou důležitou skupinu přátel tvořili klerici, kteří byli Terezii oporou v jejím reformním a literárním úsilí, a to především svými radami v oblasti teologie a církevního práva. V této souvislosti by bylo možné jmenovat i nejvýznamnější osobnosti tehdejší španělské církve, jako byl například filosof a teolog Domingo Bañez. Zmíníme však i jiné dvě osobnosti, rovněž dominikány, které, podobně jako v budoucnosti otce Graciána, můžeme považovat nejen za Tereziiny duchovní otce, ale i duchovní syny.

Pedro Ibáñez, první z nich, potvrdil Terezii autentičnost jejího duchovního života a jejích nadpřirozených obdarování. Ona sama o něm píše: „Byl natolik vzdělaný, že jsem se mohla zcela spolehnout na to, co mi říkal. Vylíčila jsem mu proto všechna zjevení a způsob modlitby a velké milosti, které mi činil Pán, a to s největší jasností jaké jsem byla schopna, a prosila jsem ho, aby to zvážil velmi pečlivě a řekl mi, zda je něco z toho proti Písmu svatému, a co všechno v tom cítí.“¹¹⁵ Zmíněný otec dominikán nejen potvrdil Terezii, že v její zkušenosti nenachází nic, co by odporovalo víře, nýbrž se jí rovněž sám nechal inspirovat k prohloubení svého duchovního života. Světiце proto ve svém životopise hovoří i o jeho vnitřní proměně: „Ačkoliv byl velmi dobrý, od té doby se mnohem více ponořil do vnitřní modlitby a odešel do jednoho kláštera svého řádu, kde je možné žít ve velké samotě, aby se jí mohl lépe věnovat (...). To, o čem mě dříve ujišťoval a čím mě utěšoval pouze na základě svého vzdělání, nyní dělal i na základě duchovní zkušenosti, které měl v nadpřirozených věcech mnoho.“¹¹⁶

¹¹³ D 2, 4–5 (23. prosince 1561).

¹¹⁴ Srov. Z 9.

¹¹⁵ Ž 33, 5.

¹¹⁶ Ž 33, 5–6.

Druhým z přátel kleriků a duchovních otců i synů v jedné osobě, byl otec García de Toledo.¹¹⁷ Právě on byl prvním adresátem *Knihy života*, kterou měl teologicky zhodnotit, zároveň však i sám načerpat duchovní poučení. Sama Terezie se na něj neváhá obrátit těmito slovy: „Ach, můj synu! Vy jste tak pokorný, že chcete být právě takto nazýván.“¹¹⁸

To, že přátelství s těmito osobnostmi již Terezii nerozdělovalo a neodvádělo od služby Bohu, můžeme vidět z postoje, který vůči nim chovala. Na prvním místě v něm spatřujeme touhu po duchovním pokroku. V souvislosti s Garcíou de Toledo píše: „Hleděla jsem si jeho velkých obdarování a schopností, které měl k velkému prospěchu duší, pokud se cele odevzdá Bohu. Protože toto už mám několik let, že se nikdy nepotkám s osobou, která by mě velmi uspokojila, abych ji vzápětí nechtěla vidět, jak se zcela oddává Bohu, a to s takovými touhami, že je někdy nedokážu ovládnout.“¹¹⁹

Avšak nejpřirozenějším prostředím, ve kterém má řeholník nacházet zázemí a oporu – duchovní i lidskou – je jeho vlastní komunita. Jelikož v obrovské komunitě kláštera Vtělení nebylo možné vytvářet prostředí rodinné důvěrnosti, začal se kolem Terezie v tomto období utvářet okruh mnišek s podobným duchovním směřováním, které měly ve zvyku se společně scházet, hovořit a sdílet o duchovních tématech, a vzájemně si tak pomáhat na cestě za Pánem. Pravděpodobně právě v tomto společenství se zrodil jeden z budoucích ideálů a pilířů tereziánské reformy, totiž idea komunity coby velké rodiny Božích přátel. Prvním mniškám u svatého Josefa Terezie zdůrazňovala: „Zde mají být všechny přítelkyněmi, všechny se mají vzájemně milovat a přát si dobro, všechny si mají navzájem pomáhat.“¹²⁰

Aby byl podobný způsob života reálně možný, Terezie v nové komunitě drasticky snížila počet sester, které ji měly tvořit. Zatímco ve Vtělení žila až mezi 180 sestrami, u svatého Josefa si nepřála více než 13 mnišek.¹²¹

Kdo však byly její nové přítelkyně a první společnice v právě založeném klášteře? Na tuto otázku odpovídá Tomás Álvarez: „Terezii je mezi 47 a 52 lety. Věk jejích novic je zhruba poloviční. Šlo o mladé dívky, které právě opustily své domovy, aby ji následovaly. (...) Oslovuje je ‚mé přítelkyně, mé sestry, mé dcery‘. Pod těmito tituly s nimi rozmlouvá na stránkách *Cesty dokonalosti*. Vytvářejí společenství stmelované vzájemnou důvěrou, náklonností, společnými ideály, osobou zakladatelky. To vše teprve uváděné do života, nicméně intenzivně prožívané. Po deseti či jedenácti letech bude Terezie vzpomínat na toto pětiletí jako na ideální čas, jako na ‚nejklidnější období svého života‘.¹²² Šlo o začátek zcela nového typu přátelství, v němž se jakoby vtělil Tereziiin vysněný ideál řeholní komunity.“¹²³

2.2.5. V čase zakládání a reformy karmelitánského řádu (1567-1582)

S rostoucím počtem bosých karmelitek, s rozšířením reformy na mužskou větev řádu, s nesčetnými cestami a se vzrůstajícím povědomím o Terezii a úctou k ní v církevních i

¹¹⁷ Rovněž dominikán, jak už bylo řečeno výše.

¹¹⁸ Ž 16, 6.

¹¹⁹ Ž 34, 7.

¹²⁰ C 4, 7.

¹²¹ Symbolické číslo, 12 apoštolů a Kristus, jakožto vzor ideálního společenství. Sama Terezie později pod vlivem konkrétních okolností dovolí tento počet zvýšit na 21.

¹²² Z 1, 1. 6.

¹²³ ÁLVAREZ, Tomás. *Amigos*, s. 40.

světských kruzích, úměrně vzrůstalo také množství jejich mezilidských vztahů. Pokusíme se je rozdělit do čtyř skupin: spolusestry; bratři bosí karmelitáni, především ti, kteří hráli důležitou roli při díle reformy; zpovědníci a další duchovní; laici, většinou donátoři klášterů a příbuzní bratří a sester.

Komplexní popis celého tohoto „světa“ by vyžadoval rozsáhlou studii. Navíc o dvou posledně jmenovaných skupinách jsme již alespoň krátce pohovořili výše. Proto se nyní zaměříme na přátelství uvnitř řádu.

Tereziin vztah k bosým mniškám byl převážně mateřský. Tématy, která se nejčastěji objevují v jejích dopisech, jsou „konkrétní události komunitního života, rozlišování povolání, ekonomické problémy, nemoci sester“.¹²⁴ Snad ještě více než obsah, je však pro naše téma důležitý styl jejích dopisů a způsob, kterým se sestrami jedná. Doslova v nich „plývá něžností, obezřetností, péčí (...) především se pak zajímá o zdraví každé ze svých karmelitek.“¹²⁵

Důležitá je však i Tereziina touha „být“ s každou ze svých spolusester a přítelkyň, což je důležité rovněž z doktrinního úhlu pohled. Tyto pasáže zjemňují slova svaté Terezie o „dokonalé lásce“, která naprosto nehledá nic jiného, než duchovní dobro druhého. Tuto „dokonalou lásku“ popisuje v *Cestě dokonalosti*: „Zde, má-li lásku, jde o vášeň, která má způsobit, aby se tato duše stala hodnou milování Jím; protože – jak říkám – ví, že ji člověk nemůže mít trvale rád. Jde o lásku, která je velmi na její účet.“¹²⁶

Dopisy však jasně ukazují, že „dokonalá láska“ není láskou odlidštěnou, bez přirozeného citu, bez přirozené náklonnosti. Přesto zůstává láskou duchovní, prožívanou v Bohu, a proto je odlišná od nezralých vztahů, které byly typické pro první období jejího řeholního života.

Jako příklad přátelství současně hluboce duchovního, lidského i praktického, představíme Tereziin vztah s matkou Marií od svatého Josefa, převorkou kláštera v Seville.¹²⁷

Obě ženy se poprvé setkaly v domě již zmiňované doňi Luisy de la Cerda „o Vánocích roku 1561. (...) Znovu se setkaly na témže místě o osm let později, v březnu 1569, kdy se Terezie vrátila do Toleda, aby zde založila klášter bosých karmelitek. Již jako karmelitka žila Marie od svatého Josefa v Tereziině blízkosti během jejích pobytů v Malagónu, v Beas de Segura a především během roku, který strávila v Seville. Právě tam se rozloučily a tváří v tvář se již nespátřily,¹²⁸ ačkoliv po tom Terezie nepřestala toužit.“¹²⁹

Přátelství bude pokračovat prostřednictvím dopisů, po nichž Terezie rovněž toužila a nestyděla se k tomu přiznat, jak můžeme vidět například z těchto řádků: „Jeho Majestát ať Vás střeží! Jakou touhu jsem měla spatřit Váš dopis.“¹³⁰ Rovněž vyznává svou neschopnost skončit, když píše své přítelkyni: „Jaká bída, že neumím skončit. Kéž se zalíbí Bohu, abyste

¹²⁴ ÁLVAREZ, Tomás. *Comentarios a las “Cartas” de Santa Teresa de Jesús*. Burgos: Monte Carmelo, 2012, s. 44.

¹²⁵ URIBE JARAMILLO, Enrique. *Amistad plenitud humana: Santa Teresa de Avila, maestra de amistad*. Bogotá: Publicaciones ECCO, 1977, s. 81.

¹²⁶ CV 6, 9.

¹²⁷ Komplexní pojednání o této významné osobnosti reformy, viz: DE PABLO MAROTO, Daniel. María de San José (Salazar), heredera de espíritu de Santa Teresa y escritora de espiritualidad. *Revista de espiritualidad* 2004, č. 63, s. 213–250.

¹²⁸ Tedy od roku 1576, do smrti světice v roce 1582.

¹²⁹ URIBE JARAMILLO, Enrique. *Amistad plenitud humana*, s. 239.

¹³⁰ D 164, 10 (27. prosince 1576).

se i Vy neprojeví stejnou schopností okouzlit jako náš otec.¹³¹ Kéž je to Bůh, kdo okouzlí Vás, a kéž Vás pohltí v sebe, amen, amen.“¹³²

Přesto se ani v této osobní konverzaci Terezie nenechává odvést od toho, co jí nejvíce leží na srdci, a tím jsou otázky bezprostředně související s fungováním kláštera a duchovním životem sester. Žádá proto svou přítelkyni: „Pokaždé mi pošlete napsáno na nějakém papírku, nač mám odpovědět; jelikož jsou totiž Vaše dopisy dlouhé (i když mi takové nepřipadají, poněvadž mi působí potěšení), na to, abych je znovu procházela celé, když se Vám chystám ve spěchu napsat.“¹³³

Zdá se, že právě schopnost radovat se i z prostých pozemských věcí, jako je například dopis od milované přítelkyně a duchovní dcery, a zároveň neztrácet ze zřetele poslední cíl veškerého snažení, poukazuje na Tereziinu hlubokou vyrovnanost a zralost v posledních letech jejího života.

V souvislosti s přátelstvím s bosými karmelitkami, bych rád zmínil také Tereziin vztah k osobám, které žily trvale v klášterní klausuře, samy však nebyly, alespoň zpočátku, mniškami. Jednalo se o několik děvčat, které světice přijala do kláštera na vychování. Ze způsobu, jakým o nich píše, doslova sálá její mateřská něha vůči nim.

Přijímání dětí, které, po dosažení kanonického věku, oblékly hábit v klášteře, v němž byly vychovány, bylo v tehdejší době poměrně rozšířenou praxí. „V klášteře Vtělení v Ávile bylo takových děvčátek mnoho. (...) Pro zachovávání přísné observance však jejich přítomnost představovala určitou obtíž, proto Terezie, i přes svou lásku k těmto andílkům, odmítala jejich přijímání do reformovaných klášterů.“¹³⁴

Nebylo jí však proti mysli, aby ve zvláštním případě byla přijata talentovaná dívka, která by se dokázala prostředí kláštera v rozumné míře přizpůsobit. Za jednu z nich se, prostřednictvím dopisu, přimlouvala u Jeronýma Graciána: „Byl tady Antonio Gaitán.¹³⁵ Přišel prosit, aby byla v Albě přijata jeho dcera¹³⁶ (...) Mnišky mi píší, že je nesmírně milá. Její otec jí bude dávat stravné a později jí daruje všechno, co má, kromě toho, co je vázáno (...) Snažně Vás tedy prosím, důstojnosti, abyste mi pro bliženskou lásku neopomenul poslat povolení, a to brzy; neboť já Vám říkám, že nás tito andělé povzbuzují a osvěžují. I kdyby měla být v každém domě jedna taková dívenka, ale ne víc, nebylo by to nijak nepatřičné, leč naopak prospěšné.“¹³⁷

¹³¹ Jeroným Gracián. Světice naznačuje, že v případě těchto dvou adresátů nedokáže psát krátce, neboť jí jak adresátka, tak Gracián učarovali. Tato skutečnost jen dosvědčuje její „zvláštní přátelství“ s těmito dvěma významnými osobnostmi karmelitánské reformy.

¹³² D 172, 19 (9. ledna 1577).

¹³³ D 144, 1 (11. listopadu 1576).

¹³⁴ SILVERIO de santa Teresa. *Santa Teresa y sus relaciones de amistad*, s. 33. Poslední věť je třeba rozumět takto: Odmítala to jako běžnou praxi, která by byla uskutečňována ve větším měřítku.

¹³⁵ Antonio Gaitán byl „rytířem z Alby“ a velkým přítelem, podporovatelem a průvodcem Terezie na jejích cestách. Světice se o něm opakovaně zmiňuje v *Knize zakládání*. Poprvé v kap. 21, kde píše: „Protože v následujících založeních jej častěji bude třeba zmínit, protože mi při nich hodně pomáhal a hodně se natrápil, uvedla jsem jen, o koho se jedná, a kdybych pak měla vylicít jeho ctnosti, hned tak brzy bych neskončila. Nejvíc jsme mohli ocenit tu, že byl tak umrtvený, že mezi těmi, kteří nás kdy doprovázeli, nebylo služebného, který by dělal věci právě tak, jak bylo zapotřebí, jako on.“ (Z 21, 6)

¹³⁶ Mariana Gaitán, které bylo v té době sedm let; její otec chtěl, aby mohla vyrůstat v klášteře, s tím, že tam případně později bude mniškou. Tak se také stalo: Mariana přijala řeholní přidomek „od Ježíše“ a složila v Albě de Tormes své sliby dne 13. prosince 1585.

¹³⁷ D 182, 1–2 (polovina února 1577). Je třeba podotknout, že praxe výchovy dívek v klášteře se nerozšířila natolik, nakolik o ní Terezie mluví v poslední citované větě. Ve svých spisech přímo zmiňuje pouze 4 dívky,

Pro téma této práce je zajímavé zmínit, že dvě dívky, které si Terezie nejvíce oblíbila, byly jednak její neteř, Terezie de Cepeda, dále pak rodná sestra Jeronýma Graciána, Isabel Dantyszek. O obou často nadšeně píše právě Jeronýmu Graciánovi. Takto popisuje svou neteř, krátce po jejím přijetí do kláštera v Seville: „Už je zde i se svým ‚hábitem‘, takže vypadá jako klášterní skřítek, a její otec se tomu nemůže vynatěšit, a všem se moc líbí; a má chováníčko jako anděl a umí bavit v rekreaci svým vyprávěním o indiánech a o moři, lépe, než bych to vyprávěla já sama. Potěšilo mě, že jim nebude přítěží. Už moc toužím po tom, abyste ji viděl, Vaše důstojnosti. Bůh jí tím, že bude moct vyrůstat v komunitě, udělil značnou milost a může za to velmi děkovat Vám, důstojnosti. Věřím, že se Vám zalíbí, aby tato duše nebyla vychovávána ve světském prostředí.“¹³⁸

Isabel Dantisco byla přijata do kláštera v Toledu ve věku 8 let. „Spokojeností, že ji má při sobě, světice doslova překypuje ve všech dopisech, které napsala během svého ročního pobytu na tomto místě.“¹³⁹ Marii od svatého Josefa, která byla především odpovědná za výchovu Terezky, dokonce píše, že Isabel prvně jmenovanou v mnohém předčí: „Jste vážně půvabná v tom, že nechcete, aby byla jiná sestra taková, jako je Terezie. Nuže, vězte s jistotou, že kdyby tato má Bětka měla podobný přirozený půvab jako ta druhá, a s ním to, co je nadpřirozené (neboť jsme opravdu viděly, že v ní některé věci působí Bůh), pak co do rozumu a schopností a poddajnosti (...) je na tom Bětka lépe. Schopnosti tohoto tvora jsou mimořádné, neboť s postavičkami ubohých pastýřků a mnišiček¹⁴⁰ a s obrazem naší Paní, které má, nemine jediný svátek, aby s tím něco nevymyslela ve své poustevně nebo v rekreaci, i nějaký ten popěvek s tak hezkým nápěvem, že jsme z toho celé v údivu. Mám s ní jen jedno trápení: nevím, jak jí uvolnit ústa, protože je má velmi stažená a usmívá se velmi sevřeně, a přitom se směje pořád. Jednou ji přimějí, aby je víc otevřela, jindy, aby je zavřela, ještě jindy, aby se nesmála. Ona mi tvrdí, že za to nemůže ona, nýbrž její ústa, a říká pravdu. Kdo jednou viděl Tereziin půvab na těle i ve všem ostatním, chce ji vidět znovu, a tak se to děje i zde, i když já to veřejně nepřiznávám a jí to říkám jen potají. Neříkejte to nikomu; pobavila byste se, kdybyste viděla, jakou námahu vynakládám na to, abych jí uvolnila ta ústa. Věřím, že až povyroste, nebude tak stažená; alespoň při mluvení taková není. Načrtla jsem Vám zde vaše děvčata, abyste si nemyslela, že lžu, když říkám, v čem předčí Bětka tu druhou. A také abyste se mohla zasmát tomu, co říkám.“¹⁴¹

Vztahy s bosými karmelitány nebyly, z lidského úhlu pohledu, tak intenzivní jako vztahy s mniškami. Ačkoli se i v korespondenci s nimi Terezie představuje „stejná jako vždy, tedy velkodušná, otevřená a šlechetná, nedávají nám podklad k tomu, abychom mohli hovořit o trvalém a srdečném přátelství, které naopak nacházíme ve vztahu k mnoha kněžím a řeholníkům, kteří karmelitány nebyli“.¹⁴² Výjimku představovalo bez pochyby přátelství s otcem Graciánem, a jistým způsobem rovněž přátelství se svatým Janem od Kříže.¹⁴³ U něj

které v jejích komunitách vyrůstaly. Kromě již jmenované Mariany a dvou dívek, o kterých bude řeč v následujícím odstavci, šlo ještě o Casildu de Padilla, která na naléhání příbuzných nakonec klášter opustila, již po složení řeholních slibů.

¹³⁸ D 88, 6 (27. září 1575).

¹³⁹ SILVERIO de Santa Teresa. *Santa Teresa y sus relaciones de amistad*, s. 36.

¹⁴⁰ Světice se vyjadřuje pomocí mnoha zdvořilých: „Con unos pastorcillos malaventurados y unas monjillas.“

¹⁴¹ D 172, 7–8 (9. ledna 1577).

¹⁴² URIBE JARAMILLO, Enrique. *Amistad plenitud humana*, s. 93.

¹⁴³ Takto srovnává přátelství s oběma velkými muži tereziánské reformy Tomás Álvarez: „Dvě velká duchovní přátelství, každé však prožívané jiným způsobem a na jiné úrovni: více duchovní a hlubší, avšak méně

se musíme na chvíli zastavit, neboť se zajisté jednalo o výjimečný vztah, v mnohém odlišný od ostatních Tereziiných přátelství.

Zdá se, že v ostatních přátelstvích, prožívaných v dospělém věku, se vždy nacházela v jakési „dominantní roli“, anebo minimálně na rovnocenné úrovni s druhou stranou. Vždy byla matkou, zakladatelkou, tou, která požívá zvláštní úcty, případně „dcerou“ i „matkou“ zároveň. Ve vztahu s Janem od Kříže tomu přece jen bylo trochu jinak.

Je zřejmé, že Jan si Terezie velmi vážil. Byla to ona, která jej přesvědčila, aby setrval v řádu, jak o tom sama svědčí v *Knize zakládání*: „Řekla jsem mu o tom, co jsem měla v plánu¹⁴⁴ a velmi jsem ho prosila, aby počkal do doby, až nám Pán dá klášter, a mluvila jsem mu o velkém dobru, pokud se má zlepšit, aby to bylo ve stejném řádu, a o co více by mohl sloužit Pánu.“¹⁴⁵

Byla to rovněž ona, která jej uvedla do nového stylu komunitního života: „Protože jsme byly několik dní (...) bez klausury, byl prostor na to informovat otce bratra Jana od Kříže o způsobu, jakým postupujeme, aby všemu dobře porozuměl, jak co se týče umrtvování, tak pokud jde o rekreaci, kterou máme společně, neboť se vše děje s velkou umírněností, aby se zde porozumělo chybám sester, a abychom načerpaly nějaké síly k zachování přísnosti řehole.“¹⁴⁶

Jak důležitou roli hrála svatá matka v Janově životě, můžeme vytušit z jeho dopisu, zaslaného z „andaluského vyhnanství“ sestře Kateřině od Ježíše, bosé karmelitce ve Valladolidu: „Třebaže nevím, kde jste, chci Vám napsat tyto řádky v důvěře, že Vám je naše matka¹⁴⁷ pošle, nejste-li s ní; a jestliže s ní nejste, utěšte se mým příkladem, protože já jsem tady ještě větší psanec a jsem sám, neboť poté, co mě spolkla ta velryba a vyvrhla v tomto cizím přístavu, nikdy už mi nebylo dopřáno vidět ani ji, ani svaté tam u vás.“¹⁴⁸ Ihned však, zcela v duchu své spirituality, dodává: „Bůh to udělal dobře, vždyť opuštěnost je koneckonců pilníkem a pro velké světlo je zapotřebí snášet temnoty. Dejž Bůh, abychom v nich nechodili.“¹⁴⁹

Též spiritualitě absolutní odpoutanosti „vděčíme“ i za to, že se nám nezachoval žádný z dopisů, který Janovi adresovala sama Terezie: „Jan od Kříže si s sebou, do samoty Kalvárie,¹⁵⁰ přivezl pouzdro dopisy matky zakladatelky. Odhodlal se však k úkonu naprostého odpoutání a obětoval jej plamenům.“¹⁵¹

Přesto můžeme jen těžko Jana od Kříže bezprostředně vnímat jako duchovního syna matky zakladatelky. „Neměl obavu postavit se v některých záležitostech proti jejím plánům. Terezie

poznámenané lidským citem, bylo přátelství s Janem od Kříže. Navenek více vyjadřované a více přirozené ženské zase přátelství s Jeronýmem Graciánem.“ (ÁLVAREZ, Tomás. *Amigos*, s. 41.)

¹⁴⁴ Totiž reformovat i mužskou větev řádu.

¹⁴⁵ Z 3, 17.

¹⁴⁶ Z 13, 5.

¹⁴⁷ Zde myslí právě Terezii od Ježíše.

¹⁴⁸ DJ 1 (6. července 1581).

¹⁴⁹ Tamtéž.

¹⁵⁰ Jedná se o konvent v El Calvario, v malé osadě nad řekou Guadalquivir, kam byl Jan od Kříže roku 1578 poslán coby převor, samozvanou kapitulou bosých karmelitánů, která se konala v Almodóvaru del Campo.

¹⁵¹ ÁLVAREZ, Tomás. *Amigos*, s. 41.

se na něj proto bude chvílemi zlobit, avšak nedosáhne toho, aby změnil, byť i jen na okamžik, svůj názor.”¹⁵²

Tereziin postoj vůči Janovi byl po celou dobu charakterizován především respektem a úctou, který můžeme vnímat například v jejím dopise ávilskému rytíři Franciscovi de Salcedo: „Ačkoli je malého vzrůstu, pochopila jsem, že je velký v Božích očích. (...) Není bratra, který by o něm nemluvil dobře, neboť jeho život byl velmi kající. (...) Ačkoliv jsme zde spolu měli jisté spory (...), nikdy jsem u něho nezaznamenala žádnou nedokonalost.“¹⁵³

Je zajímavé, že Tereziina úcta a respekt se týkaly především Janových duchovních kvalit, které neváhala vyzdvihovat. Asi nejvýmluvnějším svědectvím jsou v tomto ohledu řádky adresované dvěma převorkám jejích klášterů. Anně od Ježíše, převorce v Beas de Segura, v listopadu 1578 napsala: „Pobavilo mě, dcero, jak si neprávem stěžujete,¹⁵⁴ vždyť tam máte otce fra Jana od Kříže, což je nebeský, ba božský člověk. Nuže, ujišťuji Vás, má dcero, že od doby, co odešel tam k vám, nenašla jsem v celé Kastilii druhého takového jako on, kdo by tak rozněcoval na cestě k nebi. Neuvěříte mi, jakou samotu ve mně vyvolává jeho nepřítomnost zde. Hled'te, že tam v onom světci máte velký poklad, a tak ať s ním všechny z onoho domu rozmlouvají a probírají s ním své duše, a uvidíte, jak budete pokročilé, a shledáte, že jste ve všem, co se týká ducha a dokonalosti, postoupily kupředu. Náš Pán mu totiž právě k tomu daroval zvláštní milost.“¹⁵⁵

Anně od svatého Alberta, převorce v Caravace, pak napsala v lednu 1580: „Dcero, cestuje k vám otec Jan od Kříže. Probírejte s ním záležitosti svých duší s takovou přímostí, jako bych v konventu byla přítomna já sama, protože má ducha našeho Pána.“¹⁵⁶

Naopak se zdá, že Terezie nikdy neobjevila kvality Jana od Kříže coby řeholního představeného. Před první kapitulou bosých karmelitánů v Alcalá de Henares, proto „bojovala za kandidaturu Jeronýma Graciána. A pokud by nebyl zvolen on, pak tedy Mikuláš Doria či dokonce Jan od Ježíše Roca, ačkoliv se domnívala, že poslední jmenovaný nebyl obdařen darem vedení. (...) Jan od Kříže není mezi jejími kandidáty ani zmíněn.“¹⁵⁷

Když se Jan s Terezií setkávali ve vztahu kněz – duchovní dcera, byls ní schopen jednat s velkou pevností. Jako příklad podobného „drsného“ jednání nám může posloužit známý příběh o rozlomené hostii, který nám opět zprostředkovává sama Terezie: „Když jsem v klášteře Vtělení (...) jednoho dne přistoupila ke svatému přijímání, otec bratr Jan od Kříže, který mi podával Nejsvětější Svátost, rozlomil hostii a dal její část jiné sestře. Domnívala jsem se, že to nebylo kvůli nedostatku hostií, nýbrž proto, že mě chtěl umrtvovat, protože jsem mu říkala, že mám velmi ráda, když jsou hostie velké.“¹⁵⁸ V tomto momentu se však Terezie „proti Janovi“ zastal sám Pán, který ji řekl: „Neboj se, dcero, neboť nikdo tě nemůže vytrhnout z mé náruče.“ A vzápětí jí udělil milost duchovního manželství.¹⁵⁹

¹⁵² STEGGINK, Otger. *Sin amor... todo es nada. Afectividad y vida espiritual en Santa Teresa de Jesús*. Madrid: Editorial de Espiritualidad, 1987, s. 92.

¹⁵³ D 13, 2 (konec září 1568).

¹⁵⁴ Adresátka si světici stěžovala, že nemá k dispozici vhodné zpovědníky pro komunitu.

¹⁵⁵ D 267, 1–2 (polovina listopadu 1578).

¹⁵⁶ D 311 (13. ledna 1580).

¹⁵⁷ ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*. Burgos: Monte Carmelo, 2014, s. 200.

¹⁵⁸ R 29 (18. listopadu 1572).

¹⁵⁹ Tamtéž.

Méně známé je jemné napomenutí, které jí měl adresovat během jedné zpovědi: „Když se zpovídáte, matko, umíte se velmi pěkně ospravedlňovat“.¹⁶⁰ Snad se jednalo o vtip, nicméně „druzí jej vnímali jako pokoření“.¹⁶¹

Když Terezie jednoho dne Janovi vyznala „že jej má velmi ráda,¹⁶² neboť má čistou duši a je mužem bez zloby a lsti“, odpověděl jí s vážnou tváří: „Napravte se v tom, dcero.“¹⁶³

Známkou Tereziiny pokory je to, že Janovo vystupování a svou pozici duchovní dcery bez problémů přijala a sama Jana neváhala nazývat „svým otcem“¹⁶⁴ a vyznávat o něm, že „je tak dobrý, že se toho mohu naučit mnohem více já od něho, než on ode mě“.¹⁶⁵

Vztah s Janem od Kříže však vždy zůstal více na „profesionální“ rovině, nikdy nedosáhl takové emocionální intenzity jako vztah s Jeronýmem Graciánem. Otger Steggink vysvětluje: „V posledním důsledku to muselo být právě toto („větší svatost“ Jana od Kříže), co působilo určité potíže Matce zakladatelce, žíznicí po duchovním mateřství: V tomto synu musela vidět otce a učitele (...). Naproti tomu mladý, nezkušený a naivní Gracián, „učiněný z másla“ tak jako všichni Graciánové – jak poznamenal otec Mariano Azzato – pro ni představoval prostor k jednání, v němž se mohla plně rozvinout.“¹⁶⁶

2.3. Závěr

V první kapitole této práce jsme ukázali, že v přístupu k lidským přátelstvím existují v křesťanské duchovní tradici dva vzájemně se doplňující a vyvažující přístupy: asketický, který spíše upozorňuje na rizika s lidským přátelstvím spojená, a humanistický, který velebí vznešenost daru přátelství.

Život svaté Terezie jakoby potvrzoval pravdivost obou přístupů. Když ponecháme stranou období jejího dětství a mládí a zaměříme se na čas jejího řeholního života, všimneme si, že prvních zhruba 20 let prožívala lidská přátelství způsobem, který ji vnitřně rozděloval. S tímto rozdělením bojovala, nedokázala jej však vyřešit.

Teprve milost vnitřního obrácení nasměrovala její život plně k Bohu. Toto nasměrování ji však nezbavilo možnosti ani potřeby prožívat přátelství a hluboké mezilidské vztahy. Naopak ji osvobodilo k tomu, aby byla schopná dar přátelství skutečně přijmout a dále rozdávat.

Prostředí vhodné pro rozvoj mezilidských vztahů, pro vzájemné obdarovávání, se pokusila vytvořit především ve svých klášterech. Jelikož ovšem byla, Bohem a životními okolnostmi, v posledních zhruba 20 letech života povolána opustit ústraní klauzury, neobávala se okruh svých přátel rozšířit na své spolusestry, spolubratry, kleriky i laiky, muže i ženy.

Některé z těchto vztahů jsme stručně vykreslili v této kapitole. V té následující již zaměříme naši pozornost k patrně nejintenzivnějšímu lidskému přátelství, jež jí bylo dáno, totiž k přátelství s otcem Jeronýmem Graciánem.

¹⁶⁰ STEGGINK, Otger. *Sin amor... todo es nada*, s. 94. Autor zde cituje svědectví sestry Isabel Bautisty, vydané v průběhu procesu Tereziina blahorečení.

¹⁶¹ Tamtéž.

¹⁶² Doslova, že jej „miluje něžnou láskou“.

¹⁶³ STEGGINK, Otger. *Sin amor... todo es nada*, s. 94.

¹⁶⁴ Srov. D 265 (konec října 1578).

¹⁶⁵ Z 13, 5.

¹⁶⁶ STEGGINK, Otger. *Sin amor... todo es nada*, s. 93–98.

3. Přátelství s Jeronýmem Graciánem

Autoři, kteří se již v minulosti věnovali lidskému a přirozenému aspektu Tereziiny osobnosti, se shodují na tom, že přátelství s Jeronýmem Graciánem bylo zcela výjimečné, a že žádný další z jejich přátelských vztahů nedosáhl podobné intenzity.¹⁶⁷ Tito autoři se při studiu jejich přátelství většinou zaměřují na to, co bude v naší práci nazváno „afektivní rovinou“.

Carlos Ros však ve svém životopisu Jeronýma Graciána, nazvaném příznačně *Jerónimo Gracián. Přítel Terezie od Ježíše (Jerónimo Gracián. El Amigo de Teresa de Jesús)*¹⁶⁸ ukazuje, že jejich přátelství se v žádném případě neomezovalo pouze na tuto oblast. „Gracián byl mužem svaté Terezie, byl ‚jejím člověkem‘. Historicky byla Terezie spojována spíše s postavou svatého Jana od Kříže, což je rovněž správné a pochopitelné. Mnoha z nás však asi překvapí, že se mnohem více sdílela a mnohem více komunikovala s Jeronýmem Graciánem. Graciánovi, nikoliv svatému Janu od Kříže svěřila péči o své svědomí a o reformu, kterou zahájila. On byl její oporou. Jemu slíbila poslušnost. V něm potkala muže, kterého hledala.“¹⁶⁹

V této práci bych se proto rád zaměřil nejen na afektivní rovinu přátelství mezi Terezií a Graciánem, ale i na dva další aspekty jejich vztahu, zmíněné již Carlosem Rosem. Tedy na vztah mezi duchovním otcem a jeho duchovní dcerou a na přátelství dvou reformátorů a představených řádu.

Třebaže každá z těchto rovin bude rozebrána v samostatné kapitole, rád bych ukázal i na jejich vzájemné pronikání a doplňování. A jelikož jsem si při studiu pramenů, především Tereziiných dopisů, uvědomil, že jejich obsah často zůstává nepochopitelný bez znalosti historického kontextu, předřadil jsem každému sledovanému období pasáž, která shrnuje zásadní události jejich života v inkriminovaném čase.

3.1. Jeroným Gracián – neznámá osobnost

Vzhledem k tomu, že osoba Jeronýma Graciána je, alespoň v českém prostředí, prakticky neznámá, pokusím se nejprve shrnout nejdůležitější momenty jeho života před vstupem na Karmel a jeho strmou „kariéru“ uvnitř řádu, která začala už před jeho prvním setkáním se svatou matkou.

¹⁶⁷ „P. Jeroným Gracián byl, bez jakékoliv pochybnosti, člověkem, kterého na tomto světě nejvíce milovala.“ (SILVERIO de Santa Teresa. *Santa Teresa y sus relaciones de amistad*, s. 19); „Přátelství se všemi vznešenými přívlastky, které bychom chtěli dodat.“ (URIBE JARAMILLO, Enrique. *Amistad plenitud humana*, s. 285); „Až k mystické zkušenosti se povznáší Terezií intenzivně prožívaná přátelská láska s otcem Graciánem. Poté, kdy jej, mladého představeného, potkala v Beas (...) zrodil se mezi nimi okamžitě hluboký přátelský vztah, doložený rozsáhlou korespondencí.“ (BORRIELLO, Luigi. *Amore, amicizia e Dio in S. Teresa*, s. 319); „Důvěra, sympatie a přátelství, s nimiž Terezie jednala s dominikánskými teology, zcela bledne před důvěrou sympatií a přátelstvím, kterými zahrnovala mladého otce Jeronýma Graciána od Matky Boží. Její způsob jednání s mistrem z Alcalá, charakterizovaný až rodinnou blízkostí a jasnou preferencí (...) vzbudil už za jejího života mnohou kritiku a dokonce byl důvodem hněvu a závisti mezi bosými bratry a mniškami.“ (STEGGINK, Otger. *Sin amor... todo es nada*, s. 91); „Terezie prožívala silné afektivní vazby se svými přáteli, mezi kterými vyniká otec Jeroným Gracián.“ (RONCHI, Ermes. *I baci non dati*, s. 33).

¹⁶⁸ ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*. Burgos: Monte Carmelo, 2014. Kniha je k dispozici rovněž v anglickém překladu: ROS, Carlos. *Jerome Gratian. St Teresa of Avila's Friend*. London: St Pauls Publishing, 2016.

¹⁶⁹ ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 7.

Na tuto pasáž navážeme delším pojednáním o setkání samém a počátcích jejich přátelství, abychom následně sledovali jeho vývoj ve zbývajících letech Tereziina života.

3.3.1. Před vstupem na Karmel

Jeronym Gracián byl synem dona Diega de Alderete, jednoho ze sekretářů králů Karla V. a Filipa II., a jeho manželky, doni Juany Dantyszek.¹⁷⁰ Narodil se 6. června 1545¹⁷¹ jako třetí z dvaceti sourozenců. Terezie obdivuje jeho matku, s níž později rovněž navázala přátelský vztah, „pro hlubokou zbožnost, kterou dokázala předat svým dětem. Sedm z nich se v budoucnu rozhodne pro řeholní život. Karmelitánský hábit obléknou Marie od sv. Josefa, Isabel od Ježíše, Juliána od sv. Terezie a Lorenzo Gracián.“¹⁷²

Již od svých 15 let studoval s mimořádným nasazením v Alcalá de Henares: „Mým hlavním zájmem bylo studium, do nějž jsem se nořil ve dne i v noci“,¹⁷³ vzpomíná. V pouhých 19 letech se stal Mistrem svobodných umění, poté pokračoval ve studiu teologie. Zároveň však již v této době projevoval značný zájem o duchovní život. Spojení studia teologie a duchovního života, nebylo v jeho době vůbec chápáno jako samozřejmé. Skupiny „vzdělavců“ (*letrados*), zakládajících si na teologické formaci a „duchovních“ (*espirituales*), kteří spoléhali převážně či výlučně na duchovní zkušenost, mezi sebou žily často v napětí. Gracián si však během teologického studia uvědomil, že „náš Pán dává často učencům světlo prostřednictvím řádné cesty, kterou je studium, takže pak nemají zapotřebí zvláštních zjevení a vidění“,¹⁷⁴ které byly v jeho době častým předmětem „zájmu“ inkvizice. Život ve společenství s Bohem ho přesto přitahoval, proto mnoho četl i psal o „mystické teologii“.¹⁷⁵

Právě důraz na spojení vzdělání a duchovního života jej později duchovně sblížil se svatou Terezií, která v průběhu svého života zakusila jak škody způsobené nevzdělanými zpovědníky a duchovními rádci,¹⁷⁶ tak velký užitek plynoucí z podpory zpovědníků vzdělaných.¹⁷⁷

25. března 1570, tedy v necelých 25 letech, byl Gracián vysvěcen na kněze¹⁷⁸ a započal svou pastorační aktivitu, zvláště jako kazatel a zpovědník. Velmi vážně uvažoval o vstupu k jezuitům.¹⁷⁹

Prozřetelnost ovšem zasáhla tak, že právě v tomto čase hledání „byl požádán, aby přicestoval do Pastrany probrat s převorkou kláštera našeho řádu (...) přijetí jedné mnišky“.¹⁸⁰

¹⁷⁰ Srov. STEGGINK, Otger, *Sin amor... todo es nada*, s. 98.

¹⁷¹ Byl tedy o 30 let mladší než Terezie!

¹⁷² MILLÁN ROMERAL, Fernando – CANNISTRÀ, Saverio. „El Señor guarda los pasos de sus amigos (1 Sam 2,9)“. Jerónimo Gracián, un hombre en camino... Lettera dei due generali O.Carm e OCD per 4° centenario della morte di P. Gracián (21 settembre 2014). *Acta ordinis Carmelitarum discalceatorum* 2014, s. 213.

¹⁷³ STEGGINK, Otger. *Sin amor... todo es nada*, s. 98.

¹⁷⁴ MILLÁN ROMERAL, Fernando – CANNISTRÀ, Saverio. „El Señor guarda los pasos de sus amigos, s. 213.

¹⁷⁵ MILLÁN ROMERAL, Fernando – CANNISTRÀ, Saverio. „El Señor guarda los pasos de sus amigos, s. 214.

¹⁷⁶ „Nenašla jsem učitele, myslím, zpovědníka, který by mi rozuměl, třebaže jsem ho hledala, a po dvaceti letech říkám, že mi to velmi uškodilo, neboť jsem se mnohokrát vracela zpět a mnohdy úplně ztrácela, a on by mi mohl pomoci alespoň vyhybat se příležitostí, které se mi naskýtaly, k urážení Boha“ (Ž 4, 7).

¹⁷⁷ „Ideálního“ zpovědníka Terezie si Terezie představuje takto: „Je zapotřebí být prozíravým učitelem – myslím tím velmi rozumným – a aby měl zkušenost (tj. duchovního života); má-li k tomu ještě vzdělání, je to velikánská věc“ (Ž 13, 16). V Z 19, 1 akcentuje vzdělání zpovědníka ještě více: „Vždy se nechte poučit, dcery, tím, kdo je vzdělaný, neboť u nich naleznete cestu dokonalosti, a to s moudrostí a pravdou. Velmi toho mají zapotřebí zejména představené, chtějí-li dobře vykonávat svůj úřad, totiž zpovídat se u vzdělance.“

¹⁷⁸ Srov. ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 74.

¹⁷⁹ Srov. Z 23, 2.

Podle Tereziina mínění šlo téměř o jakousi „lest“, která byla dílem samotného Boha a Panny Marie. Jejím cílem bylo přivést Graciána na Karmel. Světiče píše: „Jakých to prostředků používá božský Majestát, vždyť kdyby se rozhodl tam odejít a přijmout hábit, narazil by třeba na odpor tolika osob, které by jej od toho zrazovaly, že by to nakonec nikdy neudělal! (...) Nuže, svatá Panna si jej přivedla do Pastrany takřka jakoby lstí, neboť on se domníval, že tam jde opatřit hábit pro onu mnišku, a zatím si jej tam vedl Bůh, aby dal hábit jemu.¹⁸¹ Zdá se, že toto osobní setkání, spolu s dopisem o „vznešenosti a starobylosti našeho řádu“, zaslaným jedním jeho přítelem, který se rovněž stal karmelitánem,¹⁸² byly prvními podněty, které v něm probudily osobní zájem o Karmel.

Téměř rok a půl pak prožíval zápas o povolání, během něhož se v něm svářely závažné motivy pro a proti vstupu do řádu. Jaké byly motivy pro vstup?

Především toužil „sloužit Bohu s co největší horlivostí“ a měl dojem, že řád, známý svým důrazem na strohost a modlitbu a „ze všech nejvíce opomíjený“, k tomu poskytuje dobré podmínky.¹⁸³

Druhým důvodem, k němuž se bude v budoucnu opakovaně vracet, byla jeho úcta k Panně Marii. Jako dárek ke kněžskému svěcení dostal její obraz, o němž se mu zdálo, že promlouvá k jeho srdci: „Synu, služ mi v mém řádu, neboť tě v něm potřebuji.“¹⁸⁴

Rovněž měl velkou touhu „snášet obtíže a námahu pro Krista (...), neboť věřil, že „jeho kázání přinese větší plody, pokud jej lidé uvidí oblečeného do hrubé látky a s bosýma nohama“, než obklopeného úctou a služebnictvem, jak tomu bylo v Alcalá.¹⁸⁵ Také tento apoštolský důvod potvrzuje svatá Terezie, když o Graciánovi píše: „K touze po dobru duší má tak velký sklon, že se mu jakékoli strádání jeví malým, když se domnívá, že z toho mohou vzejít nějaké plody.“¹⁸⁶

Byly tu však i důvody, které jej od vstupu na Karmel odrazovaly.

Za prvé to bylo vědomí odpovědnosti za vlastní velkou rodinu,¹⁸⁷ která investovala do jeho vzdělání nemalé prostředky a která očekávala jeho budoucí příspěvky do rodinného rozpočtu. Druhým otazníkem byla jeho tělesná kondice. Cítil se „slabý, byl často nemocný a velmi vyčerpaný studiem“.¹⁸⁸ Důvody proti navíc potvrzoval a zdůrazňoval i jeho zpovědník, zatímco Terezie – která ovšem o těchto událostech uvažuje na základě Graciánova vyprávění s odstupem několika let – je považovala za pokušení, která mu našeptával démon.¹⁸⁹

Ke konečnému rozhodnutí mu tak nakonec napomohla až stařena, kterou jednoho dne potkal kdesi na venkově, a kterou se, jakožto pastýř, cítil povinen napomenout. Používala totiž jakési kající nástroje, které Gracián považoval za nepřiměřené jejímu věku. Žena však na jeho napomenutí odvětila: „Ach, otče, toto je snad největší z podvodů, které démon zde na

¹⁸⁰ Z 23, 4.

¹⁸¹ Z 23, 4. 6.

¹⁸² Byl to bratr Jan od Ježíše Roca, který vstoupil do noviciátu v Pastraně 1. února 1572.

¹⁸³ ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 77.

¹⁸⁴ ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 77–78. Rovněž svatá Terezie přisuzuje v *Knize zakládání* jeho vstup do řádu přímluvám Panny Marie, „jejímž cítelem byl v krajní míře“ (Z 23,4).

¹⁸⁵ ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 77.

¹⁸⁶ Z 23, 5.

¹⁸⁷ Připomeňme, že Gracián měl 19 sourozenců, z nichž se 12 dožilo dospělého věku!

¹⁸⁸ ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 79.

¹⁸⁹ Srov. Z 23, 8.

zemi používá! Pod záminkou péče o vlastní zdraví, přivádí mnoho duší k záhubě.“¹⁹⁰ A pokračovala v exhortaci, přičemž hovořila především o Kristově utrpení a o ráně v jeho boku. „Její slova, na která nikdy nezapomenu a dokonalost života a ducha, kterého jsem viděl u této dobré stařeny, stejně tak jako hloubka pohledu jejích očí (...) mě pohnuly k rozhodnutí nedbat na překážky a vstoupit do řádu“, uvádí ve svých vzpomínkách.¹⁹¹

Jeho pevné rozhodnutí nezvrátila ani skutečnost, že mu chyběla už jen jediná zkouška k získání titulu doktora teologie.

25. dubna 1572 oblékl hábit Panny Marie v konventu svatého Petra v Pastraně.¹⁹²

3.1.2. V pastranském noviciátu

Vzápětí započala jeho až neuvěřitelně strmá kariéra uvnitř řádu. „Vděčil“ za ni jak neutěšené personální situaci mužské větve reformy,¹⁹³ tak přízni zakladatelky, jež v něm od počátku viděla dar Boží prozřetelnosti řádu. O obojím svědčí sama Terezie: „Náš Pán si dobře všimal, jak nezbytné jsou podobné osoby pro toto dílo, které Jeho Majestát započal. Já sama ho mnohokrát chválím za milost, kterou nám v tomto učinil; neboť i když bych chtěla prosit Jeho Majestát o osobu, která by dala do pořádku všechny záležitosti řádu v těchto počátcích, neodvážila bych se prosit tolik, kolik nám Jeho Majestát daroval v něm. Ať je navždy chválen.“¹⁹⁴

Čeho se neodvážila Terezie, toho se odvážila pastranská převorka,¹⁹⁵ které se „přihodilo to, co se stává ostatním“¹⁹⁶ a zmocnila se jí velikánská chuť, aby vstoupil do řádu, a řekla to i sestřím, aby si toho hleděly, poněvadž je to velmi důležité – neboť v té době bylo velmi málo podobných bratrů, či spíše takřka nikdo – a aby všechny prosily našeho Pána, aby jej jen tak nenechal odejít, nýbrž aby přijal náš hábit“.¹⁹⁷ Sestry uposlechly a později byly přesvědčené o tom, že „Jeho Majestát jim tuto milost opravdu udělil pro jejich modlitby“.¹⁹⁸

Je zřejmé, že Terezie těmito řádky vyjadřuje nejen obdiv a úctu, které chovala k Jeronýmu Graciánovi, ale i určité zklamání z mnoha dalších řeholníků první generace reformy. Nejde však o jejich odsudek. Sama dodává, že důvodem Graciánova vstupu na Karmel nebyla pouze modlitba mnišek a přímluva Panny Marie, ale i „mnoho zbožnosti a ochoty sloužit našemu Pánu“, které pozoroval v klášteře bratří.¹⁹⁹

Nicméně ochota a dobrá vůle nebyly vždy spojeny se schopností rozlišování. Poslechněme si, jakým způsobem popsal první měsíce svého noviciátu sám Gracián a jakým způsobem hodnotila situaci a způsob života v Pastraně Terezie.

Nejprve dojem Graciánův. Z dopisu, který adresoval své matce Juaně Dantyszek krátce po vstupu do kláštera, vyplývá, že se v novém povolání cítil spokojen: Byl v dobrém rozmaru a

¹⁹⁰ GRACIÁN, Jerónimo. *Peregrinacion de Anastasio*. BMC III. Burgos: Monte Carmelo, 1933, s. 80.

¹⁹¹ GRACIÁN, Jerónimo. *Peregrinacion de Anastasio*, s. 80.

¹⁹² ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 81.

¹⁹³ Počet bratrů rychle narůstal, problémem však byla jejich nezkušenost a nevzdělanost.

¹⁹⁴ Z 23, 3.

¹⁹⁵ Zde se samozřejmě vracíme do období těsně před Graciánovým vstupem do kláštera.

¹⁹⁶ Tj. byla okouzlena Graciánovou osobností.

¹⁹⁷ Z 23, 7.

¹⁹⁸ Z 23, 8.

¹⁹⁹ Tamtéž.

„tlustý“.²⁰⁰ Opustily ho bolesti hlavy, jimiž trpěl v důsledku vyčerpání při studiu, ustoupily rovněž bolesti zad.²⁰¹

V *Anastásiově putování* však uvádí, že namísto očekávané role novice, na něj prakticky okamžitě připadla starost o vedení komunity, což souviselo s již zmiňovanou absencí bratří, schopných zastávat tento úkol: „Přijal jsem hábit a s ním i mnoho obtížných a vyčerpávajících úkolů. Především kázání a zpovídání v konventu i jinde v Pastraně, ale také ve všech okolních vesnicích, odkud do kláštera přinášeli almužnu (...).²⁰² Rovněž jsem vyučoval třicet noviců, kteří se později stali výkvětem celého řádu (...). Bylo třeba ochránit je před neopatrností některých profesů,²⁰³ kteří je měli vést, a nenechat je odložit hábit, na což bylo třeba vynaložit nemalé úsilí.“²⁰⁴

Nyní si poslechněme Terezii, která se v *Knize zakládání* pozastavuje především nad kající praxí, která v Pastraně panovala: „Jeho²⁰⁵ ctnost se prozkoušela zvláště v době, kdy tam na nějakou dobu chyběl převor, a jako představený tak působil jeden hodně mladý a nevzdělaný bratr, a s nepatrným obdarováním, ba bez prozíravosti k vedení, a zkušenost také neměl, neboť to bylo nedávno, co on sám vstoupil. Způsob, jakým je vedl, a umrtvování, která jim dával konat, byly opravdu přehnané; takže se až divím, jak to mohli snést, zvláště podobné osoby, neboť bylo skutečně zapotřebí, aby jim Bůh dával ducha, aby to snesli. A později vyšlo zřetelně najevo, že měl onen řeholník melancholii (...). A i když je nyní podřízený, je s ním trápení, čím spíše, má-li být představeným; poněvadž si jej velmi podrobuje jeho náladovost.“²⁰⁶

Čas Graciánova noviciátu Terezie pochopila jako „školu poslušnosti“.²⁰⁷ Mohl se procvičit v soužití s bratry, kteří nebyli vždy na výši svého úřadu. Zároveň se učil varovat do budoucna podobných chyb, jaké se stávaly v Pastraně. Ačkoliv to ještě netušil, již brzy se totiž měl stát „kapitánem synů Panny Marie“,²⁰⁸ tedy představeným bratří.

Již jako novic se však jistým způsobem stal „kapitánem dcer Panny Marie“. Terezie totiž pastranským mniškám nařídila, aby jej poslouchaly jako by šlo o ni samu, třebaže to „v duších těch nejvážnějších profesů způsobilo bouři, po které následovaly pomluvy a pronásledování, jak ze strany konventu v Pastraně, tak ze strany jiných konventů. Přestože jsem byl novic, zastával jsem totiž úkol profesy či dokonce preláta“.²⁰⁹

Při čtení těchto pasáží se jen těžko ubráníme otázce, zda Terezie jednala dostatečně prozíravě a zda přece jen nebyla až příliš unesena obdivem, který v ní Gracián vzbuzoval ještě dříve, než se osobně setkali. Zdá se, že spory s některými z bratří, které začaly vlastně

²⁰⁰ S ohledem na kající život v noviciátu se naskytá otázka, zda těmito slovy nechtěl spíše zbavit matku případných starostí.

²⁰¹ ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 90.

²⁰² Tyto kněžské povinnosti Gracián vykonával, protože v domě, v němž žilo více než 30 bratrů, byl často jediným knězem. Převor Baltasar Nieto – bývalý obutý karmelitán a osoba pochybných morálních vlastností – se většinu času nacházel mimo Pastranu.

²⁰³ Tj. řeholníků, kteří již složili sliby.

²⁰⁴ GRACIÁN, Jerónimo. *Peregrinacion de Anastasio*, s. 80–81.

²⁰⁵ Tj. Graciánova.

²⁰⁶ Ž 23, 9.

²⁰⁷ Srov. Ž 23, 10.

²⁰⁸ Tamtéž.

²⁰⁹ GRACIÁN, Jerónimo. *Peregrinacion de Anastasio*, s. 81.

bezprostředně po jeho vstupu na Karmel a nikdy zcela neskončily, ovlivnily celý jeho život a měly vliv i na jeho pozdější vyloučení z řádu.

Proč však Terezie tolik stála například o to, aby pastranským mniškám sloužil právě tento čerstvý novic? V *Anastásiově putování* on sám interpretuje její úmysl takto: „Žádný z bosých či obutých bratří, kteří byli přede mnou, neměl nikdy žádnou pravomoc nad mniškami. Bála se totiž nátlaku, který bratři obvykle používají při jednání s nimi, když jim berou svatou svobodu ducha a s ní i možnost vybrat si dobré zpovědníky, kteří by jim poskytli útěchu a ulehčení, kterou ona tolik oceňovala, a oni tolik nenáviděli. A toto vše mi se slzami v očích řekla ona sama.“²¹⁰

Na základě řečeného se domnívám, že rok Graciánova noviciátu musíme hodnotit jako mimořádně specifické období. Z prostředí intelektuální elity, jež skýtala univerzita v Alcalá a na níž strávil dlouhých 10 let života, se dostává do venkovského kláštera, jehož charakteristikami byly zbožnost, ale také nekompetentnost a asketická přepjatost. Skutečnost, že v tomto prostředí setrval, bezpochyby svědčí o silné motivaci a zápalu pro karmelitánský řád i řeholní život obecně.

Jeho osoba a působení však vyvolávaly uvnitř tohoto řádu od počátku rozporuplné reakce. Matka zakladatelka, mnišky, ale i široká skupina bratří, jej spontánně přijímali. Pro mnohé z nich se stal vzorem karmelitánského života, ale i rozumným a umírněným duchovním vůdcem. Pro jiné se jeho rychlý vzlet a postup stal kamenem úrazu, s nímž se nebudou chtít ani do budoucna smířit.

3.1.3. Apoštolský komisař v Andalusii

Graciánův pobyt v Pastraně se uzavřel řeholními sliby. Krátce po jejich složení se spolu s otcem Ambrožem Mariánem²¹¹ vydali, na pozvání apoštolského komisaře Francisca de Vargas,²¹² do Andalusie, aby i zde založili kláštery bosých karmelitánů. S apoštolským komisařem se setkali v Granadě. Zde však zjistili, že „Vargas postoupil, zřejmě kvůli únavě či z jiného neznámého důvodu, (...) apoštolskou bulu s pověřením k vizitování Baltasaru Nietovi. Avšak Baltasar Nieto (...) se necítil schopen vykonávat důstojně tuto funkci v kraji,

²¹⁰ GRACIÁN, Jerónimo. *Peregrinacion de Anastasio*, s. 81. Graciánova slova o lásce a nenávisti ke svobodě mnišek, byla s velkou pravděpodobností nejen odrazem situace v Pastraně, ale rovněž situace, která nastala po smrti svěťice, konkrétně za provincialátu Mikuláše Dorii. Jeho vize vedení řádu se vyznačovala mnohem větší autoritativností, než jaká byla vlastní Terezii a Graciánovi. Ten vzpomíná na Doriova slova mniškám, které se domáhaly svobody právě ve věci volby zpovědníků a kazatelů: „Ach sestry, jak moc mně působí utrpení vidět, že se tak brzy bosé mnišky odvažují nazývat svobodu ‚svatou‘! Mnohem více by bylo na místě, když by spíše nazývaly ‚svatou‘ poslušnost, která je vlastní řeholnímu stavu!“ (Srov. ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 316).

²¹¹ O setkání s ním a o jeho vstupu do řádu Terezie píše v Z 17.

²¹² „Během návštěvy generála řádu (Juana Bautisty) Rubea, (započaté v květnu 1566), získal (král) Filip II. z Říma breve, na jehož základě měli být jmenováni apoštolští komisaři pro konventy (karmelitánů) v Kastilii a Andalusii. Rubeo se dozvěděl o existenci tohoto breve až rok po jeho vydání, kdy se již opět nacházel v Itálii. Požádal (Svatý stolec) o jeho odvolání. Avšak komisaři již byli jmenováni a od srpna roku 1569 se ujali svého úřadu. Byli jimi dva dominikáni: Pedro Fernández pro kastilskou provincii a Francisco de Vargas pro andalusskou.“ (ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 100). Text v závorkách je mým doplněním. V tomto bodě se dotýkáme tématu, které bude po mnoho let ovlivňovat osud Jeronýma Graciána, karmelitánského řádu i španělské církve jako celku. Totiž prolínání národní reformy církve, jejímž propagátorem byl především král Filip II. a potridentské celocírkevní reformy. Tyto dva směry povedou, kromě jiného, k téměř ustavičným sporům o jurisdikci a o právoplatné představené.

kde byl dobře znám jeho předchozí život.²¹³ Využil tedy příchodu Jeronýma Graciána a svěřil tento úkol jemu. Patentem, podepsaným 4. srpna 1573, tak byl Gracián jmenován apoštolským komisařem karmelitánského řádu²¹⁴ v andaluské provincii“.²¹⁵

Bylo mu 28 let a jeho úkolem bylo reformovat řád, v němž dosud strávil jen o málo víc než jeden rok. Vzápětí mu sám Vargas svěřil i vedení tří konventů bosých karmelitánů v Andalusii, obsazených bývalými obutými karmelitány a založenými z iniciativy samotného apoštolského komisaře, proti vůli generála řádu Rubea.²¹⁶

Již v této nové funkci přijel Jeroným Gracián společně s Ambrožem Mariánem do Sevilly. V klášteře obutých karmelitánů byli nejprve přijati vlídně, to se však rychle změnilo. Ke Graciánovi se dokonce dostávaly „zaručené zprávy“, že má být zabit.²¹⁷

Situace se zklidnila až po zásahu sevillského arcibiskupa Cristóbala de Rojas, jehož pozornost si Gracián získal svým kázáním, a který bosým bratřím nabídnul vlastní dům a kostelík svatého Telma, které se nacházely v blízkosti řeky Guadalquivir.

21. listopadu 1573 zde Jeroným Gracián založil svůj první klášter, a to pod patronátem „Naší Paní mnoha pomocí“.²¹⁸ Arcibiskup klášter podporoval dodávkami obilí a jídla pro nemocné, Graciánovi samému pak „přenechal katedru Písma svatého v katedrále (...), díky níž se stal v Seville známou osobností“.²¹⁹ Bosí karmelitáni tedy pevně zakotvili v Andalusii, jeden z nich navíc v této oblasti vykonával funkci nejvyššího představeného karmelitánů obutých.

Celé toto dění zdáli sledovala a podporovala Terezie. Jaké byly její pocity, vidíme například z dopisu adresovaného její neteři a převorce kláštera ve Valladolidu, Marii Bautisté:

²¹³ Poslechněme si, jak postavu a chování Baltasara Nieta popisuje Carlos Ros: „Baltasar (...) hádavec a sukničkář, byl jedním z účastníků vzpoury proti generálu Rubeovi, během jeho vizitace sevillského kláštera. Byl odsouzen na 18 dní (klášterního) vězení s okovy na nohou (...), zbaven všech úřadů a možnosti hlasovat (v komunitě) a vykázán do Kastilie či Portugalska. To vše poté, co byl – v přítomnosti celé komunity – podroben disciplíně (tj. bičování) z rukou samotného generála (...). Velký kazatel s vybraným chováním, muž znalý světa s kontakty u královského dvora, navázal kontakt také se svatou Terezií a hledal uvnitř její reformy pozlacené útočiště. „Jakmile se dozvěděl – vypráví Terezie – že se zakládá onen klášter (v Pastraně), přicestoval s mniškami, s úmyslem stát se bosým, a tak to také udělal, když dorazil, neboť když mi to řekl, chválila jsem za to Boha““. (ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 88). Není zřejmé, zda Terezie již v tomto momentu znala či neznala podrobnosti z jeho předchozího života.

²¹⁴ V tomto případě se jednalo karmelitány původní observance, tedy nikoli o tereziánský karmel. V této době se však stále formálně jednalo o jedno řeholní společenství.

²¹⁵ ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 101.

²¹⁶ ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 102. Zakládání klášterů proti vůli generála řádu bylo jednou ze skutečností, která vyvolávala největší spory. Na jim svěřených územích však byla pravomoc apoštolských komisařů skutečně postavena nad pravomoc generála, který tuto skutečnost ne vždy uznával a nelibě ji nesl.

²¹⁷ ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 104. Ačkoliv takové zprávy mohou působit dojmem přehánění, opak byl pravdou. Stačí vzpomenout na osud Jana od Kříže, který byl bratry bojujícími proti reformě uvězněn o několik let později. José Vicente Rogríguez popisuje jeho situaci krátce před útekem z vězení takto: „Jan si stále zřetelněji uvědomoval, že tímto vězněním chtějí ukončit jeho život, neboť ačkoliv jej viděli pomalu umírat, přesto se o něj nijak nestarali a nevykazovali sebemenší známky soucitu““. (VICENTE RODRÍGUEZ, José. *San Juan de la Cruz. La biografía*. Madrid: San Pablo, 2012, s. 318.). Ještě v roce 1576 pak píše sv. Terezie převorce sevillského kláštera, Marii od sv. Josefa, aby varovala Graciána před možností otrávení: „Upozorněte jej, aby nejídal s oněmi bratřími, pro lásku Boží. Já opravdu nevím, proč tam k nim chodí, leč jen aby nám všem přidělal trápení.“ D 133, 12 (23. října 1576).

²¹⁸ „Nuestra Señora de los Remedios“, odtud nejčastěji používaný název konventu „los Remedios“.

²¹⁹ ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 107.

„Ó, kdybyste viděla, jaký povyk – byť skrytě – se děje ve prospěch bosých! Je zač chválit Pána. A všechno to vyvolali ti, kteří byli v Andaluzii, Gracián a Mariano.“²²⁰

Terezie si však byla velmi dobře vědoma skutečnosti, že od generála řádu měla dovolení založit pouze dva mužské kláštery, a to na území Kastilie.²²¹ Proto pokračuje: „Mé potěšení však velmi mírní bolest, jakou to asi působí našemu otci generálovi, poněvadž jej mám velmi ráda; na druhou stranu, vidím, že bychom bez toho byli ztraceni.“²²²

Zdá se tedy, že Terezie Graciánovy kroky plně schvalovala. Jak uvidíme v dalších kapitolách, její souhlas nebyl rozhodně absolutní. Když sama zakládala kláštery, vždy se striktně držela podmínek stanovených generálem řádu. Nyní se však, v podstatě nechťíc, dostává do samého ohniska sporů o jurisdikci, které jsme již nastínili.

Ode dne, kdy Terezie napsala shora citovaný dopis matce Marii Bautistě, uplyne ještě téměř rok, během něhož bude sledovat Graciánovo počínání pouze zpovzdálí. První osobní setkání se uskuteční až v polovině dubna 1575 v Beas de Segura, malém městečku na pomezí Kastilie a Andalusie, ztraceném uprostřed pustého pohoří Sierra Morena, kde Terezie vyčkávala „povolení Rady řádů k založení kláštera v Caravace“.²²³

3.1.4. Setkání v Beas de Segura

Gracián svatou Matku navštívil během své cesty ze Sevilly do Madridu, kam byl povolán apoštolským nunciem.²²⁴ Terezie později toto krátké období označí za „nejkrásnější dny svého života“.²²⁵ Vylíčení této události, či spíše jakémusi portrétu otce Jeronýma, věnuje celou 23. kapitolu a první část 24. kapitoly *Knihy zakládání*.²²⁶

Terezii bylo v době setkání již přes 60 let, z nichž téměř 40 let strávila v klášteře. Jeronýmu Graciánovi bylo 28 let, a – přes jeho hierarchické postavení – tomu byly pouze 3 roky od okamžiku, kdy přijal karmelitánský hábit.²²⁷

Domnívám se, že ve zmíněných kapitolách *Knihy zakládání* můžeme sledovat společný základ všech rovin tohoto mimořádného přátelství, jejichž odraz budeme později sledovat především v Tereziiných dopisech: rovinu afektivní,²²⁸ duchovní i praktickou. Z dlouhého výčtu chval a popisu mimořádných Graciánových vlastností můžeme navíc tušit skrytou Tereziinu fascinaci mladým spolubratrem.

Velmi dopodrobna je popisována hodnota otce Graciána pro začínající reformu a život první generace bosých karmelitánů a karmelitek. Této skutečnosti si však byly vědomy, podle Tereziina mínění, především mnišky. Bratři mu naopak už od počátku působili řadu těžkostí. Byly to mnišky, které jej „objevily“ pro řád a které dokázaly ocenit jeho jemnost a mírnost,

²²⁰ D 63, 5 (14. května 1574).

²²¹ Zakládání ženských klášterů sice nebylo limitováno počtem, ale rovněž bylo vázáno na kastilskou provincii.

²²² D 63, 5 (14. května 1574).

²²³ Z 23, 1.

²²⁴ ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 113.

²²⁵ D 80, 3 (12. května 1575).

²²⁶ A to i přesto, že v nadpisu první z nich uvádí, že chce mluvit o „založení kláštera slavného svatého Josefa Karmelu ve městě Seville“ (Z 23, nadpis).

²²⁷ Srov. STEGGINK, Otger. *Sin amor... todo es nada*, s. 108.

²²⁸ Tato rovina přátelství je ovšem na stránkách *Knihy o zakládání*, alespoň pokud jde o výslovná vyjádření, silně potlačována. Zřejmě proto, že jde o knihu určenou širšímu okruhu čtenářů. Z Tereziiných dopisů víme, že si příliš nepřála, aby její náklonnost k mladému otci vešla ve známost.

spojenou s ryzostí a pevností. Již jsme si mohli všimnout, že první komunitou, která duchovně čerpala z tohoto typu vedení, byla komunita v Pastraně: „Když dorazil do Pastrany a vydal se promluvit s převorkou – píše Terezie – ona viděla, že je jeho způsob jednání natolik milý, že většinou ti, kdo s ním jednají, si jej zamilují (je to jistě milost, kterou dává náš Pán, a tak je všemi svými podřízenými²²⁹ nesmírně milován, neboť i když neodpustí žádné provinění – jelikož toho si krajně hledí, a to s ohledem na růst zbožnosti – jedná s tak přívětivou líbezností, že se až zdá, že si na něj nikdo nemůže naříkat).“²³⁰

Zmiňovaná jemnost a mírnost zřejmě byly částečně Graciánovými vrozenými vlastnostmi, částečně je ještě více „objevil“ a docenil uprostřed rigorismem prostoupeným prostředím mužského Karmelu, o němž jsme se již zmiňovali v předchozí kapitole. I toto je interpretace samotné Terezie, která napsala: „Bůh občas dopouští, že se udělá tato chyba²³¹ a představenými jsou ustanoveny podobné osoby, aby se zdokonalila ctnost poslušnosti u těch, které Bůh miluje. Tak tomu nejspíš muselo být i zde, neboť touto záležitostí Bůh udělil otcí fra Jeronýmovi od Matky Boží velikánské světlo co do věci poslušnosti, aby uměl učit své podřízené, když se v ní na počátku musel sám takto procvičit.“²³²

Terezie v Graciánovi našla společníka a pomocníka, na něhož mohla přeložit část své odpovědnosti, která ji již značně vyčerpávala: „A jelikož jsem byla tak unavená,²³³ když jsem jej viděla, zdálo se mi, že mi tím Pán zpřítomnil veškeré dobro, které nám mělo skrze něj vzejít.“²³⁴

Tím, kdo Terezii unavoval, byli především bratři, kteří – na rozdíl od mnišek – zdaleka ne všichni uznávali její autoritu matky a zakladatelky. Z toho důvodu byl i její vliv na život bratří značně omezen. Graciána proto vnímala jako vhodnou osobu, která by mohla dílo reformy sjednotit a dát mu jistý řád: „Neboť i když není prvním, kdo s reformou začal, přišel právě včas, neboť mě už v té době leckdy trápivalo, že se vůbec začalo (...) Mám tím na mysli, s domy bratří, neboť domy mnišek – pro Jeho dobrotu – až dosud vždy fungovaly dobře (...). U bratří to však vypadalo, že brzy zaniknou: jelikož totiž neměli vlastní provincii, byli řízeni obutými (...). A ani dosud neměli stanovy, a tak dělali, co se jim zdálo vhodné. Než je skutečně dostali, řídili se sami podle sebe, z čehož plynulo jen trápení, protože jedněm se zdálo to a jiným ono. Občas mě tím opravdu již unavovali. Náš Pán to dal do pořádku právě prostřednictvím otce mistra fra Jeronýma od Matky Boží, protože ten byl ustanoven apoštolským komisařem a byla mu tak dána autorita a řízení bosých karmelitánů i karmelitek.²³⁵ Sestavil stanovy pro bratry na základě apoštolské pravomoci, kterou měl, a obdarování, jež mu k tomu dal Pán (...). Hned poprvé, když je vizitoval, natolik uvedl vše do

²²⁹ Terezie si na tomto místě ještě dovolí použít mužský i ženský rod: *súbditos y súbdita*, tedy jak bosými karmelitány, tak i bosými karmelitkami.

²³⁰ Z 23, 7. Jak moc se v této věci Terezie mylila, víme z událostí, které budou následovat po její smrti. Ze zpětného pohledu se některá její slova mohou zdát až ironická.

²³¹ Jde o odkaz na situaci v pastranském noviciátu, především na „přehnaná umrtvování“, která jsme již zmiňovali výše.

²³² Z 23, 9–10.

²³³ Rozumí se před osobním setkáním s Graciánem. Nešlo ani tak o fyzickou únavu, jako spíše o duševní vyčerpání s ohledem na všechny obtíže, především ty, jež se týkaly reformy bratří, jak uvidíme vzápětí.

²³⁴ Z 24, 2.

²³⁵ Dne 3. srpna 1575 byl potvrzen nunciem Ormanetem v úřadu apoštolského komisaře a jeho pravomoci byly rozšířeny na bosé i obuté karmelitány a karmelitky v Andaluzii a na tereziánskou reformu v Kastilii.

smysluplného pořádku, že bylo zřejmé i navenek, jak mu přitom pomáhal božský Majestát a že si jej naše Paní vybrala jako nástroj nápravy pro svůj Řád.“²³⁶

Graciánovy schopnosti se však neomezovaly pouze na vykonávání služby představeného, tedy na vnější vedení. Terezie ho vnímala rovněž jako model duchovního vůdce. Podle ní měl všechny vlastnosti, které vyžadovala od dobrých zpovědníků: „Byl to muž mnohého vzdělání a rozumu, ale i skromnosti, který byl provázen velkými ctnostmi po celý svůj život (...). Vždy byl věrným svým hodinám vnitřní modlitby a jeho usebrání a počestnost byly vždy výtečné.“²³⁷

Jeho kvality coby duchovního vůdce Terezie poznala na vlastní kůži již během prvních dní, které společně strávili v Beas. „Vydala mi počet z celého svého života, ducha i svých úmyslů“,²³⁸ píše Gracián. Tereziina spokojenost v tomto ohledu byla veliká a v následujících letech se jí již nedařilo nalézt zpovědníka, který by se Graciánovi rovnal. I proto nikdy nepřestala toužit alespoň po jeho krátkých návštěvách: „Přála bych si, abyste měl nějaký den volna, aby má duše mohla zakusit útěchu, jakou je hovořit o jejích záležitostech s Vaší milostí“, píše s odstupem pěti let od prvního setkání.²³⁹

Vztah mezi Graciánem a Terezií na duchovní rovině však nebyl jednostranný. I on jí otevřel svou duši, a to v takové míře, že se až obávala, zda se to čtenářům *Knihy zakládání* bude zdát vhodné: „Někomu se bude možná zdát nepatřičné, že mi sdělil tolik podrobností o své duši (...), neboť vím, že ani zpovědníkovi ani žádné jiné osobě nevyjevil tolik, jako mně. Občas jej k tomu vedlo nejspíš to, že mu připadalo, že když už mám tolik let, a asi i na základě toho, co o mně slyšel, že budu mít nějakou tu životní duchovní zkušenost. Jindy se stávalo, že jsme mluvili o jiných věcech, a on mi přitom sdělil i tyto, jakož i jiné, které neuvádím, jinak bych se příliš rozepsala.“²⁴⁰

A Gracián ze své strany doplňuje: „Hovořili jsme o všech věcech týkajících se řádu, jak minulých, tak současných i o tom, nač je třeba dbát v budoucnu. A kromě toho o všech věcech ducha a o tom, jak jej živit a chránit, a to jak u bratří, tak u mnišek. Vyzkoušela mě ve všem, co znám o těchto záležitostech ducha, jak na základě studia, tak z vlastní zkušenosti; a ze své strany mě vyučila ve všem, co znala a předala mi mnohou nauku, zásady a rady, takže když bych to chtěl všechno vypovědět, byla by to velmi tlustá kniha.“²⁴¹

Gracián nám ukazuje i to, jak moc byli oba těmito dialogy pohlceni: „A jak říkám, strávili jsme takto mnoho dní, které jsme – mimo čas mše svaté a jídla – celé věnovali právě těmto rozhovorům.“²⁴²

²³⁶ Z 23, 12–13. Nutno však podotknout, že ani jemu se nepodařilo ujasnit otázku charismatu bosých bratří takovým způsobem, aby bylo obecně přijímáno. Spory o jeho správné pochopení trvají uvnitř řádu prakticky až do dnešních dnů. Na počátku 17. století přispěly k rozdělení řádu bosých karmelitánů na 2 samostatné kongregace: španělskou, zahrnující území pod vládou španělského krále, a italskou, ke které přináležela ostatní území (srov. MORIONES, Ildelfonso. *Teresa di Gesù. Maestra di perfezione*. Pamplona: Carmelitane Scalze, 2018, s. 306–308). K (vnějšmu) znovusjednocení došlo až v 19. století.

²³⁷ Z 23, 1–2.

²³⁸ GRACIÁN, Jerónimo. *Escolias y adiciones al libro de la Vida de la M. Teresa de Jesús quo compuso el P. Doctor Ribera, hechas por fray Jerónimo Gracián de la Madre de Dios, carmelita descalzo*. In ASTIGARRAGA, Juan Luis. *Escolias del P. Jerónimo Gracián a la Vida de Santa Teresa, compuesta de P. Ribera*. Ephemerides Carmeliticae 1981/2, č. 32, s. 391.

²³⁹ D 326, 8 (5. května 1580).

²⁴⁰ Z 23, 11.

²⁴¹ GRACIÁN, Jerónimo. *Escolias y adiciones*, s. 391.

²⁴² Tamtéž.

Nakonec došlo mezi oběma k jakési dohodě o vzájemné poslušnosti. V *Anastásiově putování* k tomu Gracián píše: „Otevřela mi svou duši, aniž by přede mnou cokoliv skrývala, a stejně tak i já jsem jí odhalil celé své nitro. A uzavřeli jsme na tom místě dohodu, že budeme ve všech záležitostech postupovat společně. Ona pak složila do mých rukou zvláštní slib poslušnosti, který připojila ke svým řeholním slibům.“²⁴³ A v poznámkách k Tereziině prvnímu životopisu, sepsanému jezuitou Franciscem de Ribera, dodává: „Já jsem jí zůstal natolik zavázán, že jsem od té doby neučinil žádné zásadní rozhodnutí bez porady s ní.“²⁴⁴

Terezie měla brzy možnost ověřit si svou poslušnost v situaci, která pro ni byla velmi obtížná. Během „nejlepších dnů svého života“²⁴⁵ totiž zjistila, že Beas de Segura se sice z hlediska světské správy nachází ještě v Kastilii, z hlediska církevní správy však již v Andalusii. Jak již bylo zmíněno v minulé kapitole, k zakládání v Andalusii neměla pověření od otce generála, bez nějž si rozhodně zakládat nepřála: „Kdybych se včas dozvěděla, že jde o andaluskou provincii, nikdy bych se tam neodebrala, a stalo se tak jen omylem.“²⁴⁶

Avšak Gracián, coby apoštolský komisař v Andalusii, se rozhodl vzít celou záležitost do svých rukou: „Vytáhnul jsem listiny, kterými jsem byl ustanoven apoštolským komisařem v Andalusii (...) a ukázal je Matce. Mnišky se mi podřídily aktem poslušnosti jakožto apoštolskému komisaři, aniž by jim dříve něco takového přišlo na mysl. A udělil jsem jim nové pověření k založení kláštera v Beas a začal jsem vůči nim jednat jako představený a zpovědník, aniž by matka Terezie dala najevo smutek z oklamání, protože touto cestou se otevřely bosým mniškám dveře k zakládání v Andalusii, o němž věděla, že bude velkou službou našemu Pánu.“²⁴⁷

Gracián však nezůstal u založení v Beas. Přikázal Terezii, aby se odebrala na další andaluské zakládání, tentokrát do Sevilly, ačkoli ona sama považovala za správné vrátit se do Kastilie a zakládat v Madridu. Alespoň o tom byla přesvědčená na základě rozlišování v modlitbě, k němuž ji sám Gracián vybídnul: „Po uplynutí dvou nebo tří dnů, co danou věc odporoučela v modlitbě, mi řekla, že již má jasnou odpověď, totiž tu, co prve: aby šla založit klášter do Madridu. Já jí ovšem přesto řekl, aby šla zakládat do Sevilly; a tak se vozy, aniž by ona cokoli namítala, vydaly tím směrem. O několik dní později jsem se jí zeptal, proč vzhledem k tomu, že ví, že je tento její duch pravý²⁴⁸ – jak to dosvědčili významní a svatí lidé Španělska – a ona touží konat Boží vůli, mi na to nic nenamítla. Odpověděla mi s úsměvem: ‚Vy nevíte, že všechna ta má zjevení, co mívám, mi nedávají jistotu víry o tom, co skutečně přikazuje Bůh? Proč bych tedy něco namítala?‘ Řekl jsem jí tedy, aby to dál s Pánem probírala, že uvidíme, co jí na to řekne On. A pak mi odpověděla, co jí bylo řečeno: ‚Udělalas dobře, že s poslechla. Záležitosti řádu povedu tamtudy lépe, ovšem vás to bude stát velká utrpení.‘“²⁴⁹

Právě popsany způsob vykonávání úřadu představeného, týkající se, jak Terezie osobně, tak celého řádu, nebyl jediným Graciánovým činem, který může vyvolávat otázky po zralosti jeho osobnosti v tomto období. Až trochu úsměvně působí například líčení „umrtvování“, která

²⁴³ GRACIÁN, Jerónimo. *Peregrinacion de Anastasio*, s. 200.

²⁴⁴ GRACIÁN, Jerónimo. *Escolias y adiciones*, s. 391.

²⁴⁵ Srov. D 80, 3 (12. května 1575).

²⁴⁶ Z 24, 4.

²⁴⁷ GRACIÁN, Jerónimo. *Escolias y adiciones*, s. 392.

²⁴⁸ Tzn., že její vnitřní inspirace a mystická obdarování opravdu pocházejí od Boha.

²⁴⁹ GRACIÁN, Jerónimo. *Escolias y adiciones*, s. 394.

rovněž začal Terezii ukládat: „Když mě uznala za představeného a světila se do mé poslušnosti, začal jsem jí ukládat mnohá umrtvování. Nikoli proto, že bych pochyboval o její ctnosti, nýbrž pro velikou lásku, kterou jsem k ní choval, a protože jsem věděl, že jí nic nepůsobí tolik potěšení, jako možnost získávat (tímto způsobem) zásluhy (...). Zjednal jsem jí mnoho příležitostí k prokázání pokory (...), například když (jsem jí uložil) líbat nohy jejím dcerám,²⁵⁰ které za ní přicházely, a jiné podobné věci. O všech těchto věcech jsem věděl a četl, že se používají a používaly od pradávna v našem řádu jako běžné způsoby umrtvování.“²⁵¹

Zda Terezie opravdu byla „nadšená“ možností získávat zásluhy, či spíše skrývala úsměv při pohledu na upřímnou snahu mladého „čtenáře“, to dnes nevíme. Nejisté zůstává i to, zda drobné či větší „přešlapy“ otce Graciána snášela především kvůli přirozenému okouzlení jeho osobou, nebo díky skutečným lidským a duchovním kvalitám, jimiž disponoval.

Každopádně můžeme tuto kapitolu uzavřít konstatováním, že setkání v Beas de Segura znamenalo velmi důležitý moment jak v životě Terezie od Ježíše, tak v životě Jeronýma Graciána.

Terezie v něm konečně potkává bratra, který je v otázkách duchovního i řeholního života „na její vlně“, tedy blízký jejímu způsobu chápání charismatu bosých bratří. Získává proto naději, že se, i jeho prostřednictvím, toto charisma bude šířit uvnitř reformy, kterou zahájila.

Gracián zase v Terezii získává neoddiskutovatelnou duchovní oporu, která ho bude, byť většinou zpozvzdálí, provázet během následujících let jeho služby apoštolského komisaře a provinciála.

Kromě tohoto „praktického aspektu“ jejich vztahu, nesmíme samozřejmě opomenout vzájemnou lidskou sympatii a důvěru, která se, především pro Terezii, stane zdrojem mnoha radostí, ale i trápení a obav v průběhu zbývajících let jejího pozemského života.

3.2. Dopisy, svědkové přátelství

Čtyřicet dní, které Terezie s Graciánem strávili rozhovory v Beas de Segura, byly jedním z nejdelsích období, ve kterých se mohli těšit ze vzájemné fyzické blízkosti: „Kromě nezapomenutelného měsíce v Beas de Segura (...), několika měsíců, které společně strávili následujícího roku v Seville, a několika krátkých setkání v Kastilii, kam Gracián přijížděl z titulu své funkce, bylo toto přátelství prožíváno v nepřítomnosti druhé strany.“²⁵²

Paradoxně právě díky tomuto téměř ustavičnému odloučení máme ke studiu jejich přátelství dostatek podkladů, zvláště pokud jej chceme sledovat z Tereziina úhlu pohledu. Jsou to především její dopisy, které nám dávají nahlédnout do srdce obou přátel. Tereziin epištolář, nejkrásnější památka na dobu fyzického odloučení, je velmi rozsáhlý: „Svěťice nikomu nepsala tolik, jako jemu. U nikoho jiného nevynaložila tolik úsilí o zachování a doručení svých dopisů.“²⁵³ A z druhé strany, ještě předtím, než se objevila myšlenka na uchování Tereziina epištoláře, „Gracián již měl pěkný svazek jejích rukopisů (...). Aby jej

²⁵⁰ Tzn. bosým karmelitkám.

²⁵¹ GRACIÁN, Jerónimo. *Escolias y adiciones*, s. 392.

²⁵² URIBE JARAMILLO, Enrique. *Amistad plenitud humana*, s. 299.

²⁵³ ÁLVAREZ, Tomás. *Comentarios a las "Cartas"*, s. 78.

zachoval bez úhony, svázal jej a zapečetil. Ale všechno marné: z tohoto pokladu máme v rukou – v rukopisech, kopiích a útržcích – pouhých 110 kusů.²⁵⁴

I to je však poměrně vysoké číslo, když uvážíme, že celkem se do dnešní doby dochovalo pouhých 452 Tereziiných dopisů.²⁵⁵ Je navíc zřejmé, že světice si nepřála, aby její korespondence s Graciánem vešla ve známost, a naléhavě jej žádala: „spalte mé dopisy“.²⁵⁶ Víme, že tato její prosba nebyla vždy vyslyšena.

Ona sama naopak byla v péči o utajení informací pocházejících z korespondence velmi striktní. Z tohoto důvodu se nám z dopisů, které jí adresoval Gracián, nezachoval ani jediný. Snahu o jejich částečnou rekonstrukci, představuje studie Alfonse Ruize *Rekonstrukce Graciánovy korespondence se svatou Terezií, založená na Tereziiných dopisech (La correspondencia de Gracián con Santa Teresa vista desde el epistolario Teresiano)*.²⁵⁷

Pro případ, že by se dopisy přesto dostaly do nepovoláných rukou, používali Terezie s Graciánem šifrovaného jazyka. Tereziiny šifry „se omezují takřka výhradně na krátký seznam pseudonymů, užívaných pro osoby, které jsou nejvíce na očích (...) a především pro dva hlavní protagonisty, tedy pro Graciána a pro ni samotnou. Terezie tak bude v jednom dopise současně ‚Ángela‘ a ‚Laurencia‘; Gracián ‚Pablo‘, ‚Eliseo‘ a ‚Jóanes‘“.²⁵⁸

O tom, že Graciánovo šifrování bylo výrazně „sofistikovanější“, svědčí stížnosti samotné Terezie, jako například tato: „Dejte mi vědět, Vaše důstojnosti, kde se nacházíte, abych, pro bliženskou lásku, nebyla úplně mimo, když Vás chci o něčem informovat, tak jako jsem s těmi šiframi, které, Vaše důstojnosti, měníte, aniž byste mě na to předem upozornil.“²⁵⁹

A právě Tereziiny dopisy nám budou na následujících stránkách této práce hlavními průvodci jejich přátelstvím. Korespondence mezi Terezií a Graciánem²⁶⁰ se otevírá 27. září 1575 a uzavírá 1. září 1582, měsíc před smrtí světice. Budeme ji sledovat rok po roku.

Jelikož však Terezie svého přítele a chráněnce opakovaně obhajovala před druhými lidmi, doporučovala ho jako zpovědníka a představeného, či vybízela k péči o něj, často budeme muset nahlédnout rovněž do její korespondence s dalšími přáteli a spolupracovníky.

Abychom však ve změní zpráv, postřehů, šifer, obav a výrazů náklonnosti nezůstávali „úplně mimo“, jak se to někdy stávalo i samotné Terezii,²⁶¹ předradíme každému jednotlivému roku historickou pasáž, jejímž prostřednictvím se pokusíme zorientovat v nejdůležitějších událostech, z nichž se v jednotlivých letech skládal jejich život.

²⁵⁴ ÁLVAREZ, Tomás. *Comentarios a las “Cartas”*, s. 78.

²⁵⁵ RODRÍGUEZ MARTÍNEZ, Luis – EGIDO, Teófanos. *Epistolario*. In BARIENTOS, Alberto. *Introduzione alla lettura di Santa Teresa di Gesù*. Roma: Edizioni OCD, 2004, s. 532. Citovaní autoři se domnívají, že Terezie během svého života napsala mezi 10 220 a 25 550 dopisy. Srov. Tamtéž, s. 533.

²⁵⁶ D 362, 11 (27. února 1581).

²⁵⁷ RUIZ, Alfonso. *La correspondencia de Gracián con Santa Teresa vista desde el epistolario Teresiano*. *El Monte Carmelo* 1983, č. 91, s. 311–360.

²⁵⁸ ÁLVAREZ, Tomás. *Comentarios a las “Cartas”*, s. 80.

²⁵⁹ D 243, 3 (9. srpna 1578).

²⁶⁰ Samozřejmě pokud hovoříme o zachovaných dopisech, neboť víme, že několik dopisů si vyměnili již před setkáním v Beas de Segura.

²⁶¹ Srov. D 243, 3 (9. srpna 1578).

3.3. Rok 1575

Terezie opustila Beas de Segura 16. května. Na cestu do Sevilly se vydala spolu s dalšími šesti mniškami. Cesta trvala deset dní²⁶² a pro Terezii, nezvyklou na andaluská horka, představovala značnou obtíž. „Jakkoli jsme si pospíšili, do Sevilly jsme dorazili až ve čtvrtek před slavností Nejsvětější Trojice, přičemž jsme cestou museli protrpět velikánské vedro (...). Jak se slunce plně opíralo do vozů, vstoupit do nich bylo jako odebrat se do očiště.“²⁶³

Další komplikace představovaly jak Tereziina „velmi drsná horečka“,²⁶⁴ která se jí během cesty zmocnila, tak ztroskotání při přejezdu řeky Guadalquivir. Uprostřed řeky se utrhnul člun, na kterém byly sestry a „plul po proudu bez lana a bez vesel s naloženým vozem“.²⁶⁵

Výše popsané těžkosti Terezie dopodrobna líčí v *Knize zakládání*. Nezmiňuje se v ní však o jedné události, velmi důležité pro téma této práce: šestý den cesty²⁶⁶ sestry zastavily s vozem v blízkosti kaple svaté Anny u města jménem Eciya. „Tento den – líčí Marie od sv. Josefa – si naše Matka, s vysvětlením, že se necítí dobře, nepřála, abychom jí dělaly společnost jako jiné dny, ale zůstala celý den sama v maličké sakristii a nedovolila nám, abychom na ni mluvily.“²⁶⁷

Důvod tohoto ústraní vysvětluje Terezie v *Duchovní relaci* 34:²⁶⁸ „Zatímco mé společnice byly v kostele a já sama v jedné sakristii, začala jsem přemýšlet o velké milosti, kterou mi Duch svatý udělil o vigílii tohoto svátku.“²⁶⁹ A zmocnily se mě velké touhy prokázat mu nějakou mimořádnou službu. A nenacházela jsem nic, co bych už nebyla udělala.“²⁷⁰ Inspirace se však dostavila vzápětí a Terezie se rozhodla složit zvláštní soukromý slib poslušnosti Jeronýmu Graciánovi: „Padla jsem na kolena a slíbila, že udělám všechno, co mi kdy během celého mého života řekne, leda že by se jednalo o něco, co je proti Bohu nebo představeným, kterým jsem povinována poslušností.“²⁷¹

K podrobnostem tohoto slibu se vrátíme v pasáži věnované duchovnímu doprovázení. Snad se na nás kvůli tomu světice z nebe nerozhněvá, neboť tím porušíme její výslovné přání. Na obálku dopisu, který tuto relaci obsahoval, totiž připsala: „Jedná se o záležitost mé duše a mého svědomí. Nikdo ať to nečte, i kdybych už mezitím zemřela, ale ať se to předá otcí mistru Graciánovi.“²⁷²

²⁶² Srov. EFRÉN de la Madre de Dios – STEGGINK, Otger. *Tiempo y vida de Santa Teresa*. 3. vydání. Madrid: BAC, 1996, s. 623.

²⁶³ Z 24, 6.

²⁶⁴ Z 24, 7.

²⁶⁵ Z 24, 10.

²⁶⁶ Srov. EFRÉN de la Madre de Dios – STEGGINK, Otger. *Tiempo y vida de Santa Teresa*, s. 619.

²⁶⁷ Tamtéž, s. 620.

²⁶⁸ Duchovní relace jsou záznamy o zvláštních milostech, kterých se Terezii dostalo, a o kterých písemně informuje své zpovědníky.

²⁶⁹ Šlo o vigílii svátku seslání Ducha svatého. Terezie vzpomínala na vytržení, kterého se jí dostalo 29. května 1563. Uvědomila si během něj, jak moc byla její duše z milosti Boží proměněna, a spatřila Ducha svatého v podobě holubice, která se nad ní vznášela. Nejvýznamnějším účinkem však byl vnitřní mír, který v tento moment zakusila: „Duch se upokojil v přítomnosti tak úžasného Hosta (...) byl mu odebrán strach a rozhostil se klid s radostí“ (Ž 38, 9–10).

²⁷⁰ R 34, 2.

²⁷¹ R 34, 6.

²⁷² Tento text se v rukopisné podobě se nedochoval. Dosvědčuje nám jej ovšem notářská kopie Juana Vázqueze del Mármol, uchovávaná v archivu bosých karmelitánů v Ávile.

Skupina bosých karmelitek nakonec vstoupila do bran Sevilly 26. května 1575. Sevilla byla v tomto období nejlidnatějším městem Španělska, s asi 30 000 stálými obyvateli a nesčítaným zástupem těch, kteří se chystali vyplout do Nového světa, či se odtamtud právě vrátili.²⁷³

Církev v Seville měla svou hlavu v arcibiskupovi Cristóbalovi de Rojas y Sandoval, horlivém vykonavateli dekretů tridentského koncilu, který považoval bosé karmelitány, především otce Graciána, za jednu z opor svých reformních snah. Vztahy mezi nimi byly více než vřelé. Arcibiskup bratrům dokonce nabídnul několik místností ve svém paláci, dokud nenajdou místo vhodné pro klášter.²⁷⁴ Otec Ambrož Marián na oplátku pomohl biskupovi ve finančních záležitostech. Kontaktoval svého dávného přítele, janovského kupce Mikuláše Doriu,²⁷⁵ jemuž se v krátkém čase podařilo umořit dluhy, kterými byla diecéze zatížena.

Jelikož byl arcibiskup bosým za tuto službu zavázán, neměli ze své strany pochyb o tom, že Terezie a její sestry obdrží jeho licenci k zakládání ve městě.²⁷⁶ V tomto bodě se však mylili. „Arcibiskup odmítal nová zakládání ženských klášterů, zvláště bez renty, protože Sevilla jich byla plná a jeho zájmem bylo reformovat život těch, které již existovaly.“²⁷⁷ Navíc, jak píše sama Terezie, nebyl o chystaném založení ani dopředu informován: „Otec komisař si byl naprosto jistý, (stejně tak) i otec Marian (...) že mu tímto mým příjezdem dělají velikánskou službu, takže se mu o tom ani nezmínili.“²⁷⁸

Nesouhlas biskupa se nakonec podařilo zvrátit.²⁷⁹ Větší trápení pro Terezii bezesporu znamenalo zásadní narušení vztahu s generálem řádu Rubeem. Když se totiž dozvěděl, že jsou bez jeho vědomí zakládány kláštery bratří v Andalusii, a že Gracián ze své pozice apoštolského komisaře povolil rovněž založení 2 ženských klášterů v tomto kraji, byl velmi rozhořčen. Terezie se ho snažila udobřit poukazem na kvality zakladatelů, mezi nimiž v jejich očích vynikal právě Gracián, a na nejistotu ohledně pravomocí a jurisdikce: „Mou hlavní touhou je to – píše v dopise určeném přímo generálovi – co jsem Vám, blahorodí, už napsala, abyste porozuměl onomu propletenci ohledně těchto otců, neboť i když oni sami ospravedlňují svůj případ (a skutečně mi nepřijde, leč že jsou Vašimi opravdovými syny, blahorodí, a touží Vám nepůsobit mrzutosti), přesto je nemohu tak úplně zbavit viny. Zdá se, že už pochopili, že by bylo lépe, kdyby šli jinou cestou, aby Vám nedělali nepříjemnosti, blahorodí. Velmi jsme se o to pohádali, zvláště Mariano a já, neboť je velmi prudký; zato Gracián je jako anděl, a kdyby to mělo být jen na něm, udělal by to jinak; a sem přišel jen proto, že mu to přikázal fra Baltasar, který byl tehdy převorem v Pastraně.²⁸⁰ Říkám Vám, blahorodí, že kdybyste ho znal, zaradoval byste se, že máte takového syna – a opravdu vnímám, že jím je – ba i o Marianovi platí totéž. Tento Mariano je ctnostný a kající člověk a svým důmyslem si získává uznání všech, (...) ačkoli říká spoustu věcí, aniž by si to

²⁷³ Srov. EFRÉN de la Madre de Dios – STEGGINK, Otger. *Tiempo y vida de Santa Teresa*, s. 623.

²⁷⁴ Tamtéž, s. 625. Gracián však, zřejmě z obavy o ztrátu ducha chudoby, nabídku odmítnul.

²⁷⁵ Budoucího provinciála a prvního generála již samostatného řádu bosých karmelitánů. V dalších kapitolách o něm bude opakovaně řeč.

²⁷⁶ EFRÉN de la Madre de Dios – STEGGINK, Otger. *Tiempo y vida de Santa Teresa*, s. 627.

²⁷⁷ Tamtéž, s. 629.

²⁷⁸ Z 24, 15.

²⁷⁹ Terezie líčí založení kláštera s účastí samotného arcibiskupa v Z 25,11–14.

²⁸⁰ Tzn., že byl převorem v Pastraně v době, kdy Jeroným Gracián složil řeholní sliby.

uvědomoval. I já jsem to musela několikrát snést, jelikož ale vidím, že je ctnostný, přecházím to.²⁸¹

Rozladěnost otce generála, způsobená nejen objektivními událostmi, ale i zkreslenými zprávami, které mu přinášeli odpůrci bosých, však byla značná.

Navíc je pravděpodobné, že Tereziino vysvětlení vzniklé situace se vůbec nedostalo do jeho rukou, jak můžeme usuzovat z dopisu, který mu adresovala o několik měsíců později a ve kterém uvádí: „Poté, co jsem dorazila sem do Sevilly, jsem Vám napsala, blahorodí, třikrát nebo čtyřikrát (...). Uváděla jsem tam, jak velmi odlišné je mluvit s těmito bosými – myslím tím otce mistra Graciána a Mariana – vůči tomu, co jsem o nich slychala, neboť je jisté, že jde o Vaše opravdové syny, a odvážím se říci, že (...) nikdo z těch, kdo o tom slovy velmi ujišťují,²⁸² je nikterak nepředčí (...). Už jsem Vám popsala, Vaše blahorodí, poslání, které měl otec Gracián od nuncia, a že nyní jej povolal k sobě. Již také budete vědět, že mu znovu svěřili vizitování bosých, jak bratří, tak sester, i andaluské provincie. Já s jistotou vím, že to poslední odmítal, co mohl²⁸³ (i když se o tom takto nemluví, ale taková je pravda), a že jeho bratr sekretář to také nechtěl²⁸⁴ (...). Důvěřuji Bohu, že pokud prokážete tomuto otci přízeň takovým způsobem, aby pochopil, že jste ho, Vaše blahorodí, přijal na milost, všechno jistě proběhne velmi dobře. Píše Vám, blahorodí, a velmi touží po tom, co říkám, a nikterak Vás nechce znechutit, neboť se považuje za vašeho poslušného syna.“²⁸⁵

Avšak všechno marné. Již v květnu 1575, tedy ve stejnou dobu, kdy Terezie a její mnišky vstoupily do Sevilly, svolal otec Rubeo do italské Piacenzy řádovou kapitulu. Na ní bylo „přečteno breve Řehoře XIII., které odnímalo pravomoci dominikánských apoštolských komisařů, a další breve, které kapitule přisuzovalo plnou autoritu“.²⁸⁶ Byla zde přijata tvrdá opatření proti bosým. Kromě jiného jim bylo nařízeno zavřít andaluské kláštery a zapovězeno utváření samostatné provincie.²⁸⁷ Padlo i rozhodnutí, které není obsaženo v kapitulních aktech: Matka Terezie si má zvolit klášter, v němž bude přebývat a z něhož nebude více vycházet.

Zdá se, že Terezie se o tomto rozhodnutí dozvěděla až na sklonku roku, kdy napsala valladolidské převorce Marii Baptistě: „Oznámili mi příkaz nejdůstojnějšího,²⁸⁸ abych si

²⁸¹ D 82, 6–7 (18. června 1575). Všimněme si způsobu, jakým Terezie v dialogu s generálem řádu argumentuje. Její touhou je, aby „porozuměl onomu propletenci ohledně těchto otců“, tzn. různým jurisdikcím, vstupujícím do hry. Klášter byl založen na základě jurisdikce, kterou Gracián přijal přímo od apoštolského stolce. Nepřijel ovšem do Andalusie kvůli tomu, že by toužil po této funkci, nýbrž z poslušnosti svému převorovi. Přestože vykonával funkci apoštolského komisaře a provinčního vikáře, a tak byl na území Andalusie generálovi formálně nadřízen (což Terezie nezmiňuje), zůstával i nadále jeho „opravdovým synem“.

²⁸² Zřejmě šlo o ty, kteří Jeronýma Graciána očerňovali a zdůvodňovali to loajalitou vůči generálovi.

²⁸³ Je zřejmé, že Gracián byl obviňován z kariérismu a snahy získávat přední místa.

²⁸⁴ Antonio Gracián, sekretář na dvoře krále Filipa II.; kolovaly totiž řeči, že to byl právě on, kdo vymohl otci Graciánovi svým vlivem u krále tento úřad. Terezie ovšem nezmiňuje, že za Graciánovo jmenování do tohoto úřadu osobně orodovala u krále, kterému napsala: „Velmi by nám přišlo vhod, kdyby se to v těchto počátcích svěřilo jednomu bosému otci, který se jmenuje Gracián, kterého jsem teď poznala; a i když je mladý, velmi jsem musela chválit našeho Pána za to, co dal oné duši, a za velká díla, která jeho prostřednictvím vykonal a mnohé tím zachránil; a tak věřím, že si ho vybral pro velké dobro tohoto Řádu. Náš Pán kéž tak zařídí všechny věci, abyste mu, Vaše veličenstvo, ráčil prokázat tuto službu a ustanovil jej.“ D 86, 3 (12. srpna 1575)

²⁸⁵ D 99, 1–5 (konec ledna 1576).

²⁸⁶ ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 121.

²⁸⁷ Tamtéž, s. 122.

²⁸⁸ Již mnohokrát zmiňovaného generála Gianbattisty Rossiho (Rubea).

vybrala jeden dům, kde zůstanu navždy, a dál nezakládala, jelikož podle koncilu²⁸⁹ nemohu vycházet.“²⁹⁰ Hned vzápětí však dodává: „Otec apoštolský komisař mě však odtud nenechal odjet, neboť pro tuto chvíli platí jeho příkaz víc než našeho nejdůstojnějšího; nevím, kam to dospěje.“²⁹¹

Dnes to již víme velmi dobře. Tyto spory vedly k trvalému narušení vztahu generála Rubea k bosým karmelitánům a karmelitkám, i k Terezii samotné. Nepodařilo se je napravit až do jeho smrti v září 1578, kterou Terezie upřímně a hořce oplakávala.²⁹²

Jakým způsobem asi Terezie sama pro sebe zhodnotila rok 1575, do jehož závěru jsme se právě dostali? S odstupem času můžeme konstatovat, že šlo o rozporuplné období. Jeho první polovina byla pro Terezii zakončena obrovskou radostí z „objevení“ otce Graciána, s nímž vstoupila do jejího života nová naděje na obrodu řádu. V jeho druhé polovině se tato naděje potvrzovala v duchovních plodech, které přinášely jeho vizitace. Na druhou stranu se však tyto měsíce nesly ve znamení obtíží, do nichž se dostávala z části také kvůli Graciánovým rozhodnutím. Na základě jeho příkazu se vydala do Sevilly, kde se setkala s arcibiskupovým odporem vůči plánu založit zde klášter mnišek. Ztratila navíc přízeň generála řádu, kterou se jí již nikdy nepodařilo získat zpět. Generálův hněv se navíc obrátil proti celé její reformě, neboť bosé karmelitány a karmelitky začal vnímat jako neposlušné a odbojné.

V příští kapitole si však budeme moci všimnout, že její nadšení z osobnosti Jeronýma Graciána bylo takové, že veškeré těžkosti sice nepřehlížela, našla však novou sílu k jejich snášení. Musíme proto konstatovat, že, alespoň v rovině subjektivního prožívání, pro ni tento rok znamenal obrovské obohacení.

Tolik k událostem Tereziina života. Jak ale trávil období od června do prosince 1575 Jeroným Gracián?

Z Beas de Segura pokračoval v cestě do Madridu, kam byl povolán apoštolským nunciem. Jelikož v Madridu ještě v této době nebyl založen klášter bosých karmelitánů, odebral se do kláštera obutých. „Zde jej však provinciál Ángel de Salazar odmítl přijmout, a to s vysvětlením, že je exkomunikován, neboť tak to napsal otec generál.“²⁹³

Když se však nuncius dozvěděl, že ten, který přijel na jeho pozvání, je exkomunikován, předvolal si provinciála a přiměl ho Graciána přijmout. Spor o jurisdikci se tedy rozhořel i na tomto místě. Zatímco provinciál se odvolával na rozhodnutí kapituly z Piacenzy, nuncius byl přesvědčen, že Graciánovy pravomoci pocházejí přímo od Svatého stolce, který ve Španělsku zastupoval.

Gracián strávil v Madridu celé tři měsíce a nuncius, který jej vnímal jako rozvážného, umírněného a vzdělaného řeholníka, nejen potvrdil, ale dokonce rozšířil jeho pravomoci. 3. srpna vydal breve, kterým mu svěřil „apoštolskou autoritu k vizitování, reformování, trestání a vykonávání všeho nezbytného vůči bratrům observantům²⁹⁴ v Andalusii a rovněž plnou moc nad bosými bratry a mniškami v Kastilii a Andalusii.“²⁹⁵

²⁸⁹ Tzn. podle norem tridentského koncilu o klauzuru mnišek.

²⁹⁰ D 97, 4 (30. prosince 1575).

²⁹¹ Tamtéž.

²⁹² Srov. D 262, 1 (15. října 1578).

²⁹³ ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 123.

²⁹⁴ Tzn. nereformovaným karmelitánům.

²⁹⁵ ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 123.

Takto „vybaven“ Gracián zahájil nejprve vizitaci bosých v Kastilii. Situace, s níž se setkával, především v konventech bratří, plně odpovídala tomu, co Terezie vylíčila v již zmiňované 23. kapitole *Knihy zakládání*: „Přišel právě včas, neboť mě už v té době leckdy trápivalo, že se vůbec začalo (...). U bratří to však vypadalo, že brzy zaniknou (...). Dosud neměli stanovy, a tak dělali, co se jim zdálo vhodné (...) přičemž jednomu se zdálo to a jiným ono.“²⁹⁶

Je tedy zřejmé, že jeho hlavní úkol spočíval v ustálení života bratří. Podle Tereziina mínění se tohoto úkolu zhostil s bravurou sobě vlastní: „Hned poprvé, když je vizitoval, natolik uvedl vše do smysluplného pořádku, že bylo zřejmé i navenek, jak mu přitom pomáhal božský Majestát a že si jej naše Paní vybrala jako nástroj nápravy pro svůj Řád.“²⁹⁷

Ne u všech však mělo jeho počínání stejný ohlas. Skupina „horlivých“ vnímala jeho počínání a jeho kritéria jako „rozvolnění prvotního ducha“.²⁹⁸

Je však zajímavé, že skutečný asketa, jakým bezesporu byl svatý Jan od Kříže, vnímal Graciánovo počínání pozitivně. Zřejmě o tom sám informoval Terezii, která s nadšením zprávu předala Graciánovi: „Seneka²⁹⁹ velmi spokojeně říká, že ve svém představeném³⁰⁰ našel více, než mohl toužit; velmi vzdává Bohu díky. Já sama bych nechtěla dělat nic jiného. Jeho Majestát ať nám Vás chrání po mnoho let.“³⁰¹

Poté, co Gracián dokončil vizitaci v Kastilii, přesunul se do Andalusie, kde bylo rovněž zapotřebí zásadních kroků. Například v La Peñuele, kde komunita čítala již 70 bratří, z nichž mnozí vinou nedostatku potravy umírali, zakázal přijímání dalších noviců, nařídil založení klášterní zahrady a zmírnil přemrštěnou postní praxi.³⁰²

Do Sevilly pak přicestoval v polovině listopadu 1575 a po necelém půlroce se opět osobně shledal s Terezii.

Tolik k historickému rámci a nyní se již pokusíme sledovat přátelství samotné.

3.3.1. Osobní rovina

Z roku 1575 se nám zachovalo pouze 5 dopisů, které svatá Terezie Jeronýmu Graciánovi adresovala.³⁰³ První z nich je datován 27. září 1575.³⁰⁴ Již před tímto datem však napsala několik dopisů, v nichž líčí nadšení, které se – díky Graciánovi – v Beas zmocnilo jí i jejích průvodců. Anežce od Ježíše,³⁰⁵ která zřejmě její nadšení pro Graciána tak úplně nesdílela, napsala: „Julián z Ávily je jím uchvácen, ba i všichni ostatní; obdivuhodně káže. Jsem

²⁹⁶ Z 23, 12.

²⁹⁷ Z 23, 13.

²⁹⁸ ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 123.

²⁹⁹ Přezdívka, kterou Terezie od Ježíše obvykle nazývala Jana od Kříže.

³⁰⁰ Adresátovi dopisu, Jeronýmu Graciánovi.

³⁰¹ D 90, 7 (polovina října 1575).

³⁰² Srov. ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 125.

³⁰³ ÁLVAREZ, Tomás, *Comentarios a las „Cartas“*, s. 78.

³⁰⁴ Víme, že Terezie s Graciánem si vyměnili několik dopisů již v době před setkáním v Beas a je velmi pravděpodobné, že korespondence mezi nimi probíhala také mezi květnem a zářím 1575. Gracián si však zřejmě ještě nezačal pořizovat sbírku Tereziiným dopisů, které se proto nedochovaly.

³⁰⁵ Matka Anežka od Ježíše, převorka kláštera v Medině del Campo, je adresátkou dopisu dle mínění Efréma od Matky Boží a Otgera Stegginka, jejichž edici děl svaté Terezie cituji. Jiní badatelé se domnívají, že dopis mohl být adresován spíše Alžbětě od sv. Dominika, převorce v Segovii.

přesvědčena, že od doby, kdy jste jej naposled viděla, se velmi zlepšil; neboť velká utrpení, kterými si prošel, mu musela velmi prospět.“³⁰⁶

Chvály, ale zároveň i žádost o péči o otce Graciána, neadresovala pouze převorkám klášterů, nýbrž i své rodné sestře Juaně de Ahumada, provdané v Albě de Tormes: „Vězte také, že otci Graciánovi dali moc nade všemi bosými zde i tam,³⁰⁷ takže nás nemohlo potkat nic lepšího. Vězte, že jde o vynikající osobu (...). Přijede-li (k Vám), veškerá pozornost a dobrá vůle, kterou mu projevíte, budou, jako kdybyste je v nejvyšší míře prokázala mně samotné.“³⁰⁸

Matce Marii Baptistě, převorce kláštera ve Valladolidu, zase odpovídá na výtku, že kvůli přátelství s Jeronýmem Graciánem opomíjí svého bývalého zpovědníka a duchovního rádce, Dominga Bañeze:³⁰⁹ „Říkáte, že jelikož ho mám, už si ani nevzpomenu na svého otce bratra Dominika. Bude to nejspíš tím, že jeden je tak odlišný od druhého, že mě to udivuje, protože má ke mně vztah přátelství toho druhu, že se neprobírá nic jiného, než co se týká duše. Je to jako rozmlouvat s andělem (jímž je a byl vždycky); a i když zmíněný otec je jím také, nevím, co za pokušení to je, že se mi zdá, že jde o něco velmi odlišného. Požehnán buď Bůh, že je na tom lépe. Pozdravujte ho ode mne.“³¹⁰

V dopise napsaném téže adresátce koncem roku, pak vysvětluje, že v přátelství s Jeronýmem Graciánem, na rozdíl od jiných podobných vztahů,³¹¹ zakouší velkou vnitřní svobodu a cítí, že toto přátelství nijak nenarušuje její odevzdanost Bohu: „Je zvláštní, že u (...) našeho otce nejsem na rozpacích z toho, jak ho mám ráda. Je to, jako kdyby už ani nebyl člověkem.“³¹² Ostatně neví, že mu nyní píše. Má se dobře. Ó, jakými strádáními procházíme kvůli těm jeho reformám!“³¹³

Zmínka o „reformách“, tedy vizitacích kastilských i andaluských klášterů obou větví řádu, nás přivádí k hlavnímu osobnímu tématu Tereziiny korespondence s Graciánem v tomto období. Vidíme Terezii jakoby rozpolcenou na dvě strany. Přála by si mít svého otce nablízku a vidět ho svobodného od námahy a nebezpečí, která zakouší především ze strany nereformovaných bratří. Na druhou stranu je potěšena úspěchy jeho služby. Tato radost nakonec převažuje nad smutkem z odloučení, jak svědčí následující řádky: „Nyní se mi zazdalo, že mám trochu bliženské lásky, neboť i když je pro mě Vaše nepřítomnost, důstojnosti, tak bolestná, výměnou za to, aby se pomohlo klášteru Vtělení, bych byla radši,

³⁰⁶ D 80, 4 (12. května 1575).

³⁰⁷ Tzn. zde v Andalusii (Terezie píše ze Seville), i u vás v Kastilii. Dopis pochází z doby, kdy se Terezie dozvěděla o potvrzení a rozšíření pravomocí otce Graciána nunciem Ormanetem, o kterém jsme se již zmínili.

³⁰⁸ D 86, 6.9 (12. srpna 1575).

³⁰⁹ Domingo Bañez (1528–1604), dominikánský učenec a profesor, jeden z nejvýznamnějších filosofů a teologů své doby. Je zajímavé, že si navzdory svému věhlasu a uznání, jehož se mu všeobecně dostávalo, na výjimečném vztahu vůči Terezii přehnaně, až žárlivě zakládal.

³¹⁰ D 87, 15 (28. srpna 1575).

³¹¹ Není zcela zřejmé, zda naráží na přátelství s o. Bañezem, zdá se to však pravděpodobné.

³¹² Dosl.: „Le quiero más que si no fuese persona.“ – „Mám ho ráda, jako kdyby už ani nebyl osobou.“ Smysl výpovědi není zcela jasný. Osobně se domnívám, že Terezie se v myslí vrací do doby, kdy ještě prožívala silný vnitřní rozpor mezi přátelstvím s Bohem a lidskými přátelstvími, která ji od Boha odváděla. Vysvobozena byla až slovy Pána Ježíše: „Nechci už, abys rozmlouvala s lidmi, nýbrž s anděly“ (Ž 24, 5). Chápu tedy citovaná slova jako tvrzení, že Gracián je skutečný „anděl“, jak ostatně Terezie neváhala (byť v trochu jiné souvislosti), tvrdit i generálovi řádu Rubeovi (srov. D 82, 6).

³¹³ D 97, 3 (30. prosince 1575).

kdybyste se tam zdržel o měsíc déle a byl Vám svěřen onen dům. Ba i jen týden by stačil, pokud byste tam pak ponechal jako vikáře fra Jana.“³¹⁴

O několik odstavců dál nadřazenost zájmu řádu před svými osobními zájmy znovu zdůrazňuje: „Ó, Ježíši, jakým málem by bylo možné pomoci tolika duším! Až se divím sama sobě, jak teď toužím po tom, co bylo dříve jednou z věcí, kterou jsem si nejvíc protivila, totiž, abych Vás viděla, důstojnosti, zapleteného do onoho strádání. Nyní je mi to mnohem snazší. Kéž to učiní Bůh a kéž chrání Vás, důstojnosti.“³¹⁵

Na čem však Terezie trvala, byl dostatek informací nejen o vnějších událostech Graciánova života, ale především o jeho vnitřním stavu. Proto ho žádá: „Řekněte mi, ctihodnosti, jak se Vám vede, neboť jak už vidím, starosti Vám nescházejí. Mne se dotýkají značně, a jakou to pomoc ve mně máte, Vaše důstojnosti, když jsem tak ubohá, jak vidíte. Bůh ať mě polepší a Vás ať mi chrání, důstojnosti.“³¹⁶

Na informace o jeho peripetiích při mnohých cestách, pak reagovala natolik mateřským způsobem, že to vyvolává až úsměv: „Říkám Vám, že mě velmi mrzí ony vaše pády, takže si myslím, že by bylo dobré Vás přivazovat, abyste nemohl spadnout. Nevím, co je to za oslíka, ani proč byste měl urazit, Vaše důstojnosti, deset mil během jediného dne, což v sedle je vysloveně na zabití. Trápí mě také, zda Vás napadlo se více oblékat, neboť už se dělá chladno. Kéž se zalíbí Pánu, abyste si neublížil. Uvědomte si – vzhledem k tomu, že Vám jde tolik o prospěch duší – jaká škoda by vzešla mnohým z nich, kdybyste měl být chatrného zdraví, a pro lásku Boží Vás prosím, abyste si jej hleděl.“³¹⁷

Věřím, že několik odstavců z Tereziiných dopisů, do nichž jsme mohli nahlédnout, nám dává dostatečně porozumět hloubce jejího citu. V otci Graciánovi nalezla duchovního otce i syna zároveň, nalezla člověka, který se jí stal oporou a potěšením v jejím stáří.

3.3.2. Rovina duchovního doprovázení

Dříve, než se dostaneme k dopisům, vztahujícím se k oblasti duchovního doprovázení, musíme se ještě jednou vrátit do Ecije, konkrétně k Tereziinu soukromému slibu poslušnosti Jeronýmu Graciánovi. V Relaci 33, určené výhradně do Graciánových rukou, světiče píše, že se nejednalo o její vlastní nápad, nýbrž o odpověď na Boží inspiraci, které se jí dostalo ještě před odjezdem z Beas de Segura: „Když jsem (...) jedla, aniž bych byla vnitřně usebraná, začala se má duše vypojet a usebírat do té míry, že mě napadlo, zda na mne nepřijde nějaké uchvácení. A zpřítomnilo se mi následující vidění v jeho obvyklé krátkosti, poněvadž bývá jako blesk. Zdálo se mi, že při mně stál náš Pán Ježíš Kristus v oné podobě, v jaké se mi Jeho Majestát obvykle zpřítomňuje. Po jeho pravé straně stál mistr Gracián a já po levé. Pán vzal naše pravice a spojil je. A řekl mi, že chce, abych jej přijala jako jeho samotného, dokud budu žít, a abychom se my oba na všem shodli, protože tak je to vhodné.“³¹⁸

Terezie tedy nabyla přesvědčení, že ji sám Kristus spojuje s Jeronýmem Graciánem v jakémsi duchovním manželství, které má vést k jejich vzájemné shodě ve všech věcech.

³¹⁴ D 88, 7 (27. září 1575). Fra Janem je míněn sv. Jan od Kříže.

³¹⁵ D 88, 11 (27. září 1575).

³¹⁶ D 94, 6 (30. listopadu 1575).

³¹⁷ D 90, 8–9 (polovina října 1575).

³¹⁸ R 33, 2–3 (1575).

Zajisté se vkrádá pochybnost, zda šlo opravdu o nadpřirozenou inspiraci a nikoli o spiritualizaci Tereziiny přirozené náklonnosti a sympatie. Kromě jejího vlastního svědectví: „Naplnila mě velká jistota, že jde o Boha“,³¹⁹ je zajímavé i to, že uposlechnout tuto inspiraci pro ni nebylo vůbec snadné. Z jakého důvodu? Vzpomíná: „Vybavili se mi dva zpovědníci, které jsem měla po dlouhou dobu a nechávala jsem se jimi řídit a za mnoho jsem jim vděčila, a pomyšlení na ně ve mně vyvolávalo velký odpor.“³²⁰ Zvláště u jednoho z nich³²¹ byl hodně velký, poněvadž mi připadalo, že bych mu tím ukřivdila; chovala jsem vůči němu totiž velkou úctu a lásku.“³²²

V Relaci 34, sepsané již přímo v Ecije, přidává další důvod. Pokud by slíbila Graciána ve všem poslouchat také jakožto zpovědníka, přišla by o svobodu ve vnitřním oboru, neboť Gracián již byl, jakožto apoštolský komisař, jejím představeným pro vnější obor: „Přišlo mi to jako drsná záležitost, vzhledem k úvaze, že představeným se obvykle nitro nevyjevuje. A že nakonec se stejně změní a přijde jiný, s nímž si člověk tak dobře nerozumí a je uvnitř i navenek zbaven veškeré svobody po celý život (...). Ona nesnáz – jak se mi zdá – mě sklíčila tak, jako nic jiného za mého života. Ani když jsem měla složit řeholní sliby, to u mne nevyvolalo takový odpor, snad jen, když jsem utekla z domova,³²³ abych se stala mniškou.“³²⁴

Nadpřirozené důvody však nakonec zvítězily: „Po chvíli bojů mi ovšem Pán daroval velkou důvěru a zdálo se mi, že činím tento slib z Ducha svatého, který tak bude povinen mu dávat světlo, aby je pak on poskytl mně. Zároveň se mi připomínalo, že mi jej daroval sám Ježíš Kristus, náš Pán.“³²⁵

Proto přivolila ke složení slibu, načež se v jejím nitru rozhostil vnitřní pokoj: „Připadalo mi, že se tím na základě vnuknutí Ducha svatého udělala velká věc, přinejmenším že jsem udělala všechno, co jsem dovedla. A to mě naplnilo velkým uspokojením a radostí. A zůstala mi velmi velká důvěra, že mu Pán udělí nové a další milosti.“³²⁶ A namísto toho, jak jsem si myslela, že tím budu svázaná, mám větší svobodu, neboť se mi zdá, že jsem ve všem osvobozena od sebe samé. Ať je Pán za všechno chválen.“³²⁷

I s odstupem tří měsíců, v již citovaném dopise matce Marii Bautistě,³²⁸ Terezie zkušenost svobody, vycházející ze vztahu s Graciánem, potvrzovala: „Ono přátelství, jak Vám říkám, mi dává svobodu. Jde o něco velmi odlišného, a podřízenost nevychází z vlastní vůle, nýbrž proto, že člověk chápe, že se koná vůle Boží, jak jsem Vám řekla.“³²⁹

³¹⁹ R 33, 4 (1575).

³²⁰ Rozuměj: vůči tomu, aby se podle obsahu vidění zařídila.

³²¹ Zdá se, že šlo o již zmiňovaného Dominga Bañeze OP, který byl tím, k němuž chovala „velkou úctu a lásku“. Druhým zpovědníkem byl pravděpodobně Baltasar Alvarez SJ.

³²² R 33, 4 (1575).

³²³ Srov. Ž 4, 1.

³²⁴ R 34, 3 (23. května 1575). Terezii jde o přirozený odpor, vyvolaný nutností vzdát se nějaké důležité hodnoty, v tomto případě vlastní svobody či spíše volnosti. Zároveň ukazuje, že takové zřeknutí se sebe sama, pokud je skutečně inspirované Bohem, vede k prožívání svobody na hlubší rovině.

³²⁵ R 34, 6 (23. května 1575).

³²⁶ V R 36 (1575), sepsané již po příjezdu do Sevilly informuje Graciána, že jí tuto pomoc Pán přislíbil: „Jednoho dne jsem, velmi usebraná, svěřovala Bohu Elizea (jde o jedno z krycích jmen, kterým bude Graciána nazývat i v mnoha dopisech). Vyrozuměla jsem přitom ve svém nitru: „Je to můj opravdový syn, nepřestanu mu pomáhat“ nebo něco na ten způsob, poněvadž si to nepamatuji dobře.“

³²⁷ R 34, 8–9 (23. května 1575).

³²⁸ D 87 (28. srpna 1575).

³²⁹ D 87, 16 (28. srpna 1575).

Přesto Terezie díky Graciánovi zakoušela, i v oblasti duchovního doprovázení, určitou bolest. Poté, co se s ním setkala a měla možnost se s ním duchovně sdílet, nebyla s to najít nikoho, kdo by se mu rovnal. Proto mu píše: „Lorencii³³⁰ už nepomáhá mít zpovědníky tím způsobem, jak je mívala dosud, a jelikož pouze u tohoto jediného nacházela úlevu, nyní nemá žádného. Jak jemně umrtvuje náš Pán, vždyť u zpovědníka, kterého jí dává, se ona bojí, že se z něj bude moci těšit jen málo kvůli tolika překážkám!“³³¹

Graciánovy kvality zpovědníka a duchovního vůdce pak hájila před těmi, kdo v ně příliš nevěřili. Například před již zmiňovanou Marií Bautistou, která zřejmě Graciána vnímala jako pouhého teoretika bez dostatečných zkušeností, a již napsala: „Nacházíte-li u něj nedostatky, bude to tím, že jste s ním, Vaše ctihodnosti, málo a málo s ním rozmlouváte. Já Vám říkám, že je to světec a ani trochu zbrklý, nýbrž naopak velmi obezřetný. Už mám s tím svou zkušenost, a může se mu svěřit mnohem víc než jen knihy.“³³²

Z dosud citovaných pasáží z relací a dopisů by se však mohlo zdát, že vztah doprovázející – doprovázená byl naprosto jednostranný. Terezie však – na jednu stranu – slíbila Jeronýmu Graciánovi poslušnost ve všech věcech, na druhou stranu nezapomněla ani na jeho slib³³³ z Beas, že ve věcech týkajících se řádu a především mnišek budou postupovat po vzájemné dohodě.

Sám Gracián na tento svůj slib vzpomíná v *Anastásiově putování*: „Uzavřeli jsme na tom místě dohodu, že budeme ve všech záležitostech postupovat společně.“³³⁴ Zřejmě proto nacházíme hned v prvních zachovaných dopisech řádu varování, rad i napomenutí, která Terezie adresuje jemu.

Zajímavé je například varování před nesprávným dojmem, že dobře rozumí ženám a je schopen prohlédnout, co se odehrává v jejich nitru: „Vaše důstojnosti, můj otče, dejte si pozor a věřte mi, že lépe rozumím odvráceným stranám žen než Vy, důstojnosti.“³³⁵

S předchozím pak souvisí i varování, aby u sester nevyvolával nereálná očekávání, že od problémů v jejich komunitách je možné „utéct“ do jiných komunit: „V žádném případě není vhodné ani u převorek ani u podřízených, abyste jim, Vaše důstojnosti, dával na vědomí, že je možné některou mnišku vzít z jejího domu, nejde-li o zakládání. A je pravdou, že i v tomto případě vídám, jak působí velkou škodu, když je zde toto očekávání.“³³⁶

Jako zkušená reformátorka řeholního života se však neobávala varovat jej ani před snahou o příliš tvrdá opatření v nereformovaných klášterech: „Zdržte se, Vaše důstojnosti, i kdyby neposlušali, vystavování exkomunikačních listů, aby měli čas si to dobře rozvážit. Tak se mi to jeví (...) Chtěla bych, aby to nevypadalo, že jim chcete dát pat.“³³⁷

Terezie se rovněž velmi snažila, aby Gracián, přes všechny své legitimní pravomoci, které mu byly uděleny nunciem, nezanedbával komunikaci s generálem řádu: „Já si stále víc myslím, že byste měl, Vaše důstojnosti, napsat generálovi, a to se vši úctou, s jakou můžete,

³³⁰ Jedno z krycích jmen, které Terezie v korespondenci s Graciánem používá pro sebe samu.

³³¹ D 88, 8 (27. září 1575). Terezie naráží nejspíš na mnoho povinností, které otec Jeroným má a kvůli kterým může být světici k dispozici jen minimálně.

³³² D 87, 14 (28. srpna 1575).

³³³ V tomto případě se pochopitelně nejednalo o formální slib, spíše o jakousi vzájemnou dohodu.

³³⁴ GRACIÁN, Jerónimo. *Peregrinacion de Anastasio*, s. 200.

³³⁵ D 90, 4 (polovina října 1575).

³³⁶ Tamtéž.

³³⁷ D 94, 4 (30. listopadu 1575).

neboť to se mi zdá lepší a věřím, že se to nikomu nebude zdát zlé. Stačí už jen to, že se dělají věci proti jeho vůli, aniž by se mu přitom adresovalo aspoň pár vřelých slov, natožpak na něj ohlíželo. Hled'te, můj otče, že to jemu jsme slíbili poslušnost a že se tím nemůže nic ztratit.“³³⁸

Již jsme si však mohli všimnout v předchozí kapitole, že tato Tereziina velmi moudrá rada, nikdy plně nedošla Graciánova sluchu.

Poslední dva odstavce nám již naznačily, jak moc se rovina vzájemného duchovního doprovázení mezi Terezií a Graciánem prolínala s třetí rovínou jejich vztahu, jíž byla vzájemná spolupráce na reformě řádu. A právě jejím prostřednictvím zakončíme celou kapitolu, týkající se roku 1575.

3.3.3. Rovina spolupráce na reformě řádu

V kapitole týkající se lidské roviny přátelství jsme si mohli všimnout, že Terezie v některých momentech sama v sobě zápasila se dvěma protikladnými touhami. Na jedné straně by si přála mít otce Graciána nablízku, na druhou stranu toužila po dobru pro celý řád, kvůli němuž byl téměř neustále na cestách.

Tento vnitřní zápas se však týkal především jeho působení mezi nereformovanými karmelitány. Pokud šlo o bosé, nepochybovala, že jej Bůh poslal, aby spolu s ní dokončil dílo jejich obnovy.

Již od doby setkání v Beas proto usilovala o to, aby jednou mohl stanout v jejich čele. Používala k tomu všech přirozených i nadpřirozených prostředků, které měla k dispozici.

Nadpřirozené spočívaly především v modlitbě, nikoli pouze její osobní, ale také v modlitbě jejich mnišek. Matce Anežce od Ježíše a její komunitě v této souvislosti napsala: „Říkám Vám, že ačkoli se s ním tolik stýkám, ještě jsem plně nepoznala hodnotu tohoto člověka. Je v mých očích bezvadný a pro nás lepší, než koho bychom si uměly u Boha vyprosit. To, co byste nyní měla dělat, Vaše ctihodnosti, a všechny ostatní sestry, je prosit Jeho Majestát, aby nám jej dal za představeného. Díky tomu bych si totiž pak mohla odpočinout od spravování těchto domů, neboť dokonalost spojenou s takovou mírností jsem ještě neviděla. Bůh ať nad ním drží svou ruku a chrání jej, neboť za žádnou věc bych jej nechtěla přestat vídat a jednat s ním.“³³⁹

Přirozené prostředky spočívaly ve využití veškerého jejího vlivu a kontaktů, které mohly Graciánovi napomoci stanout v čele reformy. S prosbou o pomoc se neváhala obrátit ani na samotného krále Filipa II. Nejprve jej žádala o podporu při zřízení samostatné provincie bosých karmelitánů:³⁴⁰ „Jelikož s velkou bolestí odporučím našemu Pánu záležitosti tohoto posvátného řádu naší Paní (...) jasně poznávám, že pokud se neutvoří vlastní provincie bosých – a to co nejdříve – napáchá se mnoho škody a považuji za nemožné, aby mohli takto pokračovat dál. Jelikož je to, veličenstvo, ve Vašich rukou, a já vidím, že Vás Panna Maria,

³³⁸ D 94, 8 (30. listopadu 1575).

³³⁹ D 80, 3 (12. května 1575).

³⁴⁰ V dalších letech budou otázky ohledně samostatné provincie jedním z „evergreenů“ korespondence mezi Terezií a Graciánem.

naše Paní, chtěla mít jako zástitu k záchraně svého řádu, odvážila jsem se Vás požádat, abyste pro lásku našeho Pána a jeho slavné Matky, Vaše veličenstvo, přikázal, aby se zřídila.“³⁴¹

Hned vzápětí však králi představila i vhodného kandidáta na post provinciála: „Velmi by nám přišlo vhod, kdyby se to v těchto počátcích svěřilo jednomu bosému otci, který se jmenuje Gracián,³⁴² kterého jsem nedávno poznala; a i když je mladý, velmi jsem musela chválit našeho Pána za to, co dal oné duši, a za velká díla, která jeho prostřednictvím vykonal a mnohé tím zachránil; a tak věřím, že si ho vybral pro velké dobro tohoto řádu. Náš Pán kéž tak zařídí všechny věci, abyste mu, Vaše veličenstvo, ráčil prokázat tuto službu a ustanovil jej.“³⁴³

Kromě modlitby a přímluvy u mocných tohoto světa, působila Terezie i na samotného Graciána a sdílela s ním nejvážnější problémy reformy. Podobně jako v oblasti duchovního doprovázení, ani v této oblasti není zcela zřejmé, kdo koho vlastně vedl.

Terezie bezpochyby toužila po tom, aby byla osvobozena od některých ze svých starostí, byť by šlo o záležitosti mnišek. Vidíme to například na těchto řádcích: „Klidně odeberte (převorce v Malagónu povolení přijímat další mnišky), Vaše důstojnosti, neboť je lepší, aby se obracely na vás; a věřte mi, můj otče, nyní, kdy nejsem pokoušena,³⁴⁴ jelikož vnímám, s jakou starostlivostí si toho, Vaše důstojnosti, hledíte, mi bude velkou útěchou, když toho zbavíte i mne.“³⁴⁵

Na druhou stranu Graciánovi udílela mnohé rady ohledně postupu při vizitování klášterů, dokonce i klášterů nereformovaných. Přestože mluvila o jeho dokonalosti spojené s takovou mírností, že něco podobného ještě neviděla,³⁴⁶ největší obavy jí zřejmě působila možná Graciánova mladická nerozváženost, spojená s přesvědčením, že všechno lze napravit ihned. Před podobným přesvědčením a postupem jej varovala například ve vztahu ke komunitě nereformovaných karmelitánů v Seville, kterou měla možnost částečně poznat: „U všech shledávám, že jsou rozhodnutí Vás, důstojnosti, poslouchat a pomáhat Vám v tom, kde by bylo zapotřebí odstranit jakýkoli hřích, pokud se nebude sahat po krajních řešeních v ostatních věcech. Já jsem je ujistila, že nakolik Vás znám, důstojnosti, budete postupovat s mírností, a mluvím s nimi, jak se mi zdá vhodné.“³⁴⁷

³⁴¹ D 85, 1–2 (19. července 1575). Tereziino tvrzení, že zřízení provincie bosých je „v rukou krále“, může působit dojmem zcela nevhodného úsilí o zatahování světské moci do záležitostí církve a obcházení církevních představených. V této souvislosti je třeba znovu připomenout, že ve Španělsku 16. století se prolínaly hned dvě reformy církve. Španělská národní reforma, mající svůj počátek již v 15. století a v Tereziině době reprezentovaná právě králem Filipem II. a lidmi v jeho blízkosti, a pozdější celocírkevní reforma, vycházející ze závěrů tridentského koncilu.

³⁴² Ačkoliv to na tomto místě nesdělujeme, Terezie si byla velmi dobře vědoma, že král Graciána znal minimálně ze zpráv, které mu o něm podával jeho dlouholetý sekretář Diego Gracián de Alderete, tedy otec Jeronýma Graciána.

³⁴³ D 85, 3 (19. července 1575). O způsobu, jakým se Terezie pohybovala uprostřed sporů v rámci obou zmiňovaných reforem církve, svědčí její slova generálovi řádu, kterými ho žádá o utišení jeho hněvu proti Graciánovi, ačkoliv jednal zcela nezávisle na generálově vůli: „Pokud prokážete tomuto otci přízeň takovým způsobem, aby pochopil, že jste ho, Vaše blahorodí, přijal na milost, všechno proběhne velmi dobře. Píše Vám, blahorodí, a velmi touží po tom, co říkám, a nikterak Vás nechce znechutit, neboť se považuje za vašeho poslušného syna.“ (D 100, 5. Konec ledna 1576).

³⁴⁴ Z kontextu zřejmě ve smyslu: „Když nejsem pokoušena všechny sporné záležitosti ženských klášterů rozhodovat sama...“

³⁴⁵ D 90, 6 (polovina října 1575).

³⁴⁶ Srov. D 80, 3 (12. května 1575).

³⁴⁷ D 88, 2 (27. září 1575). Nutno podotknout, že Terezie se v tomto úsudku naprosto mýlila, a že naprostá většina sevillské komunity se vůči Jeronýmu Graciánovi i do budoucna vymezovala značně nepřátelsky.

Snad tedy můžeme celý rok 1575 uzavřít konstatováním, že přátelství, které vzniklo během měsíce stráveného společně v Beas de Segura, pokračovalo ve velké harmonii mezi jeho jednotlivými rovinami i „na dálku“.

Jeho osobní a duchovní rovina však přece jen vystupovala v těchto měsících do popředí více, než praktické záležitosti, které budou získávat stále větší „převahu“ v následujících letech.

Sama Terezie se však obávala, zda neztrácí schopnost mezi lidským přátelstvím a duchovním doprovázením rozlišovat. Byl to slib poslušnosti, který složila v Eciji, který ji od této pochybnosti osvobodil, vrátil jí vnitřní pokoj a utvrdil v přesvědčení, že jí Graciána daroval sám Kristus, který „vzal naše pravice a spojil je. A řekl mi, že chce, abych jej přijala jako jeho samotného, dokud budu žít, a abychom se my oba na všem shodli, protože tak je to vhodné.“³⁴⁸

Právě toto přesvědčení bylo základem její touhy po sdílení s Graciánem a jejího úsilí dopomoci mu do čela řádové reformy.

3.4. Rok 1576

V minulé kapitole jsme si všimli, že Jeroným Gracián přicestoval do Seville v listopadu 1575. Terezie se zde nacházela již od konce května téhož roku. Zakládání kláštera se protahovalo a provázela ho celá řada problémů, o nichž bude ještě řeč.

Období mezi listopadem 1575 a červnem 1576 bylo každopádně dalším z těch, které mohli, alespoň částečně, trávit ve vzájemné fyzické blízkosti. Jakým způsobem však prožívali začátek dalšího kalendářního roku?

Gracián konal na přelomu let 1575 a 1576 vizitaci kláštera obutých bratří v Seville.³⁴⁹ Není překvapením, že hned první den došlo ke sporu o oprávnění jeho pověření: „Poté, co se komunita shromáždila, bylo přečteno breve apoštolského nuncia.³⁵⁰ Bratři však předložili breve o jeho odvolání³⁵¹ (...) a odmítli jej poslouchat.“³⁵²

„Zavřeli bránu kláštera – vzpomíná Gracián – abych se nemohl dovolat pomoci asistenta a arcibiskupa. Cítil jsem se v ohrožení života a věřím, že mě nezachránilo nic jiného než modlitby naší Matky.“³⁵³

Ta však jeho mínění úplně nepotvrzuje, neboť, podle svých vlastních slov, byla natolik zneklidněná, že modlitby ani nebyla schopná. V jedné ze svých relací vzpomíná: „V den, kdy bylo představeno breve, jelikož jsem byla ve velikánském rozrušení, (...) jsem ani nedokázala odříkat modlitby, protože mi přišli říci, že se náš otec nachází ve velké tísní. Nenechávají ho pryč totiž ani vyjít ven a způsobilo to velké pozdvižení.“³⁵⁴

Pán ji však ujistil, že má vše pevně v rukou: „Vyrozuměla jsem následující slova: ‚Ó, ženo malé víry! Uklidni se, vždyť všechno probíhá velmi dobře.‘“³⁵⁵

³⁴⁸ R 33, 2–3 (1575).

³⁴⁹ Tato kanonická vizitace byla zahájena 21. listopadu 1575.

³⁵⁰ Tzn. breve, kterým byl Gracián pověřen ke zmíněné vizitaci.

³⁵¹ Jednalo se o dokument vydaný řádovou kapitulou, konanou v Piacenze.

³⁵² ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 130.

³⁵³ GRACIÁN, Jerónimo. *Escolias y adiciones*, s. 396–397.

³⁵⁴ R 50, 1 (21. listopadu 1575).

³⁵⁵ Tamtéž.

Situace se následně zklidnila, ne však na dlouho. Nuncius, „jakmile se dozvěděl, co se stalo, zaslal sevillským karmelitánům nové breve, ve kterém je vybízel k bezpodmínečné poslušnosti, pod pohrůžkou exkomunikace.“³⁵⁶

Bratři však nelenili a „vyslali dva posly do Říma, jednoho po moři, druhého po souši, a stěžovali si, že Gracián vstoupil do sevillského kláštera s podporou světské i církevní moci, čímž způsobil pobouření a pohoršení ve městě“.³⁵⁷ Jednalo se o promyšlenou dezinformaci, která jej měla ještě více zdiskreditovat v očích řádového generála.

Jelikož se situace i nadále vyhrocovala, Gracián se cítil nucen použít drastické prostředky a o Vánocích sevillské karmelitány exkomunikoval.

Tři týdny po tomto aktu, 15. ledna 1576, bratři kapitulovali, přijali autoritu nuncia i Graciána a slíbili mu poslušnost.³⁵⁸ Gracián vzápětí odvolal převora sevillského kláštera, stejně tak jako andaluského provinciála a převory několika dalších klášterů.³⁵⁹ Ti byli přesvědčení, že za jeho rozhodnutí stojí Terezie, proto začali o obou trousit pomluvy: „Někteří z nich brblali proti mně, že jsem podřízen ženě, další říkali jiné nechutné věci, které mě velmi trápily, ona se jim však smála“,³⁶⁰ vzpomíná sám Gracián.

Méně úsměvné bylo již zmiňované nařízení generální kapituly, aby si zvolila klášter, z něhož již nebude vycházet, a zákaz dalšího zakládání, o kterém se Terezie dozvěděla již na sklonku předchozího roku.³⁶¹ Rozhodla se proto znovu napsat generálovi a informovat ho o boji, který proti ní v Andalusii vzplanul: „Dozvěděla jsem se o nařízení, které pochází z generální kapituly, abych nevycházela z jednoho domu. Poslal je sem otec provinciál, fra Angel, otcí Ulloa, s příkazem, abych s ním byla seznámena. Ten si myslel, že mi to způsobí velkou bolest (jelikož úmyslem těchto otců bylo právě to, aby mi ji způsobili tím, že je obstarají) a tak si to nechal pro sebe; je to něco přes měsíc, co jsem si zajistila, aby mi je dali, neboť jsem se o něm dozvěděla odjinud.“³⁶² A s lehkou dávkou ironie pokračuje: „Říkám Vám, blahorodí, že by mi zajisté bylo – nakolik se sama v sobě vyznám – mnohem milejší a byla bych spokojenější, kdybyste mi to přikázal, Vaše blahorodí, dopisem, a já bych viděla, že je tomu tak proto, že Vás bolí má velká strádání, kterými jsem si já – tak málo vhodná pro jejich snášení – při těchto založeních prošla, a že mi za odměnu přikazujete, abych si odpočinula. Neboť i když chápu, z jakého důvodu ve skutečnosti přichází, i tak mi bylo značnou útěchou, že budu moci zůstat ve svém klidu.“³⁶³

Podobné jednání si však, vědom si svých pravomocí, nehodlal nechat líbit otec Gracián. Přikázal proto Terezii, aby neopouštěla Sevillu. Z jeho strany nešlo o pouhý vzdor či obhajobu vlastních pravomocí. Pro své rozhodnutí měl pádné věcné důvody. Přál si, aby se před Tereziiným odchodem dokončilo zakládání sevillského kláštera, neboť mnišky stále ještě nesídlily ve vlastním domě. Měl rovněž v úmyslu sepsat s její pomocí konstituce pro bosé karmelitány.³⁶⁴

³⁵⁶ ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 131.

³⁵⁷ Tamtéž.

³⁵⁸ ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 132.

³⁵⁹ Srov. EFRÉN de la Madre de Dios – STEGGINK, Otger. *Tiempo y vida de Santa Teresa*, s. 648.

³⁶⁰ GRACIÁN, Jerónimo. *Escolias y adiciones*, s. 396.

³⁶¹ Srov. D 97, 4 (30. prosince 1575).

³⁶² D 99, 10 (konec ledna 1576).

³⁶³ D 99, 11 (konec ledna 1576).

³⁶⁴ Srov. EFRÉN de la Madre de Dios – STEGGINK, Otger. *Tiempo y vida de Santa Teresa*, s. 649.

Tyto záměry mu však zkřížila další neočekávaná těžkost. Na Terezii a sestru Isabelu od svatého Jeronýma, jednu z mnišek sevillského kláštera, byla podána žaloba u inkvizičního tribunálu.

Máme k dispozici zprávy o tom, jakou reakci vyvolala tato obžaloba u Graciána a jakou u Terezie. Gracián se o ní dozvěděl jako první, pravděpodobně od svého přítele, inkvizitora Francisca de Arganda.³⁶⁵ „Velmi mě pokáral za to – píše Gracián – že jsem tam³⁶⁶ přivedl bosé mnišky (...) a řekl mi velmi vážná slova týkající se matky Terezie od Ježíše. (...) Tato slova mě natolik zdrtila, že jsem byl jako bez sebe. (...) Napadlo mě, že já jsem příčinou zkázy celého řádu a ztráty důvěryhodnosti bosých mnišek, která nastane, pokud bude matka Terezie od Ježíše zatčena inkvizicí.“³⁶⁷

Jeho strach ještě vzrostl, když později skutečně spatří inkvizitory u bran kláštera: „Když jsem jednoho dne vstoupil do ‚ulice Zbraní‘,³⁶⁸ (...) v níž tehdy stál klášter, uviděl jsem u jeho brány mnoho koní a mul; zůstal jsem stát jako mrtvý. (...) Před klášterem stáli inkvizitoři, kteří přišli vyšetřovat mnišky.“³⁶⁹

Tereziina reakce byla úplně jiná. Graciánovi řekla: „Kéž nás, můj otče, všechny upálí pro lásku Kristovu! Avšak nemějte strach, neboť ve věcech víry, díky Boží dobrotě, se žádná z nás neodchyluje (od učení církve); než něco takového, raději bychom tisíckrát zemřely!“³⁷⁰

V podobném duchu se vyjádřila rovněž v dopise matce Marii Bautistě, převorce ve Valladolidu: „Za sebe Vám říkám, že Bůh mi udělil tu milost, že jsem zůstala klidná, jako kdyby šlo o nějakou příjemnou záležitost. I když jsem si uvědomila tu velkou škodu, jaká z toho všem těmto domům mohla vzejít, nevyvedlo mě to z míry natolik, abych nepřekypovala spokojeností. Je velkou věcí jistota svědomí a být vnitřně svobodná.“³⁷¹

Z reakcí obou našich hrdinů vyplývá, že Terezie byla v tomto období již mnohem více upevněná ve víře, že dílo reformy je dílem Božím, které On vede ke zdárnému konci. Gracián k tomuto vědomí teprve dospíval. U Terezie rovněž můžeme pozorovat mnohem větší pevnost a odolnost tváří v tvář situacím, které se zdály vymykat kontrole. Toto vnitřní nastavení bylo zřejmě jedním z hlavních důvodů, proč poměrně často vystupovala v již zmiňované roli Graciánovi duchovní matky. K tomuto tématu se ještě vrátíme v následujících kapitolách.

Zbývá však ještě uvést, co bylo vlastně předmětem obžaloby a co inkvizitoři objevili. Zdá se, že udání bylo značně vágní: V sevillském klášteře mělo docházet k šíření „nových, povrchních a ‚žvástavých‘ nauk, podobných těm, které šířili „osvícení“³⁷² z Extremadury.“³⁷³

Obžaloba rovněž upozornila na knihu, v níž měly být zmíněné nauky obsažené, a která byla v inkriminované době „v držení bratra Dominga Bañeze“.³⁷⁴

³⁶⁵ Srov. D 105, 2 (15. června 1576).

³⁶⁶ Tzn. do Sevilly.

³⁶⁷ GRACIÁN, Jerónimo. *Escolias y adiciones*, s. 397.

³⁶⁸ „Calle de las Armas“, „ulice Zbraní“ bylo místo, ve kterém sídlily sevillské bosé karmelitky.

³⁶⁹ GRACIÁN, Jerónimo. *Escolias y adiciones*, s. 398.

³⁷⁰ GRACIÁN, Jerónimo. *Peregrinacion de Anastasio*, s. 201.

³⁷¹ D 102, 6 (29. dubna 1576).

³⁷² Tzv. „alumbrados“, mystická sekta, která vznikla v Kastilii na počátku 16. století. Nešlo o jednotný proud. „Alumbrados“ spojovalo přesvědčení, že jsou osvíceni Duchem a mají přímý vzhled do Božích věcí. Zpochybňovali důležitost církevního zprostředkování na cestě k Bohu. Mnozí stoupenci tohoto směru byli opakovaně vyšetřováni inkvizicí.

³⁷³ Extremadura je dnes jedno z autonomních společenství v rámci španělského království. Rozkládá se na jihozápadě země, při hranici s Portugalskem. Na jihu sousedí s Andalusií. Šlo tedy o oblast ne příliš vzdálenou od Sevilly.

Šlo o *Knihu života*, o kterou se „již v předešlém roce zajímala inkvizice v Córdobě a jako taková byla odevzdána otci Bañezovi k přezkoumání“.³⁷⁵

Bañezův posudek se zachoval až do dnešních dnů a v edicích Tereziiných děl bývá zařazen za poslední kapitolu knihy. Je velmi pozitivní, ačkoliv je v něm vidět určitá obava z možného oklamání prostřednictvím mnoha zjevení a vidění, která jsou v knize popisována: „Prozkoumal jsem velmi pozorně tuto knihu – píše Bañez – v níž Terezie od Ježíše (...) podává zprávu o všem, co se odehrává v její duši, a to proto, aby mohla být vyučována a vedena svými zpovědníky.“³⁷⁶ V celé knize jsem nenalezl nic, co by, z mého pohledu, bylo špatnou naukou. Naopak, nachází se zde mnohé, co může sloužit k velkému prospěchu těch, kteří se věnují modlitbě. (...) Pouze jedna věc, kterou by bylo možné opravit, se nachází v této knize. (...) Jde o množství zjevení a vidění, o kterých se v ní píše. Těch je třeba se vždy velmi obávat, zvláště u žen, které velmi snadno uvěří, že pocházejí od Boha a domnívají se, že jsou potvrzením svatosti. (...) Satan se totiž často převléká za anděla světla a klame zvidavé a málo pokorné duše, jak jsme toho svědky právě v těchto dnech.“³⁷⁷

Autorkou obžaloby byla bývalá novicka sevillského kláštera Maria del Corro, „známá bekyně, kterou již před jejím vstupem na Karmel celé město prohlásilo za svatou“,³⁷⁸ vzpomíná Marie od svatého Josefa.

Na Karmelu se však její pověst svatosti nepotvrzovala, jak vyplývá z dalších řádků z pera téže pamětnice: „Dokázala omluvit a vysvětlit cokoliv; jednou se vymlouvala, že je nemocná, proto nemůže pozřít naše jídlo (...) jindy tvrdila, že ji omlouvá velké horko a zvyk jejího kraje.“³⁷⁹

Po krátkém čase se rozhodla klášter opustit, aby tím však neuškodila své pověsti, obvinit sestry z jednání „po způsobu osvěcených“.³⁸⁰

Marie od svatého Josefa ovšem vzpomíná i na výsledek zkoumání inkvizitorů: „Inkvizitor, který k nám přišel, zjistil, že vše, co ona nebohá vyprávěla, byla lež. Jelikož jsme však byly cizinky,³⁸¹ klášter byl teprve nedávno založen a ve stejné době vystoupili osvěcení v Llereně, je pravda, že jsme musely snést mnoho obtíží.“³⁸²

Velkou satisfakcí za všechna příkoří tak muselo pro sestry být stěhování do definitivního sídla kláštera,³⁸³ které se uskutečnilo 3. června 1576 a to s velkou slavnostností. Jeho průběh

³⁷⁴ EFRÉN de la Madre de Dios – STEGGINK, Otger. *Tiempo y vida de Santa Teresa*, s. 652.

³⁷⁵ Tamtéž.

³⁷⁶ Bañez tedy zdůrazňuje Tereziinu poslušnost, podřízenost autoritě církve i to, že si je vědoma důležitosti prostřednictví církve, tedy skutečností, které „osvěcení“ často odmítali.

³⁷⁷ BAÑEZ, Domingo. *Censura en el autografo de la „Vida“*, In SANTA TERESA DE JESÚS. *Obras completas*, s. 230–232.

³⁷⁸ EFRÉN de la Madre de Dios – STEGGINK, Otger. *Tiempo y vida de Santa Teresa*, s. 634. Autoři trvale odkazují na dílko *Libro de recreaciones*, které obsahuje vzpomínky dlouholeté převorky sevillského kláštera Marie od sv. Josefa.

³⁷⁹ Tamtéž. Odkaz na „zvyk kraje“ odkazuje na určité neshody mezi sestrami pocházejícími z Kastilie a rodačkami z Andalusie, které se projevovaly i v dalších věcech.

³⁸⁰ EFRÉN de la Madre de Dios – STEGGINK, Otger. *Tiempo y vida de Santa Teresa*, s. 634.

³⁸¹ Tzn. Kastilanky.

³⁸² EFRÉN de la Madre de Dios – STEGGINK, Otger. *Tiempo y vida de Santa Teresa*, s. 654.

³⁸³ Sestry dlouho nemohly vhodný dům sehnat. Situace se změnila až díky návratu Tereziina rodného bratra Lorenza z Indie. Ten přijal celou záležitost stěhování za svou a podařilo se mu najít vhodné místo, jak vzpomíná sama světice: „Bohu se zalíbilo, že se tehdy vrátil z Indie můj bratr, který tam byl více než čtyřiařicet let, a který se jmenuje Lorenzo de Cepeda, který nesl ještě hůře než já, aby mnišky zůstaly bez vlastního domu. On nám velmi pomohl, zvláště zařídil, aby se nakonec pořídil dům, ve kterém jsou nyní.“ (Z 25, 3).

popisuje sama Terezie: „Když bylo vše dokončeno, já nechtěla dělat povyk kolem uložení Nejsvětější svátosti a takto jsem to také řekla otci Garcíalvarezovi,³⁸⁴ a on to projednal s otcem převorem z las Cuevas³⁸⁵ – ale jim se zdálo, že s ohledem na to, aby klášter vešel v Seville ve známost, (...) se tak má stát se vši slavnostností, a vydali se s tím k arcibiskupovi. Společně se dohodli na tom, že se Nejsvětější svátost přenese z jedné farnosti, a to s velkou slavnostností, ba arcibiskup nařídil, aby se přidali i klerikové a některá bratrstva a aby se vyzdobily ulice (...) A bylo nám po tom všem útěchou, že se náš svátek uspořádal s takovou slavnostností a ulice byly tak vyzdobené a s doprovodem dechové hudby, až mi i svatý převor z las Cuevas říkal, že nikdy v Seville nezažil nic podobného, a že je z toho zřejmě vidět, že se jedná o Boží dílo. I on sám se účastnil procesí, což nebylo jeho zvykem. Nejsvětější svátost uložil arcibiskup. Z toho vidíte, dcery, jak byly chudé bosé karmelitky všemi poctěny, i když se nedlouho předtím zdálo, že zde pro ně není ani trocha vody, jakkoli je jí v místní řece víc než hojně. Přišlo nepředstavitelně mnoho lidí.“³⁸⁶

Terezie v *Knize zakládání* nezmiňuje „drobnost“, která naznačuje, jaký respekt si během několika měsíců v Seville získala u místního arcibiskupa, který původně vůbec nechtěl dát souhlas k založení kláštera.

Po skončení procesí udělil arcibiskup všem přítomným požehnání. Poté však poklekl a požádal o požehnání světici. Terezie vylíčila něco z pocitů, které se jí v tu chvíli zmocnily, v dopisu matce Anně od Ježíše, jedné ze svých nejmilejších duchovních dcer: „Pomyslete na to, co byste pocítila, kdybyste viděla tak vysoce postaveného představeného na kolenou před touto ubohou ženuškou, který se nechce zvednout, dokud mu nedáte požehnání v přítomnosti tolika řádů a sevillských bratrstev.“³⁸⁷

Slavnost však skončila a sestry musely skousnout velkou ztrátu. Otec Gracián totiž, po vyřízení záležitostí ohledně založení kláštera, dovolil Terezii splnit rozkaz generála Rubea, totiž odcestovat ze Sevilly a zůstat na příště uzavřená ve vybraném domě. Sama Terezie vzpomíná na okolnosti svého odjezdu takto: „Pán mi nedopřál ani to, abych jedinkrát vyslechla mši v kostele.“³⁸⁸ Spokojenost mnišek byla mým odjezdem hodně oslabena, neboť jej zakoušely velmi bolestně.“³⁸⁹

Jen malou útěchou jim zřejmě byl portrét světice, který na Graciánův příkaz vytvořil bratr Jan od Bídy, a který zůstal v právě založeném klášteře. Ani Terezie sama, ani Gracián navíc nebyli s výsledkem příliš spokojeni. Gracián vzpomíná v *Anastásiově putování*: „Portrét se nakonec nezdařil; Jan od Bídy byl sice malíř, nepatřil však zrovna mezi nejlepší. Matka Tereza mu proto velmi laskavě pravila: ‚Bůh ti odpusť, bratře Jene, že jsi mě vyobrazil starou a ošklivou.‘“³⁹⁰

³⁸⁴ Šlo o sevillského kněze, podporovatele a zpovědníka sevillských karmelitek, který se ovšem později nešťastným způsobem zapojil do procesu odvolání Marie od sv. Josefa z úřadu převorky a komunitu opakovaně udal inkvizici. Když se Marie od sv. Josefa znovu stala převorkou, Garcíalvarez se s komunitou již nikdy nesblížil. Přesto však roku 1595 předstoupí před sevillský tribunál, aby vypovídal ve prospěch Terezie v procesu jejího blahorečení.

³⁸⁵ Šlo o převora sevillských kartuziánů.

³⁸⁶ Z 25, 11–12.

³⁸⁷ D 104 (15. června 1576).

³⁸⁸ V kapli právě inaugurovaného kláštera.

³⁸⁹ Z 26, 2.

³⁹⁰ GRACIÁN, Jerónimo. *Peregrinacion de Anastasio*, s. 202. Přesto se jedná o nejlepší dochovaný portrét světice. Je uchovávan v sevillském klášteře až do dnešních dnů.

Terezie opustila Sevillu hned následujícího dne po zmíněné slavnosti, v doprovodu svého bratra Lorenza de Cepeda a své neteře Terezky, kterou po několik měsíců opatrovaly sestry v klášteře a jejíž odjezd jim rovněž způsobil mnoho bolesti. Cestovala přes Almodóvar del Campo a Malagón, přičemž na každém z míst strávila několik dnů. Koncem června konečně dorazila do Toleda, které se mělo stát jejím útočištěm během dalšího roku života.

Nečekal ji zde však odpočinek. Gracián ji totiž požádal, aby napsala něco o způsobu, jak vizitovat kláštery mnišek. Věnovala tomuto dílku měsíc srpen a s jeho výsledkem byla spokojena, jak je zřejmé z dopisu adresovaného samotnému Graciánovi: „Způsob, jak vizitovat bosé, je napsán tak, jako by mu skoro určil Bůh sám. Buď za všechno požehnan!“³⁹¹

„Literárním úspěchem“ si však vysloužila další Graciánův pokyn. Měla dokončit *Knihu zakládání*, což původně vůbec neměla v plánu: „Když jsem byla takto pevně rozhodnuta,³⁹² přikázal mi otec apoštolský komisař (kterým je nyní mistr fra Jeroným Gracián od Matky Boží), abych je přece jen dokončila. I když jsem mu namítla, jak málo prostoru k tomu mám, a jiné věci, které mě napadaly a které jsem mu jako uboze poslušná uvedla – neboť kromě jiných, které jsem měla, mě to velmi unavovalo – přesto mi přikázal, abych po troškách nebo jak jen to půjde, ona líčení založení dokončila (...) Skončila jsem dnes, o vigílii svatého Evžena, čtrnáctého dne měsíce listopadu roku 1576, v klášteře svatého Josefa v Toledu, kde nyní jsem na příkaz (...) otce mistra fra Jeronýma Graciána od Matky Boží, jehož nyní máme za představeného bosých bratří a mnišek prvotní řehole a který je rovněž apoštolským komisařem těch, co žijí podle zmírněné v Andalusii, ke slávě a cti našeho Pána Ježíše Krista, který kraluje a bude kralovat navždy, amen.“³⁹³

V *Knize zakládání* neuvádí, že ke psaní nebyla vybídnutá pouze Graciánem, ale také „Josefem“, tedy samotným Ježíšem: „Nyní začnu tu knihu o ‚Zakládáních‘, o které mi řekl Josef, že bude k užítku mnoha duším. Pomůže-li mi, věřím tomu; i když i bez tohoto výroku bych považovala za správné to udělat, jelikož jste mi to, Vaše velebnosti, přikázal.“³⁹⁴

Kromě těchto úkolů Terezie prostřednictvím dopisů zařizovala nesčetné záležitosti mnoha klášterů a podporovala Graciána a jeho působení. Nepřekvapí proto, že rok 1576 je obdobím, ze kterého máme zachovaný největší počet dopisů.³⁹⁵

Jejich psaní ji zaměstnávalo natolik, že byla pravděpodobně nucena vzdát se velké části komunitního života. Můžeme na to usuzovat například z fragmentu dopisu, který poslala Graciánovi koncem roku a ve kterém líčí radost, kterou komunitě působila přítomnost jeho mladší sestry Alžběty. Ta byla dána v osmi letech do kláštera na vychování a později se stala bosou karmelitkou: „Moje Alžběta je den ode dne lepší. Když vstoupím do rekreace – jelikož

³⁹¹ D 113, 3 (konec srpna 1576).

³⁹² Nepokračovat v písemném líčení dalších založení.

³⁹³ Z 27, 22–23.

³⁹⁴ D 126, 5 (5. října 1576).

³⁹⁵ Srov. RODRÍGUEZ MARTÍNEZ, Luis – EGIDO, Teófanés. *Epistolario*, s. 534. Jde celkem o 70 dopisů, z nichž 54 připadá na září – prosinec tohoto roku. 21 z nich je adresováno Jeronýmu Graciánovi. Většina dopisů se navíc, jak se zdá, cestou ztratila a adresáta vůbec nedostihla. Dokladem toho jsou např. tyto řádky, adresované právě Graciánovi: „V těchto dnech jsem Vám napsala několikrát; kéž se zalíbí Bohu, aby tam k vám ty dopisy došly, neboť mě rmoutí, když vidím, kolik jich píšu a jak málo jich, podle toho, co říkáte, Vaše důstojnosti, pak dostáváte.“ D 142, 1 (4. listopadu 1576).

se to nestává často – zanechá své práce a začne zpívat: *Matka zakladatelka / přichází do rekreace; / tančeme a zpívejme / a bud'me hlučné.*³⁹⁶

Zatímco Terezie přebývala v toledském klášteře a útrapy a pronásledování tohoto období prožívala především duchovně, Gracián se nacházel přímo uprostřed bouře. Spory o pravomoc a jurisdikci totiž vedly k tomu, že generál Rubeo jmenoval apoštolským komisařem a reformátorem řádu ve Španělsku katalánského provinciála, Jeronýma Tostada.³⁹⁷ Nezávisle na sobě tak působili dva komisaři. Tostado, podporovaný generálem, a Gracián, podporovaný nunciem.

Gracián, který cítil potřebu vyjasnit si celou situaci, odcestoval do Madridu, kde se mu dostalo potvrzení platnosti jeho jmenování.³⁹⁸ Mezitím však obutí karmelitáni svolali kapitulu do La Moraleja, na které rozhodli, že obutí i bosí se mají sjednotit co do šatu a mají žít společně v týchž domech.³⁹⁹

V této situaci se Gracián rozhodl k prvnímu rozhodnému kroku, vedoucímu k oddělení obou skupin. 3. srpna 1576 „podepsal dekret, kterým (...) jakožto apoštolský komisař a vizitátor všech bosých karmelitánů (...) zřídil samostatnou provincii bosých karmelitánů“, kteří měli nadále žít „přímo podřízení generálnímu představenému. Ten měl i nadále možnost konat vizitace, vždy však v doprovodu jednoho z bosých bratrů.“⁴⁰⁰

V září se pak v Almodóvaru del Campo konala kapitula nově zřízené provincie. Nebyl však zvolen provinciál, neboť Graciánovo jmenování apoštolským komisařem bylo i nadále v platnosti. Bylo však stanoveno, že „v momentu, kdy skončí jeho apoštolské pověření, ať již z důvodu jeho odvolání či z důvodu nepřítomnosti nebo smrti nuncia, první definitor, kterým byl zvolen Antonín od Ježíše, svolá volbu provinciála.“⁴⁰¹ Na kapitule byli rovněž zvoleni 2 bratři, kteří měli jít hájit zájmy bosých přímo do Říma.

Protesty a intriky obutých zjevně neměly stejnou váhu jako podpora nuncia Ormaneta a krále Filipa II. Graciánova pozice proto zůstávala relativně pevná. To však platilo pouze do následujícího roku, ve kterém Nicola Ormaneto zemřel a byl nahrazen Felipem Segou, odpůrcem tereziánské reformy.

Nepředbíhejme ovšem událostem a věnujme se opět hlavnímu tématu této práce, tedy přátelství mezi Terezií a Graciánem, jak nám o něm svědčí Tereziiny dopisy.

3.4.1. Osobní rovina

Jak jsme již naznačili, korespondence mezi Terezií a Graciánem byla roku 1576 velmi rozsáhlá. Přesto je první zachovaný dopis datován na 15. června. Terezie jej odeslala z Malagónu, tedy během cesty ze Sevilly do Toleda. Velmi nerovnoměrné rozložení

³⁹⁶ *La madre fundadora / viene a la recreación; / bailemos y cantemos / y hagamos el son.* D 167, 1 (konec prosince 1576).

³⁹⁷ ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 143. Terezie potvrzuje, že o jeho jmenování věděla již krátce před svým odjezdem z Toleda: „Co se týče Tostada, nyní dorazil jeden bratr, který se od něho odloučil v březnu v Barceloně, a přinesl jedno z jeho zmocnění – neboť byl konventuálním odtud – a uvádí se v něm jako generální vikář celého Španělska.“ D 103, 4 (9. května 1576).

³⁹⁸ ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 146.

³⁹⁹ ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 145.

⁴⁰⁰ ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 150.

⁴⁰¹ ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 146–147.

korrespondence je pochopitelné, když uvážíme, že v Seville spolu mohli mnohem častěji komunikovat osobně.

A právě zármutek z Graciánovy nepřítomnosti a touha být s ním alespoň prostřednictvím korespondence, je jedním z nejčastějších osobních témat tohoto období. Projevuje se hned po několika týdnech odloučení, kdy mu píše: „Milost Ducha svatého ať je s Vámi, důstojnosti, můj otče. Hodně mě potěšilo, že se tu dnes naskytl tento povozník, abych si trochu vydechla, že tento dopis budu moci poslat po tak spolehlivé osobě. Neboť Vám říkám, důstojnosti, že při pomýšlení na to, (...) jak zřídka se budu o Vás dozvídat, důstojnosti, nevím, jak se to dá unést. Bůh ať to napraví a kéž mi udělí tu velkou milost, abych Vás viděla volného od těchto lidí.“⁴⁰²

Hned vzápětí neváhá Graciána vybidnout, aby ji ani on ze své strany v korespondenci nezanedbával a pro jistotu dopisy posílal různými cestami, což bylo v 16. století spojeno se značnými náklady: „Vynasnažte se mi, Vaše důstojnosti, aspoň krátce napsat a poslat mi dopisy různými cestami (neboť toto je další strádání: vidět, jak je Ávila špatně zařízena na to, abych se o Vás, důstojnosti, dozvěděla, leč jen čas od času), neboť je třeba, aby dopisy šly přes Madrid nebo Segovii, a někdy i přes Toledo. Hled'te, jaké okliky se musejí dělat při všech těch potřebách, v nichž se nacházíme, takže i hodiny zpoždění, abych se o Vás něco dozvěděla, důstojnosti, by mi připadaly dlouhé. Jelikož to tedy nyní, Vaše důstojnosti, víte, byla by to od Vás velká krutost, kdybyste to zanedbal.“⁴⁰³

V Toledu naštěstí pošta fungovala relativně dobře, což Terezii zlepšovalo náladu: „Jsme zdravý a zdá se, že mně se trochu ulevilo, když vidím, že jsem zde dobře vybavena, abych Vám mohla psát, důstojnosti.“⁴⁰⁴

Když přišel dopis od otce Graciána, prožívala Terezie radost, když jich přišlo hned několik, byl to svátek: „Ježíš ať je s Vámi, důstojnosti, můj otče. Pokaždé když vidím přicházet Vaše dopisy, důstojnosti, tak často, nejraději bych Vám znovu líbala ruce, neboť jste mě zanechal na tomto místě,⁴⁰⁵ a já nevím, co bych si tu počala bez tohoto léku. Bůh ať je za všechno požehnan!“⁴⁰⁶ A na jiném místě píše: „Milost Ducha svatého ať je s Vámi, důstojnosti, můj otče. Dnes jsem prostřednictvím hlavního kurýra obdržela tři Vaše dopisy, důstojnosti, a včera ty, které přinesl fra Alonso. Pán mě velmi odměnil za to, že se tak zpozdily. Kéž je navždy požehnan, že jste, Vaše důstojnosti, v pořádku! Zpočátku mě to pořádně vyděsilo, poněvadž mi dali svazečky dopisů od převorky⁴⁰⁷ a neviděla jsem ani v jednom ani v druhém Vaše písmo, důstojnosti, takže si umíte představit, jak jsem se asi cítila. Ale hned se to napravilo.“⁴⁰⁸

Přesto i na tomto místě ihned připojuje drobné pokárání, a to kvůli roztržitostem, které zřejmě Gracián prožíval v důsledku mnoha různých úkolů a problémů, a které se projevovaly i ve způsobu jeho psaní: „Vždy mi říkejte, Vaše důstojnosti, které z těch mých dopisů jste

⁴⁰² D 105, 1 (15. června 1576). Lidmi, od kterých by jej ráda viděla svobodného, jsou myšleni nereformovaní karmelitáni.

⁴⁰³ D 105, 4 (15. června 1576).

⁴⁰⁴ D 115, 8 (5. září 1576).

⁴⁰⁵ Totiž na Karmelu v Toledu.

⁴⁰⁶ D 156, 1 (7. prosince 1576).

⁴⁰⁷ Od Marie od sv. Josefa.

⁴⁰⁸ D 134, 1 (23. října 1576).

dostal, neboť často neděláte nic jiného, leč jen, že mi odpovíte na danou věc mnohokrát, a často zapomínáte uvést datum.“⁴⁰⁹

Krásnou ukázkou Tereziiny povahy a její lidskosti jsou ty pasáže jejích dopisů, v nichž neváhá „plýtvat časem a inkoustem“ i kvůli věcem zcela nevážným. Příkladem může být příhoda z cesty do Sevilly, kterou evidentně nevypráví z jiného důvodu, než pro zasmání: „Když jsme byli v jednom stohu, a nepřipadalo nám, že je to málo, protože to bylo sice poblíž jednoho hostince, ve kterém ovšem nebylo možné nocovat, vklouzl mi velký gekon nebo velká ještěrka mezi tuniku a holé tělo na paži, a byl to projev Božího milosrdenství, že to nebylo jinam, jinak bych, věřím, umřela, podle toho, jak jsem se cítila; i když ji můj bratr hned chytil a mrštil ji pryč a nechtěně jí přitom trefil na ústa Antonia Ruize, který nám cestou prokázal spoustu dobra.“⁴¹⁰

Kontakt prostřednictvím dopisů však nemohl nahradit osobní setkání, po němž Terezie nepřestávala toužit. Jednak proto, aby mohla Graciánovi posloužit, jednak proto, aby od něho mohla sama načerpat. Ohledně prvního píše: „Ó, s jakou chutí by Angela⁴¹¹ dala najíst – podle toho, co píšete – Pavlovi,⁴¹² když měl ten velký hlad, jak říkáte! Já nevím, proč vyhledává víc utrpení, než které mu dává Bůh při žebrání; vypadá to, jako kdyby měl sedm duší, takže když mu skončí jeden život, začíná další. Vyhubujte mu, Vaše důstojnosti, pro lásku Boží, a poděkujte mu mým jménem za milost, kterou mi prokazuje tím, že má takovou snahu mi psát. Kéž je to pro lásku Boží.“⁴¹³

Mniškám do Sevilly naopak píše: „Ó, jak vám závidím jeho promluvy a jak bych toužila být tam nyní s vámi!“⁴¹⁴

Určité zmírnění Tereziiny bolesti z odloučení, znamenalo setkání a přátelství s Graciánovou matkou, Juanou Dantyszek, která přijela do Toleda navštívit dvě své dcery: Isabel (Alžbětu), která žila v klášteře spolu s Terezií, a Juanu, která nedávno vstoupila do koleje pro dívky šlechtického původu.

Terezie Graciánovi jeho matku velmi chválí: „Říkám Vám, velebnosti, že jí Bůh nadělil z těch nejlepších stran, jak co do darů, tak i co do povahy, takže jsem za svůj život viděla jen málo podobných osob, ba dokonce se domnívám, že žádnou (...) Poznaly jsme se za tu dobu tak výborně, jak kdybychom se spolu stýkaly po celý život.“⁴¹⁵

Náklonnost byla oboustranná a nešlo o pouhé lidské přátelství. Juana Dantyszek byla rovněž Tereziinou duchovní žákyní a později i horlivou čtenářkou jejích děl.

Zdá se, že obě ženy se pokoušely – ne vždy úspěšně – mateřským způsobem korigovat mladickou horlivost otce Graciána: „Paní doña Juana skálopevně věří, že uděláte, Vaše velebnosti, všechno, oč Vás požádám já. Kéž by se zalíbilo Bohu, aby tomu tak bylo alespoň v tomto.“⁴¹⁶

⁴⁰⁹ Tamtéž.

⁴¹⁰ D 105, 9 (15. června 1576).

⁴¹¹ Krycí jméno samotné světičky.

⁴¹² Pavel je v Tereziiných dopisech jedno z krycích jmen Jeronýma Graciána.

⁴¹³ D 150, 10 (30. listopadu 1576).

⁴¹⁴ D 129, 4 (13. října 1576).

⁴¹⁵ D 121, 2 (20. září 1576).

⁴¹⁶ Tamtéž. Světička se ohrazuje proti snaze otce Graciána přivést nereformované karmelitány v okamžiku k „dokonalosti“.

Zdá se však, že minimálně Terezie ze své strany s Juanou Dantyszek tak trochu soupeřila o Graciánovu přízeň: „Když přemýšlím nad tím, koho máte, Vaše velebnosti, z nás dvou raději, shledávám, že paní doña Juana má manžela a jiné děti, které ji mohou mít rády, a ubohá Lorencie nemá na této zemi nic, než tohoto otce.“⁴¹⁷

Dalším tématem, jehož jsme si mohli všimnout již v roce 1575, které je však dalšího roku mnohem více rozvinuto, je přízeň až „protekce“, kterou Terezie pro Graciána žádá od svých mnišek a dalších přátel. Pokud mu ji někdo prokazoval, získal si tím na oplátku její zvláštní přízeň. Nejtypičtějším příkladem byla v tomto ohledu převorka sevillských karmelitek, Marie od svatého Josefa, kterou si Terezie dokonce vyvolila za svou informátorku: „Vynasnažte se mi poslat nějaký dopis od našeho otce nebo alespoň podrobné novinky, neboť jsem se o něm nic dalšího nedozvěděla“,⁴¹⁸ píše jí již ještě během cesty do Toleda. O tři měsíce později žádost opakuje, už ze svého „domáciho vězení“: „Jelikož ohledně našeho otce jistě víte všechno, neříkám o tom nyní nic, leč jen že Vás prosím, abyste si vzala na starost psát mi o tom, co se děje, když to nebude moci udělat náš otec sám, a předávat mu mé dopisy a preposílat mně ty jeho (vždyť zřetelně vidíte, jaké úzkosti je třeba snášet na místě tam u vás, co teprve, když je někdo tak daleko?!“⁴¹⁹

V této žádosti se projevuje velká důvěra, kterou Terezie chovala ke své vyvolené duchovní dceři. „Obdivovala její inteligenci, talent i důvtip“,⁴²⁰ a proto se neobávala, že si její přátelství s otcem Graciánem špatně vyloží.⁴²¹

Jí vedený klášter měl být navíc pro Graciána jakýmsi útočištěm, kde by vždy našel přijetí a zázemí. Informovala ho o tom v jednom z dalších dopisů: „Já Vám říkám, že i kdybych neměla projít vším tím, co jsem protrpěla při tomto založení z jiného důvodu než kvůli tomuto, považovala bych je za dobře vynaložené, a znovu mě to vede k tomu, abych chválila Pána, že mi udělil onu milost, abyste si měl kde odpočinout, aniž by to muselo být u světských osob.“⁴²²

Že se nemělo jednat pouze o zázemí duchovní, vyplývá z opakovaných žádostí, aby sevillské karmelitky otce Graciána hostily, dávaly mu jíst maso⁴²³ a nebály se na jeho potřeby vynakládat zapůjčené peníze: „Pro lásku Boží, mějte na zřeteli, že máte pobízet našeho otce, aby na sebe dával pozor, a že jej máte hostit u vás, a ať se to odčítá z těch čtyřiceti dukátů⁴²⁴ – a nebudte hloupá a udělejte, co Vám říkám – a poštovné rovněž, a tak to bude zaplaceno, poněvadž já si to tu ověřím.“⁴²⁵

⁴¹⁷ D 121, 8 (20. září 1576).

⁴¹⁸ D 107, 9 (18. června 1576).

⁴¹⁹ D 117, 4 (7. září 1576).

⁴²⁰ DE PABLO MAROTO, Daniel. María de San José (Salazar), heredera de espíritu de Santa Teresa y escritora espiritualidad, *Revista de espiritualidad* 2004, č. 63, s. 221.

⁴²¹ Domlouvá s ní dokonce i tajná znamení, kterými měly být Graciánovy dopisy označovány: „Dopisy našeho otce přiložím vždy bez obálky a na ty určené Vám, ctihodnosti, přidám adresu a dva křížky nebo tři; lépe budou dva a jeden, neboť je teď mnoho dopisů, které tam k vám putují. A Vy, ctihodnosti, mu dejte vědět, aby mi nepsal adresu on sám, leč místo něj Vy, ctihodnosti, a ty své označujte stejně, poněvadž tak to bude skrytější a pro nás lepší znamení, než které jsem dělávala dosud.“ D 143, 7 (8. listopadu 1576).

⁴²² D 145, 6 (11. listopadu 1576).

⁴²³ Srov. D 136, 5 (31. října 1576).

⁴²⁴ Klášter sv. Josefa v Ávile zapůjčil sevillské komunitě čtyřicet dukátů. Světice již dříve – s ohledem na těžkou finanční situaci sevillských mnišek – žádala adresátku dopisu, aby odečítala výdaje na stravování otce Graciána z tohoto dluhu.

⁴²⁵ D 122, 5 (20. září 1576).

Je ovšem více než evidentní, že u jiných osob si Terezie zdaleka nebyla tak jistá jejich diskrétností a soudností, jako tomu bylo u Marie od svatého Josefa. Ani samotného Graciána neváhala pokárat, když se jí zdálo, že jejich vztah činí až příliš veřejně známým: „Vy, důstojnosti, i já, jsme obtíženi velkým břemenem a musíme vydávat počet Bohu i světu,⁴²⁶ a poněvadž rozumíte lásce, se kterou to říkám, můžete mi snad odpustit a zároveň mi prokázat tu milost, o kterou jsem Vás už prosila, abyste nečetl na veřejnosti dopisy, které Vám píšu. Hled'te, že lidé uvažují různě a že představení by v některých záležitostech nikdy neměli být příliš jasní; a navíc se může stát, že Vám napíšu o nějaké třetí osobě nebo i o sobě samé, a tak by nebylo dobře, kdyby se o tom kdokoli dozvěděl, neboť je velký rozdíl mezi tím, když mluvíte se mnou samotnou, oč se v dané záležitosti jedná, než když o tom mluvím, Vaše důstojnosti, s jinými osobami, a to i kdyby šlo o mou vlastní sestru; protože tak jako bych nechtěla, aby někdo slyšel, o čem rozmlouvám s Bohem, ani aby mě rušil v přebývání s Ním o samotě, stejným způsobem je tomu u mého kontaktu s Pavlem...“⁴²⁷

Jak se zdá, Gracián četl některé z Tereziiných dopisů před svými spolubratry. Terezie mu nepřímou dávkou za vzor sebe samu. Ačkoliv se již cítí být vnitřně svobodná pro hluboká přátelství – i s osobami opačného pohlaví – před svými spolusestrami je nestává na odív, aby se nestala příčinou pádu slabých: „Je pravdou, že jakkoli jsem velmi ubohá, od doby, co jsem začala mít takové dcery, jsem začala být svázanější a obezřetnější, a byla jsem opatrná na všechno, čím by je mým prostřednictvím mohl pokoušet démon, a sláva Bohu, myslím, že bylo jen málo věcí, které by mohly zaznamenat (poněvadž mi v tom Jeho Majestát prokazoval milost) a které by byly závažné; neboť vyznávám, že jsem se před nimi snažila skrývat i své nedokonalosti (ačkoli těch – jelikož jsou tak četné – musely vidět hodně) i lásku, kterou chovám k Pavlovi, a starost o něj.“⁴²⁸ A se „lživostí“ sobě vlastní ihned dodává: „Často jim připomínám, jak důležitý je pro Řád a že bylo nutné, abych se chovala takto,⁴²⁹ že kdyby nebylo ve hře toto, přestala bych to dělat.“⁴³⁰

Zdá se však, že své přátelství s Graciánem neskrývala pouze před mladými a „slabými“, ale i před jedním ze dvou prvních bosých karmelitánů, otcem Antonínem od Ježíše. V jeho případě se pravděpodobně obávala, že se bude cítit opomíjen, a to v něm probudí závist: „Mému otci fra Antonínovi vyříd'te ode mne, pro lásku Boží, vroucí pozdrav; i když bude lépe, bude-li to možné tak zařídit, aby nevěděl, že Vám píšu tolik, důstojnosti, a jemu tak málo. Možná mu teď nějaký dopis také napíšu.“⁴³¹

Jakým způsobem shrnout množství osobních témat, která v korespondenci z roku 1576 nacházíme? Mohli jsme sledovat, že Terezie ve svém srdci uchovávala a rozvíjela lásku a náklonnost, která v ní vzplála již během setkání v Beas de Segura. Proto velmi často opakuje

⁴²⁶ Terezie odkazuje na zvláštní pozornost, kterou mají lidé tendenci věnovat jednání představených.

⁴²⁷ D 163, 4 (18. prosince 1576). Dochovaný text není úplný, chybí mu jak začátek, tak konec. Uposlechl snad Gracián svatou Terezii alespoň u nejosobnější části jejího dopisu a spálil jej? Každopádně slova svěřence o tom, že v dopisech svým důvěrníkům píše i to, co by nenapsala, pokud by očekávala, že text přijde do ruky i jiným osobám, jsou z metodického hlediska důležitá. Ve svých spisech, určených širšímu publiku, si totiž nedovolí být tak osobní jako v dopisech. Ty proto představují nezbytný zdroj k plnějšímu pochopení její osoby a díla.

⁴²⁸ D 163, 2 (18. prosince 1576).

⁴²⁹ Aby mu prokazovala všemožnou pozornost a péči.

⁴³⁰ D 163, 3 (18. prosince 1576).

⁴³¹ D 135, 4 (31. října 1576). Tereziin vztah k tomuto řeholníkovi byl poněkud opatrný. Uvidíme to především v dalších letech, kdy mu Terezie bude přisuzovat až nezdravou touhu po pozicích a funkcích, která ho, podle jejího mínění, neopouštěla ani ve značně pokročilém věku.

své přání být Graciánovi na blízku. Pokud to není možné osobně, tedy alespoň prostřednictvím dopisů.

Novým motivem je snaha vybudovat mu zázemí, kde by mohl nacházet klid a odpočinek uprostřed mnoha námah a bouří, jimiž procházel. Ještě uvidíme později, že jeho intenzivní kontakt se sevillskou komunitou a s bosými karmelitkami obecně, se stanou terčem pomluv a obžalob, a budou přetřásány i na provinčních kapitulách a dalších shromážděních.

Terezie jako by tušila, že k něčemu podobnému může dojít, proto se snažila jejich přátelství nevystavovat na odiv. Nutno však podotknout, že se jí to úplně nedařilo, snad i kvůli tomu, že přízeň vůči Graciánovi přenášela i do jiných oblastí, kterým se nyní budeme podrobně věnovat.

3.4.2. Rovina duchovního doprovázení

Odjezd ze Sevilly pro Terezii znamenal nejen ztrátu kontaktu s dobrým přítelem, tedy ztrátu lidské opory, ale i odloučení od zpovědníka, tedy opory duchovní.

Přítomnost dobrého zpovědníka pro ni však byla velmi důležitá, protože jí dodávala pokoj a odvahu v bouřích, které na ni doléhaly.

V *Relaci 59*, sepsané v Toledu v srpnu 1576 líčí, jakým způsobem jí sám Pán pomohl najít zpovědníka v tomto městě: „Začala jsem se zpovídat u jistého člověka⁴³² (...) a on – i když mě měl velmi rád, a to i poté, co přijal vedení mé duše – se přesto zdráhal sem přijít. Jednou v noci jsem prodlévala na modlitbě a myslela na to, jaký nedostatek mi tím působí. A tu jsem vyrozuměla, že jej zadržoval Bůh, aby sem nepřišel, neboť pro mne bylo užitečné, abych probrala záležitosti své duše s jednou osobou z téhož místa. (...) Pán mi řekl: ‚Já způsobím, že tě vyslechne a že ti porozumí. Mluv s ním otevřeně, neboť se ti stane do jisté míry lékem na tvá strádání.‘ A tak se mi to také skutečně stalo: že mi onen nový zpovědník rád naslouchá a hledá si pro mne čas. A porozuměl mi a poskytl velkou úlevu. Je velmi vzdělaný a svatý.“⁴³³

Terezie dopodrobna popsala své hledání zpovědníka rovněž v jednom z dopisů Jeronýmu Graciánovi. Celou pasáž přitom uzavřela mírně rozporuplným konstatováním, v němž vyjadřuje svou spokojenost i nespokojenost zároveň: „Takže, můj otče, ona⁴³⁴ je teď velmi spokojená, že se u něj vyzpovídala, a největší uspokojení má z toho, že poté, co poznala Pavla, u nikoho její duše nenalezla úlevu ani uspokojení. Nyní, ačkoli to není takové jako u něj, je v klidu a uspokojení a vnímá, jak je její duše ochotná ho poslouchat, což je pro ni velikánskou úlevou, neboť vzhledem k tomu, že na toto byla⁴³⁵ zvyklá celý život, když je teď bez Pavla, obvykle ji neuspokojuje nic z toho, co dělá, ani se jí nezdálo, že by věci dělala správně, ba ani se nechtěla a nedokázala podrobit nikomu jinému.“⁴³⁶

⁴³² Tereziiným zpovědníkem v Toledu byl jeronymita Diego de Yepes, budoucí biskup v Tarazoně; novým zpovědníkem, o kterém bude řeč vzápětí, se stane kanovník Alonso Velázquez, pozdější biskup v Osmě.

⁴³³ R 59, 1–3 (srpen 1576).

⁴³⁴ Totiž „Angela“, tj. sama světiče.

⁴³⁵ Po celý život byla zvyklá ochotně poslouchat zpovědníka. Toto tvrzení světiče je třeba doplnit. Sama nás totiž informuje o tom, že v prvních 20 letech svého života vhodného zpovědníka nebyla s to nalézt: „Nenašla jsem učitele, myslím, zpovědníka, který by mi rozuměl, třebaže jsem ho hledala, a po dvaceti letech říkám, že mi to velmi uškodilo, neboť jsem se mnohokrát vracela zpět a mnohdy úplně ztrácela, a on by mi mohl pomoci alespoň vyhýbat se příležitostem, které se mi naskýtal k urážení Boha“ (Ž 4, 7).

⁴³⁶ D 114, 5 (5. září 1576).

Je zajímavé, že přes veškeré ubezpečování o výjimečnosti „Pavla“ coby zpovědníka, u něho Terezie v zachované korespondenci z roku 1576 hledala jen minimum rad a poučení, které by se bezprostředně týkaly vnitřního života. Vyžaduje od něho spíše rozhodnutí představeného ohledně jejích vnějších aktivit, anebo potvrzení toho, co jí už řekl dr. Velázquez, její nový zpovědník. Zdá se proto, že usilovala především o zachovávání a naplňování slibu poslušnosti vůči Graciánovi jakožto řeholnímu představenému, případně o naplňování svého soukromého slibu, který složila v kapli svaté Anny v Eciji.⁴³⁷ Svědčí o tom následující řádky: „Prosím, abyste mi, Vaše důstojnosti, řekl, že mám udělat to, co mi řekne on,⁴³⁸ jako byste to řekl Vy, důstojnosti, aby v tom měla duše nějakou tu zásluhu; neboť Vám říkám, že touhy, které má tato žena, jsou tak velké, a poryvy dělat něco pro Boha, že vzhledem k tomu, že není s to dělat velké věci, je zapotřebí hledat, čím by se jí v tom uspokojilo co nejvíc.“⁴³⁹

V některých momentech dokonce přímo odmítala možnost svobodné volby, kterou jí Gracián chtěl ponechat: „Říkáte, že mi to ani nenařizujete, ani se Vám nezdá, že by bylo dobré, abych se tam odebrala,⁴⁴⁰ ba abych udělala já sama, co uznám za nejlepší. Byla by mi to hodně ‚dobrá‘ dokonalost, kdybych si myslela, že je lepší můj názor než ten, který máte Vy, velebnosti!“⁴⁴¹ Jelikož však Gracián zřejmě se svým rozhodnutím i nadále váhal, vrátila se následujícího měsíce k témuž tématu a vyžadovala jasné stanovisko: „Řekněte mi ‚ano‘ nebo ‚ne‘⁴⁴² (...) co má udělat Angela, jinak na ni hned přijdou skrupule ohledně poslušnosti, kam se má odebrat, aby to bylo správně. Zřetelně vidím, že je to z ruky⁴⁴³ a bude tam na tom o hodně hůř, než kde nyní pobývá Laurencie, přinejmenším, co se týče zdraví; ovšem, na druhou stranu je to místo, kde je největší potřeba, a tak není proč se ohlížet na spokojenost, neboť by bylo chybou o to na zemi dbát.“⁴⁴⁴

Již v historické části kapitoly jsme zmiňovali Graciánovo nařízení, aby pokračovala v *Knize zakládání*, ke kterému světici vedl rovněž „Josef“, tedy Ježíš Kristus. Terezie ovšem vyznává, že „Josefova“ slova ji nezbavovala potřeby potvrzení její intuice ze strany představeného: „I bez tohoto (Josefova) výroku bych považovala za správné to udělat, jelikož jste mi to, Vaše velebnosti, přikázal.“⁴⁴⁵

Když se pak ve psaní blížila ke konci, neváhala sebe samu pochválit za obsah knihy, a především za poslušnost, s níž se práce chopila: „Zakládání“⁴⁴⁶ už se chýlí ke konci; myslím, že až je uvidíte, potěší Vás, poněvadž jde o příjemné čtení. Hleďte tedy, zda nejsem poslušná! Stále víc se domnívám, že alespoň tuto ctnost přece jen mám, neboť i kdyby se mi přikázalo

⁴³⁷ Srov. R 34 (23. května 1575).

⁴³⁸ Kanovník Velázquez.

⁴³⁹ D 114, 7 (5. září 1576).

⁴⁴⁰ Debata se týká případné cesty světice do kláštera v Malagónu, kde byla těžce nemocná převorka Brianda od sv. Josefa.

⁴⁴¹ D 121, 15 (20. září 1576).

⁴⁴² Tzn. kategoricky a jednoznačně určete.

⁴⁴³ Totiž Malagón.

⁴⁴⁴ D 142, 6 (4. listopadu 1576).

⁴⁴⁵ D 126, 5 (5. října 1576).

⁴⁴⁶ Světice zde míní blok Z 1–27, který dokončí 14. listopadu, nikoli poslední čtyři kapitoly zmíněné knihy, neboť ještě netuší, že po založení v Caravace roku 1576, budou následovat ještě Villanueva de la Jara a Palencia (1580), Soria (1581) a Burgos (1582). Tuto poslední část svých zakládání sepíše Terezie nejspíše vcelku v Burgosu roku 1582.

něco žertem, ráda bych to hned udělala doopravdy, a dělám to s větší chutí, než když musím psát tyto dopisy, jelikož tolik povyku mě zabíjí.“⁴⁴⁷

Můžeme tedy konstatovat, že Gracián vystupoval vůči Terezii v roli formální, hierarchické autority a Terezie tuto jeho roli nejen akceptovala, nýbrž i přímo žádala. Zatímco její vnitřní jistota ohledně záležitostí modlitby a vnitřního života již byla velká, pokud šlo o praktické záležitosti reformy, trpěla často nejistotami. Rozumné vedení a rozlišování, které jí Gracián poskytoval, pro ni bylo oporou a přinášelo jí vnitřní mír.

Terezie vůči Graciánovi – zdá se, že mnohem více než v předchozím roce – vystupovala v roli autority neformální, duchovní. V jejích dopisech ze sledovaného období nacházíme bezpočet míst, v nichž mu radí jak v otázkách jeho osobního duchovního života, tak v záležitostech duchovního života osob jemu svěřených, tedy především obutých i bosých karmelitánů a karmelitek. V další části kapitoly představíme několik nejvýmluvnějších pasáží s touto tematikou.

Ještě předtím se však zastavíme u fragmentu dopisu 113, který nám dá možnost nahlédnout, jakým způsobem „fungoval“ vztah jejich „vzájemné poslušnosti“, kterou si neformálně slíbili během setkání v Beas de Segura. Spíše než o dopis se vlastně jedná o reakce Terezie (zakladatelky) na jednotlivé podměty otce Graciána (apoštolského komisaře), k různým problémům kláštera v Segovii. Gracián „napsal své postřehy do levého sloupce, zatímco pravý sloupec nechal volný pro odpovědi svěřence“.⁴⁴⁸ Jedná se tak vlastně o jediný zachovaný Graciánův „dopis“ Terezii.

O co v něm jde? Gracián nesouhlasí s postupem Terezie, která slíbila jedné dívce vstup do kláštera, aniž by jej o tom informovala. Předkládá proto „obecnou pochybnost“: „Je vhodné přikázat Laurencii, aby od nynějška již nikomu nedávala své slovo, že přijme nějakou mnišku, bez toho, že by to oznámila Elizeovi?“⁴⁴⁹

Terezie odpovídá: „Není zapotřebí, abyste mi to, Vaše důstojnosti, přikazoval, neboť to už považuji za přikázané, a takto to budu dělat. A bude mi opravdu potěšením, že se zbavím této únavné věci; mám ovšem strach, že v některých domech je více chtivosti,⁴⁵⁰ než bych chtěla; a tak kéž se zalíbí Bohu, aby Vás neoklamaly, důstojnosti, víc než mne“.⁴⁵¹

⁴⁴⁷ D 135, 1 (31. října 1576). Ubíjely ji spíše dopisy jiným adresátům. Korespondence s Graciánem ji naopak občerstvovala, jak jsme si mohli všimnout v kapitole věnované osobní rovině přátelství.

⁴⁴⁸ ÁLVAREZ, Tomás. *Comentarios a las „Cartas“*, s. 135.

⁴⁴⁹ Elizeus je další z krycích jmen Jeronýma Graciána.

⁴⁵⁰ V celém sporu jde o to, zda je do kláštera možné přijmout dívku bez věna (právě takové totiž Terezie slíbila vstup). „Chtivost“, o níž Terezie hovoří, tak může být chtivost po věnu nebo snad naopak po povoláních i za cenu zřeknutí se věna. Osobně se přikláním k první možnosti. Nadané kandidátky bez věna byla ochotna přijmout, jinak však byla v přijímání kandidátek poměrně přísná. Byla přesvědčena, že i jedna nevhodná kandidátka je schopna malá společenství, jakými měly být její kláštery, rozvrátit. Z tohoto důvodu neváhala odmítnout ani kandidátku s dobrým věnem, které by klášter zabezpečilo. V tomto píše otcí Ambrože Mariána, který usiloval, aby byla do kláštera přijata kandidátka s dobrým věnem, doporučovaná Mikulášem Doriou, který v té době ještě nebyl řeholníkem: „Už o tom, pro lásku Boží, dále nejednejte, Vaše ctihodnosti, vždyť jí dávají dobré věno, takže může vstoupit do kláštera někde jinde, a nemusí vstupovat zrovna tam, kde s ohledem na to, že je jich málo, musejí být opravdu dobře vybírány. A pokud to u některé kandidátky dosud nebylo dodrženo až tak přísně, třebaže je takových opravdu jen omezený počet, dopadlo to většinou tak špatně, že od nynějška se to dodržovat bude; a neuvádějte nás do napětí s panem Nicolou, poněvadž by to stejně vedlo znovu k jejímu propuštění.“ D 131, 6 (21. října 1576).

⁴⁵¹ D 113, 4 (srpen 1576).

Na základě tohoto slibu pak „Elizeus“ dává „Laurencii“ „slovo před jejím Pánem, že nikdy nedá svolení k ničemu, aniž by to bylo podle její vůle a jejího gusta.“⁴⁵²

K následování „jejího gusta“ se beze sporu zavazuje v záležitostech mnišek. Avšak duchovní rady, související s jeho vizitacemi, přijímal, i pokud šlo o kláštery bratří. Ve svých dopisech jej Terezie například často varuje před příliš ukvapenými kroky, které mají okamžitě vyřešit situaci v andaluských kláštřích obutých karmelitánů: „Říkám Vám, že se domnívám, že je zapotřebí, abyste z nich využil ty nejméně provinilé, aby uskutečnili, co, Vaše velebnosti, nařídíte.“⁴⁵³

Ke stejnému tématu se po krátké době vrací i v souvislosti s karmelitány bosými: „Milost Ducha svatého ať je s Vámi, velebnosti. Nemyslete si, můj otče, že přivedete k dokonalosti všechny věci v tu ránu. Jaké plody mohou přijít po dvou třech dnech, co jste v oněch domcích, čeho by nebyl schopen dosáhnout otec fra Antonín?“⁴⁵⁴ Poněvadž jen co odjedete, vrátí se k tomu, jak byli, a Vy se tím vystavujete do tisícera nebezpečí.“⁴⁵⁵

Rovněž jej varuje před touhou přivést k polepšení ženu, která trousila po Seville pomluvy, týkající se snad i bratří: „Co se týká té druhé slečny nebo paní,⁴⁵⁶ hodně jsem se ujistila v tom, že to není ani tak melancholie⁴⁵⁷ jako spíše démon, který se této ženy zmocňuje, aby šířila takové tlachy, což nemá posloužit ničemu jinému než, aby to alespoň trochu oklamalo Vás, důstojnosti, když už je ona sama tím zcela oklamána; a tak je v této záležitosti třeba postupovat s velkou prozíravostí a v žádném případě nechodit do jejího domu, aby se Vám nepříhodilo to, co svatá Marina (myslím, že šlo o ni),⁴⁵⁸ kdy se říkalo o jednom dítěti, že je její a mnoho kvůli tomu vytrpěla. Teď ovšem není doba,⁴⁵⁹ Vaše důstojnosti, abyste trpěl takovým způsobem. Na základě mého skromného názoru, úplně se od oné záležitosti distancujte, Vaše důstojnosti; ať onu duši získají jiní, vždyť Vy máte, důstojnosti, mnoho jiných, kterým máte být ku prospěchu.“⁴⁶⁰ A opět „klasické téma“: „Rozhodně se nesnažte, Vaše důstojnosti, všechno napravit během čtyř měsíců. Hled'te, že je to velmi nebezpečná věc. Ať si to tam vyřeší sami.“⁴⁶¹

Jindy jeho přísný postup sice schvalovala, zároveň jej však – řádky plnými krycích jmen – varovala před reakcemi těch, kterých se dotýkal: „Po zdejšími kurýrovi jsem odtud napsala minulý týden dopis, ve kterém jsem odpověděla Pavlovi⁴⁶² ohledně toho, co se týče jazyků.“⁴⁶³

⁴⁵² D 111, 5 (srpen 1576). Z kontextu je zřejmé, že tento Graciánův slib se týká života mnišek a jejich klášterů. Rady, náměty a někdy téměř až pokyny, které mu Terezie adresuje, však často zasahují i do jiných oblastí.

⁴⁵³ D 119, 2 (9. září 1576).

⁴⁵⁴ Antonín od Ježíše (Heredia). Terezie tedy radí otci Graciánovi, aby vizitování „domků“, tedy domů s menším významem, delegoval právě jemu.

⁴⁵⁵ D 121, 1 (20. září 1576).

⁴⁵⁶ Není zřejmé, o koho se jedná.

⁴⁵⁷ Melancholií označuje Terezie jakoukoli lehčí duševní poruchu.

⁴⁵⁸ Svatá Marina se údajně vydávala za muže, aby mohla žít poustevnickým životem. Později byla obviněna, že je otcem jednoho dítěte. Ona hrdinně snášela toto očerňování, aniž by se jakkoli bránila, a teprve po její smrti vyšla najevo její ctnost. Terezie se zjevně obávala, aby kvůli svým pastoračním návštěvám také Gracián nebyl obviněn z otcovství. Snad dítěte zmíněné „slečny nebo paní“?

⁴⁵⁹ Terezie nemá ani tak na zřeteli osobní situaci otce Graciána jako spíše ohled na celou reformu: v době, kdy je tereziánské dílo tak očerňováno, a je snaha je zničit, by mu každé skandální obvinění tohoto druhu mohlo být osudné, bez ohledu na osobní posvěcení, jež by z toho mohlo pro otce Jeronýma vzejít.

⁴⁶⁰ D 138, 2–3 (počátek listopadu 1576).

⁴⁶¹ D 138, 6 (počátek listopadu 1576).

⁴⁶² Krycí jméno adresáta dopisu.

A když jsem jednala s Josefem,⁴⁶⁴ řekl mi, abych jej upozornila, že má mnoho viditelných i neviditelných nepřátel, a tak aby si dával pozor. Proto jsem nechtěla, aby tolik důvěřoval těm z Egypta⁴⁶⁵ – řekněte mu to, Vaše důstojnosti – ani „nočním ptákům.“⁴⁶⁶

Nebylo by ovšem správné se domnívat, že Terezie Graciána za jeho postupy stále kárala, mírnila jeho horlivost či varovala před nebezpečími. V jejích dopisech nacházíme rovněž celou řadu míst, z nichž můžeme vnímat její nadšení nad způsobem, s nímž vykonával své úřady: „Velmi mě potěšily dopisy, které mi poslal otec Mariano (poněvadž jsem ho o ně požádala), totiž dopisy, které jste mu napsal Vy, důstojnosti. Je to příběh, který mě přiměl velmi chválit Boha. Já opravdu nevím, kde to máte hlavu, že dospíváte k takové lživosti a důmyslnosti. Požehnán buď ten, který Vám ji dává, neboť je zjevné, že je to jeho dílo.“⁴⁶⁷

Jen o několik dní později se vrátila k témuž tématu: „Milost Ducha svatého ať je vždy s Vámi, důstojnosti, můj otče, a ať mi Vás chrání po mnoho let, amen. Říkám Vám, že kdyby mi Bůh nedal poznat, že všechno dobro, které konáme, pochází z jeho ruky, a jak málo zmůžeme my sami, nebylo by přehnané mít trochu té ješitnosti s ohledem na to, co, Vaše milosti, děláte. Kéž je navždy požehnáno a chváleno jeho jméno, na věky věků, amen.“⁴⁶⁸

Koncem roku pak napsala: „Způsob a půvab, s jakým píšete, Vaše důstojnosti, mě vedly k tomu, abych velmi chválila našeho Pána, a zvláště s jakou dokonalostí. Ó, můj otče, jaký majestát v sobě mají slova, která se toho týkají a jakou útěchu skýtají mé duši! (...) Je víc než zřejmé, že jste, Vaše důstojnosti, v plné shodě s Jeho Majestátem. Ten kéž je za všechno požehnán, neboť mi prokazuje tolik milostí, a Vám dává tolik světla a sil.“⁴⁶⁹

Z posledních několika odstavců můžeme usuzovat, že Terezie se stále více utvrzovala v přesvědčení, které získala již během setkání v Beas de Segura: Byla to sama „naše Paní, která si jej vybrala jako nástroj nápravy pro svůj Řád“.⁴⁷⁰ Je však třeba podotknout, že tato fascinace Jeronýmem Graciánem ji nevedla k nekritickému souhlasu s každým jeho krokem. Proto jej neváhala ani napomínat a jemně korigovat.

Gracián si evidentně jejích rad a postřehů vážil, a dokonce se neváhal nazývat Tereziiným „synem“, jak čteme v jednom z jejích dopisů: „Velmi mě potěšilo, že jste se mi podepsal jako ‚Váš milovaný syn‘; a hned jsem na to řekla (poněvadž jsem byla sama), že máte pravdu! Velmi mě potěšilo to slyšet.“⁴⁷¹

Tereziino duchovní mateřství se však možná ještě více, než v oblasti vizitací a reformy řádu, týkalo Graciánova osobního duchovního života. I v této oblasti se můžeme setkat s radami, napomenutími i pochvalami. Asi nejvýznamnějším dokladem je v tomto směru dopis 134., který obsahuje Tereziin krátký traktát o modlitbě, zejména pak o rozlišovacích kritériích skutečné modlitby.

⁴⁶³ Při vizitaci karmelitek v La Paterně se otec Gracián dozvěděl, že jeden řeholník křivě obvinil tři tamější mnišky. Ve shodě s platnými karmelitánskými stanovami potrestal zmíněného řeholníka tím, že mu přikázal nosit na škapulíři přišité plátěné „jazyky“ různých barev.

⁴⁶⁴ Krycí jméno Ježíše Krista.

⁴⁶⁵ Krycí označení nereformovaných andaluských karmelitánů.

⁴⁶⁶ D 151 (konec listopadu 1576). „Noční ptáci“ je krycí označení nereformovaných karmelitek z La Paterny.

⁴⁶⁷ D 145, 2 (11. listopadu 1576).

⁴⁶⁸ D 150, 1 (30. listopadu 1576).

⁴⁶⁹ D 159, 1 (13. prosince 1576).

⁴⁷⁰ Z 23, 13.

⁴⁷¹ D 159, 12 (13. prosince 1576).

Traktát začíná pochvalou, že Gracián zůstává věrný vnitřní modlitbě a usebrání, i uprostřed nesčetných povinností, úkolů a trápení: „Udivuje mě, že když je Pavel tak zaneprázdněn, je s to se s takovým ztišením věnovat Josefovi. Velmi za to chválím Pána.“⁴⁷²

Hned vzápětí jej vybízí, aby se nedomníval, že se modlí špatně, pokud se necítí být plně usebrán: „Řekněte mu, Vaše důstojnosti, ať už je se svou vnitřní modlitbou konečně spokojen a nic si nedělá z činnosti rozumu,⁴⁷³ pokud mu Bůh neudělí milost jiného druhu,⁴⁷⁴ neboť mě velmi uspokojuje, co mi píše. Je tomu tak, že v těchto vnitřních věcech ducha je tou Bohem nejvítanější a nejvhodnější věcí ta, která zanechává nejlepší účinky; a těmi nemyslím mít hned v přítomném okamžiku mnoho duchovních tužeb (poněvadž toto, i když je to samo o sobě dobré, nejsou nejlepší účinky, jelikož nám je někdy maluje jen naše sebeláska); účinky nazývám to, co je potvrzeno skutky, a tak touhy, které člověk má, po cti Boží, mají být takové, že pro ni hledí velmi opravdově zaměstnat svou paměť a svůj rozum v přemítání, jak by se jí zalíbil, a mohl jí prokázat více lásky, než dosud má.“⁴⁷⁵

Na závěr pak ozřejmuje, že jsou to často právě těžkosti a nepokoje, prožívané v modlitbě, ale i v běžném životě, které posouvají dále náš duchovní život jakožto celek, neboť nás vyvádějí ze sebestředného hledání vlastní útěchy, kterému mohou kontemplativně zaměřeni lidé snadno podléhat: „Ó, vždyť toto je opravdová modlitba, a ne nějaká okoušení podle našeho gusta, nic víc! A když se naskytne to, co jsem řekla – totiž velká zemdlenost a obavy a pocity, že se nám nedostává dost úcty – bych netoužila po jiné modlitbě, leč po takové, která by ve mně dávala vzrůst ctnostem. Pokud by byla s velkými pokušeními a vyprahlostmi a protivenstvími, a právě toto by mě činilo pokornější, považovala bych to za dobrou modlitbu; vždyť to, co se více zalíbí Bohu, považuji za lepší modlitbu, takže to nelze chápat tak, že se nemodlí, kdo trpí, vždyť to obětuje Bohu, a mnohdy se modlí mnohem víc než ten, kdo si láme hlavu o samotě a domnívá se, že když přitom uronil nějakou tu slzu, že to je vnitřní modlitba.“⁴⁷⁶

Ačkoli výše citované řádky adresuje Terezie zcela osobním způsobem pouze Jeronýmu Graciánovi, zásady, které v nich uvádí lze považovat za obecně platné. Kromě jiného v nich vidíme velkou zralost světice, která z vlastní zkušenosti hovoří o růstu v modlitbě ve velmi neideálních podmínkách: nedostatku času, mnoha starostí a úkolů, vnějšího pronásledování a

⁴⁷² D 134, 6 (23. října 1576).

⁴⁷³ Tzn. z toho, že má jeho rozum tendenci nespoutaně se potulovat v roztržitostech.

⁴⁷⁴ Podle Tereziiny vlastní zkušenosti je možné být vnitřně ve spojení s Bohem, ačkoliv obrazotvornost (spíše, než „rozum“) i nadále pracuje a „vyrušuje“ svými představami. Pouze Bůh sám může obrazotvornost „umlčet“ a umožnit tak člověku nerušené spočinutí v Bohu.

⁴⁷⁵ D 134, 7 (23. října 1576). Terezie, ačkoliv sama přijala v modlitbě množství mystický darů, nikdy je nepovažovala za cíl o sobě, jak můžeme vidět např. v 7. příbytcích *Vnitřního hradu*: „Bude dobré, sestry, když vám řeknu, jaký je účel, kvůli němuž Pán prokazuje tolik milostí na tomto světě, aby si snad některá z vás nemyslela, že je to jen kvůli samotnému obdarovávání těchto duší. (...) Ó, mé sestry, jak velmi musí zapomenout na svůj odpočinek a jak málo musí dbát o svou čest, a jak velmi jí nesmí záležet na tom, aby byla jakkoli ceněna ona duše, v níž přebývá Pán tak obzvláštním způsobem! Poněvadž ona přebývá mnoho s Ním, jak je to ostatně správné, jen málo se má rozpomínat na sebe samu. Veškerá její vzpomínka směřuje k tomu, jak víc přispět k Jeho uspokojení, a čím nebo jakým způsobem Mu prokáže svou lásku, kterou k Němu chová. K tomu jsou modlitby, mé dcery, tomu slouží také toto duchovní manželství: aby se odtud rodily stále skutky, skutky. To je pravý doklad, že jde o milost, prokázanou Bohem, neboť mi málo prospívá být velmi usebráná v samotě a vzbuzovat zbožné úkony v přítomnosti našeho Pána, nabízet mu a slíbovat, že vykonáme divy v jeho službě, pokud odtamtud vyjdeme a naskytne se nám k tomu příležitost, a já pak dělám pravý opak“ (7H 4, 4–7).

⁴⁷⁶ D 134, 8 (23. října 1576).

vnitřní vyprahlosti. Nepřímo nám proto ukazuje, že vnitřní modlitba ani mystický život nejsou vázané pouze na prostředí kontemplativních klášterů.

Okolnosti, za nichž Gracián prožíval svůj život modlitby, nám ostatně dokreslí kapitola o poslední z rovin přátelství, tedy o spolupráce dvou reformátorů a řeholních představených.

3.4.3. Rovina spolupráce na reformě řádu

Gracián po celý rok 1576 pokračoval ve svém poslání apoštolského komisaře nereformovaných karmelitánů. Terezie se čas od času radovala z jeho úspěchů v této pozici, častěji však trpěla starostmi, dokonce i obavami o jeho holý život. Každopádně je zřejmé, že by ho ráda viděla volného pro záležitosti bosého Karmelu.

K velké obezřetnosti ve styku s nereformovanými karmelitány ho vybízela již během své cesty do Toleda: „Tito lidé už nepřestanou vyhledávat svou svobodu,⁴⁷⁷ i kdyby to mělo být za cenu životů. A jen proto říkají, že to mohou udělat,⁴⁷⁸ jen pokud se k nim, Vaše důstojnosti, vrátíte. A tak, i kdyby to neudělali, je třeba předejít všemu, co by se mohlo stát, když máte být mezi tak rozvášněnými lidmi.“⁴⁷⁹

Terezie se dokonce domnívala, že obutí karmelitáni si již vůči Graciánovi vypěstovali tak silný osobní odpor, že jeho úsilí nepřijmou za žádnou cenu. Proto by mohlo být moudré, kdyby se tohoto úkolu sám zřekl: „Já jsem si myslela, že by bylo dobře, kdybyste o to požádal ze své strany i Vy, důstojnosti, jak nuncia, tak krále, a vysvětlil jim, že nakolik mají oni o Vás tak utkvělou představu a jsou vůči Vám tak nepřátelští, že to u nich může přinést jen pramalé plody.“⁴⁸⁰

Pod vlivem dalších zpráv však Terezie toto své mínění částečně korigovala. Dokonce se i jistým způsobem radovala z těžkostí, které Gracián zakoušel, neboť byla – na základě vlastní opakované zkušenosti – přesvědčena, že protivenství a odpor bývá jednou z rozlišovacích známek toho, že skutečně jde o Boží věc. Proto neváhala o několik měsíců později napsat: „Bůh kéž Vám dá, důstojnosti, můj otče, odpočinek, po kterém pro Vás toužím. Kdoví, zda nyní tito otcové jen nevychrlí svůj jed a pak budou lepšími, i když, podle mého názoru, už byli velmi ochotni k poslušnosti. Tato pranice se mi však nezazdala špatná, naopak, jsem ráda tolikerému protivenství, neboť to je známkou, že se tím hodně poslouží Bohu.“⁴⁸¹

V podobném duchu napsala o několik dnů později Marii Bautistě, převorce ve Valladolidu. V tomto dopisu dokonce uvádí i důvod alespoň částečné změny přístupu bratří ke Graciánovi

⁴⁷⁷ Míneho nejspíš ve smyslu pohodlného, neobservantního života.

⁴⁷⁸ Tzn. zařídít se podle pokynů, které jim adresát coby apoštolský komisař zanechal.

⁴⁷⁹ D 105, 2 (15. června 1576).

⁴⁸⁰ D 108, 2 (22. června 1576). Z Tereziiných slov nabýváme velmi špatného dojmu o nereformovaných andaluských karmelitánech. Je ovšem třeba brát v úvahu, že většina z nich byla zřejmě upřímně přesvědčena o ilegitimitě Graciánova počínání, na což ukazuje například Tereziin životopisec Giorgio Papisoli: „Z morálního hlediska musíme zmínit jeden detail: Obě soupeřící strany jednaly s dobrým úmyslem a s upřímností. Obě byly přesvědčeny o tom, že jsou v právu a mají v rukou platná pověření. V očích generála Rubea a ještě více v očích otce Tostada bylo počínání bosých snahou o podřízení si obutých. Pouze proto otec Tostado považoval Graciána, Antonína od Ježíše, Ambrože Mariána a Jana od Kříže za rebely, a jako s takovými s nimi i jednal. (PAPASOGLI, Giorgio. *Fuoco in Castiglia. Vita di Teresa d'Avila*, Edizioni OCD: Roma 2006, s. 509). Osobně nejsem schopen se s tímto názorem plně ztotožnit, neboť – dle mého názoru – ani přesvědčení o právoplatnosti vlastních pověřovacích listin nemůže ospravedlnit prostředky, které byly používány ve snaze zastavit počínání Jeronýma Graciána a především sv. Jana od Kříže.

⁴⁸¹ D 132, 5 (21. října 1576).

i vlastnímu řeholnímu životu: „Otec apoštolský komisař je v pořádku, neboť jsou to dva dny, co mi doručili jeho dopis. Velmi dbá o to, aby mi psal a až dosud mu to s tamtěmi lidmi jde velmi dobře; ovšem to proto, že jedná s velkým rozlišováním a jemností“,⁴⁸² tedy přesně tak, jak jej k tomu opakovaně vybízela.⁴⁸³

I přes jisté zlepšení vztahu mezi obutými a bosými karmelitány však rostlo její přesvědčení, že situace dospěla do bodu, kdy obě skupiny musí získat určitou míru vzájemné nezávislosti. Podporovala proto všemožně vznik samostatné provincie bosých karmelitánů: „Santelmo⁴⁸⁴ mi dnes napsal, a ten dopis se Vám doručí s tímto mým, že se nemáme bát, neboť je jisté, že Metuzalém⁴⁸⁵ je velmi rozhodnut uskutečnit naši touhu oddělit orly,⁴⁸⁶ jelikož jasně vidí, že je to vhodné.“⁴⁸⁷

Byla si však dobře vědoma nebezpečí prodlení, neboť „Metuzalém“, velký stoupenec bosých karmelitánů, byl již značně pokročilého věku. Rovněž si byla vědoma ztracené důvěry generála Rubea. Proto Graciána pobízela, aby uspíšil přípravy na odjezd bosých delegátů do Říma a usiloval o znovunavázání kontaktu s generálem: „Také mě velmi potěšil prostředek, ke kterému se sáhlo, abychom se vynasnažili zřídit provincii prostřednictvím našeho otce generála, jakýmkoli způsobem bychom toho jen byli schopni; neboť jde o neúnosnou válku, když je člověk v nepřízni představeného. Může-li se to zařídit jen s pomocí peněz, Bůh nám je jistě dá, a ať se svěří společníkům,⁴⁸⁸ a, pro lásku Boží, Vaše velebnosti, postarejte se o to, aby se s cestou neotálelo. Nepovažujte to za podružnou záležitost, neboť jde o to hlavní (...) a pokud by se nedokázalo dojít k ničemu, ať se to vyjedná u papeže; ovšem mnohem lepší by bylo to druhé⁴⁸⁹ a je k tomu nyní příhodná doba. A vzhledem k tomu, co je vidět na Metuzalémovi, nechápu, nač vyčkáváme, neboť jen riskujeme, že zde nebudeme mít nic a promrháme nejlepší dobu.“⁴⁹⁰

Když se však pro odlišné názory na zvolený postup a vhodné kandidáty pro toto důležité a nelehké poslání celá záležitost velmi protahovala, podporovala Graciánův záměr pokusit se dovození získat korespondenční cestou: „Kéž se zalíbí Bohu, aby se to, co mi říkáte, že totiž napíšete do Říma, dobře ujalo, a nebyly na to jiné náhledy.“⁴⁹¹

Přes veškerou snahu však došlo ke zřízení samostatné provincie až po několika letech. Stalo se tak vydáním buly Řehoře XIII. *Pia consideratione*, z 22. června 1581. Podrobnosti ohledně celého procesu podrobně popíšeme v následujících kapitolách.

Avšak již v očekávání zřízení provincie, zaslala Terezie Graciánovi řadu podnětů, týkajících se k života bosých karmelitánů a karmelitek, které velmi pěkně ukazují na to, co pro ni bylo vlastně bylo v řeholním životě důležité.

⁴⁸² D 140, 4 (2. listopadu 1576)

⁴⁸³ Srov. např. D 119, 2 (9. září 1576); D 138, 6 (počátek listopadu 1576).

⁴⁸⁴ Krycí označení Francisca de Olea SJ.

⁴⁸⁵ Krycí označení nunciua Nicola Ormaneta.

⁴⁸⁶ Krycí označení bosých karmelitánů.

⁴⁸⁷ D 116, 3 (6. září 1576).

⁴⁸⁸ Těm, kteří budou v této záležitosti vysláni do Říma.

⁴⁸⁹ Tzn. vyžádat si samostatnou provincii u generála Řádu.

⁴⁹⁰ D 121, 11 (20. září 1576).

⁴⁹¹ D 145, 1 (11. listopadu 1576).

Bratrům například doporučuje větší důraz na manuální práci: „Až do krajnosti mě potěšilo zelátorování domů,⁴⁹² neboť jde o velmi dobrý a hodně prospěšný prostředek; podnítila jsem jej, aby kladl velký důraz na ruční práci, neboť to je bezmezně důležité. Řekla jsem mu, aby Vám o tom napsal, velebnosti, protože on říká, že se to na kapitule neprojednávalo.“⁴⁹³

Naopak se velmi bránila přehnané legislativě, která by život v klášteře příliš svazovala: „Ježíš at' je s Vámi, důstojnosti. Nyní vidíte, jakou únavu způsobují akta, která stanovil otec fra Jan od Ježíše,⁴⁹⁴ takže, jak tomu rozumím já, se vrací k překrucování Vašich stanov, důstojnosti; nechápu proč. A toto je právě to, čeho se bojí mé mnišky: že přijdou někteří tvrdí představení, kteří je přetížují a příliš jim naloží. To není k ničemu! Je zvláštní, že to nepovažují za vizitování, když nestanoví žádné předpisy.“⁴⁹⁵

A se značnou dávkou ironie, sobě vlastní, zhodnotila jedno z nových nařízení, které ukládalo sestřím strávit dny, ve kterých přistupovaly ke svatému přijímání, v úplném mlčení: „Nemají-li mít rekreaci ve dny, kdy přijímají eucharistii, pak ten, kdo denně slouží mši, nebude mít rekreaci nikdy. A pokud kněží toto nezachovávají, proč to mají zachovávat chudáci ostatní?“⁴⁹⁶

Domnívám se, že jde o jeden z bodů, na kterých můžeme vnímat střetávání se Tereziina humanistického pojetí řeholního života s rigoristickými proudy,⁴⁹⁷ jejichž pronikání do reformovaného Karmelu si byla vědoma. Zatímco v těchto směrech byly mezilidské vztahy chápány spíše jako ztráta času či usebrání, pro Terezii byly nutným prodloužením lásky k Bohu, která se měla přelévat na bližní, především na ty nejbližší: „Co by to bylo za hrubé lidi, kteří se spolu trvale stýkají (...) a věří, že nás miluje Bůh – a my jeho – (...), aby vše nepřikrývala láska?“⁴⁹⁸ táže se v *Cestě dokonalosti*. Lze dokonce říci, že láska k bližnímu není pro Terezii „pouze“ důsledkem hlubokého vztahu s Bohem, ale i jeho podmínkou: „Pokud (sestry lásku k Bohu) nemají, je nemožné, aby byly velmi kontemplativními, a když si přesto myslí, že jimi jsou, velmi se klamou.“⁴⁹⁹

Celý komentář k aktům Jana od Ježíše pak shrnuje v těchto několika větách, opět poznamenaných jemnou ironií: „Píše mi, že vzhledem k tomu, že onen dům nikdy nebyl vizitován, bylo zapotřebí až tolik, a nejspíš tomu tak je. V některých věcech tak jistě musel postupovat. Ovšem, když už jen samotná četba (jeho akt) mě unavila, co bych si počala, kdybych je měla zachovávat? Věřte, že naše řehole nesnese tvrdé osoby, je již dost tvrdá sama o sobě.“⁵⁰⁰

⁴⁹² Úřad zelátora (dnes již mezi bratry neexistující) předpokládal bratrskou návštěvu všech domů a – po několikadenním pobytu – zhodnocení dojmů z toho, jak si duchovně daná komunita vede. Pro toto období byl úřadem pověřen otec Jan od Ježíše (Roca).

⁴⁹³ D 121, 10 (20. září 1576).

⁴⁹⁴ Trochu paradoxně zde Terezie kritizuje postup zelátora Jana od Ježíše (Roca), ačkoliv víme, že původně ji zelátorování domů „potěšilo do krajnosti“. Srov. D 121, 10 (20. září 1576).

⁴⁹⁵ D 146, 1 (19. listopadu 1576).

⁴⁹⁶ D 146, 2 (19. listopadu 1576).

⁴⁹⁷ Srov. GARCIA ORO, José. *Las corrientes rigoristas en la España de Felipe II y su repercusión en el Carmelo Descalzo*. In GIORDANO, S. – PAOLOCCI, C. *Nicolò Doria. Itinerari economici, culturali, religiosi nei secoli XVI-XVII tra Spagna, Genova e l'Europa*. Roma: Teresianum, 1996, s. 81–100.

⁴⁹⁸ CV 4, 10.

⁴⁹⁹ CV 4, 3. K tématu lásky k bližnímu v řeholní komunitě srov. POŘÍZ, Jan. „Zde všechny mají být přítelkyněmi“. Láska k bližnímu v *Cestě dokonalosti* sv. Terezie od Ježíše, *Salve* 2015, č. 3, s. 119–131.

⁵⁰⁰ D 146, 3 (19. listopadu 1576).

Jan od Ježíše však nebyl jediný z představených, kteří, podle Tereziina mínění, nevykonávali dobře svůj úřad. Spokojená nebyla ani s Antonínem od Ježíše, společníkem svatého Jana od Kříže z Duruela, toho času převorem konventu v Seville. O jeho počínání se Terezie dozvěděla od Marie od svatého Josefa a obratem o něm zpravila Graciána: „Mnoho trápení už mi způsobil onen ‚svatý‘ (jelikož mi převorka sděluje, že nevykonává dobře svůj úřad), mnohem víc než to, že má rovněž málo odvahy. Pro lásku Boží, vytkněte mu to, Vaše důstojnosti, vhodným způsobem, aby pochopil, že i na něj čeká spravedlnost jako na ostatní.“⁵⁰¹

V konfrontaci s tímto počínáním některých bratří pro ni pak ještě více vystupuje Graciánova umírněnost a rozvážnost a znovu propuká v jásot, že jej Bůh bosým poslal, jak je patrné z dopisu právě zmíněné Marii od svatého Josefa: „Věci, jak je dělá náš otec, se zdají být až neuvěřitelné. Požehnán buď ten, který mu dal takové schopnosti. Hodně ráda bych byla taková, abych mu byla s to dostatečně vzdávat díky za milosti, které nám prokazuje, a za tu, kterou nám udělil, když nám ho dal za otce.“⁵⁰²

Pokusme se shrnout to nejdůležitější a nové, co můžeme ve vztahu Terezie od Ježíše a Jeronýma Graciána vnímat díky pramenům, které se nám dochovaly z roku 1576.

Na prvním místě se zdá být zřejmé, že jeden pro druhého představovali významnou oporu. Terezie přímo zmiňuje, že bez této opory by nebyla schopna jít dál. Z Graciánova pera žádné podobné vyjádření k dispozici nemáme, avšak četnost jeho korespondence a způsob, jakým se Terezií nechává povzbuzovat, napomínat a vést, jasně dosvědčují, že v Terezii našel „starší sestru“, u níž mohl vždy hledat dobrou radu.

Na rovině osobního vztahu je v tomto období novinkou, že se Terezie, po svém odjezdu ze Sevilly, nechává „zastupovat“ v péči o Graciána Marií od svatého Josefa. Je to především ona, která mu v klášteře sester má vybudovat nezbytné zázemí.

Na rovině vztahu duchovního doprovázení začíná, jak jsme již naznačili, vystupovat do popředí role Terezie, coby Graciánovy duchovní matky a učitelky duchovního života. Graciánovi zůstává především hierarchická autorita, vyplývající z jeho postavení.

Na rovině spolupráce dvou reformátorů řeholního života se dostává do centra zájmu otázka zřízení vlastní provincie bosých karmelitánů. V rámci přípravy tohoto kroku Terezie představuje mnoho důležitých prvků svého pojetí duchovního života. Nejdůležitější z nich si troufám nazvat „celistvost“. Terezii jde o schopnost integrace života modlitby (vztahu s Bohem) a rekreace (tedy budování neformálních přátelských vztahů v rámci komunity), o integraci lásky k Bohu s láskou k bližnímu, o sjednocení důslednosti v řeholním životě s jemností a rozlišováním.

Po Tereziině smrti vznikl mezi bratřími spor o charisma bosých karmelitánů, o kterém lze tvrdit, že dodnes nebyl vyřešen. Jeroným Gracián v něm chápal sám sebe jako Tereziina privilegovaného dědice. Otázka, zda bylo toto jeho přesvědčení beze zbytku správné, by vyžadovalo další studium, přesahující rámec této práce. Jedno však konstatovat můžeme. Nikdo jiný než on, neměl možnost tak intenzivně a dlouhodobě konfrontovat své ideje a svůj život, s idejemi a životem svaté matky.

⁵⁰¹ D 156, 3 (7. prosince 1576).

⁵⁰² D 155, 2 (7. prosince 1576).

3.5. Rok 1577

V závěrečné části líčení historických souvislostí Tereziina a Graciánova života v roce 1576, bylo řečeno, že jejich pozice i pozice tereziánské reformy zůstávala, přes všechny překážky, relativně pevná. Z velké části tomu tak bylo díky přízni apoštolského nuncia Ormaneta.

Jeho zdravotní stav se však od září 1576 prudce zhoršoval, o čemž byla Terezie dobře informována.⁵⁰³ 1. prosince požádal o zaopatření. Hned následujícího dne se však jeho stav zlepšil a neúnavný služebník církve se pustil do svého posledního boje za reformu řeholního života ve Španělsku.⁵⁰⁴

Jeho úsilí, ale i překážky, které se mu stavily do cesty, jasně naznačují, že odpor proti reformě života církve ani zdaleka neexistoval pouze uvnitř karmelitánského řádu.

Dekrety tridentského koncilu byly uváděny do praxe jen pozvolna a celá řada nešvarů, rozšířených před svoláním koncilu, byla i nadále relativně častá. Jedním z nich byl nepotismus, tedy obsazování vysokých církevních postů příbuznými a chráněnci mocných.

Nepřekvapí proto, že osudy karmelitánského řádu v tomto období výrazně ovlivňovali dva synovci papeže Řehoře XIII.

Prvním z nich byl kardinál Felipe Buoncompagni, který již od roku 1573 zastával v Římě funkci „ochránce karmelitánského řádu“.⁵⁰⁵ Ve svých dopisech do Španělska nazýval bosé karmelitány „partyzány“⁵⁰⁶ a nuncia Ormaneta se snažil varovat především před Jeronýmem Graciánem. Ke zdůvodnění jeho nevěrohodnosti používal i pomluvy a polopravdy, šířených některými nereformovanými karmelitány: Gracián je – dle jeho přesvědčení – příliš mladý a neschopný zralého úsudku; profesi složil před pouhými třemi roky, zatímco řádové konstituce žádají pro představeného deset let od slibů; je neposlušný generálovi řádu a zneužívá pro dosažení svých cílů postavení svého rodného bratra, sekretáře krále Filipa II; nuncius jej, velmi neobvyklým způsobem, jmenoval provinciálem, k čemuž by papež jistě nesvolil, neboť „v andaluské provincii je mnoho mistrů a kazatelů, reformována byla již před osmi lety a reformovaný způsob života se v ní uchovává“; Gracián si na andaluské řeholníky přesto stěžuje a jedná vůči nim nespravedlivě.⁵⁰⁷

Papež proto žádal – tak o tom byl přesvědčený Buoncompagni – aby Ormaneto Graciána „zbavil funkce a nahradil ho mužem, který byl jmenován generálem řádu, totiž bratrem Jeronýmem Tostadem. Ten žije podle téže řehole jako oni,⁵⁰⁸ proto bude lépe informován o zákonech, zvycích i těžkostech, a tudíž schopen lépe provést případnou reformu než onen bosý.“⁵⁰⁹

Avšak Ormaneto, vědom si pravděpodobně své blížící se smrti, neváhal kardinálovi odporovat: „Bratři, kteří přišli z Říma, Vám vyprávěli jednu velkou lež“,⁵¹⁰ píše již v lednu

⁵⁰³ Srov. D 121, 11 (20. září 1576).

⁵⁰⁴ Srov. EFRÉN de la Madre de Dios – STEGGINK, Otger. *Tiempo y vida de Santa Teresa*, s. 727.

⁵⁰⁵ Srov. EFRÉN de la Madre de Dios – STEGGINK, Otger. *Tiempo y vida de Santa Teresa*, s. 726.

⁵⁰⁶ Dosl. „querella“, původní tvar dnešního slova „guerilla“, tj. gerila, partyzán, partyzánská válka.

⁵⁰⁷ EFRÉN de la Madre de Dios – STEGGINK, Otger. *Tiempo y vida de Santa Teresa*, s. 726.

⁵⁰⁸ Totiž jako nereformovaní karmelitáni, kteří žili podle zmírněné karmelitánské řehole.

⁵⁰⁹ EFRÉN de la Madre de Dios – STEGGINK, Otger. *Tiempo y vida de Santa Teresa*, s. 727. Autoři zde citují dopisy uchovávané v archivu apoštolské nunciatury ve Španělsku.

⁵¹⁰ EFRÉN de la Madre de Dios – STEGGINK, Otger. *Tiempo y vida de Santa Teresa*, s. 727.

1577. A o necelé 2 týdny později dodává: „Žádám od Vás pouze jedno: nevěřte tak snadno bratřím, kteří si stěžují, a nedělejte si názor dříve, než Vás o nich budu sám informovat.“⁵¹¹

Jeroným Tostado tedy stále nemohl provést rozhodnou akci proti bosým. Nezbyvalo mu, než trusit další a další pomluvy. Kromě jiného tvrdil, že všichni bosí karmelitáni jsou exkomunikováni, jak vyplývá z citovaného nunciova dopisu: „Tito obutí rozšiřují zprávy, že bosí jsou exkomunikováni, protože zakládali své kláštery v rozporu s nařízeními generála řádu. Prostudoval jsem celou záležitost a dosvědčuji, že tomu tak není. Jejich kláštery byly založeny na základě nařízení apoštolského komisaře, jmenovaného Piem V.⁵¹² (...). A byl to právě tento komisař, který předal Graciánovi jmenování provinciálem, nikoliv já. Jsou tedy špatně informováni všichni ti, kteří tvrdí, že jsem výše řečeného jmenoval provinciálem; já jsem jej později jmenoval komisařem.“⁵¹³

A v dalším dopisu, tentokrát z března 1577 hájí i samotnou osobu Jeronýma Graciána: „Ti, kteří podávají informace proti otci Graciánovi, nemluví pravdu, neboť jde o řeholníka svatého a dobrého života, velmi vnímavého v otázkách týkajících se řeholního života.“⁵¹⁴

Gracián tedy pokračoval ve vizitování andaluských klášterů a začátkem června 1577 přicestoval do Madridu, aby nuncia osobně informoval o výsledku. Nuncius však byl 9. června stížen vysokou horečkou, „s velkou námahou si vyžádal papežské požehnání a plnomocné odpustky, a o týden později, v noci ze 17. na 18. června, zemřel“.⁵¹⁵ Jeho smrt „zasáhla mnoho lidí, nejen u dvora, nýbrž po celém Španělsku. Jeho ostatkům se přišlo poklonit více než 10 000 lidí, jako by šlo o světce“.⁵¹⁶

Jeho nástupcem byl jmenován Felipe Sega, do té doby apoštolský nuncius ve Flandrech, další ze synovců papeže Řehoře XIII. a – alespoň z počátku – odpůrce tereziánské reformy.⁵¹⁷

Bosým karmelitánům však přesto zůstala ještě jedna opora, a tou byl král Filip II. a jeho královská rada. Byli to právě členové královské rady, kteří, poté co vyslechli „všechny vzdělance“,⁵¹⁸ oznámili Graciánovi, že jeho pověření smrtí nuncia nekončí. Tutéž informaci se dozvídáme i z Tereziina dopisu, zaslaného začátkem července Anně od svatého Alberta, převorce kláštera v Caravace: „Náš otec je – chvála Bohu – v pořádku, i když s velkými strádáními; neboť vězte, že zemřel nuncius, a Tostado je v Madridu, což je generální vikář, kterého posílá náš nejdůstojnější.“⁵¹⁹ I když až dosud si král nepřál, aby vizitoval, přesto nevíme, jak to dopadne. Pověření našeho otce tím neskončilo, i když nuncius zemřel, a tak je dál apoštolským komisařem jako předtím. Myslím, že je teď v Pastraně. Je zapotřebí mnohé modlitby, aby se uskutečnilo to, co by nejvíce posloužilo Bohu, a tak se to děje zde,⁵²⁰ i

⁵¹¹ EFRÉN de la Madre de Dios – STEGGINK, Otger. *Tiempo y vida de Santa Teresa*, s. 727.

⁵¹² Sv. Pius V. zastával úřad Petrova nástupce v letech 1566–1572. Byl jedním z nejvýznamnějších vykonavatelů reform tridentského koncilu. Kromě jiného vydal katechismus (1566), breviář (1568) a misál (1570), který byl bez výrazných změn používán až do roku 1962.

⁵¹³ EFRÉN de la Madre de Dios – STEGGINK, Otger. *Tiempo y vida de Santa Teresa*, s. 730.

⁵¹⁴ EFRÉN de la Madre de Dios – STEGGINK, Otger. *Tiempo y vida de Santa Teresa*, s. 731.

⁵¹⁵ ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 160.

⁵¹⁶ EFRÉN de la Madre de Dios – STEGGINK, Otger. *Tiempo y vida de Santa Teresa*, s. 733.

⁵¹⁷ ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 160.

⁵¹⁸ EFRÉN de la Madre de Dios – STEGGINK, Otger. *Tiempo y vida de Santa Teresa*, s. 733.

⁵¹⁹ Tzn. generální představený karmelitánů Gianbattista Rossi (Rubeo).

⁵²⁰ Tj. v klášteře bosých karmelitek v Toledu, kde světice již rok přebývala.

nějaká ta procesí se na tento úmysl uspořádala. Nezanedbejte to, neboť nyní je skutečně velká potřeba, i když – jak to vypadá – dopadne to nejspíš dobře.“⁵²¹

Terezie ovšem netušila, že Tostadovi se podaří najít spojence přímo mezi bosými karmelitány. Gracián totiž, povzbuzen králem a jeho radou, pokračoval rovněž ve vizitaci klášterů bosých karmelitánů v Kastilii. V jednom z nich, konkrétně Almodóvaru, se setkal s otcem Baltasarem od Ježíše (Nietem), který byl jeho prvním převorem v Pastraně, a který mu roku 1573 přenechal úřad apoštolského komisaře v Andalusii. Nietovi se dařilo „po 10 let uchovat pověst observantního řeholníka“,⁵²² nyní však vyšly najevo blíže neurčené „skandály, kterými dával velmi špatný příklad“.⁵²³ Gracián jej proto přeložil zpět do Pastrany.

Podřídit se Graciánovi však pro Nieta znamenalo přílišné pokoření, proto se na místo do Pastrany odebral k jednomu svému příteli do Madridu, odkud napsal Tostadovi, že „pokud je (opravdu) generálním vikářem (všech) karmelitánů (...), přijde, slíbí mu poslušnost a svěří se do jeho ochrany“.⁵²⁴ Tostado odpověděl, že „může bez okolků přijít, neboť přijme jeho poslušnost a bude jej, jakožto generální vikář řádu, ochraňovat, neboť ve Španělsku nikdo kromě něho neužívá oprávněně jurisdikce. Otec Gracián ji nikdy neměl ani mít nemohl, neboť on i všichni ostatní bosí jsou exkomunikováni generálem řádu“.⁵²⁵

V Balthasaru Nietovi získal Tostado velkého pomocníka při šíření pomluv proti Graciánovi. Dá se říci, že Nieto jej v tomto ohledu dokonce předstihoval. Nespokojil se totiž se změnou působiště. Rozhodl se sestavit hanopis proti Graciánovi, který nechal podepsat negramotného bosého bratra, jménem Michal od Sloupu, a vzápětí jej odeslat samotnému králi Filipu II. Hlavní obžaloba spočívala ve vyličení Graciána jako svůdce mnišek.⁵²⁶

Nieto však podcenil jednu důležitou věc, totiž velkou vážnost, kterou u krále Filipa II. požívala svatá Terezie. Ta proto neváhala a ihned králi adresovala plamennou obranu Jeronýma Graciána, z níž uvedeme nejdůležitější pasáže: „Milost Ducha svatého ať je s Vámi, veličenstvo, amen. Dozvěděla jsem se o jednom spisu, který Vám byl předán, veličenstvo, proti otci mistru Graciánovi, takže se až děším pletich démona a těchto obutých otců. Nespokojí se totiž tím, že očerňují tohoto Božího služebníka (kterým doopravdy je, a pro nás všechny je povzbuzením, neboť mi z klášterů, které vizituje, píše, že jim zanechává nového ducha), leč nyní se dokonce snaží zdiskreditovat tyto kláštery, v nichž se tolik slouží našemu Pánu. A využili k tomu dvou bosých karmelitánů, z nichž jeden – předtím, než se stal bratrem – sloužil těmto klášterům a dopustil se přitom věcí, z nichž lze zřetelně poznat, že mu často chybí zdravý úsudek. A tohoto bosého karmelitána, ale i dalších, kteří jsou vášnivě zaujati

⁵²¹ D 197, 6–7 (2. července 1577).

⁵²² EFRÉN de la Madre de Dios – STEGGINK, Otger. *Tiempo y vida de Santa Teresa*, s. 736.

⁵²³ Tamtéž.

⁵²⁴ EFRÉN de la Madre de Dios – STEGGINK, Otger. *Tiempo y vida de Santa Teresa*, s. 736.

⁵²⁵ Tamtéž.

⁵²⁶ Skutečnost byla přesně opačná. Graciánovi se vícekrát podařilo zabránit nevhodným stykům mezi bratry a sestrami, které se zřejmě v Andalusii čas od času vyskytovaly. Příkladem za všechny může být situace v klášteře obutých karmelitek v La Paterně, kam Gracián poslal tři bosé karmelitky, které se měly pokusit uvést ostatní alespoň do základů řeholního života. Marie od sv. Josefa, která celou záležitost pozorně sledovala, neboť dvě ze sester pocházely ze sevillské komunity, píše: „Daly klášteru jistou formu a naučily ostatní setkávat se v chóru a v refektáři, neboť nic nevěděly ani o tomto, ani o věcech týkajících se kostela.“ Další detaily doplňuje sám Gracián: „V klášteře je 24 sester a pouze 4 z nich vyššího věku, z ostatních 20 je nejstarší ta, které je 25 let. A zdí byly tak nízké, že i dítě po nich mohlo jít jako po schodech. A vskutku takto přicházel jeden klerik a s ním další mladí muži.“ (Srov. EFRÉN de la Madre de Dios – STEGGINK, Otger. *Tiempo y vida de Santa Teresa*, s. 729–730).

proti otci mistru Graciánovi (který je prve musel potrestat), chtěli využít ‚soukenní‘ bratři tím, že je nechali podepsat nesmysly. Kdybych se totiž neobávala škody, kterou tím může způsobit démon, pobavilo by mě, co se tam říká o tom, že dělají bosé karmelitky, protože pro náš hábit by to bylo něco zruďného. Pro lásku Boží Vás snažně prosím, veličenstvo, nedovolte, aby se mohli k soudu dostavit tak pomlouvační svědkové, protože svět už je takový, že by z toho jisté podezření mohlo nakonec zůstat (a to i když se sebelíp prokáže opak), pokud bychom k tomu zavdali nějakou příležitost. (...) Uvidí-li totiž ‚soukenní‘, že se jejich svědectví příkládá nějaká váha, jen aby se vyhnuli vizitaci, prohlásí o tom, kdo ji koná, že je to heretik, a tam, kde není příliš mnoho bázně Boží, bude snadné to i ‚dokázat‘. Mně osobně je velmi líto, co si tento Boží služebník vytrpí, a to navzdory své přímosti a dokonalosti, jakou vykazuje ve všem. A to mě nutí, abych Vás snažně prosila, veličenstvo: projeďte mu svou přízeň nebo zařídíte, aby nebyl vystavován příležitosti těchto nebezpečí – vždyť jde o syna Vašich služebných⁵²⁷ – ale ani on sám nezaostává, neboť mi přišlo, že je to doopravdy člověk, poslaný Bohem a jeho požehnanou Matkou, k níž má velkou úctu, a právě ta ho přivedla do řádu, aby mi byl pomocí, neboť já trpěla víc než sedmnáct let od těchto ‚soukenných‘ otců sama a nevěděla jsem už, jak to dál snášet, protože na to mé chabé síly nestačily. (...) Obávám se, že dokud bude Tostado jednat jako nyní, vizitace ničemu neprospěje, naopak, způsobí mnoho škody, zvláště poté, co se k němu přidal onen kazatel,⁵²⁸ který byl předtím obutý a o jehož životě se račte, snažně Vás prosím, veličenstvo, informovat.“⁵²⁹

Tereziin dopis okamžitě zapůsobil a oba žalobci museli s pravdou ven. Michal od Sloupu o měsíc později vypověděl, že spis o Graciánovi ani nečetl a podepsal jej „donucen otci Tostadem a Balthasarem Nietem, bratrem Hernaldem z Mediny a dalšími obutými otci“.⁵³⁰

Jistým způsobem se omluvil i Nieto, ačkoliv ve své omluvě uvedl, že pouze reagoval na nespravedlnost z Graciánovy strany, jemuž napsal: „Pokud jsem jednal pod vlivem vášně, šlo pouze o záležitost mezi námi dvěma, neboť jsem pochopil, že i Vaše důstojnost je rozvášněna proti mně.“⁵³¹

I pro tuto chvíli však byl znovu „zachráněn“ nejen sám Gracián, ale i jemu svěřené poslání.

Opusťme však osudy Jeronýma Graciána, kterými jsme tentokrát historickou část kapitoly zahájili a věnujme pozornost tomu, jak prožívala rok 1577 Terezie od Ježíše.

Až do smrti nuncia Ormaneta setrvávala v domácím vězení v toledském klášteře.

Krátce na to se však dozvěděla, že další z jejích přátel a ochránců, ávilský biskup Alvaro de Mendoza, pod jehož jurisdikcí byl založen klášter svatého Josefa, byl jmenován biskupem v Palencii. Cítila se proto nucena vydat se zpět do Ávily, jak píše v doslovu ke *Knize zakládání*: „Když byl klášter založen, biskupem byl don Alvaro de Mendoza (...) a po celou dobu, co byl v Ávile, jím byly mnišky krajně zahrnovány přízní. Neboť ve všech neshodách s řádem jsme u něj vždy našly přízeň. (...) Tímto způsobem uplynulo sedmnáct let (...) Po jejich uplynutí byl ávilskému biskupu svěřen biskupský úřad v Palencii. V té době jsem pobývala v klášteře v Toledu, a náš Pán mi řekl, že je vhodné, aby mnišky od svatého Josefa

⁵²⁷ Graciánův otec byl sekretářem Karla V. a zprvu ještě i samotného Filipa II. Tuto funkci pak přejal Graciánův rodný bratr.

⁵²⁸ Již zmiňovaný Baltasar od Ježíše (Nieto).

⁵²⁹ D 204, 1–5. 8 (18. září 1577).

⁵³⁰ EFRÉN de la Madre de Dios – STEGGINK, Otger. *Tiempo y vida de Santa Teresa*, s. 738.

⁵³¹ Tamtéž. Na doplnění je třeba uvést, že v závěru svého života se Nieto kál a zemřel roku 1590, smířen se spolubratry, v klášteře v Lisabonu.

slíbily poslušnost Řádu, abych se o to postarala; pokud to totiž neudělám, záhy v tomto domě dojde k uvolnění.“⁵³²

Se souhlasem zpovědníka, kanovníka Velázquezze, se proto v polovině července odebrala do Ávily, kde se jí podařilo pro svůj záměr získat mnišky i biskupa, který evidentně podobný krok nečekal: „Shledala jsem, že biskup je zcela odlišného názoru, neboť s tím v žádném případě nesouhlasil. Jelikož jsem mu však uvedla některé důvody ohledně škody, která by jim⁵³³ mohla vzejít – a on je měl velmi rád – a tak začal myslet na ně, a jelikož má velmi dobrý úsudek, a také tomu napomohl Bůh, došly mu i další, mnohem závažnější důvody, než jsem mu uvedla já, a rozhodl se to udělat. A i když za ním chodili někteří klerici a říkali mu, že to není vhodné, k ničemu jim to nebylo.“⁵³⁴

Díky svému pobytu v klášteře svatého Josefa v Ávile však Terezie začala být více na očích také ve svém mateřském klášteře Vtělení, v němž byla v letech 1571–1574 převorkou, a ve kterém se 7. října 1577 konaly nové volby. V tomto domě navíc stále ještě působili jako zpovědníci bosí karmelitáni, především svatý Jan od Kříže. I díky nim klášter duchovně vzkvétal a Terezie byla komunitou velmi pozitivně vnímána.

Tostado byl zřejmě o situaci v klášteře dobře informován a obával se, že by Terezie opět mohla být zvolena převorkou, čemuž chtěl zabránit za jakoukoliv cenu.

Poslechněme si proto, jak volby vypadaly v očích samotných mnišek ve Vtělení: „Přicestoval otec provinciál, bratr Juan Gutiérrez de la Magdalena. Sdělil nám, že je vyslán generálním vikářem Jeroným Tostadem, který se nachází u královského dvora. Neukázal však žádné pověření od řečeného vikáře, pouze originál patentu, který si onen vikář přivezl z Říma, a kterým byl pověřen vizitovat.“⁵³⁵ (...) Když nastal den voleb, což bylo 7. října 1577, vykázal naše zpovědníky, kteří se obvykle účastnili podobných komunitních aktů, takže uvnitř zůstali pouze on a jeho společník. Pak přečetli dopis zmiňovaného generálního vikáře, který obsahoval několik exhortací. Poté následoval další dopis od téhož vikáře, který hrozil exkomunikací, jež by stihla sestry, které by volily některou z mnišek, které se nacházely mimo dům. Když dočetli exkomunikace, žádná ze sester nepromluvila ani slovo a všechny popořadě odevzdaly svůj hlas. Kdy začali sčítat hlasy, hned na druhém lístku četli jméno matky Terezie od Ježíše; a tehdy začali otec provinciál a jeho společník ohavně zlořečit té, která odevzdala onen hlas (...) takže jsme zůstaly ohromeny takovými výrazy, dříve neslýchanými. A všechny hlasy, odevzdané ve prospěch matky Terezie od Ježíše byly rozbíjeny velkým klíčem a bylo zlořečeno těm, které je odevzdaly. Když dočetli všechny hlasy, se strašlivým vztekem je spálili.“⁵³⁶

I přes hrozbu exkomunikací obdržela Terezie 54 z celkového počtu 98 hlasů.⁵³⁷ Provinciál prohlásil, že hlasování je nutné opakovat, stoupenkyně Terezie od Ježíše odpověděly, že kanonickou volbu opakovat nelze. Provinciál proto prohlásil všechny sestry, které volily Terezii za exkomunikované a zavřel je v jakémsi vězení, jak se dozvídáme z Tereziina dopisu

⁵³² Z doslov, 2–3.

⁵³³ Totiž ávileckým bosým karmelitkám.

⁵³⁴ Z doslov, 4.

⁵³⁵ Jak již bylo opakovaně řečeno, k vizitaci byl pověřen od generála řádu, zatímco pověření otce Graciána pocházelo od apoštolského nuncia.

⁵³⁶ VICENTE RODRÍGUEZ, José. *San Juan de la Cruz. La biografía*, s. 285. Autor biografie cituje archivní materiály Monumenta Historica Carmeli Teresiani. Documenta primigenia (MHCT) I. z let 1560–1577.

⁵³⁷ VICENTE RODRÍGUEZ, José. *San Juan de la Cruz. La biografía*, s. 285.

Marii od svatého Josefa: „Říkám Vám, ctihodnosti, že zde ve Vtělení se děje něco, co, jak věřím, nikde jinde nikdo neviděl. Na rozkaz Tostada sem přicestoval provinciál obutých předsedat volbě převorky – je tomu dnes dva týdny – a přivezl s sebou oprávnění k cenzurám a exkomunikacím vůči těm, které by hlasovaly pro mne. (...) Při každém hlasu, který dávaly, jim provinciál upíral právo na přijímání eucharistie a zlořečil a v pěsti mačkal hlasy a bouchal po nich a páčil je. A nechal je bez přijímání už dva týdny, a bez toho, že by se mohly účastnit mše a vstoupit do chóru, a to ani když se zrovna nerecituje božské ofícium. A nikdo s nimi nesmí mluvit, ani zpovědníci, ani jejich rodiče. A co je na tom nejvíc k pobavení, že následujícího dne po této ‚pomačkané‘ volbě se provinciál vrátil a znovu je svolal, aby vykonaly volbu, a ony mu odpověděly, že není proč konat volbu, poněvadž ji už vykonaly. Když to viděl, znovu jim upřel přijímání a svolal ty, které zůstaly, bylo jich čtyřiačtyřicet, a takto nechal vybrat jinou převorku a poslal zprávu Tostadovi kvůli potvrzení.⁵³⁸ Už ji mají potvrzenou, ale ostatní si pevně stojí na svém a říkají, že ji nechtějí poslouchat, leč jediné jako vikářku.⁵³⁹ Vzdělanci tvrdí, že právně nejsou zbaveny možnosti přijímat a že bratři postupují v rozporu s koncilem,⁵⁴⁰ když činí převorkou sestru, která měla menšinu hlasů. Toto je, v souhrnu, co se nyní děje, takže všichni jsou vyděšeni při pohledu na věc, která všechny takovým způsobem uráží, jako je tato. (...) Já bych jim mileráda odpustila, jen kdyby mě nechaly na pokoji, neboť nemám opravdu nejmenší chuť se znovu vidět v onom ‚babylónu‘, a navíc se současným nedostatkem zdraví! A kdybych měla být v onom domě, bylo by jej ještě méně. Bůh ať to zařídí, jak mu to více poslouží, ale mě ať od nich osvobodí!“⁵⁴¹

Mnišky „rebelky“ byly nakonec zbaveny exkomunikace až po 2 měsících, a to pouze poté, co uznaly volbu Juany de Áquila, která při volbě obdržela 39 hlasů, a po zásahu krále Filipa II. Poslechněme si, jak situaci líčí Terezie, opět v dopise zaslaném Marii od svatého Josefa: „Vězte, Vaše ctihodnosti, že mnišky z Vtělení rozhřešili poté, co byly takřka dva měsíce bez přijímání – jak již, Vaše ctihodnosti, jistě víte – a co je udržovali ve velké sklíčenosti. Byl to král, kdo zařídil, aby nuncius přikázal, aby byly rozhřešeny. Poslali – Tostado a ostatní, co mu radí – za tím účelem toledského převora, a ten je rozhřešil s tolikerým obtěžováním, že by to bylo na dlouhé vyprávění, a zanechal je ještě sklíčenější a zarmoucenější než předtím. A to všechno jen proto, že nechtějí za převorku tu, kterou chtějí oni, nýbrž mě.“⁵⁴²

⁵³⁸ Aby Tostado takto prapodivně zvolenou převorku potvrdil v úřadu.

⁵³⁹ Tzn. jako tu, která zastupuje nepřítomnou převorku.

⁵⁴⁰ Tzn. s předpisy Tridentského koncilu. Spor o platnost volby sv. Terezie se vedl – již pouze na teoretické úrovni – až do nedávné doby. Významný řádový kanonista, Hippolyt od sv. Rodiny (Larracochea) ještě v roce 1969 tvrdil: „Možnost zvolit Terezii od Ježíše, kterou předpokládaly mnišky v klášteře Vtělení, postrádá jakýkoliv kanonický základ (...) Volba by byla platná pouze na základě postulace, což by ovšem vyžadovalo 66 hlasů.“ (HIPÓLITO de la Sagrada Familia. La „elección machucada“ de Santa Teresa. Documentos inéditos. *Teresianum: Rivista della Pontificia Facoltà Teologica e del Pontificio Istituto di Spiritualità* 1969, č. 20, 188–189). Otec José Vicente však spolehlivě dokázal, že výše zmíněný kanonista neznal statuta apoštolského komisaře Pedra Fernández, ve kterých se píše: „Jak v kláštěrech bratří, tak mnišek, mohou být zvoleni nejenom ti, kteří přebývají v řečeném klášteře, nýbrž všichni členové provincie.“ (VICENTE RODRÍGUEZ, José. *San Juan de la Cruz. La biografía*, s. 290). Opět se tedy dostáváme ke sporu mezi řádovými normami a normami uváděnými do praxe Svatým stolcem a jím delegovanými osobami.

⁵⁴¹ D 207, 4–7 (22. října 1577).

⁵⁴² D 214, 8 (10. prosince 1577).

Tostado a jeho spojenci se však nespokojili s potlačením Tereziiny volby. Rozhodli se zakročit rovněž proti bosým zpovědníkům, Janovi od Kříže a Heřmanovi od svatého Matěje, kteří podle jednoho svědectví „již dva roky kupovali hlasy pro matku (Terezii)“.⁵⁴³

I tuto událost Terezie vyličila Marii od svatého Josefa: „Odňali jim ty dva bosé, které tam předtím dosadil apoštolský komisař, a odvedli je s sebou jako zločince, takže mě to bude hodně trápit, dokud je neuvídím vymaněné z moci těchto lidí, protože bych je raději viděla v zemi Maurů. V den, kdy je zatkli, se říká, že je dvakrát zbičovali a že s nimi zacházejí zle, jak jen mohou. Otce fra Jana od Kříže odvedl Maldonado – což je ten toledský převor – předvést před Tostada; a fra Heřmana odvedl zdejší převor⁵⁴⁴ do San Pablo de la Moraleja.⁵⁴⁵ A když se vrátil, řekl mniškám, že jsou na jejich straně a že toho zrádce nechal v dobrých rukou. A říká se, že když odjížděl, krvácel z úst. Mnišky to těžce nesou, a to hůř než všechna ostatní svá strádání, i když jsou značná. Pro bliženskou lásku, odporoučejte je Bohu, a tyto svaté zajatce rovněž, neboť zítra je to již týden, co byli zajati. Mnišky říkají, že jsou to světci, a že za celou dobu, co tam byli,⁵⁴⁶ u nich nikdy neviděly nic, co by neodpovídalo chování apoštolů. Nevím, kam až tito lidé ve svých pošetilostech dojdou. Bůh ať to ve svém milosrdenství napraví, vždyť vidí, jak je toho zapotřebí.“⁵⁴⁷

Závěr roku 1577 proto Terezie trávila především úsilím o vysvobození zpovědníků z Vtělení. Neváhala kvůli tomu napsat další z vrocích dopisů, kterými prosila o pomoc krále Filipa: „Pro lásku našeho Pána Vás snažně prosím, veličenstvo, přikažte, aby byli co nejdříve vysvobozeni, a aby bylo vydáno nařízení, aby všichni tito bosí nemuseli od ‚soukenných‘ tolik trpět, neboť oni nedělají nic jiného, než že mlčí a trpí,⁵⁴⁸ a mnoho tím získávají; ovšem mezi lidmi to působí pohoršení.“⁵⁴⁹

Tereziina snaha se však v tomto bodě mýjela úspěchem. Zdá se, že král v této situaci – z neznámých důvodů – nezasáhl a po Janu od Kříže jako by se slehla zem.

K vnitřnímu utrpení Terezii na sklonku roku 1577 přibýlo ještě jedno vnější. Když na Boží hod vánoční vystupovala do chóru na kompletář, upadla ze schodů a zlomila si levou ruku.⁵⁵⁰ Po několik let s ní pak nemohla dobře hýbat a „po celý zbytek života se již bez pomoci nedokázala obléci ani svléci, ani upevnit závoj na hlavu“.⁵⁵¹

⁵⁴³ VICENTE RODRÍGUEZ, José. *San Juan de la Cruz. La biografía*, s. 287.

⁵⁴⁴ Alonso Valdemoro, převor ávilských karmelitánů.

⁵⁴⁵ Jde o vísku mezi Medinou del Campo a Ávilou, kde měli ávilští karmelitáni usedlost.

⁵⁴⁶ Zmínění bratří byli zpovědníky v klášteře Vtělení po dobu pěti let.

⁵⁴⁷ D 214, 8–10 (10. prosince 1577). V souvislosti se všemi zprávami, které máme o způsobu jednání obutých karmelitánů pod vedením Jeronýma Tostada, je více než podivné, že Giorgio Papasogli neváhá Tostada nazvat „mužem přímým a poctivým, přísným a mimořádně schopným“ (PAPASOGLI, Giorgio. *Fuoco in Castiglia*, s. 509). Jeho životopis sv. Terezie, ve kterém se citovaná slova nacházejí, se v Itálii dočkala mnoha reedicí. Poprvé byl vydán roku 1952, poslední reedice pochází z roku 2006.

⁵⁴⁸ Na tomto místě se setkáváme se zajímavou skutečností. Terezie, poté, co popíše utrpení sv. Jana od Kříže a jeho společníka, tvrdí, že „nedělají nic jiného, než že mlčí a trpí“ (*no hacen sino callar y padecer*). Nevíme, zda jde o náhodu, nebo zda cituje jednu ze životních zásad sv. Jana od Kříže, se kterou se setkáváme např. v jeho dopisu bosým karmelitkám do Beas de Segura (DJ 8, 22. prosince 1587): „Co (obvykle) chybí (...) není psaní a mluvení (...) nýbrž mlčení a konání.“ (*Lo quo falta... no es el escribir o el hablar... sino callar y obrar*). V Janově slovníku přitom slovníku *obrar* neznamená pouze „konat, jednat“, nýbrž i „strádat“, podobně jako Tereziino *padecer*.

⁵⁴⁹ D 211, 8 (4. prosince 1577).

⁵⁵⁰ Byla to právě tato paže, která po 40 let ležela – jakožto relikvie – na nočním stolku generála Francisca Franca. Dnes je uctívána v klášteře bosých karmelitek v Rondě (v provincii Málaga).

⁵⁵¹ EFRÉN de la Madre de Dios – STEGGINK, Otger. *Tiempo y vida de Santa Teresa*, s. 746.

Ze změní vyličených událostí můžeme vidět, že rok 1577 byl pro oba naše hrdiny rokem velkých bojů a nejistoty. Přesto ani v tomto období nezapomínali na vnitřní život. Nikoli pouze svůj osobní, ale i na vnitřní život ostatních karmelitánů a karmelitek.

Poté, co Gracián v předchozím roce nařídil Terezii pokračovat v *Knize zakládání*, rozhodl se roku 1577 využít jejího trvajících ústraní v Toledu a uložil jí sepsat novou knihu o modlitbě. Poslechněme si, jak jeho důvodům porozuměla sama Terezie: „Ten, kdo mi to přikázal napsat, mi řekl, že vzhledem k tomu, že tyto mnišky těchto klášterů Naší Paní Karmelské potřebují, aby jim někdo objasnil některé pochybnosti ohledně modlitby, a že se mu zdá, že ženy lépe porozumějí jazyku jiných žen. A navíc, díky lásce, kterou ke mně chovají, by jim mohlo být užitečnější to, co bych jim řekla já, takže z tohoto důvodu chápe, že by mohlo mít jistý význam, kdyby se mi podařilo něco z toho vystihnout, a proto v tom, co napíšu, s nimi budu jednoduše rozmlouvat.“⁵⁵²

Vyčerpání z mnoha starostí a problémů však opět vedlo ke zhoršení Tereziina zdraví, proto zprvu neměla z Graciánovy žádosti pražádnou radost, což rovněž vyznala v knize samé: „Jen málo věcí, které mi byly přikázány pod poslušností, mi přišly tak nesnadné, jako psát nyní o modlitbě; zaprvé, protože mi nepřipadá, že by mi Pán dával ducha k tomu, abych to udělala, ba ani touhu; a za další, protože poslední tři měsíce mám v hlavě takový lomoz a mám ji tak velmi slabou, že i nevyhnutné záležitosti sepisuji s bolestí.“⁵⁵³

Síla poslušnosti však přesto zvítězila a Terezie tak během šesti měsíců (červen – listopad 1577) sepsala své vrcholné mystické dílo, *Vnitřní hrad*.⁵⁵⁴

Jak jsme si mohli všimnout, světice v těchto měsících opět musela skloubit dohromady mnoho věcí. Bojovala za svou reformu i za jednotlivé řeholníky. Vstupovala do kontaktu s mocnými tohoto světa a snažila se získat jejich přízeň. Zápasila s únavou a zhoršujícím se zdravotním stavem. Při tom všem setrvala v hlubokém životě modlitby, do něhož uváděla rovněž své posluchače a čtenáře. Schopnost spojit toto vše v harmonický celek je důkazem mimořádné duchovní i lidské zralosti, do níž již byla v této době uvedena.

Tolik k událostem, do kterých bylo přátelství Terezie od Ježíše a Jeronýma Graciána zarámováno roku 1577. Nyní již přejdeme přímo k němu a k pramenům jeho studia.

Na rozdíl od roku 1576, který byl na Tereziiny dopisy velmi bohatý, je rok 1577 v tomto ohledu relativně chudý. Máme k dispozici pouze 9 dochovaných dopisů,⁵⁵⁵ což je druhý nejmenší počet, hned po roku 1575, kdy navíc korespondence trvala výrazně kratší dobu.

Snad i v důsledku menšího objemu dochované korespondence máme k dispozici jen málo textů, týkajících se bezprostředně vzájemného duchovního doprovázení. Kapitola s tímto tématem proto bude tentokrát spojena vjedno s kapitolou týkající se spolupráce na reformě řádu. Právě ze způsobu řešení jeho záležitostí, totiž zřejmě nejvíce vyznačuje hluboký duchovní život Terezie od Ježíše a Jeronýma Graciána.

⁵⁵² H Předmluva, 4.

⁵⁵³ H, Předmluva, 1.

⁵⁵⁴ Srov. HERRÁIZ, Maximiliano. *Introducción al Castillo Interior*. Burgos: Monte Carmelo 2008, s. 11.

⁵⁵⁵ ÁLVAREZ, Tomás, *Comentarios a las „Cartas“*. s. 78.

3.5.1. Osobní rovina

V osobní rovině se Terezie často vrací k tématům, jichž jsme si již mohli všimnout v předchozích letech. Příkladem může být „svatá závist“, že se její spolusestry mohou těšit z Graciánovy přítomnosti, zatímco ona sama je jí zbavena: „Právem jste měly požehnané vánoční svátky, když tam u vás máte mého otce – neboť takovými by byly i pro mne⁵⁵⁶ – a přeji požehnání do nového roku“,⁵⁵⁷ píše do Sevilly Marii od svatého Josefa.

Sama se po většinu času musela opět spokojit s jeho „přítomností“ ve formě dopisů, za které mu byla zavázána, a které v některých případech zřejmě neměly jiný důvod, než přinést Terezii radost: „Bylo to pořádné požehnání, že ten druhý dopis dorazil tak záhy; den co den si mě zavazujete, Vaše důstojnosti, stále víc svou péčí o to, abyste mě potěšil; a tak důvěřuji Bohu, že Vám to odplatí.“⁵⁵⁸

Jelikož to byl sám Bůh, který je spojil v jedno nerozlučným poutem – alespoň Terezie o tom byla přesvědčena – i prostá Graciánova pozornost pozvedala její srdce k Bohu. Tím spíše pak vědomí, že Gracián koná pro její reformu i to, čeho ona sama již nebyla schopna: „Ó, nuže, jak velmi se Angela těší z pocitu, který je zřejmý z post skriptu na rubové straně dopisu, který jí Pavel poslal! Vzkazuje, že by mu nejraději mnohokrát zulíbala ruce a abych Vám, důstojnosti, prý vyřídila, že teď už je opravdu bez jakéhokoli trápení, neboť námluvčí⁵⁵⁹ byl tak skvělý a zprostředkoval jim tak těsné pouto, že může být roztrženo jen za cenu ztráty života, ba dokonce, až bude ona mrtvá, bude toto pouto ještě pevnější, jelikož bláznovství dokonalosti nemůže jít do větší krajnosti. Protože vzpomínka na to pomáhá chválit Pána, zatímco tamta svoboda, kterou mívala předtím, ji nutila zápasit. Nyní se jí zdá, že její podřízenost, kterou v tom má, je větší a Bohu milejší, poněvadž nachází toho, kdo jí pomáhá přivádět duše k tomu, aby Ho chválily, a toto je tak velká úleva a radost, že i mně se na ní dostává značný podíl. Kéž je Bůh za všechno chválen!“⁵⁶⁰

U poslední citace se stojí za to na chvíli zastavit, neboť je jedním z nejkrásnějších dokladů o postupování všech tří rovin přátelství, které se snažíme popsat: Námluvčí – Bůh je spojil v jedno, vytvořil mezi nimi celoživotní nerozlučné pouto. Zde se nacházíme především na osobní rovině. „Námluvčí“ ovšem Terezii rovněž přivedl ke slibu poslušnosti Jeronýmu Graciánovi, což jí velmi pomáhá, zatímco „svoboda, kterou mívala předtím“, tedy možnost, ale i nutnost řídit se pouze vlastním úsudkem, „ji nutila zápasit“. Přechází tedy na rovinu duchovního doprovázení. Nakonec píše, že v Graciánovi našla člověka, který jí „pomáhá přivádět duše k tomu, aby Ho chválily“, tedy uskutečňovat reformu jejího řádu. Lidská – afektivní či osobní rovina se tak ukazuje jako plně integrovaná do jejího životního povolání, což ji povzbuzuje k Boží chvále.

Již jsme ovšem zmínili i její starost, že ne každý dospěl k podobné integraci, a tudíž si intenzivní korespondenci mezi nimi může vykládat po svém. Někteří bratři navíc zřejmě na Graciána a Marii od svatého Josefa, dva Tereziiny privilegované adresáty, občas žárlili.

⁵⁵⁶ Ve smyslu: „I já bych je prožila jako stejně požehnané, kdybych se těšila jeho přítomností.“

⁵⁵⁷ D 169, 1 (3. ledna 1577).

⁵⁵⁸ D 173, 1 (9. ledna 1577).

⁵⁵⁹ „Casamentero“ je v tomto případě krycí jméno pro samotného Boha.

⁵⁶⁰ D 173, 7 (9. ledna 1577).

Terezie proto instruuje nejprve druhou jmenovanou: „Otcí fra Antonioví⁵⁶¹ ode mne vyřídíte mnoho pozdravů; jelikož mi nikdy neodpovídá, nepíšu mu. Pokud to pro Vás bude možné, ať neví o tolika dopisech; řekněte to i mému otcí, ať mu to neříká.“⁵⁶²

A aby neponechala nic náhodě, dává ještě téhož dne stejný „pokyn“ rovněž přímo Graciánovi: „Těší mě, že s Vámi, důstojnosti, není otec fra Antonio; když totiž vidí tolik dopisů ode mne a ne pro něj, velmi se tím – alespoň soudě podle toho, co mi říká – trápí. Ó, Ježíši, jak velká je to věc, když si jedna duše rozumí s druhou! A přece ani tehdy neschází, aby o tom někdo nemluvil nebo to člověku neznechucoval.“⁵⁶³

Tématem Tereziiny korespondence, které se v předchozích letech objevovalo méně často, je péče o Graciánovo tělesné zdraví, které nikdy nebylo příliš pevné. Proto píše: „Váš dopis, důstojnosti, jakkoli jste se mírnil v tom, abyste mi vyjevil svůj neduh,⁵⁶⁴ mě i tak pořádně sklíčil. Požehnán buď Bůh, že mi prokazuje tolikerou milost tím, že Vám opět udělil zdraví! Hned jsem totiž napsala všem klášterům, kterým jsem mohla, aby mi Vás odporoučeli Bohu.“⁵⁶⁵

Marii od svatého Josefa naopak později chválí Graciánovu „tloušťku“, která pro ni byla znamením jeho obnoveného zdraví. Nepřímo tak chválila i samotnou adresátku, vždyť to byla právě ona, která mu měla v sevillském klášteře vybudovat útočiště⁵⁶⁶ a dávat mu jíst maso:⁵⁶⁷ „Milost Ducha svatého ať je vždy s Vámi, ctihodnosti, má dcero, a On kéž Vám udělil tak požehnané Letnice, jak si to pro Vás přeji. Tady jsme je prožily dobře, poněvadž dorazil náš otec, který míří ke Dvoru, neboť jej k sobě volá nuncijs. Dorazil v dobrém stavu, a přibral,⁵⁶⁸ kéž je za to Bůh požehnan.“⁵⁶⁹

S ohledem na téma péče o zdraví si dovolím malý exkurz, který nás může znovu utvrdit v přesvědčení, jak nezbytná je četba Tereziiných dopisů, pokud chceme skutečně porozumět její osobnosti a jejímu duchu. Dopisy představují nutné doplnění nauky, kterou předává ve svých velkých spisech, v nichž se často drží obecných principů, odtržených od konkrétní situace.

V *Cestě dokonalosti* Terezie hovoří o odložení péče o „tělo“, jako o jednom ze základních pilířů odpoutanosti, bez níž je řeholní život nemožný:⁵⁷⁰ „Nuže, tedy, to první, oč se máme vynasnažit, je zbavit se lásky k tomuto tělu; neboť některé z nás jsou ze své přirozenosti velmi změkčilé. (...) U těchto mnišek se někdy zdá, že jsme přišly do kláštera, jen abychom sloužily svým tělům a staraly se o ně, jak jen každá dovede. (...) Odhodlejte se, mé dcery, žít podle přesvědčení, že jste přišly zemřít pro Krista, a ne těšit se pohodlí pro Krista. Člověk chce na tělo brát ohled tím, že se stará o zdraví, aby mohl dodržovat a zachovávat řád, a tak umírá,

⁵⁶¹ Jde o Antonína od Ježíše (Heredia), který měl – alespoň podle Tereziina mínění – poněkud soutěživou povahu. Rád připomínal, že je prvním bosým karmelitanem a Terezie ho podezřívala, že prahne po tom, aby byl i prvním provinciálem. Velmi nerad rovněž viděl, když světice psala někomu více než jemu (srov. D 135, 4); možná právě proto jí neodpovídal.

⁵⁶² D 169, 8 (3. ledna 1577).

⁵⁶³ D 170 (3. ledna 1577).

⁵⁶⁴ Tzn. Ačkoli jste se velmi zdrženlivě vyjádřil o svém zdravotním stavu.

⁵⁶⁵ D 173, 1 (9. ledna 1577).

⁵⁶⁶ Srov. D 145, 6 (11. listopadu 1576).

⁵⁶⁷ Srov. D 136, 5 (31. října 1576).

⁵⁶⁸ Dosl. „Viene bueno y gordo“, tedy „přichází dobrý a tlustý“.

⁵⁶⁹ D 194, 1 (28. května 1577).

⁵⁷⁰ Srov. HERRÁIZ, Maximiliano. *Introducción al Camino de Perfección*, Burgos: Monte Carmelo 2002, s. 82

aniž by jej skutečně beze zbytku plnil, byť jen jediný měsíc, a možná snad ani jediný den. Nuže, v takovém případě já opravdu nevím, proč sem přicházíme.“⁵⁷¹

Naproti tomu v jejích dopisech se setkáváme s výroky tohoto typu:⁵⁷² „Ó, jak si rozumím se zpovědníkem!⁵⁷³ Aby mě přiměl k nějaké kajícínosti, nařizuje mi, abych jedla denně víc, než je u mne obvyklé, a abych si dopřávala pohodlí.“⁵⁷⁴

Míst, ve kterých pojednává o svém vlastním zdraví, či se zajímá o zdraví svých adresátů, je pak v dopisech takové množství, že se na tomto místě musíme spokojit se souhrnným zhodnocením tohoto aspektu její korespondence z pera Luise Rodrigueze Martíneze a Teófanese Egida: „Dalším ze stálých prvků Tereziiných dopisů jsou otázky ohledně zdraví duše a těla jejích příbuzných, duchovních dcer a především Graciána, kteří často byli v tomto ohledu dost neopatrní; zatímco ve svých velkých spisech se věnuje duchovnímu zdraví, v dopisech převažuje péče o zdraví těla.“⁵⁷⁵

Titíž autoři nám předkládají i konkrétní příklady léčiv a náznaky léčebných postupů, o kterých se svěřice v dopisech zmiňuje: „Kromě výtažku z přestupu drsného,⁵⁷⁶ jehož byla vždy nesmiřitelnou odpůrkyní, ačkoli ‚působí pozitivně proti porodním bolestem‘, ostatní lékopisy nacházejí u Terezie pozitivní odezvu: minerální voda jako lék proti žlučnickovým kamenům, výtažek z rebarbory proti otokům břicha; výtažek a olej z květu pomerančovníku (ačkoliv na něj na konci života získala alergii) proti bolestem u srdce; sirupy pro boj s melancholií,⁵⁷⁷ horečkou a pro zlepšení stavů, které následovaly po nejrůznějších očistných kůrách, a především ‚sirup krále lékařů, který mi navrátil život.“⁵⁷⁸

Na nutnost péče o fyzické zdraví upozorňovala především u těch osob, které se, podle jejího názoru, ve svém úsilí o odpoutanost a službu druhým blížily k hranicím svých lidských sil a měly zapotřebí více péče a odpočinku.

Zdá se, že příkladem za všechny mohou v tomto ohledu být jednak sám Gracián, ale také svatý Jan od Kříže. Prvnímu zmiňovanému píše: „Neměli bychom prosit Boha o zázraky a je zapotřebí, abyste si, Vaše důstojnosti, hleděl toho, že nejste ze železa a že i ve Společnosti⁵⁷⁹ se jich mnoho zničilo tím, že se oddali přílišné námaze.“⁵⁸⁰ Druhého zmiňovaného se měl Gracián snažit opatrovat, případně i napomenout: „Způsobil mi velké trápení život, jakým si musel projít fra Jan, a že jste ho hned nechali v tak špatném zdravotním stavu cestovat tam.“⁵⁸¹ Kéž by se zalíbilo Bohu, aby nám neumřel! (...) Vynasazte se, Vaše důstojnosti, abyste ho v Almodóvaru hýčkali a nenechali jej hned zase cestovat odtamtud dál, abyste mi tak

⁵⁷¹ C 10, 5.

⁵⁷² Citovaný dopis je adresován Jeronýmu Graciánovi.

⁵⁷³ V inkriminované době jím byl již zmiňovaný dr. Alonso Velázquez, kanovník a později biskup v Burgo de Osma.

⁵⁷⁴ D 159, 14 (13. prosince 1576).

⁵⁷⁵ RODRÍGUEZ MARTÍNEZ, Luis – EGIDO, Teófanés. *Epistolario*, s. 540.

⁵⁷⁶ *Smilax aspera*.

⁵⁷⁷ Termínem „melancholie“ se v její době rozuměla velmi široká škála duševních problémů, špatnou náladou a lehkou depresí počínaje, těžkými duševními nemocemi konče.

⁵⁷⁸ RODRÍGUEZ MARTÍNEZ, Luis – EGIDO, Teófanés. *Epistolario*, s. 541.

⁵⁷⁹ Ve Společnosti Ježíšově, tedy mezi jezuity.

⁵⁸⁰ D 173, 2 (9. ledna 1577).

⁵⁸¹ Terezie naráží na utrpení, kterým sv. Jan od Kříže prošel v toledském vězení. Vzápětí zmiňuje jeho putování do Almodóvaru del Campo, na kapitolu bosých, která sem byla narychlo svolána a byla zahájena dne 9. října 1578.

prokázali milost. A neopomeňte to přikázat. Hled'te, abyste na to nezapomněl. Ujišťuji Váš, že Vám zbude, důstojnosti, málo takových jako je on, pokud nám umře.“⁵⁸²

Podobná napomenutí byla projevem Tereziiny lidskosti, zároveň však i jejího duchovního mateřství, k němuž nyní přejdeme.

3.5.2. Rovina duchovního doprovázení a spolupráce na reformě řádu

Jak již bylo řečeno, dochovaných textů, které se bezprostředně týkají duchovního doprovázení, máme z roku 1577 menší množství. Lze však konstatovat, že všechny duchovní rady, které tu zaznávají, se v tomto období týkají vnitřního života řeholníků a řeholnic, za něž Terezie s Graciánem nesli odpovědnost. A naopak, většina pasáží týkajících se řeholního života je jakýmsi průmětem do jejich duší a svědectvím o čistotě jejich pohledu na druhého člověka. Proto obě roviny pojednáme v téže kapitole.

Nejčastějšími tématy jsou pobídky k umírněnosti, velkodušnosti a trpělivosti, jak ve vztahu k sobě samým, tak ve vztahu k podřízeným a doprovázeným osobám.

Terezie i Gracián si vzájemně „notovali“ ohledně nutnosti reformovat řeholní život spíše úsilím o vnitřní proměnu jednotlivých řeholníků, než prostřednictvím vnějších příkazů a norem: „Jak obrovsky máte pravdu, Vaše důstojnosti – píše Terezie – že se duše nemají dobývat silou zbraní, jako tomu bývá u těl! Bůh mi Vás zachovej, neboť jste mi zdrojem velké spokojenosti. A ráda bych byla velmi dobrá,⁵⁸³ myslím tím, abych dobře využila svých tužeb a odvahy; nikdy si totiž nepřipadám zbabělá, chvála Bohu, pokud se ovšem nejedná o záležitosti Pavla.“⁵⁸⁴

Jelikož duše nemají být „dobývány silou“, je podle Terezie k rozvoji duchovního života v klášteře nezbytné především zajistit dobré zpovědníky, kteří mají podobný, ne-li větší význam než osoba představeného. V tomto bodě se odvolává na zkušenost svého priorátu ve Vtělení: „Co jim jistě přinese velký užitek, je, pokud se jim poskytnou dobří zpovědníci; a pokud i pro kláštery, které se mají stát bosými, nezjednáte, Vaše důstojnosti, v této věci nápravu, mám strach, že z toho mnoho ovoce nebude; protože tísnit je ve vnějším a nemít přítom nikoho, kdo by jim pomohl ve vnitřním, znamená velké strádání; takto jsem to měla já – dokud nepřišli bosí – ve Vtělení.“⁵⁸⁵

Velkoryse ale musí se „slabými“ jednat nejenom zpovědník, nýbrž i představený. Je zřejmé, že Terezie si přeje, aby představený nebyl pouze hierarchickou figurou, která ukládá normy. Pokud je to jen trochu možné, má být ve své komunitě. Vždyť právě láska podřízených zajistí, že mu bude věnováno sluchu, jak ostatně Terezie napsala již v předmluvě k *Vnitřnímu hradu*: „Díky lásce, kterou ke mně chovají, by jim mohlo být užitečnější to, co bych jim o modlitbě řekla já“⁵⁸⁶ než to, co již řekli a říkají jiní.

⁵⁸² D 256, 1–2 (polovina září 1578).

⁵⁸³ Není zřejmé, zda má Terezie na mysli svůj duchovní pokrok, který by činil její modlitby dokonalejšími, nebo spíše zdraví, které by jí umožňovalo větší nasazení v modlitbě.

⁵⁸⁴ D 173, 6 (9. ledna 1577).

⁵⁸⁵ D 173, 2 (9. ledna 1577). Když se Terezie v roce 1571 stala převorkou Kláštera Vtělení, vyžádala si jako zpovědníky dva bosé karmelitány, z nichž jedním byl sv. Jan od Kříže, který pokračoval v této své službě ještě i v době sepsání tohoto dopisu.

⁵⁸⁶ H Předmluva, 4.

Jakým způsobem by představený měl získávat lásku svých podřízených, vysvětluje Terezie krásným způsobem Marii od svatého Josefa, která byla, hned po Graciánovi, její druhou největší důvěrníci. Představený se má vyznačovat především již zmíněnou umírněností, dále pak schopností trpělivě vyčkávat Boží zásah v duši podřízeného a rovněž schopností nebrat přespříliš vážně případné reptání a odpor vůči své osobě: „Ať se nelekají toho, že nejsou hned jako my⁵⁸⁷ – což by byla hloupost – ani ať tolik nelpí na tom, aby mezi sebou nemluvíly, a na jiných věcech, které samy o sobě nejsou hříchem, poněvadž lidí, navyklé na něco jiného to vede spíše k tomu, že se nakonec dopouštějí více hříchů, než aby se jich zbavili. Je zapotřebí času, a aby působil Bůh, jinak by si musely zoufat. Hodně jim to zde vyprošujeme. Ovšem aby převorka snášela, že jí nadávají, je už špatné, vyjma situace, kdy je možné dělat, jakože neslyšela. Je zapotřebí, aby ty, které vládnu, pochopily, že – kromě uzavřenosti⁵⁸⁸ – má to ostatní způsobit Bůh, a ony to proto mají vést s velkou mírností.“⁵⁸⁹

S ohledem na „uzavřenost“, tedy dodržování klauzury Terezie hovoří o tématu, které se zdá být v rozporu s jejím životem a jejím prožíváním vztahů, jak ho sledujeme v této práci. Trvá totiž na tom, aby sestry neudržovaly kontakt s muži, pokud to není nezbytně nutné a rovněž aby neměly „partikulární přátelství“ s osobami mimo komunitu. S tímto tématem se již opět obrací na Jeronýma Graciána: „Pokud tam má nějaký bratr zůstat,⁵⁹⁰ velmi důrazně jej, Vaše důstojnosti, upozorněte na to, aby se s mniškami stýkal jen málo. Hleďte, můj otče, že je to opravdu velmi potřebné. Ba, ani u licenciáta⁵⁹¹ bych nerada, aby se s nimi stýkal mnoho, neboť i když je všechno tak dobré,⁵⁹² tyto projevy laskavosti obvykle vyvolávají hodně ubohé úsudky u zlomyslných lidí, zvláště pak na oněch místečcích,⁵⁹³ ba dokonce i všude jinde. Věřte, Vaše ctihodnosti, že čím víc uvidíte, že jsou vaše dcery odloučené od oněch velmi partikulárních styků, byť by byly svaté, je to lepší, dokonce i pro klid uvnitř domu. A u tohoto bych ráda, abyste na to nezapomínal.“⁵⁹⁴

Již v kapitole o osobní rovině přátelství v roce 1576, jsme si mohli všimnout, že Terezie měla tendenci své vlastní „partikulární přátelství“ s Graciánem před ostatními sestrami trochu skrývat.⁵⁹⁵ Nezmiňovali jsme však, že i Marii od svatého Josefa, po které žádala, aby vytvořila útočiště pro Graciána, zároveň varovala před tím, aby se v klášteře sester cítili „jako doma“ ostatní bratři: „Právě píšu našemu otci a velmi mu kladu na srdce, aby nesvolil k tomu, že by tam u vás kdokoli jedl. Hleďte, abyste tím nezavdaly počátek ke špatnému zvyku, nejde-li zrovna o něj, neboť toho má tolik zapotřebí⁵⁹⁶ a je to zároveň možné udělat, aniž by se o tom vědělo.“⁵⁹⁷

K témuž tématu se znovu vrátila o několik měsíců později a jasně ukázala, že „zákaz“ platí i pro ostatní sevillské bosé karmelitány: „Byla bych ráda, kdyby se nevědělo ani v Los

⁵⁸⁷ Terezie hovoří o obutých karmelitkách v La Paterně.

⁵⁸⁸ Tzn. kromě předpisů o zachovávání klauzury, jejichž zachovávání převorky musejí pevně vyžadovat.

⁵⁸⁹ D 175, 4–5 (17. ledna 1577).

⁵⁹⁰ Tzn. v komunitě bosých karmelitek v Malagónu.

⁵⁹¹ Licenciál Gaspar de Villanueva byl kaplanem a zpovědník bosých karmelitek v Malagónu.

⁵⁹² Ve smyslu: I když přitom nedochází k žádné nepřístojnosti.

⁵⁹³ Tzn. v tak malých městech jako je Malagón, kde nic neunikne pozornosti těchto osob.

⁵⁹⁴ D 201 (14. července 1577). Jde o fragment dopisu, jehož úvod nemáme k dispozici.

⁵⁹⁵ Srov. D 163, 2–3 (18. prosince 1576).

⁵⁹⁶ S ohledem na velmi překerní situaci otce Jeronýma jako apoštolského komisaře „obutých“ karmelitánů se svěřice obávala nechat jej jíst v jejich klášteře.

⁵⁹⁷ D 106, 5 (15. června 1576).

Remedios,⁵⁹⁸ kde (náš otec) jí, poněvadž takto otevřené dveře nejsou přípustné u žádného jiného představeného. Věřte mi, že je zapotřebí hledět si budoucnosti, aby pak nemusely vydávat počet Bohu ty, co přijdou po nás, z toho, co jsme započaly my.“⁵⁹⁹

Skrze tyto řádky se znovu dotýkáme Tereziina přesvědčení, že Jeroným Gracián je zcela zvláštní dar, který Bůh poslal celému řádu i jí osobně. Vztah a přístup, který k němu měla ona sama, ale i některé ženské komunity, především sevillská, vedená Marií od svatého Josefa, byl tudíž neopakovatelný. Terezie si však byla dobře vědoma, že po něm přijdou další představení, kteří zdaleka ne vždy budou na stejné výši.

Již vícekrát jsme naznačovali, že tato „taktika“ Terezii ne zcela vyšla. Jak jsme si mohli všimnout, obutí karmelitáni, především otcové Tostado a Nieto, již šířili pomluvy o Graciánovi, coby „svůdci mnišek“. Mnohem větší škodu se však podaří způsobit jeho nepřátelům uvnitř reformovaného Karmelu, kteří se k tomuto typu „informací“ vrátí prakticky ihned po Tereziině smrti.

3.6. Rok 1578

Rok 1578 byl pravděpodobně nejkritičtějším obdobím, jakým ve svých počátcích tereziánská reforma prošla. Nuncius Ormaneto, obhájce světice, otce Graciána a bosých karmelitánů vůbec, byl mrtev. Tostado získává takovou míru sebejistoty, že je schopen zmařit legitimní volbu převorky v klášteře Vtělení a nechat odtud „zmizet“ Jana od Kříže i jeho společníka Heřmana od svatého Matěje. A dál pokračuje v šíření pomluv nejhrubšího zrna.

Terezie, pobývající v klášteře svatého Josefa v Ávile, trpěla, jak dokazuje například její dopis Teutoniovi de Braganza, jednomu z přátel – biskupů: „Je tolik věcí a tolik snah, které vynaložil, aby nás zdiskreditoval,⁶⁰⁰ zejména otce Graciána a mě (neboť tam zaměřují své úder⁶⁰¹), a říkám Vám, blahorodí, že je tolik falešných svědectví, které se o tomto člověku řekly, a spisů, které se předložily králi, a to tak závažných – a podobně i o těchto klášterech bosých mnišek – že byste se až zhrozil, Vaše blahorodí, kdybyste zjistil, že je vůbec možné vymyslet si takovou zlovolnost.“⁶⁰²

I v této situaci však nachází důvod k radosti. Je jím způsob, jakým mnišky a otec Gracián celou situaci snášejí: „Já osobně poznávám, že se tím mnoho získalo: tyto mnišky jsou v takovém plesání, jako by se jich to netýkalo; otec Gracián v dokonalosti, která mě až udivuje. Velký poklad uložil Bůh do této duše, která se modlí zvláště za ty, kdo se stavějí proti ní, a to s podobnou radostí jako takový svatý Jeroným. Sklícilo jej pouze to, co se týkalo bosých mnišek. Poněvadž je po dva roky vizitoval a zná je tedy, nemůže to snést, poněvadž je považuje za anděly, a tak je rovněž označuje.“⁶⁰³

Největší a dlouhotrvající bolest jí však působil osud zpovědníků z kláštera Vtělení, po kterých se – jak se zdá – slehla zem: „Co mě sklícilo opravdu hodně, je to, že na příkaz otce Tostada – je to už víc než měsíc – „soukenní“ zajali dva bosé, kteří je zpovídali, navzdory

⁵⁹⁸ Tzn. v konventu bosých karmelitánů v Seville.

⁵⁹⁹ D 144, 6 (11. listopadu 1576).

⁶⁰⁰ Zde světice nemá na mysli Jeronýma Tostada, ale samotného ďábla, jak vyplývá z širšího kontextu.

⁶⁰¹ Zde naopak hovoří o nereformovaných karmelitánech.

⁶⁰² D 216, 7 (16. ledna 1578).

⁶⁰³ D 216, 8 (16. ledna 1578).

tomu, že jsou to velcí řeholníci, kteří svým příkladem povzbuzovali ke zbožnosti celé to místo po pět let, co tam byli. A byli to právě oni, kdo udržovali dům v tom, co jsem tam zanechala já.⁶⁰⁴ Přinejmenším jednoho z nich, který se jmenuje Jan od Kříže, všichni považují za světce, a nepřehánějí v tom. (...) A jelikož tam přítom byli dosazeni dominikánským apoštolským komisařem⁶⁰⁵ a bývalým nunciem a jsou podřízeni komisaři Graciánovi, jedná se o pořádnou pošetlost, která všechny vyděsila. Nevím, jak to skončí. Mě osobně trápí, že je odvěkli, a my nevíme, kam. Panuje však obava, že je udržují stísněné, a obávám se bezpráví. V Radě⁶⁰⁶ se projednává také tato stížnost. Kéž to Bůh napraví!⁶⁰⁷

Jak můžeme vidět, Terezie i nadále bojovala především na dálku, prostřednictvím modliteb a dopisů.

Gracián naopak, zdá se, již byl z ustavičných bojů a sporů vyčerpán. Klonil se proto spíše k přijetí Tostadovy a nunciovy autority, ačkoliv si byl vědom, že její legitimita je sporná. I o tomto jeho záměru nás informuje Terezie: „Nuncius jej⁶⁰⁸ velmi podpořil, když přicestoval, a řekl otci Graciánovi, aby už dál nevizitoval. A třebaže ani tak nepřestává být apoštolským komisařem (neboť nuncius sám dosud neprokázal své pravomoci⁶⁰⁹ a ani jemu, podle toho, co říká, je zatím neodňal), ten se hned odebral do Alcalá, a tam, jakož i v Pastraně, pobýval v jeskyni a trpěl hanebnými svědectvími, a své pověření již nepoužil, nýbrž je tam a všechno visí.⁶¹⁰ On obrovsky touží po tom, aby už nemusel dál vizitovat, ba my všichni po tom toužíme, neboť je to pro nás velmi špatné,⁶¹¹ pokud by nám ovšem Bůh neudělil tu milost, aby se zřídila provincie⁶¹² (ne-li totiž, nevím, jak to jen skončí!). A odtamtud mi napsal, že je rozhodnut, pokud by je přišel otec Tostado vizitovat, jej poslechnout, a abychom totéž udělaly i my všechny.“⁶¹³

Gracián sám pak ukazuje, že příklon k této variantě nebyl dán pouze jeho únavou, ale i nejistotou ohledně právoplatnosti jeho pověření. Jediný, kdo jej totiž ještě přímo podporoval, byl král a jeho rada: „Byl jsem uvržen do sporu mezi králem a nunciem, ohledně vážného problému jurisdikce. Král mi řekl, že nuncia nepřijme, dokud z Říma nepřijde odpověď. Nuncius byl rozezlen, že jej král nepřijal a obžaloval mě, že bráním výkonu apoštolské autority. Od papeže přišlo nařízení, aby nuncius nevstupoval do záležitostí řeholníků, pokud nepůjde o případy, o něž jej král požádá. Zlost nuncia byla taková, že prohlásil, že pokud nebudu kvůli vzdoru vůči jeho jurisdikci vydán k upálení, bude nucen (opustit svou funkci) a vrátit se do Říma. (...) Neméně jej rozezlilo několik zpráv, které jsem předal králi a ve kterých jsem se zmiňoval o velkých nepatřícnostech, které budou trvat v řeholních společnostech ve Španělsku, pokud nunciové budou vydávat listiny popírající nařízení

⁶⁰⁴ Ve smyslu: Byli to oni, kdo svým duchovním vedením napomáhali udržovat ducha zdravé zbožnosti kláštera, jak ji zavedla světice během svého priorátu.

⁶⁰⁵ Otcem Pedrem Fernándezem OP.

⁶⁰⁶ Totiž v královské radě.

⁶⁰⁷ D 216, 12 (16. ledna 1578).

⁶⁰⁸ Jeronýma Tostada.

⁶⁰⁹ Tzn. papežské zplnomocnění do úřadu, který začal zastávat teprve nedávno.

⁶¹⁰ Tzn. vše je pozastaveno, nic dalšího se nepodniká.

⁶¹¹ Ve smyslu: Je velmi špatné, aby otec Gracián vizitoval nejen bosé, nýbrž i nereformované v Andaluzii, když při tom není nijak chráněn.

⁶¹² Totiž samostatná provincie bosých karmelitánů, která byla zřízena až roku 1581. Zmiňuje se o tom světice adresátovi, aby jej takto nepřímou podnítila k nějaké intervenci v tom smyslu?

⁶¹³ D 216, 13 (16. ledna 1578).

(řeholních) představených. (...) Tyto dvě věci nuncia natolik rozčílily, že bych v tuto chvíli považoval smrt za výhru, neboť jsem se obával, že budu upálen.“⁶¹⁴

28. dubna 1578 byl nuncius pozván na audienci k Filipovi II.⁶¹⁵ O tom, že se mu nepodařilo získat krále na svou stranu, svědčí nařízení, které Gracián krátce poté obdrží od nově jmenovaného prezidenta královské rady Antonia Mauricia de Pazos y Figuera, dříve biskupa v Patti na Sicílii: Má znovu zahájit vizitování klášterů.⁶¹⁶ Graciánovy námitky, že takové jednání je v rozporu s vůlí nuncia, nedošly u dvora sluchu. Vyžádal si proto ochranu „světského ramene“, které mu Filip II. ochotně poskytnul, a pokračoval ve svém poslání.

Nuncius se však nehodlal vzdát a již 23. června vydal breve, kterým Graciánovi odňal funkci apoštolského komisaře, a osobně převzal pozici představeného bosých karmelitánů a karmelitek. Graciánovi nařídil, aby do šesti dnů od převzetí breve přicestoval na nunciaturu a vzal s sebou veškerá akta z předchozích vizitací.⁶¹⁷ Ti, kteří by Graciána i nadále poslouchali jakožto apoštolského komisaře, měli být exkomunikováni.⁶¹⁸

Gracián se tedy vydal na cestu do Madridu, avšak dříve, než dorazil k nunciovi, stihl se ještě setkat s králem Filipem v Escorialu. Po rozhovoru s ním se rozhodl pro jakési kompromisní řešení situace. Pokračoval sice v cestě za nunciem, vizitační akta však odevzdal do rukou prezidenta královské rady. Celý spor se tak dostal do patové situace a sám Gracián se v podstatě stal obětním beránkem mocenského sporu mezi nunciem a předsedou královské rady.

Když se objevil před nunciem a požádal o absoluci, nuncius mu ji odepřel až do okamžiku, kdy bude mít v rukou vizitační akta. Prezident královské rady je ovšem odmítl vydat až do okamžiku, kdy se k celé záležitosti vyjádří Svatý stolec.⁶¹⁹

Nuncius proto nařídil Graciánovi v podstatě totéž, co o dva roky dříve generál řádu nařídil Terezii: „Přikázal mu, aby se uzavřel v jednom z klášterů (bosých), až do okamžiku, kdy přijdou další pokyny ohledně celé záležitosti.“⁶²⁰

Dva hlavní protagonisté reformy se tak vlastně nacházeli v domácím vězení, bez možnosti přímo zasahovat do běhu událostí. Třetí z klíčových osobností, Jan od Kříže, bojoval o život v temné kobce toledského vězení.

Spor mezi obutými a bosými karmelitány navíc přerostl do zápasu mezi králem a nunciem, ve kterém se ani jeden nehodlal vzdát.

Nunciovo breve, oznamující, že Gracián byl zbaven své funkce, se šířilo po kláštorech obutých i bosých karmelitánů. Král však 9. srpna 1578 vydal nařízení, podle kterého byli představitelé světské moci povinni „zadržet breve apoštolského nuncia, kterým byl odvolán z funkce komisaře mistr Jeroným Gracián.“⁶²¹

Sám Gracián se mezi tím odebral do Pastrany, tedy do domu, v němž zahájil svůj řeholní život. A právě zde byl postaven před nutnost jasné volby. Do kláštera totiž přicestovali obutí bratři, aby zde oficiálně oznámili nunciovo rozhodnutí. Již vícekrát zmiňovaný otec Ambrož

⁶¹⁴ ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 170.

⁶¹⁵ Tamtéž.

⁶¹⁶ Srov. ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 171.

⁶¹⁷ Srov. tamtéž.

⁶¹⁸ Srov. EFRÉN de la Madre de Dios – STEGGINK, Otger. *Tiempo y vida de Santa Teresa*, s. 751.

⁶¹⁹ EFRÉN de la Madre de Dios – STEGGINK, Otger. *Tiempo y vida de Santa Teresa*, s. 752–753.

⁶²⁰ ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 173.

⁶²¹ ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 174.

Marián však celou situaci předvídal a přivolal světské představené z Pastrany, kteří měli pokyn odebrat posílům nunciovo breve a odeslat jej královské radě.

Gracián se v této situaci rozhodl k nečekanému kroku: požádal o čas na rozmyšlenou a zavřel se v místnosti s nevzdělaným bratrem Benediktem od Ježíše a Panny Marie, který „uměl pouze šít a recitovat Otčenáše za duše v očistci“,⁶²² požíval však pověsti svatosti. Radě tohoto bratra se rozhodl podvolit. Bratr Benedikt měl v celé věci jasno: Pouze podřízením se nunciovi je možné neznelíbit se papeži a později dosáhnout od papeže uznání samostatné provincie bosých. Komunita se tedy „shromáždila ke kapitule, bylo přečteno breve nuncia Segy, kterému bratři s pokorou naslouchali, načež Gracián odevzdal obutým pověřovací listiny (k vizitaci), podepsané zesnulým nunciem Ormanetem“⁶²³ a prostřednictvím zmiňovaných bratří vzkázal Segovi: „Přestože král zaslal nařízení, které jsme předložili, my, bosí karmelitáni nechceme nic jiného, než poslouchat ve všem Jeho svatost papeže a nejdražší mistry obuté karmelitány.“⁶²⁴

Gracián se tímto krokem v podstatě podřídil autoritě nuncia, ale i Jeronýma Tostada a dalších obutých karmelitánů. Pravděpodobně našel vnitřní klid, svým rozhodnutím však urazil mnohé dosavadní spojence. „Král byl nespokojen a prakticky se od této chvíle přestal celou věcí zabývat.“⁶²⁵ Nespokojení však byli rovněž dva ze služebně nejstarších bosých karmelitánů, jmenovitě Antonín od Ježíše a Ambrož Marián od svatého Benedikta.

Jak se však ke Graciánovu rozhodnutí stavěla Terezie? Je zřejmé, že si byla již delší dobu vědoma, jak celá záležitost tíží Graciánovo svědomí, o čemž světice píše i v jednom ze svých dopisů: „Vaše svědomí není stavěné na to, aby se snadno pohybovalo v těchto záležitostech protichůdných postojů, jelikož i tím, čeho není proč se bát, býváte trýzněn, jak tomu bylo i v těchto dnech.“⁶²⁶

Možná právě to, že si byla vědoma Graciánovy vnitřní nejistoty, jí nedovolovalo jeho rozhodnutí přímo kritizovat. Ve své nezměrné energii ovšem Graciána, který zřejmě měl v těchto okamžicích tendenci k rezignaci a pasivitě, vybízela, aby byly záležitosti řádu řešeny jinak, totiž přímo u papežského dvora: „Už dál, Vaše důstojnosti, pro bliženskou lásku, nevyčkávejme. Všichni se tomu diví, proč tam⁶²⁷ ještě nemáme někoho, kdo by vyjednával, a tak si ti druzí⁶²⁸ dělají všechno, co chtějí. Měli by s sebou vézt žádost, aby si mohli bosí dohodnout svého protektora.“⁶²⁹

Kromě působení na Graciána však Terezie nezanedbávala ani svou vlastní diplomatickou aktivitu. Jejím nejvýraznějším důkazem je dopis dlouholetému příteli, jezuitovi Pablu Hernándezovi, který byl zase dobrým přítelem prezidenta královské rady. Světice v dopise nejprve v krátkosti líčí situaci, do které se bosí dostali: „Nyní spočívá veškeré naše dobro nebo zlo, samozřejmě po Bohu, v rukou nuncia, a pro naše hříchy jej ‚soukenní‘ informovali takovým způsobem a on jim natolik uvěřil, že netuším, jak to všechno jen skončí. O mně mu

⁶²² ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 174.

⁶²³ ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 175.

⁶²⁴ GRACIÁN, Jerónimo. *Peregrinacion de Anastasio*, s. 96–97.

⁶²⁵ ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 175.

⁶²⁶ D 245, 8 (14. srpna 1578).

⁶²⁷ Tj. v Římě.

⁶²⁸ Tj. španělští nereformovaní karmelitáni.

⁶²⁹ V Tereziině době měl každý řád při papežské kurii svého „zastávce“ v některém z kardinálů. Ten, který měl na starosti karmelitány, byl – dle jejího mínění – jednostranně nakloněn nereformovaným.

říkají, že jsem toulavá a neklidná,⁶³⁰ a že kláštery, které jsem založila, byly zřízeny bez povolení papeže nebo generála.“⁶³¹

Vzápětí ukazuje, že nejvážnější výpady „soukenných“ směřují proti Graciánovi, kterého – jako obvykle – neopomíjí obhajovat: „Ještě neporovnatelně horší svědectví vydávají tito pozeňnaní ohledně našeho otce, mistra Graciána, neboť to byl on, kdo je vizitoval. Přitom Vám, milosti, mohu dosvědčit, že jde o jednoho z velkých služebníků Božích, s jakým jsem kdy měla možnost jednat, a nejpočestnějších a nejčistších co do svědomí. A věřte mi, Vaše milosti, že v tom říkám jen pravdu. Ostatně, po celý svůj život byl vychováván ve Společnosti, jak možná, Vaše milosti, sám víte.“⁶³²

Poté přechází k nejdůležitějšímu bodu, totiž k tomu, čím by Pablo Hernández mohl posloužit Terezii, Graciánovi, i všem bosým karmelitánům. Má se pokusit působit na obě strany sporu. Na krále, prostřednictvím prezidenta jeho rady, a na nuncia, prostřednictvím jeho zpovědníka. V očích obou mužů starý jezuita očividně požíval velké důvěry: „Bylo mi řečeno, že prezident Vás má velmi rád, milosti, a že jste tam, Vaše milosti, na jeho popud. Domnívám se, že on už je nunciem informován o tom všem, ba i o dalším. Velmi by nám záleželo na tom, abyste jej, Vaše milosti, vyvedl z omylu, což jistě můžete jako očitý svědek, vždyť jím jste vzhledem k mé duši (a jsem přesvědčena, že tím prokážete velkou službu našemu Pánu), a tak mu řekněte, Vaše milosti, jak je důležité, aby pokračovaly tyto počátky reformy tohoto svatého Řádu, jelikož – jak, Vaše milosti, víte – se nacházel v takovém úpadku (...) A rovněž Vás prosím, milosti, abyste mým jménem promluvil s otcem, který zpovídá nuncia, a vyřídil mu mé pozdravy, a informoval ho, Vaše milosti, o celé pravdě, aby uložil nunciovi ve svědomí, ať nezveřejňuje tak škodlivé věci, dokud se pořádně neinformuje. A řekněte mu, že i když jsem velmi ubohá, ne zas natolik, abych se odvážila toho, co o mně říkají.“⁶³³

Důmyslnost Tereziiny „diplomacie“ jde v tomto ohledu opravdu až na samou hranu, jelikož se nebojí nepřímo ovlivňovat ani záležitosti nunciova svědomí, a to prostřednictvím svátosti smíření. O tom, že si byla vědoma odvahnosti svého požadavku, svědčí věta, kterou celá žádost končí: „To však pouze, pokud se Vám to bude zdát, milosti, vhodné, a pokud ne, ne.“⁶³⁴

Tereziina diplomacie však dostala velmi brzy zásah z vlastních řad. Bratři, kteří nesouhlasili s Graciánovým postupem, se totiž rozhodli vzít situaci do vlastních rukou. Do jejich čela se postavil Antonín od Ježíše, již zmiňovaný první společník Jana od Kříže v počátcích reformy mužské větve řádu.

Na 9. října 1578 svolal do Almodóvaru del Campo kapitolu, na které měl být zvolen provinciál bosých karmelitánů. Odvolával se přitom na rozhodnutí kapituly, konané o dva roky dříve na témže místě, na níž bylo stanoveno, že v momentu, kdy skončí pravomoc

⁶³⁰ Jde o narážku na to, co prohlásil nuncijs, když mluvil s otcem Janem od Ježíše (Roca). Terezii nazval „ženou neklidnou a toulavou, neposlušnou a zatvrzelou, která pod rouškou zbožnosti vymýšlí zlé nauky a vychází z klauzury proti nařízení Tridentského koncilu a představených“.

⁶³¹ D 259, 3 (4. října 1578).

⁶³² D 259, 4 (4. října 1578).

⁶³³ D 259, 8–10 (4. října 1578).

⁶³⁴ D 259, 10 (4. října 1578).

Jeronýma Graciána jako apoštolského komisaře, má být svolána kapitula, na které bude zvolen provinciál.⁶³⁵

Sám Gracián se jednání kapituly neúčastnil. Od doby, kdy odevzdal svá pověření k vizitaci apoštolskému nunciovi, pobýval v konventu v Pastraně. Naopak Jan od Kříže, který teprve před 2 měsíci utekl z vězení, jehož následky na něm byly stále ještě patrné, se kapituly účastnil.

Kapitula nejprve zvolila provinciála, jímž se stal Antonín od Ježíše. Schválila rovněž odchod vyslanců do Říma; zvoleni k tomuto úkolu byli Mikuláš Doria a Petr od Andělů. Doria nakonec nemohl odjet, byl proto nahrazen laickým bratrem Janem od svatého Jakuba. Jan od Kříže vyjádřil nesouhlas s touto volbou a na adresu Petra od Andělů pronesl jedno ze svých proroctví: „Vaše důstojnost odchází do Říma jako bosý a vrátí se jako obutý.“⁶³⁶ Sám pak byl odeslán jako náhrada za zmíněného Petra od Andělů do El Calvaria, konventu ztraceném uprostřed pustého pohoří Sierra Morena v Andalusii.

Ještě před skončením kapituly však do Almodóvaru přicestoval „otec Jan od Ježíše (Roca), „muž kánonů“. Byl skálopevně přesvědčen, že celé shromáždění je ilegální: „Jedná se o výkon jurisdikce – volba provinciála, jmenování lokálních představených (...), vyslání oficiálních zástupců do Říma – kterou bosí zcela postrádají. Celé shromáždění je proto nedovolené a jeho rozhodnutí neplatná.“⁶³⁷

Antonín od Ježíše však jeho slovům neuvěřil a spolu s většinou účastníků kapituly se odebral k nunciovi, aby jej obeznámil s výsledkem jednání. Nuncius odpověděl tak, že bratry „zasypal nadávkami, o matce Terezii prohlásil, že je „neklidná a toulavá“ atd., všechna přijatá rozhodnutí prohlásil za neplatná, bosé plně podřídil jurisdikci obutých a nařídil uvěznit hlavní aktéry karmelitánské reformy, které měl v rukou. Všechny účastníky kapituly navíc exkomunikoval“.⁶³⁸

Vězení a exkomunikace se týkala i Graciána, ačkoliv, jak již bylo uvedeno, se kapituly v Almodóvaru neúčastnil. „Otce Mariána uvěznili v konventu Naší Paní v Atocha; otce Antonína v konventu svatého Bernardina řádu bosých františkánů a mě, jako největšího zločince, v konventu obutých karmelitánů, kteří, stále ještě rozezleni kvůli mým vizitacím, se mnou nakládali nejhůř. A na těchto místech jsme pobývali v exkomunikaci, bez možnosti sloužit mši či ji alespoň vyslechnout“,⁶³⁹ vzpomíná v Anastasiově putování.

Graciánovo vězení trvalo až do 20. prosince, kdy mu byl oznámen nunciův definitivní rozsudek: „Do tří dnů měl opustit Madrid, uchýlit se do koleje bosých karmelitánů v Alcalá a zde žít pod poslušností rektorovi, jímž byl Eliáš od svatého Martina; nesměl opustit Alcalá bez písemného souhlasu nuncia; bylo mu zakázáno psát i přijímat dopisy, zvláštní důraz byl kladen na zákaz korespondence s bosými karmelitkami; žádným způsobem se neměl vměšovat do chodu konventu. To vše pod hrozbou trestu exkomunikace.“⁶⁴⁰

Způsob přijetí rozsudku vypovídá o odevzdanosti, k níž již Gracián v tomto okamžiku dospěl: „Spokojen, že mohu následovat Ježíše Krista, který pro naše dobro ztratil veškerou

⁶³⁵ Srov. EFRÉN de la Madre de Dios – STEGGINK, Otger. *Tiempo y vida de Santa Teresa*, s. 756.

⁶³⁶ JERÓNIMO de San José, *Historia del Venerable padre fray Juan de la Cruz*, Consejería de Cultura y Turismo: Valladolid 1993, s. 387–388.

⁶³⁷ VICENTE RODRÍGUEZ, José. *San Juan de la Cruz*, s. 343.

⁶³⁸ Tamtéž.

⁶³⁹ GRACIÁN, Jerónimo. *Peregrinación de Anastasio*, s. 91.

⁶⁴⁰ EFRÉN de la Madre de Dios – STEGGINK, Otger. *Tiempo y vida de Santa Teresa*, s. 763.

čest a neodpověděl ani slovo falešným svědkům, vyslechl jsem nunciův rozsudek a řekl jsem, že se necítím být vinen ničím z toho, co mi obutí přisuzují, nepřeji si však žádnou další obhajobu a odevzdávám se do nunciových rukou, který nechť se mnou činí, co se mu zlíbí a soudí mě, jak je mu libo, neboť jakýkoliv rozsudek s radostí přijmu. Na základě toho se nuncius velmi zklidnil a obtíže ustaly.⁶⁴¹

Zdá se, že Terezie toto období nedokázala prožívat s podobným klidem jako Gracián, byť to byla ona, která jej krátce předtím, než předstoupil před nunciův soud, utěšovala a dodávala mu odvahy, jak on sám vzpomíná: „Co všechno jsem vytrpěl, není možné vypovědět. Řeknu tedy jen to, že jedinou útěchou pro mě bylo zajet do Ávily, neboť tam právě byla naše matka. Vyhledal jsem ji, aby mě utěšila, poradila a posílila.“⁶⁴²

Když se však svěřice dozvěděla o rozsudku, tíha nespravedlnosti dopadla i na ní. Podle svědectví blahoslavené Anny od svatého Bartoloměje, její ošetřovatelky a sekretářky, během vánočních svátků roku 1578 „trávila rána pláčem kvůli zprávám o údajném zvrhlém jednání, které se objevovaly ve svědectvích proti ní, jejím mniškám a otci Graciánovi (...). Ačkoli jí nescházela naděje, scházela jí odvaha a síla k naslouchání tolika ohavnostem.“⁶⁴³

Tolik opět k okolnostem jednoho z nejdramatičtějších roků v životě Terezie, Graciána i celého bosého karmelu. Nyní se již pokusíme zjistit, jakým způsobem se toto všechno odráželo v jejich přátelství.

K jeho studiu máme opět dostatečné množství materiálu. Z roku 1578 se nám zachovalo 24 Tereziiných dopisů Jeronýmu Graciánovi, což je – společně s rokem 1576 – největší počet.⁶⁴⁴ Obvykle jde o dopisy nesmírně živé, až uchvacující. Terezie v nich volně přechází z osobní roviny k duchovním pokynům a prosbám ohledně péče o reformu, především o založení samostatné provincie bosých karmelitánů, které se stále více stává centrálním tématem.⁶⁴⁵ Více než dříve, rovněž neváhá Graciána kárat. Sama ovšem není ve svých požadavcích konzistentní a některé, s ohledem na vývoj okolností, neváhá radikálně měnit. Věříme, že se v následujících řádcích podaří alespoň částečně zachytit proud života, prýšticího z jejího pera.

3.6.1. Osobní rovina

Mohli bychom očekávat, že v záplavě starostí a bojů o zachování samotné existence tereziánské reformy, bude tato rovina poněkud upozaděna. Avšak není tomu tak. Dokonce se zdá, že v nejkritičtějších měsících jsou osobní pasáže ještě četnější a upřímnější, ačkoli často tvoří jen krátké intermezzo mezi diskusemi o „taktice boje“.

Mezi osobními tématy vystupuje nejvíce do popředí téma fyzického zdraví. Terezie Graciána často informuje o svém stavu, aby se hned vzápětí informovala a dělala si starost o zdraví jeho. Toto téma bezpochyby souvisí nejen s jejím celoživotním zápasem s nejrůznějšími nemocemi, ale především se situací, jež pro ni byla nová. Od Vánoc roku 1577, kdy si zlomila levou paži, totiž zůstávala odkázána na péči druhých, neboť zranění se

⁶⁴¹ GRACIÁN, Jerónimo. *Escolias y adiciones*, s. 404.

⁶⁴² GRACIÁN, Jerónimo. *Escolias y adiciones*, s. 403.

⁶⁴³ EFRÉN de la Madre de Dios – STEGGINK, Otger. *Tiempo y vida de Santa Teresa*, s. 763.

⁶⁴⁴ Srov. ÁLVAREZ, Tomás, *Comentarios a las „Cartas“*, s. 78.

⁶⁴⁵ Z tohoto důvodu přináší naše snaha o dělení textu na pasáže osobní, duchovní a organizační, nejen určitý řád, ale i výrazné oslabení celkového vyznění textu. Proto jistě stojí za to přečíst si i celé dopisy tak, jak proudily z Tereziina pera.

nehojilo a Terezie nebyla schopná se sama ani obléci.⁶⁴⁶ Zřejmě i proto ji přepadaly obavy, aby se Graciánovi nepříhodilo něco podobného: „Přemýšlím o tom, zda musíte být tu na tomto místě, tu zas na onom.⁶⁴⁷ Pro lásku Boží, hleďte, abyste na oněch cestách někde neupadl, neboť poté, co mám tu paži takovou, mi to dělá starosti. Dosud je oteklá, ba celá ruka, a v bandáži, která mi připadá jak brnění, a tak ji mohu používat jen málo.“⁶⁴⁸

Ještě větší trápení než ruka, jí však působily její chronické bolesti hlavy. Někdy ji obě těžkosti limitovaly podobným způsobem, jindy hlava jasně „vedla“. O tomto svém neduhu neinformovala pouze Graciána, ale i Marii od svatého Josefa: „Já jsem na tom jako obvykle: paže úplně nanic a hlava taky. Nevím ani, co se sestry zrovna modlí. Po pravdě, nejspíš je to stav, který je pro mne nejlepší. Bylo by mi jistě značnou útechou, kdybych ji⁶⁴⁹ měla takovou, abych Vám mohla napsat zeširoka.“⁶⁵⁰

Že se nejednalo pouze o krátkodobou indispozici, svědčí dopis Jeronýmu Graciánovi, který byl sepsán o několik měsíců později: „Pro tu, která by Vám chtěla s velkou chutí napsat dlouhý dopis jako odpověď na ten Váš, který jste mi napsal, plný stísněnosti a melancholie, bylo velmi dobře, že se jí naskytla potřeba odpovědět na ty ostatní, poněvadž teď už hlava není s to lézt ani po čtyřech.“⁶⁵¹

Nicméně korespondence s Graciánem nebyla – na rozdíl od velké části ostatní korespondence – něčím, co by obvykle prohlubovalo její vyčerpání. Naopak, Graciánovy dopisy jí zdraví navracely, jak ho o tom sama ujišťovala: „Ujišťuji Vás, že mně Vaše řádky navrátily zdraví, neboť poté, co jsem včera večer obdržela dopisy z Malagónu, se mi velmi zhoršila rýma, kterou jsem měla už předtím, jelikož jsem se příliš unavila čtením a psáním. A nyní mě tyto dopisy potěšily natolik, že se mi zdravotně velmi ulevilo. Kéž je Bůh požehnán za to, že Vám, důstojnosti, dopřává zdraví, abyste mu mohl velmi sloužit a prospívat mnoha duším; krajně mě to utěšilo.“⁶⁵²

Vzápětí však vyjádřila obavu, zda je tomu tak i z jeho strany, a zda už Graciána její osoba poněkud neunavuje. Snad kvůli jejím častým „stařeckým nářkům“: „Jsem si vědoma, že mladé sestry se ne vždy cítí dobře se starými. Vždyť i Vám se, důstojnosti, divím, že už mnou nejste unaven.“⁶⁵³

Avšak dříve, než mohla dostat odpověď, odpověděla si sama, a to opakovaným přesvědčením, že je přece sám Bůh spojil vjedno: „Leč jistě to tak zařizuje Bůh sám, aby bylo možné dál kráčet životem, který mi poskytuje pramálo zdraví a spokojenosti, ne-li právě v tomto. A věřím také, že komu záleží na Božích věcech a kdo jej doopravdy miluje, ten nikdy nepřestane mít možnost těšit se z někoho, kdo Mu touží sloužit.“⁶⁵⁴

⁶⁴⁶ Srov. EFRÉN de la Madre de Dios – STEGGINK, Otger. *Tiempo y vida de Santa Teresa*, s. 746.

⁶⁴⁷ Otec Gracián v době postní obvykle cestoval v okolí Pastrany a Alcalá de Henares na mule, aby sloužil v tamějších vesnicích kázáním a zpovídáním, a svěřence se tak obávala, že vzhledem k jeho nepříliš velké obratnosti by mohl spadnout ze sedla (jak se mu již dříve stalo), tím spíše, že toho roku byly mnohé stezky namrzlé.

⁶⁴⁸ D 219, 1 (16. února 1578).

⁶⁴⁹ V tomto případě má na mysli hlavu. Psala totiž pravou rukou, kterou měla v pořádku.

⁶⁵⁰ D 226, 2 (28. března 1578).

⁶⁵¹ D 244, 1 (10. srpna 1578).

⁶⁵² D 235, 1 (14. května 1578).

⁶⁵³ D 235, 6 (14. května 1578).

⁶⁵⁴ Tamtéž.

Díky přesvědčení, že Gracián je jí Bohem darován i svěřen, neváhala žádat o jeho dopisy a jemně ho pokárat, pokud nabyla dojmu, že ji v tomto ohledu zanedbává: „Kéž se zalíbí Bohu, abyste mi na všechno odpověděl, neboť jste se znovu stal velmi biskajský.“⁶⁵⁵ Chápu, že jste pro to měl své důvody; ovšem při tak velké příležitosti k mému utrpení by žádný z nich neměl být dostatečný.“⁶⁵⁶

Mnohem intenzivnější než radost z dopisů, byla samozřejmě radost z osobního setkání. Intenzita Tereziiny radosti však byla taková, že měla neblahý vliv na další z jejich chronických problémů, kterými byly bolesti v oblasti srdce: „Ujišťuji Vás, že mé dojetí, že Vás, důstojnosti, opět vidím, bylo takové, že celý včerejšek – středu – bylo na tom mé srdce tak, že jsem nemohla snést vidět Vás tak ztrápeného, a to naprosto právem, jelikož všude narážíte na nebezpečí a musíte cestovat jako nějaký zločinec v utajení.“⁶⁵⁷ Avšak důvěra v dobré vyústění se mi nezmenšuje ani o chlup.“⁶⁵⁸

Jelikož setkání bývala obvykle jen krátká, v Terezii po jejich skončení vzrůstal pocit osamocení: „Ujišťuji Vás, můj otče, že poté, co jste, Vaše důstojnosti, odtud odcestoval, dolehlo na mne utrpení všeho druhu. Občas se zdá, že se tělo unaví a duše je poněkud zbabělá, vrší-li se jedno utrpení přes druhé, i když – dle mého názoru – vůle je pořád dobrá.“⁶⁵⁹

Pocity osamocení a odloučení od milovaných osob ovšem odevzdávala Bohu, s nadějí na konečné setkání na věčnosti: „Ó, Ježíši, a jaký pocit osamělosti ve mně vyvolává vědomí, že jste tak daleko! Kéž se zalíbí Jemu, abychom byli spolu na oné věčnosti, takže právě tím se utěšuji, že všechno brzy končí.“⁶⁶⁰

Svou touhou po Graciánově blízkosti, zdá se, Terezie „nakazila“ také některé další kláštery mnišek, především v Seville a Valladolidu, kde zastávaly funkce převorek její nejmilejší duchovní dcery: „Jak už jsem Vám, důstojnosti, napsala, ve Valladolidu mnišky hodně stálo, že nepřicestujete i Vy, důstojnosti. Již jsem jim dala vědět, že to, s Boží přízní, bude jistě brzy možné, a určitě je to hodně zapotřebí, a jelikož Tostado odcestoval, není se čeho bát.“⁶⁶¹ Skutečnost, že Terezie Graciána „odevzdává“ také dalším mniškám, je důležitým svědectvím, že netoužila po výlučném vztahu, který by žárlivě střežila pouze pro sebe. Naopak si přála, aby z jeho přítomnosti mohly mít především duchovní prospěch i její spolusestry.

Vlastní chatrné zdraví, o kterém jsme se již zmínili, Terezii nevedlo pouze k péči o Graciána, ale také k velmi lidskému zájmu o zajištění zdravého prostředí v kláštorech a ke snaze těšit ty, na které – podobně jako na ni samotnou – dopadaly životní ztráty a samota.

Ke zdravému prostředí v kláštorech se vztahují poměrně dlouhé pasáže dopisů, kterými prokládala své rady k „vysoké církevní diplomacii“.

Příkladem může být starost o zbudování „píčky“ v klášteře svatého Josefa v Ávile, kvůli které se dokonce dožadovala možnosti vstupu svého rodného bratra do klauzury sevillského

⁶⁵⁵ Obyvatelé Biskajska (hornatého kraje na severu Španělska) měli pověst velmi mlčenlivých osob.

⁶⁵⁶ D 241, 5 (8. srpna 1578).

⁶⁵⁷ Dosl. *a sombra de tejados* („pod stínem střeš“). V tomto dopisu se již dostáváme do doby nejostřejšího sporu mezi nunciem a královskou radou, do kterého byl Jeroným Gracián vtažen.

⁶⁵⁸ D 245, 1 (14. srpna 1578).

⁶⁵⁹ Tzn. připravená snášet těžkosti života. D 233, 8 (7. května 1578).

⁶⁶⁰ D 226, 3 (28. března 1578). Tato pasáž není adresována Graciánovi, nýbrž Marii od sv. Josefa, která zůstala v Andalusii, zatímco Terezie je již delší čas zpět v Kastilii. Citujeme ho kvůli postoji odevzdanosti a naděje, který byl, s ohledem na její mnohá lidská přátelství, důležitý.

⁶⁶¹ D 233, 3 (3. května 1578).

kláštera: „Tento dopis veze můj bratr Lorenzo, poněvadž cestuje ke dvoru, a odtamtud pak, myslím, do Sevilly. Račte mu dovolit, Vaše důstojnosti, aby tam vstoupil do kláštera, aby si prohlédl pícku, kterou nechala zhotovit převorka k přípravě pokrmů (a vyprávějí o ní divy); pokud ji totiž neuvidí, nebude možné ji nechat zhotovit i zde.⁶⁶² Pokud by se Vám, důstojnosti, však zdálo, že to není dostatečný důvod, upozorněte mě na to, neboť v Madridu se má několik dní zdržet. Kdybyste ovšem viděl, co o ní sestry píší, nedivil byste se, že po ní i zde touží.“⁶⁶³

O tom, že si s Graciánem velmi dobře rozuměli i v těchto praktických záležitostech, zase svědčí pochvala, kterou mu složila za způsob, jímž pomohl dovybavit klášter svatého Josefa proti nepříjemné ávilské zimě:⁶⁶⁴ „Tady je dosud pořádná zima, což předtím nebylo, leda tak začátkem zimy, nýbrž bylo tak příjemné počasí, že ve srovnání s tím bylo v Toledu mnohem chladněji, alespoň podle mne. Nevím, zda to dělají ty dveře, které jste nařídil, Vaše důstojnosti, aby se zhotovily v té místnůstce, která je hned vedle té, kterou jste určil pro nemocničku, což se udělalo, a hned je to, jako by tam byla pec. Prostě, co se týče zimy, tentokrát jsem na tom byla krajně dobře. V tomto rozhodování máte, Vaše důstojnosti, vždycky šťastnou ruku.“⁶⁶⁵

Dalším osobním tématem, které během roku 1578 vystupuje, zcela pochopitelně, do popředí, jsou obavy o Graciánovo bezpečí tváří v tvář úkladům nereformovaných karmelitánů, jejichž apoštolským komisařem byl až do srpna sledovaného roku.

Terezie neváhá vyličit své obavy: „Je to jen můj Pavel, který mi působí starost a trápení a zda ho ještě uvidím svobodného. A vskutku neznám pravý důvod toho, proč – i kdybych chtěla – nemohu je⁶⁶⁶ mít o to ostatní.“⁶⁶⁷ Jsem vyděšena tím, co se to děje, a už teď bych Vás ráda viděla, jak se odtamtud ubíráte někam jinam, kde bychom byli v bezpečí.“⁶⁶⁸

Protože však odebrat se do bezpečí nebylo možné, toužila alespoň vědět, kde se právě nachází, aby ho mohla – spolu s ostatními mniškami – ochraňovat a provázet svou modlitbou. Proto žádá: „Dejte mi vědět, Vaše důstojnosti, kde se nacházíte, abych, pro bliženskou lásku, nebyla úplně mimo, když Vás chci o něčem informovat, tak jako jsem s těmi šiframi,⁶⁶⁹ které, Vaše důstojnosti, měníte, aniž byste mě na to předem upozornil.“⁶⁷⁰

V tvrzení, že „i kdyby chtěla, nemůže mít trápení a starost o nic jiného, než o Pavla“, tedy Graciána, Terezie sama sobě značně krivdí. Mimořádné úsilí věnovala například snaze o nalezení a vysvobození Jana od Kříže. Opakovaně se o své obavě o jeho osud zmiňovala i samotnému Graciánovi: „O fra Jana mám velkou starost, aby proti němu nevznesli nějaké

⁶⁶² Tj. v klášteře sv. Josefa v Ávile, ve kterém Terezie v tomto čase přebývala.

⁶⁶³ D 228, 13 (15. dubna 1578).

⁶⁶⁴ Centrum města, ve kterém se nachází rovněž klášter sv. Josefa, leží v nadmořské výšce kolem 1 100 m. n. m. Zhruba od konce září bývá v Ávile poměrně chladno, doprovázené navíc silným větrem. Od poloviny listopadu padá poměrně často sníh a teploty klesají pod bod mrazu.

⁶⁶⁵ D 219, 2 (16. února 1578).

⁶⁶⁶ Tj. starost a trápení.

⁶⁶⁷ Tj. o všechno ostatní, co je spojené s její řádovou reformou.

⁶⁶⁸ D 243, 2 (9. srpna 1578).

⁶⁶⁹ Otec Jeroným Gracián (ještě více než světice sama) v té době psal své dopisy s pomocí celé řady krycích názvů a obrátů, na kterých se však ne vždy s Terezií předem dohodl, takže ona se pak jen dohadovala, co daným slovem či větou myslel.

⁶⁷⁰ D 243, 3 (9. srpna 1578).

další obvinění. Strašlivě jedná Bůh se svými přáteli; po pravdě řečeno, se tím však na nich nedopouští žádné křivdy, vždyť stejně tak jednal se svým Synem.⁶⁷¹

Mohli jsme si všimnout, že již během roku 1577 usilovala o Janovo osvobození všemi prostředky, které měla k dispozici. A nejinak tomu bylo v roce 1578, neboť Janovo věznění stále trvalo. Své sestry proto vybízela k modlitbě, jak to čteme například v jednom z dopisů Marii od svatého Josefa: „Neuvěříte mi, dcero, jak se trápím tím, že mého otce fra Jana od Kříže nechali zmizet, a my nenacházíme jedinou stopu ani světlo, kde by mohl být, protože tito obutí otcové opravdu usilují tuto reformu zničit. Pro lásku Boží Vás prosím, vzhledem k tomu, že se Vy a má dcera Kateřina od Ježíše tak důvěrně stýkáte s naším dobrým Ježíšem, abyste Jej požádaly, aby nám byl příznivý a pomohl nám. A na tento účel recitujte litanie v chóru po dobu dvou týdnů. A v tyto dny také, kromě obvyklých dvou hodin vnitřní modlitby, které máte, přidejte ještě jednu, a dejte mi vědět, má dcero, jak se to uskutečňuje.“⁶⁷²

Graciána pak neváhala nabádat, aby pro záchranu Jana od Kříže využíval i dostupných lidských prostředků, hlavně přímluvy mocných: „Ujišťuji Vás, že považuji za jisté, že kdyby se nějaká významná osoba přímluvila u nuncia za fra Jana, že by hned přikázal, aby se mohl vrátit do některého z našich domů; stačilo by k tomu mu říct, aby se informoval o tom, kdo je tento otec, a jak protiprávně jej zadržují. Nevím, co je to za neštěstí, že není nikoho, kdo by pamatoval na tohoto světce. Kdyby to Marian řekl princezně z Eboli, ta by to jistě ráda udělala.“⁶⁷³

Terezie netušila, že když psala tyto řádky, Jan od Kříže už byl několik dní na svobodě. Záhadou však zůstává velmi malá či spíše vůbec žádná snaha, kterou jeho okolí věnovalo pátrání po něm. Z dochovaných dokumentů se zdá, jako by Terezie byla jediná, komu jeho osud skutečně ležel na srdci.

Terezie se však starala a dělala si starosti také o Janova prvního společníka z Duruela, Antonína od Ježíše, o jehož schopnostech měla velké pochybnosti a o němž v jednom z dopisů Graciánovi přímo tvrdila: „Na fra Antonínovi mi nesejde,⁶⁷⁴ ale jakmile mi jen trošičku sáhnou na mého Pavla, nemohu to snést.“⁶⁷⁵

Když byl však i on na rozkaz nuncia uvězněn, bojovala za něj podobně jako za Jana od Kříže. Svého přítele, Roque de Huerta, žádala: „Pro bliženskou lásku mě, Vaše milosti, klidně i zcela stručně uvědomte o tom, co se děje, neboť nás to všechny trápí, a také, jak je na tom otec Antonín, neboť mě jeho situace velmi sklíčila. Byly to totiž velké rány pro toho, kdo už

⁶⁷¹ D 223, 4 (10. a 11. března 1578).

⁶⁷² D 247 (polovina srpna 1578).

⁶⁷³ D 248, 8 (19. srpna 1578).

⁶⁷⁴ Pravděpodobně chtěla říct, že jí nezáleží na kritice Antonína od Ježíše. Zajímavé je, že na jiném místě sama kritizuje Graciána, že ho vizitováním pověřil, neboť byla přesvědčena, že Antonín nemá pro podobný úkol předpoklady. „Jistě sám vnímáte, co by se stalo při všech těch nářcích, které mi adresuje a kterých mám skutečně po krk. Neboť i když ho mám hodně ráda, ba velmi hodně, a je to opravdový světec, nemohu nevidět, že mu Bůh nedopřál nadání pro toto. Nuže, nevidíte, jak velmi uvěřil oněm rozvášněným mniškám? A bez dalších informací chce ustanovovat a odvolávat...“ Vzápětí se však pouští do Graciána: „Osobně nechápu, můj otče, jak jste mu mohl dát pověření pro Malagón, aniž jste jej nejprve pořádně informoval. Ujišťuji Vás, že jsem z toho blázen; navíc mi, na druhou stranu, připadá, že pořád odvolávat a jmenovat, kdo by komunitu vedl, a to navíc bezdůvodně, je pro dům pohana.“ D 234, 2.10 (8. května 1578).

⁶⁷⁵ D 235, 10 (14. května 1578).

tak byl na tom zdravotně špatně a slabý. Je to ale světec, a tak s ním Bůh podle toho nakládá.“⁶⁷⁶

Domnívám se, že těchto několik příkladů Tereziiny starosti a péče o další řeholníky, je dostatečným důkazem, že silné výrazy náklonnosti k Jeronýmu Graciánovi bezpochyby dokládají její zvláštní druh úcty, obdivu a lásky k němu, nevedou nás však k obavě, že šlo o lásku až nezdravě výlučnou, která by jí bránila intenzivně vnímat také potřeba a těžkosti dalších lidí, včetně těch, s nimiž si zdaleka ne vždy rozuměla.

Přesto se ještě na malou chvíli vrátíme k tématu strachu a obav o Graciána, v souvislosti s jeho vizitováním klášterů obutých karmelitánů. Pokud se Terezie alespoň trochu radovala z Graciánova podřízení se nunciiovi, o němž jsme se zmiňovali v historické části, bylo to proto, že tímto aktem byl vizitování zbaven a – alespoň v jejich očích – byl svobodnější od pronásledování ze strany obutých. Opakovaně proto kvůli této skutečnosti jákala: „Mě osobně nejvíc potěšilo to, že konečně skončí ta nešťastná vizitace a Vy se na ní nebudete muset podílet, důstojnosti, neboť to mě stojí velmi draho.“⁶⁷⁷ A ještě o dva měsíce později se vrací k témuž motivu a ukazuje, že když je Gracián v osobním bezpečí, je ochotna akceptovat ze strany nuncia téměř vše: „Ať je s Vámi, Vaše ctihodnosti, Duch svatý, můj otče. Jelikož Vás vidím zbaveného těch povyků,⁶⁷⁸ přestala jsem se trápit. Co se týče ostatního, ať přijde, co má přijít.“⁶⁷⁹

Avšak tvrzení, že s Graciánovým odvoláním z funkce apoštolského komisaře pro Terezii skončilo všechno trápení, musíme chápat podobně jako tvrzení, že „i kdyby chtěla, nemůže mít trápení a starost o nic jiného, než o Pavla“,⁶⁸⁰ které jsme se již pokusili uvést na pravou míru. Terezie byla bezpochyby z části zbavena jedné ze svých největších starostí. Nicméně, již na konci téhož dopisu⁶⁸¹ naznačuje, že sester i jí osobně se velmi dotýkalo, že nuncius, prostřednictvím svého breve, de facto kodifikoval pomluvy, které obutí karmelitáni proti Graciánovi nashromáždili: „Zdejší sestry vnímaly bolestněji breve než všechno ostatní pronásledování, a to proto, co se kvůli němu říká o Vás, důstojnosti, a velmi se Vám odporoučejí.“⁶⁸²

Stejně tak dopis 262, z něhož jsme citovali její slova: „Jelikož Vás vidím zbaveného těch povyků, přestala jsem se trápit“, pokračuje ještě v tomtéž prvním bodě (!) pasáží, která ukazuje, že ani v tomto období se jí trápení nevyhýbala: „Hodně velké trápení mi naopak způsobila zvěst, kterou mi píší o našem otci generálovi.“⁶⁸³ Jsem naprosto usazená, a první den jsem jen plakala a plakala, aniž bych byla s to dělat něco jiného, a velmi mě trápila všechna strádání, která jsme mu způsobili, neboť si je jistě nezasluhoval.“⁶⁸⁴

K tomuto tématu se obšírněji vrátíme v pasáži věnované spolupráci na reformě řádu. Ještě předtím se však musíme zastavit u několika témat, spadajících do oblasti vzájemného duchovního doprovázení.

⁶⁷⁶ D 249, 2 (19. srpna 1578).

⁶⁷⁷ D 248, 14 (19. srpna 1578).

⁶⁷⁸ Tj. úřadu apoštolského komisaře.

⁶⁷⁹ D 262, 1 (15. října 1578).

⁶⁸⁰ Srov. D 243, 2 (9. srpna 1578).

⁶⁸¹ Srov. D 243 (9. srpna 1578).

⁶⁸² D 243, 20 (9. srpna 1578).

⁶⁸³ Totiž zpráva, že v noci ze 4. na 5. září 1578 Gianbattista Rossi neočekávaně zemřel.

⁶⁸⁴ D 262, 1 (15. října 1578).

3.6.2. Rovina duchovního doprovázení

Již jsme si mohli všimnout, že Terezie s Graciánem si byli vzájemnou duchovní oporou a jistým způsobem doprovázeli na duchovní cestě jeden druhého. Tuto vzájemnost můžeme znovu pozorovat v korespondenci z počátku roku 1578.

2. března adresovala Terezie Graciánovi dopis, z něhož tušíme, že svěřil jejímu posouzení jakýsi svůj duchovní deník. Terezie ho hodnotí jako „velmi dobrý“⁶⁸⁵ a vysvětluje, že to, co v něm popisuje, odpovídá již stupni „modlitbě sjednocení“⁶⁸⁶ byť zatím jde jen o krátké okamžiky milosti: „Nevím, jak může Pavel říci, že ta sjednocení nezná, když ta temnota a poryv lásky dávají najevo opak. Ovšem, tím, že hned zas pomíjejí a nejsou zatím běžné, nelze je plně pochopit.“⁶⁸⁷

Vzápětí se přiznává ke „svaté závisti“ vůči osobám, které mohou duchovně čerpat díky Graciánově kněžské službě, hned ho však také varuje, aby se nepokoušel okruh těchto osob rozšířit až přespříliš: „Hodně závidím těm duším, kterým jste ku prospěchu, a je mi líto, když se vidím tady bez toho, že bych dělala víc, než jen jedla a spala a mluvila s těmito otcí, našimi bratry. Bůh ať Vás ochraňuje, můj otče; ovšem časy jsou tak nebezpečné, že je to od Vás hodně velká smělost cestovat z místa na místo, vždyť duše jsou všude. Kéž se zalíbí Bohu, aby to, co vypadá jako velká horlivost, nebylo spíš nějaké pokušení, které nás bude stát draho.“⁶⁸⁸

Krátce poté, co Terezie udělí tyto duchovní rady a napomenutí, neváhá zdůraznit, že je to především ona, kdo má zapotřebí Graciánovy duchovní pomoci a služby a uzavírá dopis těmito slovy: „Nehodná služebnice a opravdová dcera Vaší důstojnosti, a jak opravdová!, neboť si málo rozumím s ostatními otcí.“⁶⁸⁹

O tom, že nešlo pouze o zdvořilostní formuli, svědčí její povzdechnutí v následujícím dopisu, v němž si stěžuje: „Hodně nepříjemně pociťuji, že je to už tak dlouho, co jsem se u Vás nezpovídala, důstojnosti, neboť zde nenacházím to, co jsem měla v tomto ohledu v Toledu, takže je to pro mne značné strádání.“⁶⁹⁰

Velmi zajímavým tématem je pak vzájemná pomoc od skrupulí, jimiž oba dva čas od času trpěli, především v souvislosti s nevyjasněnou situací ohledně legitimních představených řádu.

Z některých Tereziiných vyjádření se na první pohled zdá, že její svědomí bylo jisté a pevné. Neváhala například uklidňovat Graciána, že není povinen řídit se brevem nuncia Segy, jehož obsah mu již byl známý, dokud mu dokument nebude oficiálně předán: „Co se týče toho prvního, můj Pavel je velmi hloupoučký, že má tolik skrupulí. Řekněte mu to, Vaše důstojnosti. Co se týče Vás, důstojnosti, nemám co říci. Všichni vzdělanci shodně říkají, že dokud Vás neobeznámí s brevem, můžete mít naprosto klidné svědomí. A vydat se do rukou

⁶⁸⁵ D 221, 1 (2. března 1578).

⁶⁸⁶ Pokud bychom použili Tereziino vlastní schéma rozvoje života modlitby, jak jej předkládá ve *Vnitřním hradu*, znamenalo by to, že Jeroným Gracián vstupoval do pátých příbytků.

⁶⁸⁷ D 221, 2 (2. března 1578).

⁶⁸⁸ D 221, 3–4 (2. března 1578). Z kontextu dopisu se zdá, že se Terezie obávala reakcí františkánů, dominikánů i obutých karmelitánů, v jejichž „oblasti zájmu“ se Gracián pohyboval.

⁶⁸⁹ D 221, 17 (2. března 1578).

⁶⁹⁰ D 223, 9 (10. a 11. března 1578). V Toledu byl Tereziiným zpovědníkem doktor Alonso Velázquez, kanovník a pozdější biskup v Osmě, o kterém napsala: „Onen nový zpovědník mi rád naslouchá a hledá si pro mne čas. A porozuměl mi a poskytl velkou úlevu. Je velmi vzdělaný a svatý.“ R 59, 1–3 (srpen 1576).

nuncia dříve, než to s ním urovná předseda, by byl nesmysl, ba měl byste s ním poprvé mluvit, Vaše důstojnosti, je-li to jen trochu možné, v jeho přítomnosti.“⁶⁹¹

Terezie se rovněž velmi svobodně a s notnou dávkou ironie a staví k pokynům, které jí Gracián udílel, a zřejmě přitom zdůrazňoval svou pozici představeného: „Ježíš ať je s Vámi, důstojnosti, můj otče a můj představený, jak to Vy sám uvádíte. Nemálo jsem se tomu nasmála a pobavilo mě to, a pokaždé, když si na to vzpomenu, mám z toho povyražení, jak vážně se zdá, že to myslíte, totiž abych nehodnotila svého představeného. Ó, můj otče, a jak pramálo bylo zapotřebí, abyste, Vaše důstojnosti, přísahal – ani po způsobu světců, tím méně jako nějaký povozník – vždyť jsem o tom sama dostatečně přesvědčena! Komu Bůh uděluje takovou horlivost a touhu po dobru duší, jako Vám, důstojnosti, těžko mu ji odepře vzhledem k jeho podřízeným. Chci toho ale už raději nechat, a tak už Vám jen připomínám, důstojnosti, že jste mi Vy sám dal dovolení, abych Vás soudila a myslela si, co chtěla.“⁶⁹²

Po přečtení těchto slov, nás možná trochu překvapí, že i Terezie – ani ne o měsíc později – upadá do vnitřní nejistoty a žádá od Graciána, svého představeného, kterého přece může „soudit a myslet si o něm, co chce“, aby jí urychleně dal vědět, „co má a co smí udělat“: „Hodně by mě tížilo, kdyby Ardapilla znovu přišel s tou písničkou o Vtělení,⁶⁹³ a poslala jsem Vám dotaz, důstojnosti, zda v rámci pravomocí, které má, mi to může přikázat, a Vy mi na to nic neodpovídáte! Vězte, že se vynasnažím, jak jen budu moci, abych to nemusela udělat, neboť bez zpovědníků je to nesmysl,⁶⁹⁴ a rovněž bez změny poslušnosti. Ovšem pokud by mě zavázal pod hříchem, samému je Vám jistě zřejmé, co bych asi tak zmohla. Pro bliženskou lásku, mi přesně napište, co mám a co smím udělat, neboť zde se nejedná o věci, o kterých by se mělo psát tak zahaleně. A stále mě velmi doporučujte Bohu, neboť jsem už hodně stará a unavená, i když ne mé touhy.“⁶⁹⁵

Tyto řádky nás ubezpečují, že Terezie svým žertovným tónem, použitým v předchozím citovaném dopise, chtěla odlehčit tón komunikace, nikoli však zpochybnit hodnotu a význam Graciánovy autority a služby, které byly důležité a přinášely jí vnitřní mír.

Nejvíce pasáží, týkajících se duchovní roviny vztahu, však nacházíme v dopisech sepsaných od srpna 1578, tedy od okamžiku, kdy dojde k vyhrocení sporu s apoštolským nunciem Segou. Jde o slova, která jsou krásným doplněním osobních pasáží, v nichž Terezie vyjevuje především své obavy o Graciána a lítost nad pronásledováním, jemuž je vystaven. Jak uvidíme v následujících odstavcích, nezůstává pouze u toho. Ve více duchovně laděných pasážích jej zároveň povzbuzuje a ukazuje mu, že utrpení pro Krista je třeba považovat za privilegium. K takovému postoji však musí být člověk vnitřně disponován Bohem, protože na základě lidských sil a lidské logiky k podobnému postoji nedospějeme: „Kéž je s Vámi, důstojnosti, můj otče, Duch svatý, a kéž Vám udělí síly k tomu, abyste přestál tuto bitvu,

⁶⁹¹ D 244, 3 (10. srpna 1578).

⁶⁹² D 232, 1 (26. dubna 1578).

⁶⁹³ Ardapilla je pseudonym pro licenciáta Juana Calvo de Padilla, který se na Královském dvoře zasazoval v záležitostech tereziánské reformy, ale také karmelitek z Kláštera Vtělení a přál si, aby se do něj svěťice vrátila jako převorka, neboť byla komunitou legitimně zvolena.

⁶⁹⁴ V rámci zabránění vlivu Terezie na tamní komunitu byli dva bosí zpovědníci (sv. Jan od Kříže a otec Heřman od sv. Matěje) zajati a odvráceni. Bez jejich pomoci by se svěťice neodvážila vedení komunity převzít.

⁶⁹⁵ D 235, 7 (14. května 1578).

vždyť je jen málo těch, u kterých by nyní, v našich dobách, Pán dopustil, aby se na ně s takovým běsněním vrhali démoni i svět.“⁶⁹⁶

A hned následujícího dne dodává: „I když mě to na jednu stranu hodně trápí, na druhou musím říct, že mě to naplňuje i velkou zbožností, s jakým taktem jste si, Vaše důstojnosti, počínal, ač jste vnímal tolik potup. Ujišťuji Vás, že Vás má Bůh velmi rád, můj otče, a že Jej věrně napodobujete. Buďte velmi radostný, poněvadž Vám dává, oč jej prosíte, to jest strádání, která Vám Bůh nakonec odplatí, důstojnosti, neboť je spravedlivý. Kéž je za všechno požehnán! (...) Ó, jak vzácné jsou to poklady, můj otče! Nedají se koupit za žádnou cenu, vždyť díky nim se získává tak vznešená koruna. Když si vzpomenu, že i sám náš Pán a jeho svatí kráčeli touto cestou, nezbyvá mi než Vám závidět, důstojnosti, protože já si nyní už nezasloužím strádat, leč jen tím, že bolestně prožívám, čím strádá ten, kterého mám velmi ráda, což je pro mne mnohem větší utrpení.“⁶⁹⁷

Nezapomíná Graciána rovněž ujišťovat o duchovní podpoře všech mnišek: „Koná se hodně úpěnlivá modlitba. Není se čeho bát, můj otče, leč spíše chválit Boha, který nás vede cestou, již sám šel.“⁶⁹⁸

Z Tereziiných rádků můžeme vytušit i to, že Graciánovo odhodlání čas od času kolísalo, a že celá situace pro něj chvílemi byla na hranici únosnosti. V takových okamžicích ho Terezie nabádala k ostražitosti, neváhala ho však i jemně pokárat.

Je zajímavé, že za příklad snášení utrpení po vzoru Kristově, o němž byla řeč v předchozích odstavcích, mu předkládala Jana od Kříže, o jehož údělu evidentně mnohé tušila: „Mši sloužit nejste povinen; já se na to přeptala, ale to Vy přece už víte. Snažit se tam přebývat co nejvíc skrytý, to ano; toto je rovněž jediná starost, kterou mám. Jste-li při tak pohodlném životě⁶⁹⁹ tolik stísněn, co byste asi tak dělal, kdybyste sdílel osud fra Jana?“⁷⁰⁰

Jak vážné byly, alespoň v několika kritických momentech, Graciánovy pochybnosti a znechucení z ustavičných sporů uvnitř řádu, svědčí Tereziin dopis z počátku září. Varuje ho v něm, aby „neopouštěl Pannu“, tedy svůj řád, který je Panně Marii zvláštním způsobem zasvěcen. Není ovšem jisté, zda Gracián opravdu vážně uvažoval o odchodu z řádu, či byla spíše Terezie nepřesně informována. Každopádně mu adresovala tyto řádky: „Bůh ať Vám udělí sílu, abyste pevně setrval ve spravedlnosti, i když vidíte, že jste ve velkých nebezpečích. Blahoslavená taková utrpení, která nás – byť by byla sebetěžší – od ní v ničem neodchýlí. Vůbec se nedivím, že kdo Vás, důstojnosti, miluje, by Vás od nich rád viděl osvobozeného, a že k tomu hledá prostředky. Nebylo by ovšem dobré, kdybyste opustil Pannu v době takové potřeby. Vsadím se, že Vám nic takového nenašeptává paní doña Juana,⁷⁰¹ a že by s takovou změnou ani nesouhlasila! Bůh nás toho uchraň! Ani by to nakonec nevedlo ke kýženému útěku před utrpeními, nýbrž k ještě většímu pohroužení do nich. Vždyť tato naše

⁶⁹⁶ D 241, 1 (8. srpna 1578).

⁶⁹⁷ D 243, 14–16 (9. srpna 1578).

⁶⁹⁸ D 243, 21 (9. srpna 1578).

⁶⁹⁹ Gracián se skrýval v Madridu, v dobře zařízeném domě Diega de Peralty.

⁷⁰⁰ D 244, 6 (10. srpna 1578). Datování dopisu je sporné. Zdá se, jako by Terezie již věděla o tom, co Jan od Kříže prožil v toledském vězení, z něhož utekl v noci ze 17. na 18. srpna. V tomto případě by dopis musel být sepsán někdy koncem srpna. Předpokládáme-li, že jeho datování je správné, můžeme tvrdit, že Terezie si spíše domýšlela, jaký je zřejmě Janův úděl. Z důvodu této nejasnosti uvádím v textu opatrně: „(...) o jehož údělu evidentně mnohé tušila.“

⁷⁰¹ Doña Juana Dantyszek, matka otce Graciána.

utrpení s Pánovou přízní nejspíš brzy pominou, zatímco utrpení jiného řádu potrvají třeba po celý život. Jistě to, Vaše ctihodnosti, ještě uvážíte.“⁷⁰²

Před doňou Juanou, zmiňovanou v předchozím odstavci, však Graciána nepřestávala chválit, přičemž zdůrazňovala především jeho statečnost a duchovní prospěch, který přinášel jí osobně i celému řádu: „Vězte, Vaše milosti, že po dlouhou dobu spočívala veškerá jeho modlitba v tom, že s velkými touhami prosil Boha o utrpení. Viděla jsem, že si jej tím Jeho Majestát připravoval pro tak velké milosti, která mu měl udělit – a jaké ty teprve byly! – požehnáno buď jeho jméno. Nyní mu to nejspíš natolik prospělo na duši, že jej nelze ani poznat. Všem nám toho hodně zasloužil. Měla jsem hodně na zřeteli Vaše trápení, milosti; ovšem i vy jste tím jistě jen získali. (...) Dopisy našeho otce byly vždy k užítku našim duším a čítávaly se společně jako nějaká kázání. Ale i to nám chce démon vzít!“⁷⁰³ Bůh je nade vším!“⁷⁰⁴

Právě citovaný dopis pochází ze samého sklonku roku 1578. Můžeme jej proto vnímat jako svědectví o tom, co způsobilo několikaměsíční utrpení v Graciánově duši. Terezie je přesvědčená, že mu to „prospělo na duši natolik, že jej nelze ani poznat“! Zdá se tedy, že přes veškeré výkyvy nakonec ve zkoušce obstál. Jeho vítězství bylo pro Terezii potvrzením její víry, že „Bůh je (opravdu) nade vším“.⁷⁰⁵ Ačkoliv totiž skrze nuncia jednal démon (!),⁷⁰⁶ nic to nezměnilo na skutečnosti, že „všecko napomáhá k dobrému, těm, kdo jsou z Boží vůle povoláni“.⁷⁰⁷

Tereziino vyznání není ničím jiným než odrazem těchto slov, prověřených léty jejího autentického duchovního života v církvi.

3.6.3. Rovina spolupráce na reformě řádu

Tématem číslo jedna bylo v této oblasti a v tomto roce bezpochyby zřízení samostatné provincie bosých karmelitánů, jež bylo nejvíc v popředí v letních a podzimních měsících, tedy v době, kdy odpor vůči reformě a útlak jejích představitelů ze strany obutých karmelitánů a apoštolského nuncia, dosáhl svého vrcholu.

Obutí karmelitáni však nebyli jediní, s nimiž se Terezie a lidé v jejím okolí, v čele s Graciánem, dostali do konfliktu. V korespondenci z jarních měsíců se opakovaně setkáváme s tématem sporu mezi bosými karmelitány a jezuitu. Je mu věnováno několik dopisů z konce zimy a z jara sledovaného roku.

Terezie tento konflikt, zcela nechtíc, způsobila svým duchovním vlivem na Gaspara de Salazar, vlivného představitele jezuitského řádu, jehož prvně potkala v roce 1561, ještě v klášteře Vtělení. Salazar tehdy právě přijal funkci rektora jezuitské koleje v Ávile. Světi se mu ve zpovědi svěřila se svým záměrem založit reformovaný klášter, což mnozí další zpovědníci vnímali jako nesmysl. „Své první setkání s tímto knězem vyličila jako moment, v němž pocítila, že je zde člověk, který jí rozumí a chápe ji, což pro ni znamenalo obrovskou

⁷⁰² D 254, 1 (začátek září 1578).

⁷⁰³ O týden dříve bylo otci Graciánovi zakázáno nunciem mimo jiné rovněž to, aby komukoli psal, zvláště pak mniškám.

⁷⁰⁴ D 271, 1–3 (28. prosince 1578).

⁷⁰⁵ D 271, 3 (28. prosince 1578).

⁷⁰⁶ Srov. tamtéž.

⁷⁰⁷ Řím 8,28.

podporu.“⁷⁰⁸ I s odstupem mnoha let si dobře pamatovala, co zakusila během zmiňované zpovědi: „Když jsem vstoupila do zpovědnice, pocítila jsem ve svém duchu jakési nevim co, které si nepamatuji, že bych předtím nebo potom někdy u někoho pocítila, ani bych neuměla vyjádřit, jak se to stalo, ani s pomocí přirovnání bych nebyla s to. Šlo totiž o duchovní radost a poznání mé duše, že ona duše ji pochopí a že s ní bude v souladu, i když – jak říkám – nechápu, jak. (...) Později jsem zřetelně viděla, že se můj duch nemýlil, neboť po všech stránkách prospělo mně i mé duši s ním jednat. Protože jeho jednání je velmi vhodné pro osoby, které, jak se zdá, má již Pán velmi vpředu, neboť on je přivádí k běhu, a nikoli k chůzi krok za krokem. (...) Když jsem se s ním začala stýkat, hned jsem pochopila tento jeho styl a viděla jsem, že jde o čistou, svatou duši a se zvláštním darem od Pána k rozlišování duchů. Velmi mě to utěšilo. Krátce nato, co jsem s ním jednala, začal mě Pán znovu ponoukat, abych se vrátila k vyjednávání záležitosti kláštera.“⁷⁰⁹

Gaspara de Salazar proto musíme považovat za člověka, který svým dílem nepřímou přispěl k zahájení tereziánské reformy. Ta jej ovšem v následujících letech zaujala natolik, že se rozhodl opustit svůj řád a stát se bosým karmelitánem. To způsobilo u jezuitů značný poprask, zvláště když se mezi nimi roznesla zpráva, že jej Terezie k tomuto kroku přemluvila na základě jakéhosi zjevení, které měla k celé záležitosti od Boha obdržet.

Terezie se však proti této interpretaci rázně ohradila v dopise jezuitskému provinciálovi: „Milost Ducha svatého ať je vždy s Vámi, důstojnosti, amen. Otec rektor⁷¹⁰ mi předal jeden dopis od Vás, důstojnosti, který mě opravdu nesmírně překvapil! Neboť jak mi v něm můžete tvrdit, že jsem vyjednávala, aby otec Gaspar de Salazar opustil Společnost Ježíšovu a přešel do našeho řádu Karmelu, protože si to prý náš Pán tak přeje a takto to také zjevil. Co se týče toho prvního, Jeho Majestát ví – a to se brzy ukáže jako pravdivé – že jsem po tom nikdy nezatoužila, tím méně, abych se jej k tomu snažila přimět! (...) Co se týče zjevení, o kterém se, Vaše důstojnosti, zmiňujete, jelikož mi on sám nenapsal a ani já jsem nic nevěděla o onom rozhodnutí, tím spíše jsem nevěděla, že by měl nějaké zjevení v té věci. (...) A pokud snad jsem měla toto odhalení mít já sama, o kterém v tom dopise píšete, nejsem tak lehkověrná, abych si kvůli něčemu podobnému přála, aby udělal tak velkou změnu, ani abych na tom měla podíl. Sláva Bohu, od mnoha osob jsem totiž poučená o hodnotě a důvěryhodnosti, jakou je třeba přikládat podobným záležitostem,⁷¹¹ a osobně nevěřím, že ani otec Salazar by si něčeho takového všiml, pokud by v oné záležitosti neměl jiný důvod, neboť je velmi opatrný.“⁷¹²

Následně si stěžovala Graciánovi na vyhrožování ze strany jezuitů. Zároveň uvedla, že Salazara k jeho připravovanému kroku nijak nepobízí a nepobízela, nehodlala ho od něj však ani odrazovat: „Já Vám říkám, důstojnosti, že se tak málo bojím jejich vyhrožování, že se až divím té svobodě, co mi Bůh dává, a tak jsem řekla rektorovi,⁷¹³ že kdybych v nějaké záležitosti došla k přesvědčení, že se jí může posloužit Pánu, že i kdyby se proti tomu celá

⁷⁰⁸ POŘÍZ, Jan. Poslušnost svaté Terezie ve zlomových momentech jejího života, *Teologické texty* 2013, č. 3, s. 128.

⁷⁰⁹ Ž 33, 9–10.

⁷¹⁰ Gonzalo Dávila, rektor jezuitské koleje v Ávile.

⁷¹¹ Terezie má na mysli soukromá zjevení a mystická vidění.

⁷¹² D 217, 1–4 (10. února 1578).

⁷¹³ Již zmiňovaný otec Gonzalo Dávila, rektor ávilské jezuitské koleje.

Společnost, ba celý svět stavěl, nenechala bych toho a dál v tom pokračovala, ale že v této věci jsem se nijak neangažovala, ovšem ani bych jej neodrazovala.“⁷¹⁴

Terezie ovšem této svaté odvaze zřejmě nedokázala zůstat vždy zcela věrná a věnovala až příliš velkou pozornost lidským ohledům, za což ji kritizoval sám Salazar. I o tom informovala Graciána, který mezitím navázal se Salazarem kontakt: „Carillo⁷¹⁵ správně uvádí, že mám málo odvahy, neboť mi odpověděl na ten první dopis, ve kterém jsem mu napsala, že jde o démona, a mnoho jiných takových věcí. Uvádí, že jsem ho rozesmála, a že to s ním ani trochu nehnulo, aby změnil náhled. Říká, že vypadám jako myš, co se bojí kocourů, a že to slíbil, když měl v rukou Nejsvětější svátost, takže mu to ani celý svět najednou nebude s to vzít. Já Vám říkám, že mě opravdu děsí, že jeho spolubratři říkají, že on a ten, kdo by mu dal onen oděv,⁷¹⁶ budou okamžitě exkomunikováni. On ale tvrdí, že už má svolení svého provinciála a že Vy jste mu, důstojnosti, napsal dopis, ve kterém – i když se bojíte jako člověk – píšete jako anděl. A má pravdu, protože tak ten dopis skutečně působil.“⁷¹⁷

Gaspar de Salazar se však nakonec bosým karmelitánem nestal. Přesný důvod není znám. Terezie byla přesvědčena, že jím byl příliš „pozemský“ přístup, jak ze strany jezuitů, tak ze strany bosých karmelitánů. Z tohoto úhlu pohledu se tedy zdá, že nebyla s výsledkem jednání spokojena. Přesto neváhá Graciánovi napsat, že „je nakonec ráda, že se to udělalo takto“. Znovu se tak dotýkáme postoje, který pro ni byl typický, tedy stálého balancování a vyvažování lidského rozumu a lidské diplomacie s nadpřirozeným pohledem víry: „A tak mě napadlo, že skutečnou příčinou toho, aby si stěžovali na Vás, důstojnosti, a na mne, je to, že jsme brali příliš ohled na to, abychom u nich nevyvolali nelibost. Ba, myslím si, že kdyby se hledělo jen na Boha a k jeho službě se udělalo to, co žádala tak dobrá touha, už by se situace upokojila a zavládla větší spokojenost, protože by to urovnal Pán sám. Zatímco když se řídíme jen lidskými ohledy, cíle, o který se skrze ně usiluje, se nikdy nedosáhne, spíše naopak, jak to vypadá nyní: jako kdyby to, co chtěl udělat, bylo herezí! Jak jsem jim to už i vytkla, je jim zatěžko, že by se to rozneslo.“⁷¹⁸ Je jisté, můj otče, že oni i my jsme se k té záležitosti postavili příliš pozemsky. Přesto jsem nakonec ráda, že se to udělalo takto. Ráda bych, kdyby se tím⁷¹⁹ uspokojil rovněž náš Pán.“⁷²⁰

Zdá se však, že záležitost sporu s jezuitu již byla urovnána a uzavřena, proto Terezie neztrácí čas a v dalších bodech téhož dopisu plynule přechází k tématu, které ji především zajímalo, tedy ke zřízení vlastní provincie bosých karmelitánů a k otázkám spojeným s tímto krokem. Graciána především pobízela, aby v této záležitosti neztrácel čas ani on: „Nevím, co bych si na to řekla, že sem pořád nejdete, Vaše důstojnosti! Už i vidím, že máte své důvody; jenže čas nám utíká, aniž by se někoho poslalo do Říma a všichni jsme ztraceni, i se svými očekáváními, která budou trvat tisíc let! Já tomu nerozumím, ani nechápu, z jakého důvodu otálí s odjezdem Nicola,⁷²¹ neboť jedno nebrání druhému. Já, samozřejmě, vidím, že o to máte

⁷¹⁴ D 219, 6 (16. února 1578).

⁷¹⁵ Jde o krycí jméno pro samotného otce Gaspara de Salazar.

⁷¹⁶ Tzn. hábit bosých karmelitánů.

⁷¹⁷ D 221, 3 (2. března 1578).

⁷¹⁸ Terezie vytkla jezuitům, kteří o tom s ní jednali, že by považovali za „potupu“ už jen to, kdyby se lidé dozvěděli, že vážený jezuita uvažuje o přestupu k bosým karmelitánům.

⁷¹⁹ Tzn. tímto řešením.

⁷²⁰ D 236, 4 (22. května 1578).

⁷²¹ Má na mysli otce Mikuláše od Ježíše a Marie (Nicolò Doria), který se měl – jako osobnost mající velký vliv na dvoře Filipa II. – zasadit o zřízení provincie u krále. Další bratři měli v téže věci vyjednávat v Římě.

větší starost než kdokoli jiný; ovšem ničemu nemůže uškodit, pokud se to zkusí zajistit přímo u generála, a nyní je k tomu vhodná doba. A pokud se toto neudělá, nepovažuji za stále všechno to ostatní; píle není nikdy špatná jen proto, že je jí hodně.“⁷²²

Zdá se, že Gracián nebyl v otázce zřízení provincie natolik energický a rozhodný, jak by si Terezie přála. Ta mu proto neváhala znovu a znovu připomínat nezbytnost tohoto kroku a jednotlivé „fronty“, na nichž bylo nutné jednat a bojovat: „A o zřízení provincie jednejte, Vaše důstojnosti, všemi cestami, jak jen budete moci, a za jakýchkoli podmínek, které budou. Neboť na tom závisí všechno, ba i osud Reformy. A o tom je třeba jednat především s králem a předsedou,⁷²³ a arcibiskupem,⁷²⁴ ba všemi, a seznámit je se všemi pohoršeními a válkou, která se tu vede, protože dosud nebyla utvořena, zvláště s těmito z Kastilie.⁷²⁵ Jelikož pro ně není ustanoven ani vizitátor ani jiná spravedlnost, dělají si, co sami chtějí.“⁷²⁶

S novou strategií pak přichází koncem měsíce, kdy naléhá, aby si bosí v Římě získali svého „protektora“: „V každém případě mi, Vaše důstojnosti, odepište hned, a už dál, pro blízkou lásku, nevyčkávejme. Všichni se tomu diví, proč tam⁷²⁷ ještě nemáme někoho, kdo by vyjednával, a tak si ti druzí⁷²⁸ dělají všechno, co chtějí. Měli by s sebou vézt žádost, aby si mohli bosí dohodnout svého protektora.“⁷²⁹

Jakou úlohu však měl mít „protektor“, jehož se svěřice dožadovala? V 16. století měl každý řád při papežské kurii svého „zastávce“ v některém z kardinálů. Ten, který měl na starosti karmelitány, byl – podle Tereziina mínění – jednostranně nakloněn nereformovaným. Získání vlastního „zastávce“ by tak znamenalo další jasný krok směrem k samostatnosti bosých.

Zřejmě nejkompexnější soupis důvodů, které Terezii vedly k úsilí o zřízení provincie, nalézáme v dopise 261. Tento dopis nebyl určen Graciánovi, ale otci Petrovi od Andělů, tedy jednomu z těch, jenž byl samozvanou kapitulou v Almodóvaru del Campo pověřen vyjednáváním v Římě. Terezie mu svěřuje tři hlavní úkoly, které měl splnit u generála Rubea: „To, co se očekává od jeho nejtihodnější důstojnosti, jsou tři velmi důležité věci pro tyto kláštery: zaprvé, pokud je to možné, aby se přesvědčil a nepovažoval za pravdivé to, co mu bylo napovídáno o Terezii od Ježíše, neboť ve skutečnosti nikdy neudělala nic, co by neodpovídalo velmi poslušné dceři. Toto je naprostá pravda a ani se proti ní nenajde nic jiného. A poněvadž i on sám dobře ví, že ona by se nedopustila lži za žádnou věc na světě, a zná už také, co obvykle dělávají rozvášněné osoby (a že ty s ní obvykle nejednají, jelikož i to on sám viděl), aby dopřál prostor tomu, abyste byl informován pravdivě, a aby – jelikož je pastýř – neodsuzoval nespravedlivě, aniž by vyslechl obě strany. A pokud pro něj přesto nemá platit nic jiného, leč to, co mu bylo napovídáno, prosím, pak ať to jeho blahorodí klidně ukončí tím, že ji potrestá a uloží jí pokání. Ať jí ale už dál neupírá svou přízeň – vždyť i kdyby trest a pokání byly jakékoli, bude to pro ni příjemnější než vidět, že se na ni hněvá (...) A ať už dál netrpí tolik Božích služebnic tím, že jsou u něj v nemilosti, vždyť jim nikdo

⁷²² D 236, 8 (22. května 1578).

⁷²³ S předsedou Královské rady, donem Mauriciem de Pazos y Figueroa.

⁷²⁴ Má na mysli Gaspara de Quiroga, toledského arcibiskupa a inkvizitora, přítele svěřice.

⁷²⁵ Tzn. nereformovanými karmelitány.

⁷²⁶ D 245, 11–12 (14. srpna 1578). Totéž, tedy jednat za každou cenu a všemi prostředky, Terezie znovu žádá jen o několik dní později, v D 248 (19. srpna 1578).

⁷²⁷ Tzn. v Římě.

⁷²⁸ Tzn. španělští nereformovaní karmelitáni.

⁷²⁹ D 258, 2 (29. září 1578).

žádnou vinu nepřipisuje – leč ať je považuje za dcery, jak je dosud za ně vždy považoval, a ať uzná, že jimi skutečně jsou, jelikož jejich skutky si to zaslouží.

Zadruhé, jelikož nyní už skončil apoštolský komisař⁷³⁰ a tyto kláštery bosých karmelitek jsou podřízeny bezprostředně jeho blahorodí, aby určil představené, na které by se měly obracet, jak co se týče vizitování, tak mnoha jiných záležitostí, které se naskýtají, kteří by byli z řad bosých karmelitánů prvotní řehole. A ať je nesvěřuje vedení karmelitánů zmírněné observance, jednak kvůli odlišnému způsobu života, jaký vedou ony v mnoha ohledech (takže pro toho, kdo takto nežije, je nemožné to pochopit a napravit případné nedostatky, když se vyskytnou), jednak proto, že jeho blahorodí samo dobře ví, jak špatně to pod jejich vedením předtím šlo. (...) Bude-li zřízena provincie bosých, kláštery se vždy budou svěřovat vedení provinciála. A třebaže v těchto domech se jedná pouze s Bohem, co se týče záležitostí umrtvování a řeholní dokonalosti by pro nás bylo velmi důležité – pokud by to bylo možné – aby se pravomoc nad nimi svěřila otci mistru fra Jeronýmu od Matky Boží Graciánovi, protože je v těchto letech vizitoval a pro jeho ducha a schopnost rozlišování a tak jemný způsob vedení, spojený s takovou dokonalostí a počestností, jak se zdá, si jej vybrala Panna, aby se přičinil o to, aby tyto mnišky dělaly pokroky. Při každé vizitaci totiž říkají, že se jim obnovují jejich touhy a je jim to velmi ku prospěchu.

Zatřetí, aby jeho blahorodí považovalo za dobré nevázat ničím dalším představeného, který by vedl tyto kláštery, jak je tomu u všech ostatních řádů, kde mají tu moc, že když jim dají nějaký klášter nebo dům pro řád, nebo jej i oni sami mniškám opatří, smět vzít některé z nich, aby se mohlo začít se zakládáním. Bez toho se totiž může řád jen velmi špatně zasadit, a v tomto nikdy žádný generál svému řádu nebránil. (...) Na generální kapitule nejctihodnější generál přikázal, a to pod trestem exkomunikace, aby žádná mniška nevycházela, ani aby jí to nedovolili její představení, zvláště pak Terezie od Ježíše. Ta, když byl dům připraven, se tam vždy vydala s několika mniškami, aby tam zahájily život řádu, a přijala jej ve shodě s pověřenými, které jí uložil nejctihodnější generál.⁷³¹

Tereziiny záměry tedy byly poměrně jasné. Toužila znovu získat ztracenou důvěru generála řádu, toužila vymanit se z područí španělských nereformovaných karmelitánů, a pokud možno, získat pro Graciána post provinciála.⁷³²

Terezie však při psaní těchto řádků nevěděla o jedné velmi podstatné skutečnosti, totiž o náhlé smrti generála řádu Gianbattisty Rossiho (Rubea), k níž došlo v noci ze 4. na 5. září 1578. Šlo o událost, která na čas zcela změnila Tereziinu strategii ohledně osamostatnění reformovaných karmelitánů. Než se však dostaneme k těmto skutečnostem, je vhodné zmínit, nejen Tereziin žal nad smrtí muže, který jako první svolil k počátkům reformy, ale i její

⁷³⁰ Tzn, že skončilo pověření otce Graciána, který měl apoštolské pravomoci.

⁷³¹ D 261, 2–13 (polovina října 1578).

⁷³² Zajímavé je, koho Terezie v tomto momentu favorizovala jako případného provinciála, pokud by jí nemohl být otec Gracián: „Například otce prezentáta fra Antonína od Ježíše nebo otce fra Jana od Kříže, neboť tito dva otcové byli první dva bosí a jsou to hodně velcí Boží služebníci. A pokud by ani z těch nechtěl vybrat nikoho, ať je jím ten, koho určí jeho blahorodí, jen ať není z obutých ani ať není Andalusan“, napsala Petrovi od Andělů. (D 261, 9). Jedná se zřejmě o jediné místo, kde se setkáváme s jejím míněním, že představeným všech bosých by mohl být Jan od Kříže. Když se o několik let později otázka opět stane aktuální, Jana od Kříže již nezmíní a proti kandidatuře Antonína od Ježíše se bude vysloveně vymezovat.

Úsměvná je i zmínka, že představeným „nemá být Andalusan“. Víme, že Andalusie se nikdy nestala Tereziinou oblíbenou destinací. V *Knize zakládání* dokonce zmiňuje domněnku, že v Andalusii „i démoni mají více moci, aby pokoušeli ke hříchu – nejspíš jim ji musí dávat Bůh sám“ (Z 25, 1).

přesvědčení, že bosí, včetně Graciána, se k němu nechovali vždy tak, jak by se slušelo. Toto přesvědčení, vyjádřené v dopisu z 15. října 1578, v mnohém protirečí dopisům, které v minulosti adresovala právě Rubeovi, a v nichž Graciánovy postoje a rozhodnutí vždy hájila.⁷³³ Nyní mu však napsala tato slova: „Jsem naprosto uszlzená a první den jsem jen plakala a plakala, aniž bych byla s to dělat něco jiného, a velmi mě trápila všechna strádání, která jsme mu způsobili, neboť si je jistě nezasluhoval, a kdybychom se k němu hned odebrali, bylo by dnes vše urovnané. Bůh odpusť tomu, kdo tomu vždy bránil,⁷³⁴ s Vámi, důstojnosti, bych se snáze dohodla, i když v tomto jste mi věřil málo.“⁷³⁵

Renomovaný a ideologicky nezatížený autor, jakým bezesporu byl Otger Steggink, v této souvislosti poznamenává: „Šlo pravděpodobně o jednu z mála otázek, ve které Terezie nedokázala prosadit svůj úhel pohledu, bezpochyby výrazně umírněnější než ten, který zastával otec Gracián. (...) Zakusila díky tomu mnoho nepříjemností a nepochopení ze strany již zmíněného generála, kterého měla upřímně ráda. Dokazuje to její bolest, kterou vyjevuje v momentu, kdy se dozví o Rubeově smrti, a lítost, kterou vyslovuje nad tím, že se jí nepodařilo přivést k pochopení vůči němu vůdčí osobnosti reformy, která započala s generálovým plným souhlasem.“⁷³⁶

V čem však spočíval nesoulad mezi Terezií a Graciánem? Gracián v některých momentech s generálem nekomunikoval a činil svá rozhodnutí na základě právoplatných (!) pravomocí, udělených mu zástupci svatého stolce, především nunciem Ormanetem. Terezie na jednu stranu Graciána hájila a poukazovala na to, že jedná v souladu s církevním právem, na druhou stranu byla přesvědčena, že jednání s generálem byla vždy možná a že nebylo moudré jít s ním do otevřeného sporu, k čemuž, na základě některých Graciánových kroků, nakonec došlo.

Jelikož se však „na svého Pavla“ nedokázala opravdu hněvat, ukončuje nakonec celou záležitost v těchto několika větách: „Raduji se z toho ovšem, protože tak dostanete pořádně za vyučenou, abyste příště vedl svá jednání cestou, po níž je třeba jít, a ne proti proudu, jak jsem Vám to vždy říkala. I když je pravda, že tu vždy byly záležitosti, které tomu všemu bránily, a tak to nemá smysl dál probírat, protože je to nakonec Bůh, kdo ty záležitosti dopouští, aby jeho služebníci trpěli.“⁷³⁷

Hned v následujících odstavcích téhož dopisu již přechází ke zmiňované „nové strategii“ v záležitosti provincie a píše: „Všichni jsme zde toho názoru, aby bratři do Říma neodjížděli, zvláště teď, když náš otec generál zemřel, a to z následujících důvodů: prvním je, že už nejde o utajenou záležitost, a tak by je možná, dříve než by vůbec dokázali odcestovat, chytily bratři,⁷³⁸ a to by znamenalo jako vydat je smrti. Druhý je, že by to byla jen ztráta pověření a peněz. Třetí, že nejsou tak zkušeně ohledně vyjednávání v Římě. Čtvrtý, že i kdyby tam dorazili, vzhledem k tomu, že chybí náš otec generál, zajmou je jako uprchlíky. Poněvadž by

⁷³³ Srov. v této souvislosti především D 99 (konec ledna 1576).

⁷³⁴ Se vši pravděpodobností zde Terezie myslí především na otce Mariana od sv. Benedikta (Ambrogio Azzaro), pramálo diplomatického ve sporech s nereformovanými karmelitány. Víme však, že právě tomuto otci Gracián v prvních letech svého působení jako apoštolský komisař, popřával často sluchu. Navíc v dopise 99, zmiňovaném v předchozí poznámce, se Terezie snaží hájit i otce Mariána, ačkoliv ne s takovou přesvědčivostí jako Graciána.

⁷³⁵ D 262, 1 (15. října 1578).

⁷³⁶ STEGGINK, Otger. *Sin amor... todo es nada*, s. 116–117.

⁷³⁷ D 262, 4 (15. října 1578).

⁷³⁸ Tzn. nereformovaní karmelitáni.

se nakonec stejně potulovali po ulicích a byli bez pomoci, jak říká ostatně i otec Marian. Když jsme zde, navzdory veškeré přízni, nedokázali pomoci fra Janovi,⁷³⁹ co teprve bude tam? (...) Pořádně to všechno zvažte, Vaše důstojnosti, a bude-li se to podobně jevit i Vám, důstojnosti, a otci Marianovi, pošlete posla do Almodóvaru,⁷⁴⁰ aby se na odjezdu bratří nedohodli, ale co nejdříve mi poslali pověření. Ten, kdo by měl odtud cestovat, je velmi dobrý; jen to bude stát víc. Jelikož se však nyní potřebný peníz opatří, následně na to každý konvent přispěje.⁷⁴¹

V úplném protikladu k dopisům z jara, v nichž vybízela k neprodlenému jednání, nabádá nyní k rozvaze a přenechání věcí „působení času“: „Postupujme pomalu a ať se zařídí ta záležitost s Římem, poněvadž čas ty věci urovná, a tam ať se děje, co chce.“⁷⁴²

V závěru dopisu se pak Terezie vyjadřuje k informaci, která jí byla oznámena, totiž, že v Almodóvaru ustoupili od volby provinciála. Svěťice tím byla potěšena: „Hodně mě potěšilo, že nezvolí provinciála, neboť i podle toho, co sám říkáte, Vaše důstojnosti, je to tak velmi vhodné, třebaže, když mi řekl fra Antonín, že se pod trestem hříchu nemůže udělat nic jiného, neodporovala jsem mu.“⁷⁴³

Naneštěstí však shromáždění záhy svůj názor opět změnilo a provinciálem byl zvolen právě zmíněný Antonín od Ježíše. O důsledcích tohoto kroku již byla řeč: Všichni účastníci kapituly byli nunciem Segou exkomunikováni, čelní představitelé reformy uvězněni a vztahy s nunciem se ocitly na bodu mrazu.

Pro úplnost ještě krátce zmíníme téma, se kterým jsme se setkali již v předchozích letech.⁷⁴⁴ Terezii evidentně leželo na srdci a měla potřebu se k němu znovu a znovu vracet. Šlo o legalistické tendence uvnitř řádu a s nimi spojené snahy o rozsáhlou právní úpravu života bosých bratří a sester, proti které se opakovaně stavěla.

Rozdíl oproti předchozím letům byl v tom, že dříve kvůli této snaze obžalovávala hlavně ostatní bratry, zatímco Graciána vnímala jako svého spojence. Nyní neváhala z podobné tendence obvinít ani samotného Graciána, jemuž napsala: „Tady Antonie⁷⁴⁵ vyprávěla o tolika věcech, které jste prý, Vaše důstojnosti, přikázal, že nás to všechny pohoršilo, a proto jsem se Vás na to písemně dotázala. Věřte, můj otče, že tyto domy fungují dobře a nemají zapotřebí dalších břemen obřadů, neboť cokoli navíc je zbytečně zatěžuje. A na to, Vaše důstojnosti, pro bliženskou lásku nezapomínejte, leč vždy je mít hlavně k tomu, aby zachovávaly stanovy a nic dalšího, vždyť udělají už hodně, budou-li dobře zachovávat je. Co se týče těchto mnišek, mi, Vaše důstojnosti, můžete věřit, neboť z toho, co se děje zde, odvozují, co se děje i jinde. A byť se toho navíc přikazuje seabeměně, i tak to velmi zatěžuje, a mě by to tížilo jako první, pokud byste to ovšem, Vaše důstojnosti, nepřikazoval ve jménu Božím.“⁷⁴⁶

Není snadné závěrem shrnout hlavní body mnohovrstevnatého vztahu mezi Terezii a Graciánem a jeho vývoj v roce 1578. Zmíním proto pouze jeden aspekt, který se zdá

⁷³⁹ Terezie zde naráží na to, co vytrpěl v toledském vězení sv. Jan od Kříže.

⁷⁴⁰ V Almodóvaru del Campo se konala již několikrát zmíněná, samozvaná kapitula.

⁷⁴¹ D 262, 7.9 (15. října 1578).

⁷⁴² D 262, 14 (15. října 1578).

⁷⁴³ D 262, 16 (15. října 1578).

⁷⁴⁴ Srov. např. D 146 (19. listopadu 1576), ve kterém se Terezie vymezuje proti vizitačním aktům otce Jana od Ježíše.

⁷⁴⁵ Sestra Antonie od Duchu svatého (Henao). Vzniklá situace se zřejmě týkala kláštera ve Valladolidu, kde měla zmíněná řeholnice rodnou sestru.

⁷⁴⁶ D 236, 14 (22. května 1578).

vystupovat do popředí. Je jí snaha o vyváženost a harmonii, s níž se v Tereziiných dopisech setkáváme, a která se týkala všech oblastí jejich vztahu.

Terezie neskrývala – především ne sama před sebou – svou zvláštní náklonnost ke Graciánovi, zároveň se však snažila nezapomínat ani na ostatní bratry a sestry v rámci reformovaného Karmelu, a pečovat o ně.

Toužila, aby Gracián byl zbaven všech trápení, zároveň ho však vyzývala, aby je snášel, neboť vybrušovala jeho charakter.

Snažila se uváženě jednat a využívat všech lidských prostředků a známostí pro dobro řádu, byla však schopna rovněž spolehnout se pouze na Boha a konat pokání, pokud se to ne vždy dařilo.

Žila hlubokým mystickým životem a zároveň zůstávala zcela lidskou.

Věřím, že právě v této obtížné harmonii se dotýkáme svatosti, která z Terezie od Ježíše již v tomto čase vyzařovala a na níž měl Jeroným Gracián, jako její privilegovaný svědek, jistý podíl.

3.7. Rok 1579

Přehled nejdůležitějších historických událostí z let přátelství mezi Terezií od Ježíše a Jeronýmem Graciánem jsme přerušili na sklonku roku 1578, kdy se Gracián ubíral do koleje bosých karmelitánů v Alcalá de Henares, aby se zde podrobil nunciovu rozsudku: neopouštět město bez Segova písemného souhlasu; nepsat ani nepřijímat dopisy; žádným způsobem se nevměšovat do organizování chodu konventu.

V *Anastásiově putování* však vzpomíná na událost, která se odehrála nedlouho po jeho příjezdu do Alcalá, a která jen dokazuje, že ani mezi bosými karmelitány nechyběli tací, kteří mu nebyli dvakrát příznivě nakloněni. O co šlo? Otec Eliáš, rektor koleje onemocněl. „A protože mě měl velmi rád – vzpomíná Gracián – několikrát mě požádal, abych na jeho místě promluvil k bratrům na konventní kapitule. Tři z nich, aniž by mi cokoliv řekli, napsali nunciovi, že se v rozporu s jeho rozsudkem uchyluji k vedení konventu. Tato zpráva nuncia značně rozčílila a jeho hněv jsme pocítili já i otec Eliáš.“⁷⁴⁷ Vzpomínku pak končí poněkud starozákonně znějícím komentářem: „Je ovšem pravda, že oni tři zemřeli ještě téhož léta velmi nešťastným způsobem.“⁷⁴⁸

Odpor vůči Graciánovi a jím prosazovanému způsobu života a vedení řádu, prozrazuje rovněž komentář Mikuláše Dorii, který si těžkosti, jimiž reforma procházela, vykládal tímto způsobem: „Vnímám, že jde o trest, který nám ukládá Boží milosrdenství; vždyť žijeme ještě uvolněnějším životem než obutí, ve společenství se světskými lidmi a v činnostech, které sice nejsou samy o sobě zlé, ale neslučují se s bosýma nohama.“⁷⁴⁹

Přes tyto náznaky nesouladu a rozdílných úhlů pohledu na karmelitánské charisma, se záležitosti řádové reformy nevyvíjely tak špatně, jak by se dalo očekávat, a to ze dvou hlavních důvodů: Nuncius Segá byl rozohněn spíše proti samotnému Graciánovi než proti

⁷⁴⁷ GRACIÁN, Jerónimo. *Peregrinacion de Anastasio*, s. 93.

⁷⁴⁸ Tamtéž.

⁷⁴⁹ EFRÉN de la Madre de Dios – STEGGINK, Otger. *Tiempo y vida de Santa Teresa*, s. 764.

bosým karmelitánům jako takovým. Jakmile se mu Gracián podrobil a přijal jeho rozsudek, stal se přístupnější ke spravedlivějšímu uspořádání vztahů mezi obutými a bosými.⁷⁵⁰

Druhým důvodem byla přítomnost osob, příznivě nakloněných bosým, v nunciově nejbližším okolí, dokonce i v jeho poradním sboru. Na prvním místě se šlo o dominikána Pedra Fernándeze, který zastával funkci apoštolského komisaře karmelitánského řádu ještě před Graciánem a byl proto dobře obeznámen s celou situací.

Na jeho členství v nunciově kolegiu měla svůj podíl i Terezie. Za jeho jmenování do funkce lobovala u vévodů z Alby, jednoho z nejvlivnějších šlechtických rodů ve Španělsku. Svědčí o tom její dopis z prosince předchozího roku, v němž píše Marii Enríquez de Toledo, vévodkyni z Alby: „Bylo mi řečeno, že Jeho excelence⁷⁵¹ přikázal, aby se v této záležitosti dostavil otec mistr fra Pedro Fernández. To je to nejlepší, co nás může potkat, protože ten zná jedny i druhé.⁷⁵² Vypadá to jako zásah přicházející z nebe. Kéž se zalíbí našemu Pánovi, aby chránil Jeho excelenci a posloužil si jím k zjednání nápravy situace chudých a sklíčených.“⁷⁵³

Vzápětí se ještě snažila vše pojistit prostřednictvím vévodkyně samé: „Mnohokrát líbám ruce Jeho excelenci za tak velkou milost a projev přízně a Vás, excelence, snažně prosím, abyste mi prokázala tu milost a velmi se zasadila o tento příjezd otce fra Pedra Fernándeze ke dvoru a povzbudila jej k tomu. Hled'te, Vaše excelence, že tato záležitost se týká Panny, naší Paní, která má zapotřebí být nyní podpírána podobnými osobami v této válce, kterou vede démon proti jejímu řádu, vždyť mnozí do něj nevstoupí jen kvůli tomu, že by měli být trvale podřízeni těm, kterým jsou podrobováni nyní.“⁷⁵⁴

Výsledek celého snažení Terezie s odstupem času popsala v *Knize zakládání*: „Náš katolický král, don Filip, když se dozvěděl, co se děje, a nechal se informovat o životě a zbožnosti bosých karmelitánů, pozvedl ruku, aby nám prokázal svou přízeň⁷⁵⁵ a nenechal jen na nunciovi, aby soudil náš případ, nýbrž ustanovil čtyři asistenty, osoby velmi vážené – a z toho tři řeholníky⁷⁵⁶ – aby se dobře dohlédlo i na naši spravedlnost. Jedním z nich byl otec mistr fra Pedro Fernández, osoba velmi svatého života a velmi vzdělaný a moudrý. (...) A tak když jsem viděla, že král jmenoval i jej, považovala jsem záležitost za již šťastně dokončenou, jak tomu nyní z Božího milosrdenství opravdu je.“⁷⁵⁷

Vliv Pedra Fernándeze a ostatních asistentů byl natolik významný, že se během několika málo měsíců situace bosých karmelitánů a karmelitek zcela změnila: „1. dubna 1579 podepsal nuncius Sega dokument, který odporoval veškeré jeho dosavadní politice. Nařídil, aby bosé bratry a mnišky řídil generální vikář, jímž se měl stát otec Ángel de Salazar, zatímco v Římě

⁷⁵⁰ Srov. ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 186.

⁷⁵¹ Totiž manžel adresátky dopisu, don Hernando de Toledo, vévoda z Alby.

⁷⁵² Zná jak reformované, tak nereformované karmelitány.

⁷⁵³ D 268, 3 (2. prosince 1578).

⁷⁵⁴ D 268, 4 (2. prosince 1578).

⁷⁵⁵ Rovněž v *Knize zakládání* Terezie připisuje – hned po Bohu – hlavní zásluhu na změně situace právě králi Filipovi II.: „I když se v království našlo mnoho pánů a biskupů, kteří si pospíšili informovat nuncia pravdivě, všechno to by prospělo jen pramálo, kdyby si Bůh neposloužil králem jako zprostředkovatelem. Sestry, všechny jsme velmi zavázány, abychom jej ve svých modlitbách stále odporučeli našemu Pánu“ (Z 28, 7).

⁷⁵⁶ Oněmi čtyřmi asistenty se stali: don Luis Manrique, královský kaplan, fra Lorenzo de Villavicencio, augustinián, fra Hernando del Castillo a fra Pedro Fernández, oba dominikáni.

⁷⁵⁷ Z 28, 6.

budou probíhat jednání o nezávislém řízení bosých. Tímto krokem zároveň odňal jakoukoliv autoritu nad bosými karmelitány obutým provinciálům Kastilie a Andalusie.“⁷⁵⁸

Ángel de Salazar byl sice rovněž obutý karmelitán, bývalý kastilský provinciál, nicméně muž nakloněný dialogu. Z Graciánových vzpomínek se dokonce zdá, že již byl přesvědčený, že k osamostatnění brzy dojde a nehodlal proto do záležitostí bosých příliš vstupovat: „Mnišky vždy řídil tak, že konal vše, co nařizovala svatá matka a se mnou se zase radil v záležitostech bratří. (...) Říkal, že růst naší kongregace a ustanovení představeného, který sám bude bosý, povede k větší slávě Boží, a že on nechce vládnout, ale pouze pomoci překlenout období do příchodu papežského breve.“⁷⁵⁹

Výše zmiňovaný nunciův dekret z 1. dubna neznamenal okamžité Graciánovo osvobození. Jeho vězení již ale v podstatě nebylo vězením, jak můžeme vidět z popisu jeho činnosti v Alcalá de Henares: „Ve svém konventu pravidelně vedl kurzy o základech Písma svatého a o knize Dionysia Areopagity *O mystické teologii*, kázal v hlavním městském kostele a v univerzitní koleji. Přicházely ho navštěvovat nejváženější osoby z Alcalá. Především však opět mohl psát a přijímat dopisy. Později vzpomínal, že ‚během svého života se nikdy necítil být více ctěn‘. Takto tedy strávil rok 1579, čas svého ‚věznění‘ v Alcalá. Avšak definitivní nunciova absoluce, alespoň jak se zdá, mu nepřišla dříve, než začátkem roku 1580.“⁷⁶⁰

Terezie pochopitelně všechny výše popsané události sledovala ze svého kláštera svatého Josefa v Ávile a postupně „získávala jistotu, že se otevírá nová epocha.“⁷⁶¹ Celé dílo reformy především světovala v modlitbě Bohu. V předvečer Letnic se za tímto účelem uchýlila do poustevny Nazaret, která se nacházela na klášterní zahradě. Právě zde uslyšela slova, která si vzápětí zapsala na volný list papíru a vložila za text rukopisu *Knihy zakládání*.⁷⁶²

Co se v poustevně událo? Poslechněme si její vlastní slova: „Zmocnil se mě velký poryv a vzplanutí Ducha, který způsobil mé vypojení. V tomto velkém usebrání jsem uslyšela od našeho Pána to, co nyní uvedu:

Abych od něj vyřídila těmto bosým otcům, aby se snažili zachovávat tyto čtyři věci, a že pokud je budou zachovávat, tento řád bude stále vzrůstat, a pokud je budou zanedbávat, ať jsou si vědomi, že snižují jeho počátek.

První, aby hlavy byly v souladu.⁷⁶³

Druhá, že i kdyby měli mnoho domů, ať je v každém málo bratří.

Třetí, ať se málo stýkají se světskými osobami; a to pro dobro jejich duší.

Čtvrtá, aby vyučovali spíše svými skutky než slovy.“⁷⁶⁴

A aby zdůraznila velkou jistotu, že daná slova obsahují důležité poselství, připojila: „Stalo se tak roku 1579, a protože je to skutečně pravda, podepisuji to svým jménem. Terezie od Ježíše.“⁷⁶⁵

⁷⁵⁸ ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 186.

⁷⁵⁹ GRACIÁN, Jerónimo. *Scholias y addiciones*, s. 405.

⁷⁶⁰ ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 187.

⁷⁶¹ EFRÉN de la Madre de Dios – STEGGINK, Otger. *Tiempo y vida de Santa Teresa*, s. 767.

⁷⁶² Z tohoto důvodu její editoři Tereziiných děl obvykle ponechávají na konci 27. kapitoly této knihy, poslední, která byla roku 1579 dokončena, ačkoliv s *Knihou zakládání* bezprostředně nesouvisí a nemá souvislost s její předchozí ani následující kapitolou.

⁷⁶³ Aby představení řádu byli jednotní.

⁷⁶⁴ Z 27, 24.

⁷⁶⁵ Tamtéž.

Již zmíněná změna nunciova kurzu vůči bosým karmelitánům a narovnávání vztahů mezi nimi a obutými, přinesly do Tereziina života i některé významné vnější změny. Především dostala opět dovolení či dokonce příkaz cestovat, od roku 1580 se pak dokonce navrátila k zakládání dalších klášterů.

Jakkoli Terezii tato změna těšila, neváhala si rovněž povzdechnout nad svými ubývajícími fyzickými silami. Když v dopise z června 1579 vylíčila matce Marii Bautistě stručný itinerář své blížící se cesty, dodává: „Hleďte nyní na ubohou stařenku!“⁷⁶⁶

Kam ji však její nová cesta vedla a jaké byly její motivy? Na jejím počátku stál don Alvaro de Mendoza, původně ávilský, nyní palentinský biskup, dlouholetý přítel a podporovatel svěťce, a jeho rodná sestra Marie. Oba byli sklíčeni smrtí Mariina zetě, vévody ze Sessy, který zemřel v prosinci 1578, pouhý rok po svatbě, aniž by po sobě zanechal dědice. Biskup a jeho sestra proto požádali Ángela de Salazar, aby Terezii dovolil přicestovat a potěšit je v jejich zármutku.

I mnozí další však toužili po Tereziině přítomnosti. Především bosé karmelitky z Valladolidu, které dona Alvara k jeho žádosti navedly. Doufaly, že Terezie při této příležitosti navštíví také jejich komunitu.⁷⁶⁷

O reakci nového generálního vikáře se dozvídáme z již citovaného dopisu matce Marii Bautistě: „Píše mi doslova, že ho napadlo (...) poslat mě do Malagónu, jelikož tím si zasloužím víc, než kdybych znovu zakládala, a cestou abych utěšila ono panstvo,⁷⁶⁸ protože ho o to prosí – a posílá mi k tomu biskupův dopis – a pak abych hned přicestovala do Salamanky a zakoupila tam dům. A vězte, má dcero, že je to stav nejvyšší nouze, v níž se tam nacházejí, a přesto mlčí jako mrtvé, čímž mě jen víc zavazují.“⁷⁶⁹

Na cestu se vydala dne 25. června 1579. Vyrazila z Ávily směrem k Medině del Campo. 3. července dorazila do Valladolidu, kde ji očekával již zmíněný biskup se svou sestrou. 30. července již byla na cestě do Alby de Tormes a zhruba v polovině srpna dospěla do Salamanky, kde se zdržela dva a půl měsíce.

Teprve v listopadu se pak, za velmi špatného počasí, vydala na náročnou cestu do Malagónu, který měl být podle původního plánu Ángela de Salazar jejím cílem. Generální vikář totiž zamýšlel ustanovit ji převorkou v tomto domě, ve kterém sestry prožívaly značné duchovní i materiální těžkosti, a to již od roku 1576, kdy vážně onemocněla dosavadní převorka. Byla jí další z Tereziiných duchovních dcer, Brianda od svatého Josefa, kterou v jednom z dopisů Jeronýmu Graciánovi nazvala „nejlepší osobou, kterou rád má, neboť se poučila ze svých dřívějších chyb a nic nedělá bez uvážení“.⁷⁷⁰

V Malagónu musela Terezie vyřešit především tři vzájemně provázané problémy. Prvním byly spory v komunitě, v níž se část sester domnívala, že některé z nich požívají zvláštní přízně zpovědníka, který pak nepravdivě informuje představené o stavu společenství.⁷⁷¹

⁷⁶⁶ D 285, 4 (9. května 1579). „Pobre vejezuela“, „ubohá stařenka“, se stane „titulem“, kterým od této chvíle Terezie sebe samu častěji označuje.

⁷⁶⁷ Srov. EFRÉN de la Madre de Dios – STEGGINK, Otger. *Tiempo y vida de Santa Teresa*, s. 769.

⁷⁶⁸ Již zmiňovaného biskupa Alvara de Mendozu a jeho sestru.

⁷⁶⁹ D 285, 4 (9. května 1579). Poslední věta a s ní spojený úkol, se týkaly problémů kláštera bosých karmelitek v Salamance, založeného již roku 1570. Sestry stále nemohly najít vhodný dům pro svůj život a musely se několikrát stěhovat.

⁷⁷⁰ D 105, 6 (15. června 1576). V době její nemoci vedla dům nejprve Beatriz od Ježíše, později pak podpřevorka, Anna od Matky Boží, o které ještě bude řeč.

⁷⁷¹ EFRÉN de la Madre de Dios – STEGGINK, Otger. *Tiempo y vida de Santa Teresa*, s. 778.

Druhým byl nevyhovující dům, v němž se komunita nacházela, a její neschopnost zařídit dokončení rekonstrukce nového kláštera.

Třetím bylo ustanovení nové převorky. Terezii se totiž podařilo přesvědčit Ángela de Salazar, aby se jí nestala ona sama, nýbrž sestra Jeronýma od Duchy svatého.⁷⁷²

Zdar celé mise Terezie potvrzuje svým dopisem Jeronýmu Graciánovi z prosince 1579. Nejprve zmiňuje stěhování: „Na den Početí⁷⁷³ se zdejší sestry přestěhovaly do nového domu. (...) Stěhování proběhlo za velkého jásotu, neboť přišly v procesí a s Nejsvětější Svátostí, která se přenášela z původního domu. Velmi se potěšily, vypadaly jako ještěřičky, které v létě vylézají na slunce. Tam⁷⁷⁴ si opravdu hodně vytrpěly. A i když tady není ještě vůbec nic dokončeno, kromě jedenácti cel, jsou odhodlané tu žít řadu let, i kdyby se už nemělo udělat nic dalšího.“⁷⁷⁵

Následně přechází k urovnání sporů mezi sestrami a zpovědníkem: „Ó, můj otče, a jak byl můj příjezd sem nutný! (...) Bůh by to jistě dokázal zařídit i jinak, já si teď ovšem nedokážu představit, jaký jiný prostředek by našel k tomu, aby odstranil to začarování. Nyní pochopily, jak se chovaly nerozvázně; a čím víc i já rozumím tomu, jaké vedení tam měly, jsem přesvědčenější, že by byla velká troufalost ještě nějaké jí svěřit.“⁷⁷⁶ Tento ubohý licenciál⁷⁷⁷ mi připadá jako velký Boží služebník, a věřím, že má na celé záležitosti tu nejmenší vinu. To ona osoba⁷⁷⁸ způsobila všechno svým povykem stále dokola. On je velmi učenlivý ve všem, co mu říkám, že je záhodno udělat zde, a to s takovou pokorou a sklíčeností, že trochu zavdal příležitost, že mě to hodně povzbudilo.“⁷⁷⁹

Končí pak krátkou zprávou o přijetí nové převorky komunitou a o jejich vynikajících kvalitách: „Převorka, kterou jsme sem přivedli, je velmi bohabojná a rozumná. A má takový dar řízení komunity, že ji všechny hned zahrnuly velkou láskou. Velmi se odporoučí do vašich modliteb, důstojnosti. Je vaše velmi oddaná dcera. Myslím, že nebylo možné vybrat žádnou jinou, která by se k tomu tak hodila.“⁷⁸⁰

Tolik nyní k hlavním vnějším událostem Tereziina života v rámci sledovaného roku.

Ještě zajímavější než tato historická data, však mohou být některé „drobnosti“, které se odehrály v různých momentech a na různých místech, všechny však během zmíněné cesty, na niž se vydala v červnu roku 1579. Většina těchto událostí souvisí s vnitřní proměnou srdcí lidí v jejím okolí. V naprosté většině případů šlo o osoby, které se k ní a k jejímu dílu v minulosti stavěly značně nepřátelsky.

Z Ávily odcestovala v doprovodu své ošetřovatelky, Anny od svatého Bartoloměje, a otce Alonsa Valdemora, dlouholetého odpůrce reformy. Dle mínění Anny od svatého Bartoloměje si posledně jmenovaný ještě v počátku jejich společné cesty „dával velký pozor na vše, co Terezie činila a byl připraven stavět se jí na odpor.“⁷⁸¹ Tataž svědkyně však uvádí, že jeho

⁷⁷² Pozdější zakladatelka kláštera v Janově, prvního domu bosých karmelitek v Itálii (byl založen roku 1590).

⁷⁷³ Tj. Neposkvrněného Početí Panny Marie, 8. prosince.

⁷⁷⁴ Tj. v původním domě.

⁷⁷⁵ D 304, 1.3 (12. prosince 1579).

⁷⁷⁶ Terezie má na mysli již zmíněnou podpřevorku Annu od Matky Boží, která se – podle toho, co zjišťuje – nehodí pro žádný úřad.

⁷⁷⁷ Tj. Gaspar de Villanueva, dosavadní kaplan a zpovědník komunity.

⁷⁷⁸ Pravděpodobně stále mluví o podpřevorce, Anně od Matky Boží.

⁷⁷⁹ D 304, 4–5 (12. prosince 1579).

⁷⁸⁰ D 304, 7 (12. prosince 1579).

⁷⁸¹ EFRÉN de la Madre de Dios – STEGGINK, Otger. *Tiempo y vida de Santa Teresa*, s. 771.

postoj se během cesty zcela změnil a to díky způsobu, jakým s ním Terezie jednala: „Způsob, jakým se chovala k tomuto otci během cesty, nás vedl ke chválení Boha; nejenže konala vše, oč ji požádal, ale jako svému příteli mu dávala obrázky, které s sebou nesla coby dárek a říkala: „Hleďte, můj otče, pokud by Vás potěšilo něco jiného z věcí, které mám s sebou, velmi ráda Vám je přenechám. Darovala mu také jeden obrázek Ducha svatého, který jí byl velmi drahý a který původně nechtěla nikomu dát a prosila ho, ať jej přijme, jako projev velké náklonnosti, kterou k němu chová.“⁷⁸²

Když druhého dne večer vcházeli do Mediny del Campo, otce Valdemora „velmi mrzelo – vzpomíná stále Anna od svatého Bartoloměje – že cesta je již u konce; získal totiž ke svaté matce mnoho úcty a náklonnosti a řekl jí, že pokud by si chtěla sloužit jeho doprovodem i na další cestě, bylo by to pro něho potěšení“.⁷⁸³

Podobná proměna se odehrála rovněž v konventu v San Pablo de Moraleja, který si Terezie během cesty přála navštívit, aby vyjádřila svou úctu k obutým bratřím. Událost opět popisuje její průvodkyně, Anna od svatého Bartoloměje: „Dle mého soudu se přítomní bratři ulekli, protože jsme již byli na místě notnou chvíli a zdálo se, že zde není živá duše. Svatá matka na bratry zavolala, takže přišli na místo, kde byla ona. Jednoho po druhém objala a dávala jim najevo tolik lásky, že se až zdálo, jako by si je ukládala do své duše (...). Zdržela se zde po mši svaté až do odpoledne a stále projevovala stejnou radost a touhu po jednotě. Když se zvedla k odchodu, bratři ji doprovázeli a říkali, že v nich tak brzký odchod vyvolává pocit smutku a osamění. A bylo vidět, že jsou velmi zahanbeni a zmateni svatostí, kterou na ní viděli.“⁷⁸⁴

Poslední z událostí, skrytě odkazujících na Tereziinu svatost, kterou chceme v souvislosti s její cestou zmínit, se bezprostředně týkala samotné svědkyně, tedy Anny od svatého Bartoloměje.⁷⁸⁵

Když na své cestě dospěly do Salamanky, Terezie byla, jako obvykle, zavalena mnoha dopisy, a tak řekla své průvodkyni: „Pokud bys uměla psát, mohla bys mi pomoci odpovídat na tyto dopisy.“⁷⁸⁶ Dala jí do ruky dopis, napsaný velmi úhledným písmem, a řekla jí, aby se učila podle něho. Anně se však zdálo vhodnější, učit se podle písma, jaké používala sama Terezie. „Svatá matka tedy napsala dva řádky vlastní rukou a dala je této svědkyni. A podle nich tato svědkyně napsala ještě téhož večera dopis spolusestrám u svatého Josefa v Ávile. A od onoho dne pak psala a pomáhala odpovídat na dopisy, které Matka dostávala, aniž by měla učitele, od kterého by se naučila psát, ani se tomu nikdy neučila jiným způsobem. Zнала jen něco málo z rodné řeči a obtížně rozeznávala písmena v dopisu.“⁷⁸⁷

Od tohoto okamžiku Anně přibyl další „úřad“. Již nebyla pouze Tereziinou ošetřovatelkou a rádkyní, nýbrž i její sekretářkou. Mnozí svědkové pak konstatovali podivuhodnou shodu v rukopisech obou žen.

⁷⁸² EFRÉN de la Madre de Dios – STEGGINK, Otger. *Tiempo y vida de Santa Teresa*, s. 771.

⁷⁸³ Tamtéž.

⁷⁸⁴ EFRÉN de la Madre de Dios – STEGGINK, Otger. *Tiempo y vida de Santa Teresa*, s. 771.

⁷⁸⁵ Sluší se podotknout, že se jedná o svědkyni velmi věrohodnou. Anna od sv. Bartoloměje byla věrnou Tereziinou průvodkyní. Světice roku 1582 zemřela v Albě de Tormes v její náručí.

Později se stala zakladatelkou bosých karmelů ve Francii a Belgii. Církev Annu od sv. Bartoloměje zařadila roku 1917 na seznam blahoslavených. Její stručný životopis v češtině je možné najít na internetových stránkách bosých karmelitek: <https://bosekarmelitky.cz/blah-anna-od-sv-bartolomeje/blah-anna-od-sv-bartolomeje/>

⁷⁸⁶ EFRÉN de la Madre de Dios – STEGGINK, Otger. *Tiempo y vida de Santa Teresa*, s. 773.

⁷⁸⁷ Tamtéž.

Nyní však opět přeneseme naši pozornost od historických souvislostí bezprostředně k tématu přátelství mezi Terezií a Graciánem, které budeme dále sledovat na stránkách Tereziiných dopisů.

Rok 1579 patří, pokud jde o jejich zachované exempláře, mezi roky průměrné. Tomás Álvarez stanovuje jejich počet na 15.⁷⁸⁸ V edici Efréna od Matky Boží a Otger Steggink, kterou používáme v této práci, však nacházíme pouze 12 dopisů datovaných do roku 1579. Důvodem této neshody jsou rozdílné názory editorů na datování některých dopisů, především těch, z nichž máme k dispozici pouze část.

První ze zachovaných dopisů pochází z poloviny dubna. Důvod několikaměsíční odmlky je zřejmý. Gracián prodléval v domácím vězení v Alcalá, které mu bylo uloženo apoštolským nunciem Segou. Součástí jeho rozsudku byl i zákaz udržovat kontakt se světem prostřednictvím dopisů. V měsíci dubnu se však nuncius rozhodl ustanovit vikářem bosých karmelitánů otce Ángela de Salazar a rozvolnit podmínky Graciánova vězení, který tak opět mohl s matkou zakladatelkou vstoupit v kontakt.

3.7.1. Osobní rovina

Tereziin epištolář roku 1579 se otevírá výrazem jejího zděšení nad udáním ze strany spolubratrů z komunity v Alcalá, kteří žalovali nunciovi, že Gracián „pohrdá jeho příkazy a znovu vládne bosým.“⁷⁸⁹ Terezie byla jejich počinem natolik vyvedena z míry, že vyjádřila přání, aby se Gracián „vrátil ke kocourům“, tedy obutým karmelitánům. Své pocity vyjádřila takto: „Byla jsem vyděšena dopisy z Alcalá (zvláště tím, který jste napsal Vy, důstojnosti) a velmi mě to rozhněvalo. Ó, chraň mě Bůh, jak málo známe sami sebe! Nuže, ujišťuji Vás, důstojnosti, jak jsem Vám to už napsala minule, že – teď už i na základě toho, co se stalo – mám o Vás tolik strachu, že bych Vás tam nejrady neviděla. A věřím, že to tak nakonec dopadne. Kéž byste se vrátil ke ,kocourům‘!“⁷⁹⁰

Jde o velmi překvapivá slova, zvláště když uvážíme, jak moc si předchozího roku přála, aby byl z jejich rukou vysvobozen. Co přesně světice tímto přáním mínila, nevíme, neboť dopis se dochoval pouze ve fragmentární podobě. Efrén od Matky Boží a Otger Steggink její slova interpretují jako proroctví, „že Gracián bude v budoucnu opět ve cti mezi obutými karmelitány“.⁷⁹¹

Zdá se však, že Tereziin hněv brzy pominul a s možností být opět ve spojení se svým „Pavlem“ se jí vrátila radost a naděje. Tu posílil Graciánův dopis, ve kterém jí pravděpodobně sliboval brzkou návštěvu. Světice odpověděla těmito slovy: „Milost Ducha svatého ať je s Vámi, ctihodnosti, můj otče, a ať Vám odplatí útěchu, kterou jste ve mně vyvolal nadějí, že Vás budu moci spatřit, ctihodnosti, neboť ta bude pro mne jistě velká. A tak Vás prosím, ctihodnosti, abyste, pro lásku našeho Pána, rozhodl, jak se to má uskutečnit. Neboť když člověk přijde o útěchu z něčeho, co obecně chybí, netrápí jej to tolik, jako když to očekává; věřím, že se tím poslouží Jeho Majestátu.“⁷⁹²

⁷⁸⁸ ÁLVAREZ, Tomás, *Comentarios a las „Cartas“*. s. 78.

⁷⁸⁹ Srov. GRACIÁN, Jerónimo. *Peregrinacion de Anastasio*, s. 93.

⁷⁹⁰ D 277 (polovina dubna 1579).

⁷⁹¹ EFRÉN de la Madre de Dios – STEGGINK, Otger. *Santa Teresa de Jesus. Obras Completas*. Madrid: BAC, 2012, s. 1205–1206.

⁷⁹² D 279, 1 (polovina dubna 1579).

Nezdá se však, že by návštěva byla realizována, neboť v dopise 281, datovaném na 21. dubna, Terezie píše: „Snad už se brzy vymaníme z těchto nepřítomností a ubohá Angela s vámi bude moci probrat svou duši.“⁷⁹³

„Angelina“ touha však zřejmě nebyla vyslyšena. A nejenom to. Terezie se začala cítit Graciánem poněkud zanedbávána i v rovině korespondence. Nabyla totiž dojmu, že ji o sobě dostatečně neinformuje.

Nejprve se oklikou dozvěděla, že před ní tajil své poměrně vážné zdravotní problémy, za což ho ihned pokárala: „Jak jste na tom nyní Vy, důstojnosti, mi přiděluje značné trápení. Bůh Vám odpusť, že jste mi dal projít takovými dny kvůli svým horečkám a chrlení krve! A o tom mi bylo řečeno, že to máte již dlouho. Nechápu, jak to, že jste mi o tom neřekl. Ujišťuji Vás, můj otče, že mě uvádíte do takového pokušení, že nechápu, jak jsem Vám vůbec ještě schopna adresovat, byť jen jedno dobré slovo.“⁷⁹⁴

Dojem či podezření, že je zanedbávána, pak Terezie opakuje ve svých dopisech, datovaných do roku 1579, ještě minimálně třikrát! Z kláštera ve Valladolidu, kde se několik dní zdržela, aby potěšila tamní mnišky, mu napsala: „Ráda bych Vám vyprávěla jedno pokušení, které se mě zmocnilo včera – ba zdá se mi, že dosud trvá – ohledně Elizea.“⁷⁹⁵ Připadlo mi totiž, zda občas není trochu nedbalý a neříká ve všem celou pravdu. Jasně vidím, že přitom nepůjde o nijak závažné věci, ale i tak bych byla ráda, kdyby si toho velmi hleděl. Pro bliženskou lásku, jej o to, Vaše důstojnosti, velmi poproste mým jménem, neboť mi nepřijde, že by mohla být plná dokonalost tam, kde je toto opomenutí.“⁷⁹⁶

Podobnou výtku mu adresuje s odstupem téměř tří měsíců, a to mnohem explicitnějším způsobem: „Milost Ducha svatého ať je s Vámi, důstojnosti. Angela se dosud úplně neuklidnila co do podezření, jež měla. Není divu, neboť když nenachází úlevu v ničem jiném, ani její náklonnost jí nedává prostor, aby ji měla, a – jak ona sama říká – má spoustu strádání, přirozenost je slabá, a tak je sklíčená, když vnímá, že se jí špatně odplácí. Pro bliženskou lásku, vzkazte, Vaše důstojnosti, onomu rytíři,⁷⁹⁷ že i pokud by v této věci byl ze své přirozenosti nedbalý, ať takový není vůči ní, protože láska, je-li tu opravdu, nemůže příliš spát.“⁷⁹⁸

Jistou „útěchou“ snad Terezii mohlo být to, že Gracián neomezil svou komunikaci pouze s ní, ale jak se zdá, i s dalšími mniškami, například s valladolidskou převorkou Marií Bautistou, vůči níž se dokonce „stal němým“.⁷⁹⁹ I o tom se svěřice zmiňuje v již citovaném dopise: „Všechny mnišky se odporoučejí do Vašich modliteb, důstojnosti, a zdejší převorka vzkazuje, že Vám nepíše, jelikož s ohledem na to, že ona sama má takovou vyřídilku, nemůže se bavit s němými.“⁸⁰⁰

⁷⁹³ D 281, 2 (21. dubna 1579).

⁷⁹⁴ D 280, 4 (polovina dubna 1579). Datování je však pouze přibližné. Další z editorů Tereziiných děl, Tomás Álvarez, uvádí pouze „duben 1579“. Není tedy jisté, zda tento dopis Terezie napsala před radostným dopisem, ve kterém očekává osobní setkání, či spíše po něm.

⁷⁹⁵ Elizeus je jedno z krycích jmen otce Graciána.

⁷⁹⁶ D 292, 7 (18. července 1579).

⁷⁹⁷ Rytířem je míněn sám otec Jeroným Gracián.

⁷⁹⁸ D 300, 1 (4. října 1579).

⁷⁹⁹ Nezapomeňme však, že součástí trestu, který mu nuncius uložil, byl také zákaz přijímání a psaní dopisů, „zvláště mniškám“.

⁸⁰⁰ D 291, 2 (7. července 1579).

Velmi zajímavý je pak, s ohledem na Graciánovo „mlčení“ a jím způsobené Tereziino strádání, dopis 305 z 18. prosince. Jde o poslední z dopisů Jeronýmu Graciánovi, které se nám z roku 1579 zachovaly. V jeho úvodu sice světice znovu vyjadřuje svoji touhu po dopisech od něho, vzápětí však uvádí, že se již naučila být spokojena i se zprávami, které o něm slyší od jiných osob: „Byla bych velmi ráda, kdyby mi od Vás, důstojnosti, přivezli nějaký dopis, i když mi byly minule velkým potěšením už i jen zprávy o Vašem zdraví, důstojnosti, a jak se Vám osobně, ba i všem tam daří díky Vašemu vyučování.⁸⁰¹ Řekli mi o vaší promluvě o svatém Evženovi. Kéž je Bůh požehnan, vždyť od něho pochází veškeré dobro. Pořádnou milost působí tomu, jehož si bere za zprostředkovatele, aby prospíval duším.“⁸⁰²

Vzápětí však Terezie přechází k líčení situace v malagónské komunitě bosých karmelitek, v níž se právě nacházela. Již delší čas zde panovaly neshody, způsobené domnělým či skutečným stranictvím bývalého kaplana a zповědníka kláštera, licenciála Gaspara de Villanueva, ve vztazích s mniškami.

Terezie považovala za nutné se do situace vložit a Graciánovi napsala: „Žádné mnišce nedovolují, aby s ním mluvila nebo se u něho dokonce zpovídala.“⁸⁰³ A hned dodává: „Dnes nám kázal, a je jisté, že je dobrý a že by ze zloby neublížil nikomu. Velmi dobře jsem však pochopila, že i když se jedná o svaté, v těchto klášterech je lépe, když se s nikým moc nestýkají. Bůh sám je poučí. A není-li to z kazatelny, i když se jednalo o Pavla (!),⁸⁰⁴ zjistila jsem, že příliš mnoho styku neprospívá. Naopak, škodí, byť by byl sebelepší. A zčásti působí, že se ztrácí na vážnosti, kterou je důvod u takové osoby mít.“⁸⁰⁵

Nahlédla tedy Terezie, že příliš častý „neprofesionální“ styk mezi zповědníkem a mniškami škodí, a to i v případě svatých osob, dokonce i samotného Graciána? A jedná se spíše o zásadu, která platí v obvyklých případech, nebo jde o skutečnost, která by měla platit i pro vztah mezi nimi? Odpověď zůstává nejasná, neboť Terezie na předchozí konstatování navazuje poměrně nejednoznačným odstavcem: „Ó, můj otče, jakými trápeními jsem si kvůli tomu v určitých obdobích prošla! A jak dobře si pamatuji na ony dny po vánoční noci, kdy mi předali jeden Váš dopis, důstojnosti. Bude to právě rok!⁸⁰⁶ Kéž je požehnan Bůh, který přináší lepší časy. Ale ta noc byla taková, že i kdybych se měla dožít mnoha let, nikdy na ni nezapomenu.“⁸⁰⁷

Dovolím si pro tento okamžik ponechat odpověď na otázku, zda Terezie začala nahlížet své přátelství s Graciánem jiným způsobem než doposud, bez odpovědi. Tu se pokusíme nalézt v korespondenci z následujících let.

Pokud však jde o rok 1579, můžeme konstatovat, že osobní rovině jejich přátelství byl zasazen „úder“ ze strany vnějších okolností, konkrétně Graciánova trestu, spojeného s omezením volného pohybu a zákazu přijímat a psát dopisy.

⁸⁰¹ Otec Gracián se dosud zdržoval v Alcalá de Henares a konal pokání, uložené nunciem Segou. Bylo mu však již dovoleno na tomto místě přednášet a kázat.

⁸⁰² D 305, 1 (18. prosince 1579).

⁸⁰³ D 305, 3 (18. prosince 1579).

⁸⁰⁴ Tj. o adresáta dopisu, otce Jeronýma Graciána.

⁸⁰⁵ D 305, 3 (18. prosince 1579).

⁸⁰⁶ Zřejmě se jednalo o dopis, ve kterém informoval otec Gracián Terezii, jak přísného odsouzení ze strany nuncia Segy se mu dostalo a zřejmě i o dalších obviněních a očerňování své osoby. Podle líčení bl. Anny od sv. Bartoloměje, Terezie oné noci proplakala celé matutinum.

⁸⁰⁷ D 305, 4 (18. prosince 1579).

Ačkoliv po několika měsících byly podmínky trestu uvolněny, alespoň z Graciánovy strany se projevy přátelství nevrátily beze zbytku na úroveň, které dosahovaly v předchozích letech. S Terezií, ale i s ostatními mniškami, jednal mnohem rezervovanějším způsobem.

3.7.2. Rovina duchovního doprovázení

Terezie ve svých dopisech z tohoto období často zdůrazňovala, že Graciánovou nepřítomností trpí nejen přirozeně a lidsky, nýbrž také duchovně. Především by si přála „probírat s ním svou duši“.

V jarních měsících ještě věřila, že se situace brzy změní, a tak napsala: „Kéž je požehnán Bůh za to, že řídí záležitosti takovým způsobem, že už se snad brzy vymaníme z těchto nepřítomností a ubohá Angela bude moci probrat svou duši, neboť od té doby, co jste, Vaše důstojnosti, takto nepřítomen, neměla možnost probírat ze sebe nic, co by jí poskytlo úlevu. Po pravdě, měli jsme na všemožný způsob příležitost zabývat se svými vlastními trápeními. Zdá se mi, že jste si, Vaše důstojnosti, odnesl tu nejlepší část, jelikož Vám náš Pán tak záhy odplatil tím, že jste mohl prospět tolika duším.“⁸⁰⁸

Očekávání se však nenaplnovalo a Terezie před Graciánem vyznávala, že to pro ni znamená velkou trýzeň, kterou zakoušela i přesto, že ji téměř trvale provázela Kristova přítomnost: „Ó, jak velkou samotu zakouším každý den navíc, co jsem tak vzdálena od Vás, důstojnosti, a to kvůli své duši! – I když ohledně otce Josefa⁸⁰⁹ jí stále připadá, že je velmi blízko – a díky tomu tak plyne tento život bez pozemských uspokojení, zato ve velmi ustavičné trýzni.“⁸¹⁰

Již v oddíle o lidské rovině přátelství jsme si mohli všimnout, že Terezie se postupně s Graciánovou nepřítomností vyrovnávala, takže koncem roku se již těšila i jen z pouhých zpráv o něm a jeho apoštolátu.⁸¹¹

Podobný vývoj můžeme spatřovat také v její touze po duchovním občerstvení, spojeném s jeho přítomností. V dopise, kterým mu blahopřála k Vánocům, si již „nenárokovala“ jeho čas jen pro sebe samu. Stačilo by jí být mezi posluchači jeho vánočních kázání: „Jelikož už je noc, nedodávám nic dalšího, jen to, že bych měla hodně požehnané Vánoce, kdybych si mohla vyslechnout Vaše kázání, důstojnosti, která během nich pronesete. Kéž Bůh takové svátky daruje alespoň Vám, a ještě velmi mnoho dalších, jak po tom toužím.“⁸¹²

Jednu duchovní radu si přesto vyžádala i na dálku. Znovu se totiž dostala do situace, ve které jsme ji viděli už předchozího roku,⁸¹³ když prožívala nejistotu ve svém svědomí. Tentokrát v ní nejistotu vyvolal otec Heřman od svatého Matěje,⁸¹⁴ který tvrdil, že mu Terezie způsobila nemoc tím, že – s pomocí vikáře, Ángela de Salazar – usilovala o změnu zpovědníka v komunitě sester v Malagónu: „A jelikož nakonec otec vikář udělal to, co jsem

⁸⁰⁸ D 281, 2 (21. dubna 1579).

⁸⁰⁹ Josef je krycí jméno pro Ježíše Krista.

⁸¹⁰ D 286,5 (10. června 1579).

⁸¹¹ Srov. D 305, 1 (18. prosince 1579).

⁸¹² D 305, 7 (18. prosince 1579).

⁸¹³ Srov. D 235, 7 (14. května 1578).

⁸¹⁴ Heřman od sv. Matěje byl spolu se sv. Janem od Kříže zpovědníkem v klášteře Vtělení v Ávile, kde byli oba roku 1577 uvězněni nereformovanými karmelitány. Otcí Heřmanovi se z vězení podařilo uprchnout ještě dříve než Janovi od Kříže. Byl jmenován převorem v Mancera de Abajo, kde někdy během listopadu 1579 zemřel.

chtěla já, muselo to v něm vyvolat velkou nelibost, takže řekl jistě osobě, která ho přišla navštívit, když už byl nemocný, že to já působím, že je uvázan na lůžko. Mně ovšem přišlo, že by nebylo k ničemu sem přicestovat bez zpovědníka, a neměla jsem k dispozici jiného. Přesto ve mně vyvolal bázeň, zda na tom skutečně nenesu nějakou vinu. Napište mi, co o tom soudíte, neboť se tu nemám na to koho zeptat, kdo by mě svou odpovědí skutečně uspokojil.“⁸¹⁵ Nutno dodat, že Terezie by případně nesla vinu nejen na nemoci otce Heřmana, ale i na jeho smrti, o které již v době sepsání dopisu věděla. Jakým způsobem a zda vůbec Gracián „ošetřil“ její bolest, však nevíme, neboť jeho odpověď se nám nedochovala.

Nebyla by to však Terezie, když by se i ona nesnažila být, alespoň čas od času, Graciánovi duchovní matkou. Dokonce v témže dopise, ve kterém se mu svěřovala s právě popsanou skrupulí, jej zároveň nabádala, z čeho by se měl vyzpovídat (!), neboť byla přesvědčená, že i on měl svůj podíl na situaci, která v malagónské komunitě vznikla: „Značnou vinu na tom máme my, Pavel a já. Vyřídte mu, Vaše ctihodnosti, aby se z toho vyzpovídal. Já už jsem to udělala, protože k některým věcem jsme nechtěně přispěli i my. A nemělo se tolik důvěřovat mladým lidem,⁸¹⁶ byť by byli sebesvatější, a vůbec. Poněvadž nemají zkušenost, navzdory dobrému úmyslu způsobí velkou spoušť. Je třeba, můj otče, abychom ji pro budoucnost odtud vzali.“⁸¹⁷

Protože však i Gracián sám jistým způsobem stále ještě patřil mezi „mladé osoby“, neváhala mu Terezie adresovat pochvaly, ale i varování, vycházející z její vlastní životní zkušenosti. Rozeznávala, že Gracián žije ve společenství s Kristem a chválila ho za to, neboť právě to je ze všeho nejdůležitější: „Zjišťuji, že s otcem Josefem⁸¹⁸ nejspíš velmi dobře vycházíte. To je to, co je důležité.“⁸¹⁹ Hned vzápětí jej však, mírně žertovným tónem, varuje před příliš „svatými touhami“ po utrpení. Nezapomeňme, že mu tato slova adresovala v dubnu 1579, tedy velmi krátce poté, co nuncius poněkud zmírnil přísný trest, který Graciánovi uložil: „Velmi mě pobavilo, když jsem se dozvěděla, že máte znovu touhu po utrpení. Nechte nás, pro lásku Boží, vždyť jimi pak neprocházíte sám. Odpočiňte si několik dní. Moc dobře rozumím tomu, že jde o pokrm pro toho, kdo jej jednou opravdu zakusí, neboť ten pak pochopí, že není lepší výživa pro duši. Jelikož však nevím, zda se dané utrpení nerozšíří i na další lidi, než jen na jednu a tutéž osobu, nemohu po tom toužit. Chci tím říct, že trpět sám o sobě nebo naopak vidět, že trpí i můj bližní, mezi tím musí být značný rozdíl. To je dilema, které mi, až se, Vaše důstojnosti, uvidíme, budete muset objasnit.“⁸²⁰

O necelý půlrok později už Terezie žertovný tón odkládá a důtklivě Graciána nabádá k větší péči o vlastní zdraví. Argumentace je však podobná jako v předchozím citovaném dopisu. Je třeba, aby si uvědomil, že to, co se děje s ním, má obvykle závažné důsledky pro celou karmelitánskou reformu: „Velmi mě sklíčila ta Vaše bolest hlavy, důstojnosti. Pro lásku Boží, mírněte se v práci, jinak se později ukáže – pokud si toho nebudete hledět včas – že to již nedokážete napravit, i kdybyste chtěl. Učte se být pánem sebe samého, abyste se dokázal

⁸¹⁵ D 304, 10 (12. prosince 1579).

⁸¹⁶ „Mladými lidmi“ má na mysli zejména sestru Annu od Matky Boží, která nějaký čas vedla zdejší komunitu. Světice ovšem nenaráží na její věk (této sestře bylo již 50 let), ale na délku zkušenosti s řeholním životem.

⁸¹⁷ D 304, 6 (12. prosince 1579).

⁸¹⁸ S Ježíšem Kristem.

⁸¹⁹ D 281, 7 (21. dubna 1579).

⁸²⁰ D 281, 8 (21. dubna 1579).

krotit a vzal si poučení z cizí hlavy.⁸²¹ Toto je totiž skutečná služba Bohu a Vy sám, důstojnosti, jistě vidíte, jak všichni potřebujeme, abyste byl zdrav.“⁸²²

Domnívám se, že celou kapitolu týkající se duchovní roviny, můžeme shrnout do konstatování, že právě v této oblasti byl vztah obou našich hrdinů nejvíce konstantní. Stejně jako v předešlých letech se setkáváme se vzájemným doprovázením, které je oběma stranami vítáno, z Tereziiny i opakovaně žádáno.

Terezie v něm obvykle zastává roli starší sestry, která se již na některé věci, například na otázky tělesné askeze, dívá s větším nadhledem a rozlišováním. Přesto nepřestává toužit po Graciánově kněžské službě, po jeho kázáních a službě zpovědníka. I pro ni samotnou tedy platilo to, o čem byla přesvědčená ohledně svých klášterů: bez dobrého vnitřního vedení není možné, aby se rozvíjely a rostly.⁸²³

3.7.3. Rovina spolupráce na reformě řádu

Již bylo uvedeno, poté, co nuncius Sega dosáhl odstranění Jeronýma Graciána z jeho pozic, byla až do 1. dubna 1579 svěřena pravomoc nad bosými karmelitány kastilskému a andaluskému provinciálovi karmelitánů obutých. A právě andaluský provinciál, Diego de Cárdenas, hrál jednu z hlavních rolí v záležitosti, okolo které se točí první zachované Tereziiny dopisy, zaslané Jeronýmu Graciánovi během roku 1579.

Provinciálovi, rozezlenému na Graciána z důvodu jeho vizitace, se totiž podařilo naočkovat mezi sevillské mnišky některé pomluvy, které o otci Graciánovi kolovaly a vykonstruovat proces, na jehož základě byla sesazena dosavadní převorka, Marie od svatého Josefa. Na její místo pak dosadil mladičkou Beatrix od Matky Boží, která krátce před tím vstoupila do kláštera.⁸²⁴ Sestry navíc byly vystaveny i „mnoha dalším pronásledováním (...), až po to, že musely vydat dopisy, které jsem jim napsala já, takže jsou teď již v moci nuncia“,⁸²⁵ se dozvídáme se z pera samotné Terezie.

Gracián byl o pomluvách, které o něm v Seville kolovaly informován, a napsal o nich Terezii. Ta nejprve zareagovala slovy, vyjadřujícími obavu o adresáta: „Vězte, Vaše důstojnosti, že celá ta velká sklíčenost, která se mě zmocnila, když jste mi o tomto tamějším procesu napsal, se týkala toho, co mi hned vyvstalo a co nyní vidím, že jistě vznesou nějakou pomluvu i vůči Pavlovi. A tato černá vikářka⁸²⁶ měla vždycky sklon k závažným obviňováním, takže mě to po řadu dní trápilo. Ó, Ježíši, do jaké tísně mě to uvedlo! Všechna strádání, kterými jsme si prošli, byla ničím ve srovnání s tímto.“⁸²⁷

Hned nato však osobní rovinu opustila a zformulovala zásady, které by do budoucna měly napomoci podobným excesům předcházet: „Bůh nás účinně vyučuje, jak málo si máme hledět

⁸²¹ Pokud bychom se snažili najít bod Tereziiny nauky, kde se jí nedařilo zachovávat to, čemu učila druhé, v otázce (takřka trvalé) přepracovanosti a vyčerpání bychom se rozhodně měli čeho „chytit“. Když Graciána varuje před možnými chronickými bolestmi hlavy, varuje před něčím, co sama prožívala a k čemu zavedla příčinu například svým ponocováním.

⁸²² D 300, 2 (4. října 1579).

⁸²³ Srov. např. D 173, 2 (9. ledna 1577); D 304, 10 (12. prosince 1579) a mnohé další.

⁸²⁴ Srov. D 272, 6 (31. ledna 1579).

⁸²⁵ Tamtéž.

⁸²⁶ Již zmíněná sestra Beatrix od Matky Boží, kterou Terezie nazývá „negra vicaria“.

⁸²⁷ D 277, 2 (polovina dubna 1579).

tvorů, byť by byli sebelepší, a jak musíme být lstiví a ne tak přímí, a kéž se zalíbí Bohu, aby to Pavlovi a mně stačilo.“⁸²⁸

Hned v dalším dopise Terezie vyjádřila radost z toho, že do úřadu převora bosých karmelitánů v Seville se vrátil otec Řehoř Naziánský, který byl nunciem rovněž potrestán, a vybidla Graciána, aby usiloval rovněž o návrat Marie od svatého Josefa: „Za to, že se otec fra Řehoř již nachází ve svém domě, chválím našeho Pána, a kdyby se Vám, ctihodnosti, nakonec podařilo dosáhnout toho, aby se sevillská převorka vrátila na své místo, dělala bych totéž, neboť je to jistě vhodné. A pokud ne ona, pak Alžběta od svatého Františka. Protože ta, která je představenou nyní, to je leda tak výsměch a ke zkáze domu.“⁸²⁹

Věci se ovšem rychle hýbaly i bez Graciánova přispění. Největší zásluhu na všem měl nově jmenovaný vikář, Ángel de Salazar, který bosým vycházel vstříc, takže Terezie postupně opět nacházela vnitřní pokoj: „Co do Sevilly se mi poněkud ulevilo, jelikož už s nimi obutí nemají nic do činění (...). Bosí teď chodí zpovídat mnišky a otec vikář fra Angel říká, že do měsíce tam znovu přijde Mikuláš⁸³⁰ a sestře od svatého Josefa bude vrácen hlas⁸³¹ a přistoupí se k volbám.“⁸³²

Terezie samozřejmě neopomínala podporovat ani samotnou Marii od svatého Josefa, kterou ubezpečovala o své zvláštní náklonnosti i o tom, že nevěří ničemu z pomluv, které se šířily: „Do krajnosti se mi zdvojnásobila láska, kterou jsem k vám měla,⁸³³ ačkoli už předtím byla značná, a zvláště k Vám, důstojnosti, protože jste to byla Vy, kdo trpěl nejvíc. S jistotou však vězte, že když Vám byl odebrán hlas a místo a úřad, naplnilo mě to zvláštní útěchou. Jakkoli totiž vidím, že má dcera Josefa je hodně ubohá, přesto už jsem o ní dobře věděla, že se bojí Boha a že by tedy neudělala nic proti Jeho Majestátu, co by se zasloužilo takový trest. (...) Jistě se jedná o to, že démon, který konal s takovou zběsilostí, nás chtěl sklíčit. (...) Již to ale vypadá, že náš Pán mu to nechce až tolik dovolit, a proto důvěřuji Jeho Majestátu, že vše zařídí tak, aby pravda vyšla najevo. V tomto domě jí bylo nedávno málo, a to mě velmi sklíčilo, když jsem se dozvěděla výpovědi z procesu, které byly učiněny, a zvláště ohledně některých věcí, o kterých jsem věděla, že jde o velkou prolhanost, jelikož pocházely z doby, kdy jsem tam také přebývala. Nyní, když jsem viděla, co se s oněmi sestrami děje,⁸³⁴ velmi jsem vzdávala díky našemu Pánu, že nedopustil, aby vznesly další obvinění.“⁸³⁵

Pravda nakonec skutečně vyšla najevo a Marie od svatého Josefa byla v červenci 1579 opět zvolena převorkou. Terezie jí blahopřála, zároveň však i žádala, aby provinilé sestry netrestala, ale snažila se je spíše přivést k pochopení jejich selhání: „Kéž je požehnan Bůh, od něhož pochází veškeré dobro, že Vás vytrhl, ctihodnosti, z tak úporné bitvy s vítězstvím. (...) Napište mi podrobně o všem, zvláště o těch dvou ubožkách, neboť o ně mám mnohou

⁸²⁸ D 277, 3 (polovina dubna 1579).

⁸²⁹ D 279, 4 (polovina dubna 1579).

⁸³⁰ Mikuláš od Ježíše a Marie (Doria).

⁸³¹ Tzn., že jí bude navraceno hlasovací právo v komunitě, o které přišla na základě již zmíněného vykonstruovaného procesu.

⁸³² D 281, 5 (21. dubna 1579).

⁸³³ Zde míní celou sevillskou komunitu.

⁸³⁴ Sestra Beatrix od Matky Boží a Markéta od Početí, hlavní aktérky procesu mezi mniškami, svého činu, jak se zdá, alespoň částečně litovaly.

⁸³⁵ D 283, 2.6–7 (3. května 1579).

starost. Projevujte jim přízeň a můžete-li, vymasnažte se všemi prostředky, které Vám přijdou vhodné, aby dospěly k pochopení.“⁸³⁶

V těchto duchovních radách můžeme znovu nahlížet Tereziin mateřský vztah ke všem jejím duchovním dcerám, včetně slabých a chybných, i její odkaz budoucím představeným, jakým způsobem a jakými prostředky by měli své podřízené vést ke skutečnému obrácení a poslušnosti.

Druhým velmi častým „reformačním tématem“ je zřízení samostatné provincie bosých, k němuž se vztahovalo mnoho dopisů již v minulých letech. Zatímco však na podzim 1578 Terezie varovala, že celou záležitost je třeba odložit,⁸³⁷ od změny poměrů v dubnu 1579 získává opět naději na zdárný výsledek celého procesu, ačkoliv si nebyla jistá, zda se ho dožije. Nepochybovala však, že se této radosti dočká Gracián: „Pokud nám Pán dopřeje, abychom se dočkali provincie (...) bude z toho zřejmé, že Pán chce bosé karmelitány pro víc, než nač myslíme my. Kéž se zalíbí Jeho Majestátu, aby po mnoho let chránil Pavla, aby se z toho těšil a pracoval, a já to uvidím z nebe, pokud si toto místo zasloužím.“⁸³⁸

Terezie však nezůstávala u „zbožných přání“ a velmi rychle se vrátila ke konkrétní organizaci celého procesu. Nepovažovala ovšem za vhodné, aby záležitost v Římě řešil Gracián osobně, zřejmě i z důvodu mnoha očeňujících informací, které o něm v nedávné minulosti do Říma zasílali obutí bratři i nuncijs Segá. Navíc stále ještě trval nunciův příkaz, aby neopouštěl Alcalá. Proto mu napsala: „Co se týče případného cestování Pavla do Říma, je to nesmysl, takže o tom není důvod se ani bavit, ba ani, aby nám to přicházelo na mysl. Osobně mám spíše strach, abyste pak stejně nemusel nutně cestovat na generální kapitulu coby provinciál.“⁸³⁹

Tereziiny argumenty proti Graciánově osobní účasti na „římské misi“ byly zřejmě přijaty, protože o pouhé tři týdny později krátce informovala svého rodného bratra Lorenza de Cepeda o ustanovení jiného vyjednavče: „Fra Jan od Ježíše už je v Římě. Zde se záležitosti vyvíjejí dobře; brzy se to dokončí.“⁸⁴⁰

V říjnu pak již považovala celou záležitost prakticky za hotovou: „Velmi chvám Jeho Majestát, když vidím, kam se ubírají naše záležitosti, neboť díky jeho milosrdenství je už můžeme považovat za vyřízené, a to v takovém rozsahu, že je velmi zřetelné, že to tak zařídil sám Bůh. Ponecháme-li stranou to hlavní,⁸⁴¹ raduji se z toho i kvůli Vám, důstojnosti, poněvadž budete moci spatřit ovoce svých strádání. A já Vás ujišťuji, že jste to jimi vykoupil opravdu hojně.“⁸⁴²

⁸³⁶ D 293, 1.10 (22. července 1579).

⁸³⁷ Srov. D 262, 7–9 (15. října 1578).

⁸³⁸ D 286, 2 (10. června 1579).

⁸³⁹ D 291, 5 (7. července 1579). Pokud by opravdu byla zřízena provincie bosých karmelitánů a adresát by se stal provinciálem, nejspíš by se musel zúčastnit generální kapituly karmelitánského řádu.

⁸⁴⁰ D 298, 10 (27. července 1579). Nuncijs Segá dal svůj formální souhlas se zřízením samostatné provincie bosých karmelitánů 15. července 1579.

⁸⁴¹ Tím je dobro tereziánské reformy, která bude mít své vlastní představené a nebude záviset na jiných osobách.

⁸⁴² D 300, 3 (4. října 1579).

Třetí téma, které je potřeba zmínit, bylo, na rozdíl od předešlého, novinkou. Terezie totiž jako by „objevila“ další z významných a zároveň mimořádně problematických osobností její reformy, totiž otce Mikuláše od Ježíše a Marie Doriu.⁸⁴³

Do řádu vstoupil v Seville v květnu roku 1576 a s Terezií se seznámil hned následujícího léta.⁸⁴⁴ Až do roku 1579 však nemáme zachován žádný dopis, který by mu Terezie adresovala. Od tohoto roku se však opakovaně zmiňuje o jeho kvalitách a doporučuje ho pozornosti Graciána a Marie od svatého Josefa, tedy právě osob, které v budoucnu zakusí v největší míře pronásledování z jeho strany.

Graciánovi napsala: „Z dopisů, které mi otec Mikuláš píše, zjišťuji, že musí mít velkou rozvážnost a že nejspíš bude řádu velmi k užítku.“⁸⁴⁵

O necelé tři měsíce později, poté co měla možnost strávit v Doriově společnosti několik dní, jej již Graciánovi přímo nabízí jako rádce a společníka: „Otec Mikuláš byl se mnou v Ávile tři nebo čtyři dny. Velmi mě potěšilo, že v něm máte, Vaše důstojnosti, konečně nějakou osobu, s níž můžete probírat záležitosti Řádu, a která Vám může pomoci a dělala na mne uspokojivý dojem. Neboť mě hodně trápilo, když jsem viděla, že jste na tyto věci v tomto řádu tak sám. Opravdu mi přišel rozumný a schopen dát dobrou radu, a že je to Boží služebník, i když nemá onen tak velký půvab a laskavost, jaké daroval Bůh Pavlovi – vždyť málokterým lidem toho nadělí tolik najednou – ale jistě je to velmi zralý člověk a velmi pokorný a kající a žijící v pravdě, který si dokáže získat náklonnost druhých; a jistě záhy velmi spolehlivě pozná, jakou hodnotu má Pavel a bude velmi odhodlán jej ve všem následovat, což mě naplnilo velkým uspokojením. Neboť bude k velkému prospěchu mnoha věcí (pokud si s ním Pavel bude rozumět, jak věřím, že ano, i když bych nerada, aby to bylo jen s ohledem na mé uspokojení), budou-li oba vždy zajedno, a pro mne to bude velikánská úleva. Protože pokaždé, když pomyslím na to, jakým utrpením jste si, Vaše důstojnosti, prošel od těch, kdo vám měli být pomoci,⁸⁴⁶ považuji to za jedno z těch největších, které jste kdy měl. A tak se jej, můj otče, Vaše důstojnosti, nestraňte, poněvadž buďto jsem já naprosto oklamána nebo to bude opravdu k velkému prospěchu mnoha záležitostí. Hodně z nich jsme spolu probírali a plánovali. Kéž se zalíbí Pánu, aby už přišla doba, kdy se budou moci uskutečnit a kdy se uvede do naprostého pořádku ono stádce Panny, které Pavla tolik stojí.“⁸⁴⁷

Marii od svatého Josefa Terezie svou spokojenost s Doriou komunikovala ještě během jeho pobytu v Ávile, kam přijel světici navštívit: „Vězte, že je zde otec Mikuláš, který je již převorem v Pastraně⁸⁴⁸ (...) a velmi hodně mě to potěšilo a chválila jsem našeho Pána, že nám pro Řád daroval takovou osobnost a s tolikerou ctností. Zdá se, že si ho Jeho Majestát vybral

⁸⁴³ Různí autoři, i samotná Terezie, nejsou vždy jednotní, pokud jde o pojmenování tohoto řeholníka. Světice mluví tu o otci Mikulášovi, tu o Nicolovi. V sekundární literatuře je obvykle jmenován Mikuláš Doria, avšak při citaci dobových pramenů spíše Mikuláš od Ježíše a Marie. Stále však jde o jednu a tutéž osobu.

⁸⁴⁴ Srov. GIORDANO, Silvano. *Nicolò Doria: una personalità discussa*. In GIORDANO, S. – PAOLOCCI, C. *Nicolò Doria. Itinerari economici, culturali, religiosi nei secoli XVI-XVII tra Spagna, Genova e l'Europa*. Roma: Teresianum, 1996, s. 149.

⁸⁴⁵ D 281, 6 (21. dubna 1579).

⁸⁴⁶ Srov. např. D 277 (polovina dubna 1579)., který je svědectvím o tom, jak i mnozí bosí karmelitáni otci Graciánovi spíše škodili, než aby jej podporovali.

⁸⁴⁷ D 291, 6–7 (7. července 1579).

⁸⁴⁸ Nahradil totiž v úřadu pastranského převora otce Jakuba od Trojice, jelikož ten odcestoval s otcem Janem od Ježíše (Rocou) do Říma vyjednávat zřízení samostatné provincie bosých karmelitánů.

jako nástroj k obnově onoho vašeho domu, soudě podle toho, co už pro vás udělal a kolik ho to stojí. Velmi mi ho doporučujte našemu Pánu, vždyť mu to dlužíte.“⁸⁴⁹

Podobně jako Graciánovi, i Marii doporučovala, aby poslouchala Doriovy rady, o které ho již osobně požádala: „Otce Mikuláše jsem požádala, aby Vám, ctihodnosti, poskytoval své rady, neboť ví, co je vhodné, jelikož je velmi rozumný a zná Vás, a tak se odvolávám na to, cokoli by Vám jeho ctihodnost napsala.“⁸⁵⁰

Mýlila se Terezie při svém hodnocení Doriovy osobnosti? Je nesporné, že šlo o člověka velkých lidských kvalit, především zkušeného finančníka. A víme, že Terezie si velmi přála, aby do řádu vstupovali vzdělaní a schopní muži, kteří by dokázali pečovat o jeho záležitosti ve všech směrech a oblastech. Zdá se však, že během několika dnů osobního setkání nedokázala nahlédnout jeho náklonnost k intrikám, které začal v hojné míře používat zvláště v období po Tereziině smrti. Velmi zajímavá je v této souvislosti odpověď světice na dopis Marie od svatého Josefa – která měla možnost stýkat se s Doriou osobně mnohem častěji – a která se domnívala, že se pokouší rozvrátit jejich vztah: „Nevím, jak můžete tvrdit, Vaše důstojnosti, že to otec fra Mikuláš rozvrátil náš vztah, protože nemáte na zemi většího obránce než je on. Jen mi říkal pravdu, abych dobře chápala škodu v tomto domě a nezůstala v klamu.“⁸⁵¹

Zdá se, že Marie od svatého Josefa dokázala již v této době vnímat, že Mikuláš Doria je osobností více než problematickou, osobností, která rozděluje, proto, aby sama mohla panovat. Sama se později rovněž stane terčem jeho výpadů, jistě i v souvislosti s blízkým vztahem, který ji pojil s Jeronýmem Graciánem. Doria se jí pokusil „zahrnout do procesu vyloučení Jeronýma Graciána z řádu. Byla donucena přerušit s ním veškerý kontakt, na dva roky byla zbavena úřadu převorky, byla uvězněna v klášterním vězení a exkomunikována“.⁸⁵²

Zde však již předbíháme rokům a událostem, k nimž se krátce vrátíme v závěrečné kapitole této práce.

Nyní můžeme pouze konstatovat, že Terezie vnímala období od dubna do prosince 1579 jako období rozkvětu své reformy. Apoštolský nuncius přestal bosé karmelitány pronásledovat, vikářem byl jmenován Ángel de Salazar, který se ukázal být jejím velkým příznivcem a pomocníkem, v Římě byl vyjednáán vznik samostatné provincie bosých a „objevila“ člověka – Mikuláše Doria – kterého považovala za jednu z možných budoucích opor řádu.

3.8. Rok 1580

„Když bylo dokončeno založení v Seville, se zakládáními se přestalo na víc než čtyři roky. Příčinou bylo, že se velmi náhle rozpoutala velká pronásledování bosých karmelitánů a karmelitek, takže i když i předtím tu již byla značná, nebyla nikdy tak krajní, že by hrozil zánik všeho. Vyšlo zřetelně najevo, jak démonu vadil tento svatý začátek reformy, který náš Pán započal, a také, že šlo o jeho dílo, jelikož navzdory tomu pokračovalo dál. Vytrpěli si

⁸⁴⁹ D 290, 2 (24. června 1579).

⁸⁵⁰ D 293, 4 (22. července 1579).

⁸⁵¹ D 307, 9 (21. prosince 1579).

⁸⁵² DE PABLO MAROTO, Daniel. María de San José (Salazar), heredera de espíritu de Santa Teresa y escritora espiritualidad. *Revista de espiritualidad* 2004, č. 63, s. 217.

velice bosí bratři – zejména jejich hlavy – a to kvůli závažným obviněním a odporu ze strany takřka všech obutých otců.“⁸⁵³

Do tohoto odstavce shrnula Terezie od Ježíše všechny události, které se odehrály od jejího odjezdu ze Sevilly, kde založila svůj dosud poslední klášter. Během domácího vězení v Toledu pak na pokyn Jeronýma Graciána pokračovala v psaní *Knihy zakládání*.⁸⁵⁴ Kniha byla dokončena 14. prosince 1576. Terezie nepředpokládala, že by se ještě někdy vrátila k zakládání klášterů, a tudíž ani ke psaní této knihy.

Bůh a život tomu však chtěli jinak. Již během Tereziina pobytu v Seville, v roce 1576, jí „doručil dopisy jeden klerik z Villanuevy de la Jara, z radnice onoho místa, který se mnou přišel rovnou vyjednat, abych přijala pro klášter devět žen, které se před několika lety uchýlily do jedné poustevny slavné svaté Anny, jež se v tom městečku nacházela, s jedním malým domkem v sousedství, a žily v takovém usebrání a v takové svatosti, že to povzbuzovalo všechny místní obyvatele, aby se vynasnažili uskutečnit jejich touhy, totiž, aby se mohly stát mniškami.“⁸⁵⁵

Terezie však měla řadu důvodů, aby na žádost nepřistoupila: „Zaprvé, poněvadž jich bylo tolik, a tak se mi zdálo velmi nesnadné, jelikož byly navyklé na svůj vlastní způsob života, aby se přizpůsobily našemu. Zadruhé, poněvadž ono společenství nemělo takřka nic, z čeho by se mohlo udržovat, a dané místo nemá víc než něco přes tisíc obyvatel, což je pro život z almužny velmi chabá pomoc. (...) Zatřetí, že tam nebyl vlastní dům. Začtvrté: daleko od ostatních klášterů; zapáté, přestože mi říkali, že jsou ony poustevnice dobré, jelikož jsem je dosud neviděla, nemohla jsem zjistit, zda mají potřebná nadání, která vyžadujeme v těchto kláštrech; a tak jsem se rozhodla to zcela zavrhnout.“⁸⁵⁶

Zmíněné poustevnice se ovšem po celé 4 roky nevzdaly, naopak si získaly mocné přímluvce v Antonínovi od Ježíše a Gabrielovi od Nanebevzetí, kteří chodili do zmíněného domu kázat. „Jejich⁸⁵⁷ ctnost si je naklonila a obyvatelstvo a doktor⁸⁵⁸ je přesvědčili, aby tu záležitost přijali za svou, a tak oni začali velmi naléhavě přesvědčovat mne svými dopisy.“⁸⁵⁹

Svěťice přesto váhala, zvláště kvůli nedostatečnému materiálnímu zabezpečení domu, avšak svěřovala vše Bohu v modlitbě. A právě ve chvíli modlitby ji „Jeho Majestát přísně napomenul. Zeptal se mě totiž, díky jakýmžto pokladům se udělalo všechno to, co vzniklo až dosud; a abych neváhala přijmout tento dům, že bude k jeho velké službě a k prospěchu duší.“⁸⁶⁰

⁸⁵³ Z 28, 1.

⁸⁵⁴ Založení v Seville je vylíčeno v Z 26. V Z 27 pak ještě píše o založení kláštera v Caravaca de la Cruz, na kterém se však podílela pouze nepřimo: „Poněvadž pro mne osobně bylo nemožné, abych tam odcestovala, jednak proto, že to bylo tak daleko, jednak i kvůli tomu, že založení v Seville nebylo ještě dokončeno, otec mistr fra Jeroným Gracián dohodl – jelikož byl apoštolským komisařem, jak už bylo řečeno – aby se tam mnišky – které byly určeny k tomuto založení a přebývaly prozatímně u svatého Josefa v Malagónu – již odebraly, i když tam hned nepocestuji i já. Postarala jsem se o to, aby se převorkou stala sestra, které jsem důvěřovala, že to provede dobře, neboť je mnohem lepší než já (...) Klášter založili uložením Nejsvětější svátosti na den Jména Ježíš roku 1576.“ (Z 27, 8–9).

⁸⁵⁵ Z 28, 8.

⁸⁵⁶ Z 28, 9.

⁸⁵⁷ Ctnost zmíněných devíti poustevnic.

⁸⁵⁸ Agustín de Ervias, kanovník a duchovní správce místa.

⁸⁵⁹ Z 28, 11.

⁸⁶⁰ Z 28, 15.

Terezie se proto obrátila na vikáře, Ángela de Salazar, který „poslal dovolení k založení a zároveň příkaz, abych se tam vydala osobně a vzala s sebou mnišky podle vlastního uvážení.“⁸⁶¹

Terezie a její společnice tak „vyrazily z Malagónu, v sobotu před postní dobou, třináctého dne měsíce února roku 1580“,⁸⁶² vstříc založení již celkově třináctému klášteru bosých karmelitek.

V samotném městečku byla Terezie se svým doprovodem velmi dobře přijata a věci se rychle hýbaly: „Do Villanueva de la Jara jsme dorazily o první neděli postní, roku 1580. Téhož dne byla uložena Nejsvětější svátost v Kostele slavné svaté Anny, a to během hlavní mše. Vyšla nás přijmout celá radnice a některé další osobnosti, včetně doktora Erviase, a pak jsme pokračovali společně a sestoupili jsme u městského kostela (...). Radost celého obyvatelstva byla tak velká, že mě naplnilo nemalou útechou, když jsem viděla spokojenost, se kterou zde přijali řád nejsvětější Panny, naší Paní.“⁸⁶³

Nejsilnějším důkazem, že Terezii k založení tohoto kláštera opravdu inspiroval sám Bůh, jistě muselo být poměrně snadné a rychlé propojení již několik let existující komunity devíti žen, které neměly žádnou systematickou duchovní ani intelektuální formaci a řídily se „knihami fra Ludvíka z Granady a fra Petra z Alkantary“,⁸⁶⁴ s příchozími karmelitkami: „Čím déle jsem s nimi rozmlouvala – píše Terezie – tím víc rostla má spokojenost s tím, že jsem přijela. (...) A ty z mých společnic, které tam setrvávají, mi pak říkaly, že během prvních dnů s nimi sice měly nějaký ten rozpor; ale čím více prý pak poznávaly a objevovaly jejich ctnost, byly stále šťastnější, že mohou být s nimi, a měly je velmi rády.“⁸⁶⁵

Pouhé čtyři dny po příjezdu Terezie a jejích společnic, konkrétně 25. února 1580, se konala obláčka zmiňovaných devíti poustevnic.⁸⁶⁶ Jelikož Terezie měla dovolení přebývat ve Villanueva pouze na jeden měsíc, snažila se během tohoto času uspořádat život a klášter podobně jako život v ostatních, již existujících domech. Podařilo se to pouze částečně. Přesto, když 21. března Villanuevu opouštěla, byla s dílem spokojena: „Vede se jim velmi dobře, a jsem přesvědčena, že se tam bude velmi sloužit našemu Pánu. Vzala jsem odtud⁸⁶⁷ jako převorku jednu z dcer Beatriz de la Fuente.⁸⁶⁸ Případá mi hodně dobrá; jako ulitá pro tamní lidi, podobně jako Vy pro Andalusany“,⁸⁶⁹ napsala zhruba o měsíc později Marii od svatého Josefa.

Z Villanueva se Terezie vydala do Toleda, kam dorazila 26. března. Nejprve se jí zdálo, jako by jí nové založení navrátilo zdraví: „Je to už hodně dní, ba myslím, že i let, co jsem na tom byla zdravotně tak dobře jako na těchto cestách“,⁸⁷⁰ napsala o 14 dní později Marii od svatého Josefa.

⁸⁶¹ Z 28, 17.

⁸⁶² Z 28, 18.

⁸⁶³ Z 28, 37.

⁸⁶⁴ Z 28, 42. V tomtéž bodě však Terezie uvádí, že „pouze jedna z nich uměla dobře číst“. Zmiňuje i další detaily jejich společného života, které jsou bezesporu dokladem velké horlivosti, některé však vyvolávají úsměv.

⁸⁶⁵ Z 28, 43.

⁸⁶⁶ EFRÉN de la Madre de Dios – STEGGINK, Otger. *Tiempo y vida de Santa Teresa*, s. 793.

⁸⁶⁷ Tj. z Toleda, kde se v době sepsání dopisu nacházela.

⁸⁶⁸ Tj. Marii od Mučedníků, která byla jmenována převorkou ve Villanuev de la Jara.

⁸⁶⁹ D 321, 11 (3. dubna 1580).

⁸⁷⁰ D 321, 1 (3. dubna 1580).

Bohužel, tento stav jí nevydržel příliš dlouho, jak zmiňuje hned v dalším odstavci dopisu: „Od čtvrtka Večeře Páně⁸⁷¹ mě však postihla jedna z největších nehod mého života, to je celkové ochromení a bolest srdce. Zůstala mi po ní (a dosud mě neopustila) horečka a takový stav a slabost, že jsem měla co dělat, abych vydržela s otcem Mikulášem u mříže.“⁸⁷²

Přesto se v Toledu nehodlala zdržovat více, než bylo nutné, neboť měla namířeno k novému zakládání: „Já totiž – pokud mi Bůh daruje trochu zdraví – tu zůstanu už jen něco přes měsíc. Posílají mě do Segovie a odtamtud do Valladolidu, založit dům, který se nachází čtyři míle odtamtud, v Palencii.“⁸⁷³

Kromě Mikuláše Dorii se v Toledu rovněž – po dlouhé době – osobně setkala s Jeronýmem Graciánem,⁸⁷⁴ který byl od ledna osvobozen z domácího vězení v Alcalá a 19. února byl „jednomyslně zvolen převorem sevillského konventu“.⁸⁷⁵

V Toledu společně vyjednávali o podmínkách založení kláštera v Madridu, kam se Terezie původně hodlala odebrat již v roce 1575. Plány jí však překazil právě Gracián, který jí z pozice apoštolského komisaře přikázal jet zakládat do Sevilly.⁸⁷⁶

K založení madridského kláštera dostala svolení od toledského arcibiskupa, kardinála Quirogy, jímž byla – opět v Graciánově doprovodu – přijata 6. června 1580. Přes veškerou snahu se jí však toto vytoužené založení nepodařilo za života realizovat.

Během zmíněné audience však došla vítězství ještě na dalším poli. Kardinál Quiroga byl nejen toledským arcibiskupem, nýbrž i vrchním inkvizitorem. A právě inkvizice měla již několik let v držení její *Knihu života*. Zdá se, že arcibiskup sám zavedl řeč na toto téma a Terezii pravil: „Vše, co stojí v knize, bylo podrobena velmi pečlivému přezkoumání. I já osobně jsem celou knihu přečetl. Jedná se o nauku velmi jistou, pravdivou a velmi prospěšnou.“⁸⁷⁷

Gracián si na základě tohoto dobrozdání vyžádal kopii knihy, která byla v rukou vévody z Alby, podle níž se vzápětí začaly vyhotovovat další opisy pro jednotlivé kláštery.⁸⁷⁸

Povzbuzeni tímto posudkem inkvizice, rozhodli se Terezie s Graciánem věnovat rovněž dalším dvěma Tereziiným dílům, konkrétně *Vnitřnímu hradu a Meditacím nad Velepísní*. Již v lednu Terezie Graciána informovala, že *Vnitřní hrad* považuje za ještě lepší dílo, než *Knihu života*. Tohoto názoru ji nezbavilo ani opačné mínění otce Dominga Bañeze, o kterém ho rovněž zpravila: „Dle mého je kniha, kterou jsem napsala později, ve srovnání s *Knihou života* lepší, i když fra Domingo Báñez tvrdí, že není dobrá. Přinejmenším jsem už měla větší zkušenost, když jsem ji psala.“⁸⁷⁹

Gracián se rozhodl vše znovu prozkoumat a posoudit s pomocí otce Diega de Yanguas, lektora teologie v konventu svatého Kříže v Segovii, kam se, společně s Terezií, odebrali po

⁸⁷¹ Od Zeleného čtvrtku, který toho roku připadl na 31. března.

⁸⁷² D 321, 2 (3. dubna 1580). Má na mysli otce Mikuláše Dorii, se kterým mluvila přes mříž, která dodnes v některých klášterech bosých karmelitek rozděluje hovorů na 2 části. Jedna část je součástí klausury, zatímco do druhé mají přístup lidé, kteří nežijí v klášteře.

⁸⁷³ D 321, 10 (3. dubna 1580). K tomuto založení nakonec došlo později, 29. prosince 1580.

⁸⁷⁴ Srov. D 321, 17 (3. dubna 1580).

⁸⁷⁵ ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 189.

⁸⁷⁶ Srov. GRACIÁN, Jerónimo. *Escolias y adiciones*, s. 394.

⁸⁷⁷ EFRÉN de la Madre de Dios – STEGGINK, Otger. *Tiempo y vida de Santa Teresa*, s. 793.

⁸⁷⁸ Srov. Tamtéž.

⁸⁷⁹ D 312, 12 (14. ledna 1580).

odjezdu z Toleda. Sám vzpomíná, jak vše probíhalo: „Četli jsme tuto knihu⁸⁸⁰ v její přítomnosti, já poukazoval na řadu věcí a upozorňoval jsem, že špatně zní. Otec bratr Diego odpovídal a radil, abychom je vyškrtli. A tak jsme některé z nich vyškrtli.“⁸⁸¹

Ještě „hůře“ dopadla kniha *Meditací nad Velepísni*: Otcí Yanguasovi „se zdálo, že není správné, aby žena psala komentáře k Písmu svatému“.⁸⁸² V okamžiku, kdy Terezie uslyšela tato slova, sama šla a knihu spálila.⁸⁸³ Spisek se přesto zachoval, neboť již 10. června 1575 jej schválil otec Domingo Báñez, a od té doby kolovalo po kláštěrech několik jejích opisů.⁸⁸⁴

Brzy po těchto událostech Terezie odcestovala do Ávily, neboť dne 26. června zemřel na svém statku La Serna nejmilejší z jejích rodných bratrů, don Lorenzo de Cepeda.⁸⁸⁵ Jeho smrt Terezie vylíčila Marii od svatého Josefa: „Vězte, že Bůh si k sobě ráčil vzít svého dobrého přítele a služebníka Lorenza de Cepeda. Měl tak silné chrlení krve, že se po necelých šesti hodinách udusil. Byl u přijímání dva dny předtím a zemřel při vědomí, v odevzdanosti našemu Pánu.“⁸⁸⁶

Ještě před svou smrtí stačil Terezii ustanovit vykonavatelkou své závěti. V důsledku toho strávila světice období od července do prosince roku 1580 především starostmi o rodinné záležitosti a rovněž péčí o svého synovce Františka a neteř Terezii, kteří se po smrti otce „cítily velmi osamoceni“.⁸⁸⁷

Teprve na sklonku roku se vydala vstříc již zmiňovanému novému zakládání. Uskutečnilo se v Palencii a Terezie o něm hovoří v 29. kapitole *Knihy zakládání*.

Podnět k tomuto založení dal „don Alvaro de Mendoza – ten, který přijal, ba podpořil první klášter, tj. svatého Josefa v Ávile – a poněvadž opustil biskupství v Ávile, neboť přešel do Palencie,⁸⁸⁸ vložil mu náš Pán do vůle touhu, aby i tam zřídil další klášter tohoto svatého řádu.“⁸⁸⁹

Terezie se z počátku k celé záležitosti, podobně jako ve Villanuevě, stavěla rezervovaně, „neboť klášter měl být domem chudoby,⁸⁹⁰ a mně bylo řečeno, že by se nemohl udržet, poněvadž ono místo bylo velmi chudé“.⁸⁹¹ Stejně jako ve Villanuevě, i v tomto případě však byla napomenuta samotným Kristem: „Když jsem byla jednoho dne hned po přijímání, ponořená do těchto pochybností, a dosud nerozhodnutá k žádnému ze zmíněných založení,⁸⁹²

⁸⁸⁰ Má na mysli *Vnitřní hrad*.

⁸⁸¹ EFRÉN de la Madre de Dios – STEGGINK, Otger. *Tiempo y vida de Santa Teresa*, s. 793.

⁸⁸² Tamtéž.

⁸⁸³ Srov. Tamtéž.

⁸⁸⁴ Srov. EFRÉN de la Madre de Dios – STEGGINK, Otger. *Santa Teresa de Jesus. Obras Completas*, BAC, Madrid 2012, s. 421. Odkazují zde na úvodní poznámku editorů k textu zmíněné knihy.

⁸⁸⁵ Když se po mnoha letech strávených v Peru vrátil do Španělska, Terezie o něm napsala matce Marii Bautistě tato slova: „Už jste se jistě dozvěděla, že tímto posledním loďstvem přicestovali mí bratři. Lorenzo de Cepeda je ten, kterého mám velmi ráda; a říkám Vám, že i kdyby nebyl mým bratrem, jelikož je tak ctnostný a je takovým Božím služebníkem, i tak by na něm bylo mnoho, proč jej milovat. Má velmi dobrou duši.“ D 87, 2 (28. srpna 1575).

⁸⁸⁶ D 333, 2 (4. července 1580). Adresátka dona Lorenza velmi dobře znala, nemalou měrou totiž přispěl k založení kláštera v Seville, ve kterém byla mnoho let převorkou.

⁸⁸⁷ D 335, 1 (6. srpna 1580).

⁸⁸⁸ Don Alvaro de Mendoza byl jmenován palencijským biskupem dne 28. června 1577; do svého nového působení dorazil dne 2. února 1578.

⁸⁸⁹ Z 29, 1.

⁸⁹⁰ Měl být založen bez rent, podobně jako první klášter sv. Josefa v Ávile, jehož historii Alvaro de Mendoza dobře znal.

⁸⁹¹ Z 29, 1.

⁸⁹² Ve stejné době probíhala rovněž jednání o zakládání v Burgosu.

prosila jsem našeho Pána, aby mi dal světlo k tomu, abych ve všem konala jeho vůli; neboť ta vlažnost nebyla zas až takového druhu, aby mi byť jen na chvíli chyběla tato touha. Náš Pán mi řekl na způsob pokárání: „Čeho se bojíš? Kdy jsem ti scházel? Čím jsem byl prve, tímtež jsem i nyní; neopomeň tato dvě založení uskutečnit.“⁸⁹³

Na „den Neviňátek“ se proto Terezie, ne zcela zdravá a za špatného počasí, vypravila z Valladolidu do Palencie. „Přicestovalo se mnou pět mnišek a jedna společnice, která mě již řadu dní provází, laická sestra; ovšem je to tak velká Boží služebnice a tak prozíravá, že je mi s to pomoci více než jiné, které jsou chórové.“⁸⁹⁴ Během jediné noci provedly některé úpravy v pronajatém domě a ráno byla slavena první mše svatá, což byl úkon, po kterém Terezie zpravidla považovala nový klášter za oficiálně zřízený. Bylo 29. prosince 1580 a světice ještě téhož dne napsala: „Já byla velmi ráda, že se klášter založil onoho dne, poněvadž se modlí officium z krále Davida, k němuž mám velkou úctu.“⁸⁹⁵

Zatímco zřízení některých jiných domů, zvláště těch, které neměly rentu a byly tak do značné míry odkázány na podporu místního obyvatelstva, vzbuzovalo značné emoce,⁸⁹⁶ v Palencii vše proběhlo velmi klidně. Velkou oporou byla bezpochyby přízeň biskupa, ale také ctnost místních lidí, kterou Terezie opakovaně zmiňuje: „Hodně pomohlo už to, že se vědělo, že si to přeje biskup, neboť ten je tam velmi milován; ovšem všichni lidé jsou tam z toho nejlepší těsta, jaké jsem kdy viděla, velmi šlechetní, a tak se den ze dne více raduji z toho, že se založil klášter i tam (...) Když viděli, že nepřinášíme rentu a že nám tak budou muset dát najíst, nejenže nebyli proti tomu, leč říkali, že jim tím Bůh prokazuje velikánskou milost.“⁸⁹⁷

Tolik k událostem života svaté Terezie. Při jejich popisu jsme již několikrát zaznamenali přítomnost Jeronýma Graciána a mohli jsme tak z části sledovat i jeho život a působení. Přesto zmíníme ještě několik dalších událostí, které pomohou dokompletovat obraz roku, během něhož se odehrávala další kapitola jejich přátelství.

Téměř okamžitě po osvobození z domácího vězení v Alcalá, byl Jeroným Gracián zvolen převorem sevillského konventu. 10. dubna jej pak Ángel de Salazar jmenoval komisařem a vizitátorem bosých karmelitánů v Andalusii.⁸⁹⁸ V jeho očích získal takové vážnosti, že otec Ángel – dle slov samotného Graciána – nedělal nic jiného, než podepisoval jeho rozhodnutí: „Obracel se na mne se vším, co bylo třeba vykonat, a sám pouze podepisoval vše, co jsem mu předkládal; a nejednalo se pouze o záležitosti bosých, neboť jsme spolu hovořili i o mnohém, co přináleželo obutým.“⁸⁹⁹ Ve velké míře se tak vlastně navrátil k úkolům přerušným nunciovým trestem, ačkoliv ve vztahu k obutým karmelitánům nebyl vybaven žádným oficiálním jmenováním.

Očekávali bychom, že díky výše zmíněným úřadům se Graciánovo působíště přesune do Andalusie. Nestalo se tak ovšem ihned. V Seville se s ním setkáváme teprve v listopadu 1580.

⁸⁹³ Z 29, 6.

⁸⁹⁴ Z 29, 10. Prozíravou společnicí, která ji „řadu dní provází“, má na mysli bl. Annu od sv. Bartoloměje, o níž jsme se již opakovaně zmiňovali.

⁸⁹⁵ Z 29, 11.

⁸⁹⁶ Stačí v této souvislosti vzpomenout založení hned prvního z reformovaných klášterů, tedy kláštera sv. Josefa v Ávile (srov. Ž 36).

⁸⁹⁷ Z 29, 11.27.

⁸⁹⁸ ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 189.

⁸⁹⁹ GRACIÁN, Jerónimo. *Peregrinacion de Anastasio*, s. 94.

Ještě před cestou na jih jej čekalo několik povinností v Kastilii. První dvě se netýkaly řádu. Vykonal totiž pastorační návštěvy u dvou vlivných osob španělského království, které upadly v nemilost Filipa II.

Prvním z nich byl Fernando Álvarez de Toledo, třetí vévoda z Alby, vykázaný z Madridu do svého hradu v Ucedě kvůli podpoře sňatku, který byl v rozporu s vůlí krále. Vévoda si Graciána natolik oblíbil, že ho po svém propuštění z domácího vězení a jmenování generálem vojsk směřujících do Portugalska⁹⁰⁰ požádal, aby jej během tažení doprovázel jako zpovědník. Gracián však odmítl a své rozhodnutí zdůvodnil takto: „Pokud by šlo o válku proti heretikům či maurům, učinil bych tak s radostí. Jde však o válku mezi křesťany a já se neodvážuji přihlížet, jak křesťané zabíjejí jiné křesťany.“⁹⁰¹

Druhou osobou, která si od Graciána slibovala duchovní útěchu, byla princezna z Éboli, která se roku 1569 podílela na založení kláštera bosých karmelitek v Pastraně a po smrti svého manžela do něj dokonce na krátký čas vstoupila.⁹⁰² Již od léta 1579 však byla uvězněna, kvůli obvinění, že se spolu se svým milencem, Antoniem Pérezem, sekretářem Filipa II., podíleli na vraždě Juana de Escobedo, sekretáře Juana de Austria, guvernéra Španělského Nizozemí.⁹⁰³ Její osud byl krutý. Ve vězení nakonec strávila 13 let. Posledních 11 ve svém paláci v Pastraně, ze kterého nesměla vycházet. Pouze hodinu denně mohla strávit na balkóně, na kterém lidé z města vídali svou kdysi „všemocnou“ paní s „pobledlou tvář“.⁹⁰⁴

Těmito záležitostmi Gracián trávil první měsíce roku 1580. Koncem března se pak setkal s Terezií v Toledu, kde spolu navštívili kardinála Quirogu. Poté odcestovali do Segovie, kde pracovali na redakci *Vnitřního hradu*, jak už bylo zmíněno.

V srpnu je opět potkáváme na společné cestě, tentokrát do Valladolidu. A právě v průběhu této cesty, konkrétně v Medině del Campo, dostal Gracián „dopis od ‚Římanů‘, Jana od Ježíše a Diega od Trojice, v němž ho informovali o breve Řehoře XIII. *Pia consideratione*, které papež podepsal 22. července 1580, a potvrzoval v něm vznik samostatné provincie bosých karmelitánů“.⁹⁰⁵

Po příjezdu do Valladolidu se společně věnovali přípravám na založení kláštera v Palencii, ačkoliv Terezie byla nucena vyřizovat rovněž rodinné záležitosti, kterými ji před svou smrtí pověřil její rodný bratr Lorenzo.

V říjnu se Gracián dozvěděl, že vykonavatelem buly *Pia consideratione* byl jmenován dominikán Pedro Fernández, převor kláštera svatého Štěpána v Salamance. Vydal se proto za ním do Salamanky, našel jej však ve velmi špatném zdravotním stavu a neschopného mluvit.⁹⁰⁶ Do celé záležitosti se proto znovu vložil král Filip II., který si vyžádal jmenování nových vykonavatelů breve. Stali se jimi další dva dominikáni, Juan de las Cuevas, převor kláštera v Talavera a Alberto Aguayo, převor kláštera v Córdobě, kteří měli rovněž předsedat připravované kapitule bosých.⁹⁰⁷

⁹⁰⁰ Roku 1581 byl Filip II. uznán za portugalského krále. Sjednocením s Portugalskem a jeho koloniálním územím dosáhlo Španělsko svého největšího územního rozsahu a stalo se nejvýznamnější říší 16. století.

⁹⁰¹ ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 191.

⁹⁰² Srov. Z 17, 16–17.

⁹⁰³ Srov. ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 191.

⁹⁰⁴ ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 192.

⁹⁰⁵ ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 193.

⁹⁰⁶ Srov. ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 197.

⁹⁰⁷ Srov. tamtéž.

Teprve po vyřízení všech těchto záležitostí se Gracián odebral do Sevilly, aby se ujal úřadu převora komunity, kterou před lety sám založil.

Když dorazil do města, ve kterém o něm v minulosti obutí karmelitáni šířili četné pomluvy, včetně té, že jej nuncius nechal upálit, a znovu vystoupil na kazatelnu, sevillské dámy šířily pozvání: „Přijďte se podívat na zázrak. Uslyšíte kázat upáleného.“⁹⁰⁸

3.8.1. Osobní rovina

Z roku 1580 se nám dochovalo 11 Tereziných dopisů Jeronýmu Graciánovi.⁹⁰⁹ Jde tedy o rok v tomto ohledu podprůměrný. Domnívám se, že nižší počet dopisů je opět snadno vysvětlitelný, když uvážíme, že oba přátelé měli možnost během tohoto roku trávit společně více času, než bylo obvyklé, a tudíž měli více prostoru projednat některé záležitosti ústně.

Zajímavější skutečností je proto spíše menší počet osobních pasáží v Tereziiných dopisech a větší umírněnost ve výrazových prostředcích, kterých si v tomto ohledu, ve srovnání s předchozími léty, nemůžeme nepovšimnout. Jaký byl důvod této skutečnosti?

Již na konci roku 1579 jsme si všimli, že Terezie varuje před příliš důvěrnými styky mezi mniškami a kněžími, kteří jim slouží, a že se tato obava vztahovala i na Graciána: „A není-li to z kazatelny, i kdyby se jednalo o Pavla (!),⁹¹⁰ zjistila jsem, že příliš mnoho styku neprospívá. Naopak, škodí, byť by byl sebelepší.“⁹¹¹

Týkalo se toto pravidlo i jejich vztahu? Zdá se, že spíše ne, alespoň se mi nepodařilo dohledat žádnou pasáž, kde by se Terezie vyznávala ze své „přílišné“, či spíše až příliš přirozené náklonnosti ke Graciánovi. A to ani přesto, že podobné „vyznání“ nechala připsat převorku z Malagónu jako post scriptum k dopisu z 12. února 1580 Jeronýmu od Duchy svatého. Stojí v něm: „Já se bez Vás, Ctihodnosti, cítím velmi sama, a trápí mě to víc, než bych chtěla (!). Svěřujte mě, Vaše důstojnosti Pánu, neboť to velmi potřebuji.“⁹¹²

I v tomto ohledu je však Tereziin postoj ne zcela jasný, neboť z jiných pasáží se spíše zdá, že svou láskou k otci Graciánovi, svou touhou o něj pečovat a mít ho nablízku, své mnišky spíše tak trochu „nakazila“. Nejvíce se to týkalo jejich privilegovaných duchovních dcer, Marie od svatého Josefa a Anny od svatého Bartoloměje.

Je pravda, že Marii se cítila povinna varovat, aby se „přehnaným projevům přízně“ vůči Graciánovi vyhýbala. Důvodem však nebyla ani tak nedůvěra vůči adresátce, jako spíše řeči, které její – skutečná či domnělá – pozornost vůči jeho osobě vyvolávala: „Nyní, po příjezdu otce Graciána, už vám nebude scházet vůbec nic.“⁹¹³ Vzhledem k tomu, že někdo tvrdí, že (pro něho) děláte víc, než co je pravda, hleďte se vyhnout, má dcero, veškerým příležitostem.“⁹¹⁴

Jelikož však, jak jsme již viděli v předchozí kapitole, Gracián dorazil do Sevilly až na podzim, není zřejmé, jaké projevy přízně mu mohla Marie od svatého Josefa dopřávat v

⁹⁰⁸ ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 198.

⁹⁰⁹ Tomás Álvarez uvádí 10. Srov. ÁLVAREZ, Tomás, *Comentarios a las „Cartas“*. s. 78. Již jsme zmiňovali skutečnost, že jednotliví editoři se ne vždy shodují v dataci dopisů.

⁹¹⁰ Tj. o adresáta dopisu, otce Jeronýma Graciána.

⁹¹¹ D 305, 3 (18. prosince 1579).

⁹¹² D 320, P. S. (12. února 1580).

⁹¹³ Otec Jeroným od Matky Boží (Gracián) byl jednomyslně zvolen převorem sevillské komunity bosých karmelitánů dne 19. února 1580, Terezie tedy zřejmě očekávala, že se v nejbližší době odebere do Andalusie.

⁹¹⁴ D 321, 4 (3. dubna 1580).

dubnu. Protože se ale Terezie v předchozí pasáži dopisu zmiňovala o otci Doriovi, s nímž hovořila, a který se krátce předtím nacházel v sevillském klášteře, domnívám se, že zdrojem podobných informací a varování byl právě on.

V době, kdy Jeroným Gracián do Sevilly skutečně dorazil, se Terezie již k výše zmíněnému tématu nevrací, ale raduje se, že mnišky mohou duchovně čerpat z jeho přítomnosti, jak vidíme z dalšího z dopisů Marii od svatého Josefa: „Dejte mi také vědět, jak se cítíte, a jak velkou útěchou Vám je to, že jste nyní s otcem Graciánem. Vždyť já zakouším úlevu už jen při pomýšlení, že jej tam, Vaše ctihodnosti, nyní máte k dispozici ve všem.“⁹¹⁵

Anna od svatého Bartoloměje se zase v Graciánově nepřítomnosti „cítla jako na poušti“, jak se dozvídáme z několika slov, která připsala na Tereziin dopis z listopadu sledovaného roku: „Vaše společnice, důstojnosti, sestra svatý Bartoloměj, Vás velmi zdraví a je plná starosti a touhy se dozvědět, jak se Vám, důstojnosti, bez nás dařilo na vašich cestách, protože nám se zde daří tak špatně, důstojnosti, bez Vás, takže si připadáme jako na poušti.“⁹¹⁶

Důvody menšího počtu osobních pasáží a silných výrazů Tereziiny náklonnosti, proto musíme s velkou pravděpodobností hledat jinde než v jejím přesvědčení, že jsou nevhodné.

Prvním z nich mohla být větší rezervovanost ze strany samotného Graciána, které jsme si mohli všimnout již předchozího roku,⁹¹⁷ a která Tereziin působila trápení, jak můžeme vidět z krátkého napomenutí, které mu adresovala na konci dopisu ze 4. října: „Přestaňte už být tak plachý, protože to mě zabíjí.“⁹¹⁸

Druhým důvodem mohl být Tereziin špatný zdravotní stav. Kromě chronických nemocí, které ji trápily po větší část života, jí lékaři diagnostikovali rovněž jaterní problémy, které léčili různými očištnými kúrami a pouštěním žilou.⁹¹⁹ Tyto postupy Tereziin oslabily natolik, že si často netroufala ani psát vlastní rukou, jak o tom Graciána informuje během období rekonvalescence: „Já už jsem, dá se říci, v pořádku a cítím se lépe, i co se týče slabosti, neboť se mi trochu vrací síla, i když se ještě neodvažuji psát vlastní rukou. Pomalounku se dám úplně do pořádku. A tak se, Vaše důstojnosti, netrapte mým neduhem.“⁹²⁰

Dopisy v tomto období obvykle diktovala Anně od svatého Bartoloměje. Ačkoliv se jednalo o Tereziinu důvěrnici, máme přesto důvody se domnívat, že se Terezie jejím prostřednictvím vyjadřovala s větší rezervovaností. Vždyť již o 4 roky dříve Graciánovi psala: „Je velký rozdíl mezi tím, když mluvíte se mnou samotnou, (...) než když o tom mluvím, Vaše důstojnosti, s jinými osobami, a to i kdyby šlo o mou vlastní sestru; protože tak jako bych nechtěla, aby někdo slyšel, o čem rozmlouvám s Bohem, ani aby mě rušil v přebývání s Ním o samotě, stejným způsobem je tomu u mého kontaktu s Pavlem.“⁹²¹

Přes to všechno osobní pasáže v Tereziiných dopisech zcela nechybí ani v tomto roce.

Již klasickým tématem jsou v tomto ohledu řádky, v nichž vyjadřuje touhu po osobním setkání. Z prvního dopisu, který Graciánovi roku 1580 napsala, se ale skoro zdá, že v ně přestávala doufat a snažila se s touto situací vyrovnat: „Bůh ať Vás chrání, poněvadž je-li

⁹¹⁵ D 346, 1 (21. listopadu 1580).

⁹¹⁶ D 345, 17 (20. listopadu 1580).

⁹¹⁷ Srov. D 292, 7 (18. července 1579); D 300, 1 (4. října 1579).

⁹¹⁸ D 341, 14 (4. října 1580).

⁹¹⁹ Srov. EFRÉN de la Madre de Dios – STEGGINK, Otger. *Tiempo y vida de Santa Teresa*, s. 797.

⁹²⁰ D 341, 3 (4. října 1580).

⁹²¹ D 163, 4 (18. prosince 1576).

nějaká věc, která by mě naplnila spokojeností, spočívá v možnosti spatřit Pavla. Pokud mi ji Bůh nebude chtít dopřát, budiž, jen kříž a větší kříž.“⁹²²

Očekávání se nakonec naplnilo zhruba po dvou měsících, neboť koncem března se oba setkali v Toledu. Nicméně Terezie se k tématu vracela i v kratších momentech vzájemného odloučení, jakkoliv nechtěla otce Graciána unavovat, ani probouzet přehnanou pozornost okolí: „Bylo pro mne velkým potěšením, když jste mi napsal, Vaše důstojnosti, že pokud budu chtít, přijedete, i když jistě nemáte jiný důvod, abyste za mnou jezdil. To víte, že bych to velmi chtěla! Obávám se však, že by si toho hned všimli ti naši bratři, a rovněž Vaší únavy, důstojnosti, protože Vám zbývá ještě spousta putování.“⁹²³

Podivuhodná je informace, kterou Terezie Graciánovi napsala poté, co se setkala s těžce nemocným Antonínem od Ježíše. Bála se, že brzy zemře, utěšovalo ji však vědomí, že v případě smrti spolubratra, který stál u samé kolébky reformy, by adresát dopisu neměl jinou možnost, než přicestovat! „Otec fra Antonín na tom byl prve tak, že jsem se s ním bála cestovat sama, aby mě neopustil“⁹²⁴ cestou. A jelikož mě naplňovalo uspokojením, že byste kvůli tomu přijel Vy, důstojnosti, trochu mi to pomáhalo. Jako bych pořád nechtěla pochopit, že jakmile se v tomto životě o něco snažím, vyjde to přesně naopak.“⁹²⁵ Nicméně i v tomto případě se světice pokusila hned vzápětí odpoutat pozornost od sebe a vést Graciána k pozornosti vůči starému spolubratrovi: „V každém případě by to byla dobrá příležitost, abyste přijel navštívit otce fra Antonína, jelikož na tom byl tak špatně, a to by udělalo dobrý dojem. Neudělalo by špatný dojem, kdybyste mu nyní napsal, že máte radost z jeho uzdravení, jelikož jste s ním jednal hodně odměřeně.“⁹²⁶

Na podzim však nastalo odloučení, které Terezie musela již delší čas očekávat. Otec Gracián konečně odcestoval do Sevilly, kde byl již před několika měsíci zvolen převorem. Světice ovšem nelenila ani v této situaci a alespoň se snažila zajistit co nejbezpečnější korespondenční cestu: „Já se nesmírně toužím dozvědět, jak jste, Vaše ctihodnosti, dorazil do Sevilly, zvláště když si vzpomenu na ty nebezpečné strouhy. Pro lásku Boží, napište mi všemi cestami, jakými jen můžete. Bylo mi řečeno, že sem z onoho místa jezdí pravidelný posel. Ověřím si to, ale dokud neuvidím, že je to jisté, nepošlu tento dopis jinak než prostřednictvím paní Juany Dantyszek.“⁹²⁷ Zjistěte si to i Vy, ctihodnosti, a pak mi napište (...). Abych totiž byla v klidu, je zapotřebí využít všeho, i když teď na tom nejsem špatně, vzhledem k tomu, že Vám píšu tak zeširoka.“⁹²⁸

Již jsme si mohli částečně všimnout i dalšího z opakujících se osobních témat, totiž tématu zdraví. Ve Španělsku se v této době velmi rozšířilo nebezpečné horečnaté onemocnění chřipkového typu. Nevyhnulo se ani Terezii samotné a zemřelo na něj i několik jejích dobrých přátel. Za všechny stojí za to zmínit alespoň jezuitského provinciála a jejího zpovědníka z minulých let, Balthasara Alvarezze, který zesnul v pouhých 47 letech. Poté, co se Terezie

⁹²² D 312, 14 (14. ledna 1580).

⁹²³ D 326, 8 (5. května 1580).

⁹²⁴ Ve smyslu: nezemřel.

⁹²⁵ D 330, 4 (3. června 1580).

⁹²⁶ Tamtéž. Otec Gracián „odměřeně“, (dosl. „gran sequedad ha tenido“, „jednal velmi suše“) zřejmě reagoval na drobné projevy žárlivosti otce Antonína na svatou Terezii, která se o nich vícekrát zmínila v předchozích dopisech. Na základě tohoto postřehu světice však adresát dopisu při první příležitosti navštíví Toledo a projeví vůči stárnoucímu řeholníkovi více pozornosti.

⁹²⁷ Tedy matky adresáta dopisu.

⁹²⁸ D 344, 7 (7.–8. prosince 1580).

dozvěděla tuto smutnou zprávu, podle svědků „plakala více než dvě hodiny, neboť věděla, jak velmi bude církvi chybět tento její služebník“.⁹²⁹

Nepřekvapí proto, že si v souvislosti s chřipkou dělala starosti také o Graciána, který byl po většinu roku na cestách a jehož zdraví nebylo obvykle příliš pevné: „Trápím se, že se, Vaše důstojnosti, nacházíte uprostřed těch horeček“,⁹³⁰ psala v květnu.

V říjnu se pak, v souvislosti s Graciánovými slabšími jezdeckými schopnostmi, strachovala, zda používá k přepravě vhodná zvířata a nehrozí mu pád. Dopis je krásným svědectvím o Tereziině upřímném zájmu o nejobyčejnější záležitosti všedního dne: „Obávám se, že ten mul pro Vás nebude dobrý, důstojnosti, a tak myslím, že by bylo lépe, kdybyste si koupil dobrého. Půjde-li jen o to, jistě se najde někdo, kdo Vám na něj půjčí peníze, a jen co se nám podaří vybrat je zde, pošlu Vám je. Nebo se může prodat koník, pokud to ovšem on⁹³¹ dovolí. Jen se obávám, abyste si nekoupil zvíře, které by mého otce shodilo, neboť u tohoto mula, který je tak drobounký, bych se toho, že znovu upadnete, tolik neobávala.“⁹³²

Tolik k osobní rovině přátelství roku 1580. V souvislosti s Tereziinými slovy z konce roku předchozího,⁹³³ jsme si již položili otázku, zda v této rovině nedošlo k určitému ochladnutí jejich vztahu.

Podle mého názoru je třeba konstatovat, že minimálně v Tereziině případech zůstává zcela v koleji předchozích let. Hodnotit Graciánův postoj není, kvůli chybějícím pramenům, snadné. Přesto se – především z Tereziiných reakcí – zdá, že trest, který mu předchozího roku uložil nuncius a který byl spojený i se zákazem korespondence, především s mniškami, přece jen způsobil určitý odstup, který si v dalších letech vědomě uchovával. Přesto pro něj Terezie zůstala důležitou referenční osobou, která mu poskytovala lidskou oporu i radu.

3.8.2. Rovina duchovního doprovázení

Pokud jsme si v předchozí kapitole mohli všimnout určitého „poklesu intenzity“ sdílení v osobních tématech, musíme konstatovat, že v tématech týkajících se osobního duchovního doprovázení je tento pokles ještě výraznější. Domnívám se, že důvody této skutečnosti mohly být velmi podobné těm, které jsme již uvedli v minulé kapitole: častější osobní setkání, nutnost využívání písaře (z Tereziiny strany), větší Graciánova rezervovanost při jednání s Terezií.

Jelikož v Tereziiných dopisech z tohoto období máme zachovanou celou řadu opravdu hlubokých pasáží a duchovních rad, které zasílala dalším duchovně spřízněným osobám, především sevillským bosým karmelitkám, nyní již opět vedeným Marií od svatého Josefa, a

⁹²⁹ EFRÉN de la Madre de Dios – STEGGINK, Otger. *Tiempo y vida de Santa Teresa*, s. 805.

⁹³⁰ D 326, 2 (5. května 1580).

⁹³¹ Se vši pravděpodobností Pedro de Ahumada, Tereziin synovec, kterého jela potěšit po bratrově smrti, a který nakrátko pojal touhu stát se bosým karmelitánem.

⁹³² D 341, 14 (4. října 1580).

⁹³³ „Velmi dobře jsem však pochopila, že i když se jedná o svaté, v těchto kláštěrech je lépe, když se s nikým moc nestýkají. Bůh sám je poučí. A není-li to z kazatelny, i kdyby se jednalo o Pavla (!), zjistila jsem, že příliš mnoho styku neprospívá. Naopak, škodí, byť by byl sebelepší. A zčásti působí, že se ztrácí na vážnosti, kterou je důvod u takové osoby mít.“ D 305, 3 (18. prosince 1579).

svému rodnému bratru Lorenzovi,⁹³⁴ nelze naopak hledat důvod oslabení sdílení s Graciánem v jejím obecném mlčení k těmto tématům.

Jediným listem, který se bezprostředně týká duchovních témat, je dopis 326, z 5. května. Gracián zřejmě krátce předtím Terezii informoval o teologické disputaci, které se zúčastnil. Řešila se v ní otázka, zda člověk, který byl uražen jinou osobou, je povinen se před smrtí smířit s tím, kdo jej urazil, i když už mu v hloubi srdce odpustil, zvláště pokud vstupuje do hry „záležitost cti“. Z Tereziiny odpovědi tušíme, že Gracián během disputace zastával názor, že ano. Vzápětí mu však přišly na mysl pochybnosti, zda jeho postoj není přehnaně tvrdý. Svěťice jej uklidňuje: „Co se týče těch sporů, o kterých se zmiňujete, a o existujících názorech na ně, velmi mě potěšilo, že jste, Vaše důstojnosti, zastával to nejlepší. Vždyť i když daní otcové⁹³⁵ budou mít jistě dostačující důvody, přesto je něco strašného neudělat v takovou hodinu⁹³⁶ všechno, co dává největší jistotu, nýbrž ještě pamatovat na otázku cti. Vždyť tam přece světská čest končí a člověk začíná chápat, že je důležité si hledět pouze Boží cti. Snad se obávají, že by se škoda jen zvětšila, kdyby došlo ke zhoršení nepřátelství. Pravdou ale je, že Bůh se svou milostí postará, když se něco rozhodneme udělat jen pro Něj. Nemáte se tedy v tomto případě, Vaše důstojnosti, proč trápit; uděláte ovšem dobře, když na omluvu oněch otců uvedete nějaký důvod.“⁹³⁷

Ačkoli v tomto případě nešlo vysloveně o osobní duchovní záležitost, byla otázka světské cti, a nutnosti jejího překonání s ohledem na čest Boží a věčnou spásu, jedním z nejdůležitějších témat Tereziina života. Tehdejší španělská společnost byla světskou ctí téměř posedlá a Terezie z vlastní zkušenosti věděla, že prostředí církve, dokonce ani klauzura kontemplativních klášterů, od ní často nebylo dostatečně osvobozeno. Proto píše v *Cestě dokonalosti*, která je jakýmsi manuálem její formy řeholního života, toto: „A pokud se tu a tam přihodí nějaké to pronesené slůvko, ať se hned napraví, a velmi se modlete; a když trvá kterákoli z následujících věcí, ať už jde o utváření skupinek, nebo touhu být víc, nebo záležitost cti (takže ve mně až kypí krev, když to píšu, když jen pomyslím, že by se to mohlo někdy stát, neboť to vnímám jako hlavní projev zla v kláštorech), kdyby se to mělo dít, považujte se za ztracené. Berte to tak, a věřte tomu, že jste vyhnaly svého Snoubence z domu a nutíte Jej, aby si hledal jiný příbytek, neboť byl vyhnán ze svého vlastního domu.“⁹³⁸

V závěrečné části knihy se k tématu vrací ještě jednou, přičemž přidává i konkrétní příklady a ukazuje, jak mnozí „přestupují Boží zákon pro svoje podání“,⁹³⁹ tedy pro zachování světské cti: „Ovšem hleďte, sestry, že na nás démon nezapomíná; i v kláštorech vymýšlí své pocty a ukládá svá pravidla tak, aby řeholní osoby vystupovaly a sestupovaly v projevech důstojnosti jako světští lidé. Vzdělanci se musejí řadit podle svého vzdělání – ovšem v tom se nevyznám – takže ten, kdo dospěl k přednášení teologie, nesmí se snižovat k tomu, aby přednášel filozofii, neboť to je stupeň pocty, ze kterého se má stoupat a nikoli sestupovat. A dokonce, i kdyby mu to přikazovala poslušnost, považoval by to za potupu, a našel by i ty, kdo by se jej zastávali s tím, že jde o pohanu; a démon hned nachází důvody, takže i podle

⁹³⁴ Srov. především D 309 (13. ledna 1580); D 315 (1. února 1580); D 318 (9. února 1580); D 333 (4. července 1580).

⁹³⁵ Tzn. další účastníci disputace.

⁹³⁶ V hodinu smrti.

⁹³⁷ D 326, 2 (5. května 1580).

⁹³⁸ C 7, 10.

⁹³⁹ Srov. Mk 15,3.

Božího zákona to vypadá, jako kdyby měl pravdu. Nuže, mezi námi zase ta, která už jednou byla převorkou, je nutně zneschopněna k jinému, nižšímu úřadu; bere se ohled na to, která mniška je řeholním věkem starší, protože na to se u nás nezapomíná, ba někdy se dokonce zdá, že si tím něco zaslужujeme, vždyť to přece přikazuje řád.“⁹⁴⁰

Vraťme se ale k výše citovanému dopisu 326. Pro celé téma duchovní doprovázení je příznačné, že Terezie hned poté, co Graciánovi udělí duchovní radu, sama o duchovní radu žádá. Proto píše: „Ráda bych, kdybyste měl v některý den⁹⁴¹ trochu prostoru na to, abyste mé duši dopřál trochu úlevy tím, že s Vámi, důstojnosti, budu moci leccos probrat.“⁹⁴² Tím však opět odkazuje na osobní setkání, do kterého nemáme s odstupem času vhléd.

Proto nyní rovinu duchovního doprovázení opustíme. V následující kapitole se k ní ovšem budeme opakovaně vracet, protože, jak jsme si všimli již v minulých letech, záležitosti týkající se řádové reformy jsou s ní neoddělitelně propojeny.

3.8.3. Rovina spolupráce na reformě řádu

Nejčastějším tématem, spojeným s řádovou reformou, bylo tohoto roku bezpochyby téma založení samostatné provincie bosých karmelitánů, které konečně došlo svého potvrzení prostřednictvím buly *Pia consideratione* Řehoře XIII. z 22. července 1580.⁹⁴³

Šlo o prozřetelností vedené rozhodnutí, protože alespoň částečná jednota mezi bosými karmelitány a karmelitkami byla do značné míry udržována charismatem zakladatelky, která se již blížila ke konci své pozemské pouti. Proto nedočkavě očekávala, až bude mít možnost předat vedení společenství legitimně ustanoveným představeným: „Požehnaná buď Bůh, že už pomalu končí ta potřeba, abych tyto a jiné věci, co se naskytnou, musela vyjednávat já.“⁹⁴⁴ Řeknu Vám, můj otče, že bylo třeba hodně obratnosti, protože každá převorka myslí jen na svůj dům a připadá jí, že v ostatních domech to jednoduše musejí přijmout.“⁹⁴⁵

Téma zřízení samostatné provincie již bylo v této práci skloňováno všemi možnými způsoby. Během roku 1580 se však do značné míry změnily otázky a témata s ním spojená. Zatímco v předchozích letech šlo o zřízení provincie jako takové, a v této otázce byli všichni bosí poměrně jednotní, nyní se dostává do centra zájmu otázka, kdo bude stát v jejich čele. S tím pak souvisela otázka mnohem podstatnější, totiž jakým směrem se bude reforma ubírat. A právě v posledních dvou zmíněných otázkách již shoda nepanovala.

Terezie zahájila diplomatickou aktivitu za Graciánovo zvolení již před vydáním papežského breve. Na prvním místě nabádala Graciána, aby v této záležitosti sám nic nepodnikal, neboť by to mohlo vést k domněnce, že jedná z touhy po funkci a kariéře: „Vy, důstojnosti, v té věci nic nezařizujte, aby se vám pak nepřipisovalo, pokud by se opravdu udělalo to, co se říká,⁹⁴⁶ že kvůli tomu jste se o to postaral. Ve všem je třeba postupovat

⁹⁴⁰ C 36, 4.

⁹⁴¹ Během plánované vizitace v Toledu, o níž se Terezie zmiňuje v předchozích odstavcích dopisu.

⁹⁴² D 326, 8 (5. května 1580).

⁹⁴³ ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 193.

⁹⁴⁴ V tomto případě záležitosti mnišek, které mají odejít do jiné komunity. Po zřízení samostatné provincie bosých karmelitánů bude mít na starosti tyto záležitosti provinciál.

⁹⁴⁵ D 329, 5 (30. května 1580).

⁹⁴⁶ Totiž, že je vážným kandidátem na pozici provinciála.

prozíravě, aby se vyhnulo příležitostí,⁹⁴⁷ zvláště dokud trvá Metuzalém.⁹⁴⁸ To mi totiž připadá jako pořádná překážka, aby Pavel mohl mít ten úřad. S tím se ovšem nedá nic dělat.“⁹⁴⁹

Vzápětí Terezie uvažuje, jak se postavit k otci Antonínovi od Ježíše, který – dle jejího názoru – touhu po získání zmíněného úřadu vykazoval. Pro charakterizování jejího postoje mě nenapadá lepší přírůbek, než české přísloví „aby se vlk nažral a koza zůstala celá“: „Jiná nesnáz, kterou si teď vybavuji, je, zda by mohl být provinciálem,⁹⁵⁰ pokud by mu zůstal onen dosavadní úřad.⁹⁵¹ I když mi připadá, že na tom až tolik nezáleží, protože v tom případě by byl vším on a bylo by jen dobré provinciálem udělat Makaria.⁹⁵² Dosáhlo by se tím aspoň toho, že by zemřel v pokoji, jelikož právě to jej činí melancholickým.⁹⁵³ A skončovalo by se zároveň i s tou vyhraněnou skupinkou,⁹⁵⁴ a udělalo by se to, co je rozumné, když už byl jednou jmenován.⁹⁵⁵ Navíc by měl představeného,⁹⁵⁶ a tak by nemohl nadělat škodu. Odpovězte mi, pro lásku Boží, důstojnosti, co se Vám v tomto jeví jako lepší, vždyť se jedná o záležitost naší budoucnosti.“⁹⁵⁷

Kromě určitého despektu vůči Antonínovi od Ježíše, jsme si v citovaném dopise mohli všimnout Tereziina přesvědčení či podezření na existenci „vyhraněné skupinky“, která se stavila proti Graciánovi. Zajímavé je, že se sama v téže době snažila získat pro Graciána podporu, například u Mikuláše Dorii, který se později stal nejhrolivějším členem této skupiny! Není ovšem zřejmé, zda a nakolik již v tomto období choval vůči Graciánovi skrytou zášť. Terezie jej jednoznačně považovala za spojence. Proto mu napsala: „Nehodí se, aby vyjednával náš otec Gracián, neboť kdyby se pak mělo dosáhnout toho, o čem usilujeme, hned by se říkalo, že moc dobře věděl, o čem tu běží, a i když na tom pramálo záleží, je dobré k tomu neposkytnout příležitost (...) Napadlo mě, že kdyby se provinciálem neměl stát ten z jeskyně⁹⁵⁸ (...), byl by pro to dobrý fra Antonín od Ježíše (...) Poněvadž by měl svého představeného, jistě by úřad provinciála spravoval dobře (...) Tím bychom zároveň skončovali s oním pokušením, ba dokonce i s celou tou skupinkou, pokud opravdu existuje. To je totiž mnohem větší zlo než případné chyby, jichž by se jako provinciál mohl dopustit.“⁹⁵⁹

⁹⁴⁷ Příležitostí k pohoršení či podezřívání z vypočítavosti a chtivosti úřadů.

⁹⁴⁸ Krycí jméno pro apoštolského nuncia Felipe Segu, který teprve před několika dny osvobodil Jeronýma Graciána z domácího vězení v Alcalá.

⁹⁴⁹ D 312, 7 (14. ledna 1580).

⁹⁵⁰ Totiž „Pavel“, tedy sám otec Gracián.

⁹⁵¹ Jeroným Gracián byl dosud generálním vikářem bosých a jejich delegovaným vizitátorem a Terezie se obávala, aby tyto úřady, pokud by z nich nebyl odvolán, nebyly překážkou pro jeho zvolení provinciálem.

⁹⁵² Krycí jméno otce Antonína od Ježíše (de Herediu).

⁹⁵³ Melancholickým jej, podle Terezie, činila skutečnost, že ještě nebyl provinciálem.

⁹⁵⁴ V orig. „bandillo“; Terezie má zřejmě na mysli menší část bosých karmelitánů, kteří nepřáli otci Graciánovi.

⁹⁵⁵ Antonín od Ježíše byl zvolen (nikoli jmenován) provinciálem samozvanou kapitulou bosých karmelitánů v Almodóvaru del Campo, v říjnu 1578. Tato volba, stejně jako legitimnost kapituly, nebyla přijata nunciem, naopak, vyvolala z jeho strany celou řadu sankcí.

⁹⁵⁶ Jeroným Gracián by, jakožto delegovaný apoštolský komisař, stál nad provinciálem, tedy Antonínem od Ježíše.

⁹⁵⁷ D 312, 8 (14. ledna 1580).

⁹⁵⁸ „Ten z jeskyně“ je opět Jeroným Gracián. Terezie tímto pojmem naráží na jeho vynucenou izolaci v důsledku nunciova trestu.

⁹⁵⁹ D 308, 8.10 (13. ledna 1580).

V přesvědčení o existenci či neexistenci „vyhraněné skupinky“ Terezie v průběhu roku kolísala. V únoru ji již popírala a důrazně se se snažila Graciána zbavit případného podezření, že by jejím členem mohl být i Jan od Kříže: „Potěšilo mě, když jsem se dozvěděla, že ty frakce, o kterých se myslelo, že existují, pokud vůbec nějaké byly, už nejsou. Co se týče fra Jana od Kříže, za toho bych přísahala, že mu nic takového nepřišlo na mysl, ba pomohl Římanům,⁹⁶⁰ čím jen mohl, a pokud by to bylo zapotřebí, zemře za Vás, důstojnosti. To je bezpochyby pravda!“⁹⁶¹

Avšak ke konci roku, kdy již vešla ve všeobecnou známost existence breve *Pia consideratione* a začaly konkrétní přípravy na konání kapituly, byla Terezie přímo oslovena, aby napomohla zvolení Antonína od Ježíše, o čemž Graciána neprodleně informovala: „Vězte, že mi napsal otec Mariano, a uvádí mi ‚závažné důvody‘, proč by měl být provinciálem Makarius, a abych se prý o to co nejvíce zasadila. Podívejte se, co to mám za život! Oni dva jsou velkými přáteli. Takové změny mě děsí, a osobně se mi to přičí den ode dne víc, ale on za tím jde pořádně naléhavě, jako obvykle.“⁹⁶²

Můžeme tedy tušit, že určité zájmové skupiny přeci jen existovaly i nadále. Pokud však chceme být k Ambroži Mariánovi a lidem v jeho okruhu spravedliví, musíme konstatovat, že v tomto období nečinili nic, co by nečinila sama Terezie. Snažili se získat pro „svého“ kandidáta vlivné osoby, které by přímo či v zákulisí napomáhaly jeho zvolení.

Pro porozumění Tereziinu duchu a jejím záměrům je důležité znovu si připomenout, že za jejím úsilím o Graciánovo zvolení nestály pouze osobní sympatie, nýbrž i její touha po tom, aby mezi bosými karmelitány hráli významnou roli takoví muži, které dokáží propojovat duchovní život se studiem a účinným apoštolátem, a kteří se nechovají despoticky k jejím mniškám. Jakou radost jí podobné osobnosti uvnitř řádu působily, můžeme vidět z dopisu, ve kterém se s Graciánem dělí o zkušenost ze setkání s otcem Antonínem od Matky Boží, profesorem morální teologie a výtečným kazatelem, který přestoupil k bosým karmelitánům od jeronymitů: „Byl tady fra Antonín od Matky Boží a pronesl tři kázání, která mi byla velkým uspokojením, a i on sám se mi zamlouvá. Hodně mě těší, když vidím mezi našimi bratry osoby tohoto druhu.“⁹⁶³

Jakým směrem se však nově vzniklá provincie začala ubírat a jaké osobnosti v ní získaly zásadní vliv, zjistíme teprve v kapitole věnované událostem roku 1581.

3.9. Rok 1581

Líčení událostí roku 1581 otevřeme pohledem do života a osudů Jeronýma Graciána. Během tohoto roku to totiž byl on, kdo hrál hlavní roli v událostech, které nakonec vedly k nezávislosti tereziánské reformy. Terezie již v této době do celého procesu zasahovala spíše ze zákulisí a poté, co bylo osamostatnění bosých dotaženo do konce, prožívala – podle vlastních slov – totéž, co stařec Simeon, když mohl vzít do svých rukou malého Ježíše: „Nyní,

⁹⁶⁰ „Římány“ svěťice nazývá Jana od Ježíše a Diega od Trojice, kteří byli vysláni roku 1579 do Říma, aby tam vyjednali zřízení samostatné provincie bosých karmelitánů.

⁹⁶¹ D 319, 1–2 (11. února 1580).

⁹⁶² D 344, 8 (7. a 8. listopadu 1580).

⁹⁶³ D 313, 2 (15. ledna 1580). Antonín od Matky Boží zahynul roku 1582, při ztroskotání během první misionářské cestě bosých karmelitánů do Konga.

má dcero,⁹⁶⁴ mohu říci totéž, co svatý Simeon,⁹⁶⁵ vždyť jsem v řádu Panny, naší Paní, mohla konečně spatřit to, po čem jsem tak dlouho toužila. A proto Vás žádám a prosím, abyste se za mne už nemodlily a nevyprošovaly mi život, nýbrž abych si už mohla jít odpočinout. Vždyť už Vám nejsem nijak k užitku.“⁹⁶⁶

Přesto rozhodně neseděla „s rukama složenýma v klíně“. Již v minulém roce jsme si mohli všimnout jejího „boje“ za Graciánovo zvolení provinciálem. Během roku 1581 bude prostřednictvím dopisů promlouvat především do duchovních záležitostí, z nichž mnohé měly být kodifikovány prostřednictvím konstitucí mnišek i bratří. Jejím postřehům, velmi důležitým k pochopení ducha, který chtěla Graciánovi a vůbec „svým“ karmelitánům a karmelitkám zanechat, se budeme obšírněji věnovat v následujících kapitolách.

Nyní však musíme zaměřit pozornost k přípravám první právoplatné kapituly bosých karmelitánů.

Gracián se do nich přímo zapojil 9. ledna 1581, kdy byl pozván ke královskému dvoru, aby převzal pověřovací listiny pro nového vykonavatele papežského breve, dominikána Juana de las Cuevas. Toho král Filip II. vybídnul, aby se opíral právě o Graciána, „řeholníka zmíněného řádu, který o tento řád pečuje od samého počátku; a je natolik učený a horlivý v jeho záležitostech, že je možné plně mu důvěřovat a sloužit si jeho radami (...) jak nyní, tak i do budoucna“.⁹⁶⁷ Juan de las Cuevas přijal královu radu, a aby umlčel hlasy, které by Graciánovi mohly vyčítat neoprávněné privilegované postavení, jmenoval ho oficiálně svým poradcem.⁹⁶⁸

Kapitula byla zahájena 3. března 1581 v koleji bosých karmelitánů v Alcalá de Henares, tedy v domě, jehož prvním rektorem byl Jan od Kříže a ve kterém byl Gracián ještě před rokem a čtvrt vězněn. Shromáždění tvořilo 20 řeholníků, každý dům byl zastoupen převorem a jedním převorovým společníkem.⁹⁶⁹ První, a jistým způsobem nejvýznamnější akt celé kapituly, vykonal předsedající Juan de las Cuevas, který přečetl papežské breve, jímž deklaroval „oddělení bosých od zmírněných otců, přičemž bosí měli být do budoucna podřízeni provinciálovi, zvolenému na této kapitule“.⁹⁷⁰

Hned následujícího dne přišla na řadu nejdůležitější hlasování. Nejprve byli zvoleni 4 radní (definitoři), a to v tomto pořadí: Mikuláš od Ježíše a Marie (Doria), toho času převor v Pastraně; Antonín od Ježíše, převor v Mancera de Abajo; Jan od Kříže, rektor koleje v Baeze; Gabriel od Nanebevzetí, z konventu v La Roda.⁹⁷¹

Následovala tajná volba provinciála, která skončila tímto výsledkem: Gabriel od Nanebevzetí, 1 hlas; Mikuláš od Ježíše a Marie, 1 hlas; Antonín od Ježíše, 7 hlasů; Jeroným od Matky Boží, 11 hlasů.⁹⁷² „Jelikož jsem obdržel o jeden hlas více než všichni ostatní dohromady, byl jsem kanonicky zvolen provinciálem“, vzpomínal později sám Gracián.⁹⁷³

⁹⁶⁴ Oslovuje Marii od sv. Josefa, převorku v Seville.

⁹⁶⁵ „Nyní můžeš propustit, Pane, svého služebníka...“ (Lk 2,29).

⁹⁶⁶ D 369 (konec března 1581).

⁹⁶⁷ ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 198–199.

⁹⁶⁸ Tamtéž.

⁹⁶⁹ EFRÉN de la Madre de Dios – STEGGINK, Otger. *Tiempo y vida de Santa Teresa*, s. 834.

⁹⁷⁰ ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 201.

⁹⁷¹ ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 202.

⁹⁷² EFRÉN de la Madre de Dios – STEGGINK, Otger. *Tiempo y vida de Santa Teresa*, s. 834.

⁹⁷³ Tamtéž.

Zvítězil tedy hned v prvním kole, těsnou nadpoloviční většinou. Jeho zvolení však rozhodně neznamenalo vítězství jím a Terezií zastávané formy života. „Poražená“ skupina zastánců rigoristického pojetí života byla velmi silná. „Prostředí bosých (...) bylo nakažené virem přehánění, ideologií rigoristů, duchovních synů Cataliny de Cardona.⁹⁷⁴ (...) Kapitulu otcové nominovali (Graciánovi) společníka, který měl vyvažovat přílišnou měkkost, jíž se u provinciála obávali, a tímto společníkem se stal Mikuláš Doria; spíše než společníkem, se však tento ‚moderátor‘ stal ostnem plným jedu“,⁹⁷⁵ na čemž nic nemění ani fakt, že jej Gracián přijal na přímou žádost Terezie, jejíž náklonnost se Doriovi podařilo získat. Již 2 týdny před zahájením kapituly proto Terezie adresovala Graciánovi tyto řádky: „Přišlo mi na mysl, že kdybyste se měl, Vaše důstojnosti, stát provinciálem, abyste se postaral, že bude vaším společníkem otec Nicolò. (...) Ujišťuji Vás, že alespoň v těchto začátcích by to bylo velmi vhodné; navíc budete mít dobrou radu na všechno. Ostatně, tomu, kdo snesl jiné osoby tak, jako Vy, důstojnosti, bude jistě potěšením být s tím, kdo nebude k nesnesení.“⁹⁷⁶

Zmíněná skupina předvedla svůj vliv již při sestavování konstitucí, které trvalo od 7. do 13. března. Příkladem za vše je norma, kterou se jim podařilo – jednoznačně v rozporu s přáním provinciála – prosadit: „Žádný z bratří v naší provincii nesmí získat akademické tituly mistr, licenciál, bakalář nebo prezentát (...) a nikdo nesmí získat katedru na jakékoliv fakultě.“⁹⁷⁷ Porušení zákona mělo být trestáno exkomunikací.⁹⁷⁸ Kronikář kapituly pak připojil k nařízení tuto glosu: „Usiloval⁹⁷⁹ o získání kateder pro sebe i pro své bratry (...) a vyučoval Písmu v Seville i v Alcalá (...) Z tohoto důvodu snadno povoloval vycházení z kláštera, dispensoval od požívání masa, toleroval oblékání do jemné látky a absenci v chóru. To vše proto, aby učinil snazším studium a styk se světskými osobami.“⁹⁸⁰

Je zajímavé, že Terezie si zřejmě v této době stále ještě nedokázala hluboké rozpory, které mezi bratry panovaly, uvědomit. Krátce po skončení kapituly Graciánovi napsala: „Celá ta záležitost vypadá jako sen: I kdybychom si to totiž chtěli vybájit sebelépe, nepodařilo by se nám to tak dobře, jak to učinil Bůh. Kéž je za všechno stále chválen!“⁹⁸¹

Kapitula byla zakončena ve čtvrtek 16. března a její účastníci se rozjeli do svých konventů, aby mohli být přítomni obřadům Svatého týdne.

Jaké byly první Graciánovy kroky a rozhodnutí po zvolení provinciálem? Kromě „společníka“ Dorii ustanovil ještě další dva své vikáře. Antonína od Ježíše pro Kastilii a Diega od Trojice pro Andalusii.

⁹⁷⁴ Catalina de Cardona byla poustevnice, známá extrémními skutky tělesného pokání. Mnozí bosí karmelitáni, kteří prošli konventem v Pastraně, jí byli silně ovlivněni. Terezie popisuje, s obdivem i skrytou ironií, její život v *Knize zakládání* (28, 27). Ohledně její tělesné askeze se dozvídáme například toto: „Osm let pobývala v jeskyni (...) a po mnoho dní se živila jen polními rostlinami a kořínky. (...) Později jedla jakési placky, uvařené na ohni, a nic jiného; a toto pouze každý třetí den. (...) bičování konávala masivním řetězem a často trvala dvě hodiny nebo přinejmenším hodinu a půl; žínice nosívala velmi drsné, jak mi to řekla jedna osoba, žena, která tam dorazila při návratu z pouti a zůstala u ní na přespání jednu noc, a dělala, že spí, a tak ji viděla, jak odkládá žínice, celé zkrvavené, a jak je čistí.“

⁹⁷⁵ EFRÉN de la Madre de Dios – STEGGINK, Otger. *Tiempo y vida de Santa Teresa*, s. 836–837.

⁹⁷⁶ D 355, 2 (17. února 1581).

⁹⁷⁷ ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 204.

⁹⁷⁸ EFRÉN de la Madre de Dios – STEGGINK, Otger. *Tiempo y vida de Santa Teresa*, s. 838.

⁹⁷⁹ Rozuměj provinciál, Jeroným Gracián.

⁹⁸⁰ ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 204–205.

⁹⁸¹ D 368, 1 (23.–24. března 1581).

Druhým důležitým krokem bylo založení konventů bratří ve Valladolidu⁹⁸² a především v Salamance, nejvýznamnějším univerzitním městě tehdejšího Španělska. Tato založení jednoznačně potvrzovala jeho a Tereziinu touhu získávat do řádu nadané a vzdělané osoby, šla však jasně proti duchu již zmiňované rigoristické skupiny.

Sám Gracián své rozhodnutí zakládat v univerzitních městech později obhajoval v *Anastásiově putování* takto: „Pro růst řádu neexistuje lepší cesta než zakládání seminářů v univerzitních městech, neboť právě v nich přijímají hábit tací, kteří jsou ‚dobrým materiálem‘, jak jsem to mohl sám vidět v konventech v Alcalá, Baeze, Seville a Granadě, kde jsou rovněž vyšší studia. Scházelo ještě založit v Salamance, Toledu a ve Valladolidu, což jsou rovněž univerzitní města. A třebaže mě zvali na mnohá založení v nejrůznějších vesnicích, mým názorem vždy bylo, že konventů má být málo, bratři mají být pečlivě vybírání a má se zakládat hlavně v důležitých městech, především v univerzitních.“⁹⁸³

Velmi brzy dal Gracián rovněž dovolu k založení prvního konventu mimo Španělsko. Stalo se tak v říjnu 1581 v Lisabonu.⁹⁸⁴ Prvním převorem se zde stal otec Ambrož Marián. Snad i díky jeho italskému původu, byli bratři v Portugalsku, na rozdíl od mnoha dalších Španělů, velmi dobře přijati. Převor sám se stal v Lisabonu natolik známou osobností, že zde byli bosí karmelitáni lidově označováni jako „mariáni“.⁹⁸⁵

Jak již bylo řečeno na začátku kapitoly, Terezie v této době neměla na směr, kterým se ubírala mužská větev reformy bezprostřední vliv, ačkoliv nešetřila vyžádanými i nevyžádanými radami, zákulisní aktivitou a především modlitbou. Ne všichni bratři byli připraveni jí naslouchat. Větší úcty než mezi nimi požívala mezi vysokými církevními hodnostáři, s nimiž se setkala v předchozích letech. A byli to právě oni, kteří stáli za založeními klášterů mnišek, která uskutečnila v průběhu roku 1581.

O založení kláštera v Palencii již byla řeč v kapitole věnované událostem roku 1580. Terezie však v Palencii prodlévala až do května 1581, kdy došlo ke slavnostnímu přesunu komunity z jejího provizorního sídla, do nově upraveného kláštera. Slavnosti předsedal don Alvaro de Mendoza, nyní palencijský a v předchozích letech ávilský biskup. Terezie v *Knize zakládání* neskrývá své uspokojení z události i z jejího průběhu: „Když se dokončovaly úpravy domu pro chvíli, kdy se tam měly přestěhovat mnišky, biskup chtěl, aby se tak stalo s velkou slavností; a tak k tomu došlo jednoho dne v oktávu Nejsvětější svátosti,⁹⁸⁶ kdy on sám dorazil z Valladolidu, a shromáždila se místní kapitula a řeholní řády a takřka celé to místo. Hodně hudby. Vyrazily jsme z domu, kde jsme dosud pobývaly, všechny v procesí, s našimi bílými plášti a závoji přes tvář, do jedné farnosti, která byla poblíž domu naší Paní⁹⁸⁷ (...) a odtamtud byla vzata Nejsvětější svátost a byla uložena v našem kostele s velkou slávou a spořádaností. Hojně to povzbudilo ke zbožnosti. V procesí kráčelo více mnišek – neboť tam dorazily i ty, které byly určeny pro založení v Sorii – a se svícemi v rukou. Osobně věřím, že

⁹⁸² Byl založen 4. května 1581.

⁹⁸³ GRACIÁN, Jerónimo. *Peregrinacion de Anastasio*, s. 194.

⁹⁸⁴ GRACIÁN, Jerónimo. *Peregrinacion de Anastasio*, s. 198. O „zahraniční založení“ šlo však pouze částečně, neboť Filip II. se 15. dubna 1581 stal rovněž Portugalským králem. Konvent byl na jeho počest zasvěcen svatému Filipovi.

⁹⁸⁵ Srov. ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 211.

⁹⁸⁶ 26. května 1581.

⁹⁸⁷ Tedy do farnosti, ve které se nacházela budova kláštera.

byl Pán onoho dne na onom místě hodně chválen. Kéž se mu zalíbí, aby se mu toho dostávalo ode všech tvorů, amen, amen.“⁹⁸⁸

V právě citované pasáži Terezie zmínila rovněž mnišky, „které byly určeny pro založení v Sorii“. Právě do tohoto města ji totiž pozval její bývalý zpovědník v Toledu a nyní biskup v Osmě, don Alonso Velázquez. Poslal Terezii do Palencie dopis, ve kterém uvedl, „že jedna paní, kterou tam zpovídal, s ním probrala možnost založení kláštera našich mnišek, a že jemu to připadá dobré; takže jí slíbil, že se mnou dohodne, abych se tam skutečně odebrala jej založit. A abych to rovnou neodmítala a – pokud by se mi ta záležitost zdála být vhodná – abych mu to dala vědět, že by pro mne poslal“.⁹⁸⁹

Terezie celou záležitost projednala s provinciálem, tedy s Jeronýmem Graciánem,⁹⁹⁰ a prakticky ihned po dořešení všech záležitostí v Palencii, konkrétně v pondělí 29. května 1581, se vydala na cestu. V pátek 2. června dorazila bez větších problémů do Sorie.⁹⁹¹ Biskup již Terezii a její doprovod vyhlížel: „Svatý biskup byl u okna svého domu, neboť jsme tamtudy projížděli, odkud nám dal své požehnání, což mě nemálo utěšilo, neboť od představeného a světce v jedné osobě je třeba si jej považovat.“⁹⁹²

Bez větších problémů proběhlo i samotné založení, neboť vše bylo v tomto případě zařízené způsobem, který odpovídal Tereziiným představám. Zakladatelka se jmenovala Beatriz de Beamonte y Navarra, „poněvadž pochází z rodu navarrských králů. (...) Byla několik let vdaná, ale neměla děti, a připadl jí velký majetek,⁹⁹³ a bylo to již dlouho, co si usmyslela zřídit klášter mnišek. Probrala to s biskupem a on ji seznámil s existencí tohoto řádu naší Paní bosých karmelitek. Měla v Sorii dobrý, solidní dům, hodně dobře umístěný; a prohlásila, že by nám jej darovala spolu se vším, čeho je zapotřebí k založení, a skutečně nám jej darovala.“⁹⁹⁴ Odkázala klášteru rovněž rentu, tedy pravidelný příjem. „Biskup se nabídl, že nám daruje hodně dobrý kostel, celý klenutý, který patřil jedné farnosti, jež byla poblíž – který jsme mohly používat po vybudování průchodu – a to mohl biskup bez obtíží udělat, protože kostel byl chudý, a je tam hodně kostelů, a tak přenesl farnost jinam.“⁹⁹⁵

Průchod byl dokončen již 6. srpna a následně byla uzavřena klausura. Terezie byla volná, aby se vydala na svou další misi.

Ta na ni čekala v klášteře svatého Josefa v Ávile, ve kterém se, během její nepřítomnosti, poněkud uvolnila kázeň a observance. Světice nejprve tuto situaci kladla za vinu především stárnoucímu zpovědníkovi Juliánovi z Ávily.⁹⁹⁶ Problém byl však komplexnější. Po Ávile se totiž rozšířila zpráva, že Tereziin dávný přítel a podporovatel Francisco de Salcedo zanechal klášteru dědictví, což způsobilo výrazné snížení příjmu z almužen. Dozvídáme se o tom z Tereziina dopisu Marii od svatého Josefa, které napsala: „Představte si, že jim tu jeden rytíř⁹⁹⁷ daroval nevím jaké vlastnictví, a přesto nestačí pokrýt ani čtvrtinu toho, co by potřebovaly. Navíc s tím mohou počítat až příští rok. Hned nato ustaly takřka všechny

⁹⁸⁸ Z 29, 29.

⁹⁸⁹ Z 30, 2.

⁹⁹⁰ Srov. Z 30, 4.

⁹⁹¹ Srov. EFRÉN de la Madre de Dios – STEGGINK, Otger. *Tiempo y vida de Santa Teresa*, s. 843 a 847.

⁹⁹² Z 30, 7.

⁹⁹³ Po smrti jejího manžela.

⁹⁹⁴ Z 30, 4.

⁹⁹⁵ Tamtéž.

⁹⁹⁶ Srov. D 362, 2 (27. února 1581).

⁹⁹⁷ Výše zmíněný Francisco de Salcedo.

almužny z města, a jsou tak zatíženy dluhy, že nevím, kde skončíme. Svěřujte to v modlitbách Bohu a modlete se i za mě, neboť přirozenost je unavená (...). Ale má-li to posloužit Bohu, nic to není.“⁹⁹⁸

Před příchodem světice zřejmě každá ze sester řešila finanční těžkosti tak trochu „na svou pěst“. Sestry například žádaly, aby „ty, které nejsou příliš zdravé, mohly mít ve svých celách nějaké jídlo“.⁹⁹⁹ Terezie pravděpodobně v tomto požadavku spatřovala odraz situace v klášteře Vtělení, ve kterém se, kvůli jeho chudobě, musely jednotlivé sestry nechávat vydržovat od svých příbuzných. A vskutku, v posledně citovaném dopise píše Jeronýmu Graciánovi, že „již neschází téměř nic, aby to zde dopadlo jako ve Vtělení.“¹⁰⁰⁰

Spěchala proto do Ávily, kde doufala, že svou pouhou přítomností v komunitě sjedná nápravu. Věci však nabraly poněkud jiný směr. Jeroným Gracián, již z pozice provinciála, zařídil, aby se stávající převorka, Marie od Krista, vzdala svého úřadu. Následně byla, proti své vůli, opět zvolena Terezie. Na tuto událost vzpomíná sám Gracián, přičemž poněkud vychloubavě zdůrazňuje svoji autoritu: „Přála si sdělit důvody, kvůli kterým by měla být zvolena převorkou jiná sestra. Já jí však nařídil, aby se sklonila tváří k zemi, a když tak učinila, zanotovali jsme, s velkou úlevou a radostí, *Te Deum laudamus*.“¹⁰⁰¹ Neopomíná však poukázat ani na Tereziinu poslušnost, která nebyla pouze vnější: „Když znovu pozvedla hlavu, měla veselou a vyrovnanou tvář.“¹⁰⁰² Nakonec hovoří rovněž o dohodě, kterou uzavřeli, a která měla Terezii zajistit možnost skloubit funkci převorky s účastí na dalších připravovaných zakládáních: „Začali jsme vyjednávat o zakládáních v Burgosu a Granadě. (...) Řekl jsem jí, že po ní nežádám nic víc, než aby uvedla do pořádku klášter a postarala se o nejnnutnější záležitosti. Vše ostatní aby zařídila Marie od svatého Jeronýma, která byla zvolena podpřevorkou, a které jsem nařídil, aby předsedala v chóru, jako by byla převorkou.“¹⁰⁰³

Terezii se během podzimních měsíců skutečně podařilo, s pomocí ostatních klášterů mnišek, ekonomickou situaci zklidnit, takže na začátku roku 1582, posledního roku svého pozemského života, byla připravena odjet na další zakládání.

Mohlo se jím stát zakládání v Granadě, neboť 28. listopadu dorazil do Ávily svatý Jan od Kříže, s pověřením odvést ji právě do tohoto andaluského města. K cestě ji však nedokázal přesvědčit, ačkoliv byl zřejmě dost neodbytný, neboť Terezie po setkání s ním napsala svému zpovědníkovi, že je „dnes unavená po rozhovoru s jedním otcem našeho Řádu.“¹⁰⁰⁴

Granadský klášter tak založila skupina sester pod vedením Anny od Ježíše, toho času převorky v Beas de Segura. Jan od Kříže se o dva dny později vydal na zpáteční cestu s nepořízenou.¹⁰⁰⁵ Šlo o poslední pozemské setkání obou světců.

Terezie se o několik měsíců později vydala, v doprovodu Jeronýma Graciána, zakládat do Burgosu, neboť k osobní účasti na něm se cítila být přímo inspirována Bohem, jak se dozvídáme z fragmentu dopisu, adresovaného právě Graciánovi: „Podle mého názoru jsem od

⁹⁹⁸ D 396, 4 (8. listopadu 1581).

⁹⁹⁹ D 362, 2 (27. února 1581).

¹⁰⁰⁰ Tamtéž.

¹⁰⁰¹ GRACIÁN, Jerónimo, *Escolias y adiciones*, s. 410.

¹⁰⁰² Tamtéž.

¹⁰⁰³ Tamtéž.

¹⁰⁰⁴ D 402, 3 (28. listopadu 1581).

¹⁰⁰⁵ Srov. EFRÉN de la Madre de Dios – STEGGINK, Otger. *Tiempo y vida de Santa Teresa*, s. 865.

Josefa¹⁰⁰⁶ nikdy nevyrozuměla, že by se mělo s mým odjezdem do Burgosu pospíšet, ani neříká, aby se jelo později nebo dříve, nýbrž jen to, aby se založení nesvěřilo jiné osobě, jak jsem uvažovala, že to udělám.“¹⁰⁰⁷

O průběhu posledního z jejích založení se zmíníme mezi událostmi roku 1582. Nyní opět obrátíme pozornost k přátelství Terezie a Graciána, po většinu roku již legitimně zvoleného prvního provinciála řádu bosých karmelitánů.

3.9.1. Osobní rovina

Z Tereziiny prosby, aby se za ní její sestry „už nemodlily a nevyprošovaly život, nýbrž aby si už mohla jít odpočinout“,¹⁰⁰⁸ bychom snadno mohli vydedukovat jistou únavu životem a očekávali bychom, že se bude postupně stahovat do ústraní. Světice však zůstávala činná i v posledních měsících svého života. Nadále bojovala za svou reformu, ale neodsouvala do pozadí ani mezilidské vztahy.

V její korespondenci z roku 1581, čítající 61 zachovaných dopisů,¹⁰⁰⁹ což je po roce 1576 druhé nejvyšší číslo, dokonce nacházíme, kromě opakujících se osobních témat, jakými jsou bolest z odloučení, zdraví a nemoc, či radost z příchozích dopisů, také jedno nově akcentované téma. Je jím něžné a citlivé jednání s podřízenými, které sama opakovaně vykazuje, a o které žádá Graciána, ale i další osoby, především převorky svých klášterů.

Ačkoliv Terezie nikdy nebyla, na rozdíl od Jana od Kříže, učitelkou naprosté vnitřní obnaženosti a askeze,¹⁰¹⁰ přesto je tento akcent, který vystupuje do popředí na sklonku jejího pozemského života, důležitý pro porozumění jejímu vnitřnímu vývoji. Pokusíme se proto na něj více zaměřit.

Nejprve se ale krátce zastavíme u témat, kterých jsme si všímali už v předchozích letech. Nejklasičtější z nich je bezesporu touha po blízkosti milované osoby, v našem případě Jeronýma Graciána. Terezie se od ní „neosvobodila“ do konce svých dnů: „Ó, můj otče, chvalte Boha za to, že Vás učinil tak milým v očích těch, s nimiž jednáte; vždyť se zdá, že nikdo nevyplní prázdnotu po vás; a ubohou Laurentii¹⁰¹¹ všechno ostatní unavuje. Velmi Vás pozdravuje, velebnosti. Vzkazuje, že nic neutiší ani neuklidní její duši, jen Bůh a někdo, kdo jí rozumí jako Vy, velebnosti. Všechno ostatní je pro ni tak velkým křížem, že to ani nedokáže dostatečně zdůraznit“,¹⁰¹² napsala Graciánovi krátce po jednom z osobních setkání.

Když odloučení trvalo, opět se učila těšit alespoň z jeho dopisů, byť by byly krátké: „I když byly ty dva (dopisy, které jste mi zaslal) kratinké, spokojenost, kterou ve mně vyvolaly,

¹⁰⁰⁶ Krycí označení pro Ježíše Krista.

¹⁰⁰⁷ D 398 (polovina listopadu 1581).

¹⁰⁰⁸ D 369 (konec března 1581).

¹⁰⁰⁹ RODRÍGUEZ MARTÍNEZ, Luis – EGIDO, Teófan. *Epistolario*, s. 534. 20 z těchto 61 zachovaných dopisů je adresováno Jeronýmu Graciánovi.

¹⁰¹⁰ Srov. k tomu např. klasický Janův asketický text: „Pro umrtvení čtyř přirozených vášní, jimiž jsou radost, naděje, strach a bolest, ať se vždy (duše) snaží klonit ne k snadnějšímu, ale k obtížnějšímu; (...) ne k příjemnému, ale spíše k tomu, co skýtá méně zalíbení, (...) ne k tomu, co je útěchou, ale spíš k neútěše; ne k tomu, co znamená chtít něco, ale (co znamená) nechít nic...“ (1V 13, 5–6).

¹⁰¹¹ Tj. světici samotnou.

¹⁰¹² D 374, 9 (22. května 1581).

taková nebyla. Zvláště když jsem se dozvěděla, že jste, Vaše velebnosti, zdráv, neboť o to jsem se obávala. Kéž Vám je Pán i nadále udílí, vždyť On může.“¹⁰¹³

Jak velká ale byla její vyváženost a jak moc dokázala nelpět na vlastním potěšení, poznáváme podle toho, že se sama v délce svých dopisů snažila mírnit, neboť otec Gracián byl, jako provinciál a zároveň vyhledávaný kazatel, velmi zaměstnaný: „Protože se domnívám, že jste teď velmi zaměstnaný, Vaše velebnosti, nepřipadá mi dobré, abych se příliš rozepisovala. Proto ani matce převorce¹⁰¹⁴ neřeknu, aby Vám napsala, a Vy to berte tak, velebnosti, jako byste od ní dopis obdržel.“¹⁰¹⁵

Na druhou stranu neodložila svou povahu bojovnice, a v momentech, kdy se jí Graciánova osobní přítomnost zdála být nezbytná nejen z osobních důvodů, ale především z důvodu péče o reformu, neváhala ji vyžadovat, jako například při plánovaném zakládání v Burgosu: „Vězte, že nemám nikoho, s kým cestovat do Burgosu; proto ani neuvažujte o tom, že byste mě nechal na holičkách“,¹⁰¹⁶ připojuje bezprostředně poté, co jej ujistí, že „Anna od svatého Bartoloměje líbá ruce Vaší důstojnosti.“¹⁰¹⁷

Tolik tedy k osobním tématům, která na základě četby dopisů z minulých let můžeme označit za „klasická“ a trvalá.

Nyní přejdeme k již naznačovanému tématu lásky, shovívavosti a něhy v jednání s podřízenými, které se během roku 1581 vyskytuje s výrazně vyšší frekvencí, než tomu bylo v minulých letech.

Prvním řeholníkem, pro něhož Terezie žádá shovívavost nově zvoleného provinciála, byl nečekaně Jan od Kříže! Pokud světice Graciánovi opravdu věrně tlumočí Janovu prosbu, jde o důkaz, že ani on se neklonil k tomu, „co skýtá méně zalíbení“¹⁰¹⁸ v každém okamžiku. „Málem bych Vás zapomněla, Velebnosti, požádat“, píše Terezie, „o jednu věc jako velikonoční dar. Kéž dá Bůh, abyste mi jej neodmítl udělit! Vězte, že když jsem již dříve utěšovala fra Jana od Kříže v jeho trápení, že se ocitl v Andalusii (neboť opravdu těžce snáší tamní lidi), slíbila jsem mu, že jen co nám Bůh daruje samostatnou provincii, vynasnažím se, aby se vrátil sem.“¹⁰¹⁹ Nyní mě žádá, abych dodržela své slovo. Obává se totiž, že bude znovu zvolen v Baeze. Píše mi, abych mu u Vás vyprosila, důstojnosti, abyste toto znovuzvolení nepotvrdil. Je-li to jen trochu možné, je důvod jej utěšit, neboť už má za sebou utrpení víc než dost.“¹⁰²⁰

Tereziina přímluva však v tomto případě nebyla vyslyšena. Jan sice nepokračoval jako rektor v baezské koleji, byl však zvolen převorem v Granadě a jeho působení v Andalusii tak pokračovalo. Třeba však dodat, že Janova obtíž poměrně záhy pominula a andaluské období se stalo jedním z neplodnějších v jeho životě. Mimo jiné v něm sepsal své nejvýznamnější komentáře: Duchovní píseň, Výstup na horu Karmel, Temnou noc i Živý plamen lásky.

Terezie rovněž žádala Graciána o projev přízně vůči Janovi od Ježíše, jeho bývalému spolužákovi z Alcalá de Henares a jednomu z těch, kteří vyjednávali v Římě zřízení

¹⁰¹³ D 386, 1 (14. července 1581).

¹⁰¹⁴ Tj. převorce palatinských bosých karmelitek, matce Alžbětě od Ježíše (Jimena).

¹⁰¹⁵ D 364, 3 (12. března 1581).

¹⁰¹⁶ D 410, 7 (4. prosince 1581).

¹⁰¹⁷ D 410, 6 (4. prosince 1581).

¹⁰¹⁸ I V 13, 6.

¹⁰¹⁹ Tj. do Kastilie.

¹⁰²⁰ D 368, 6 (23.–24. března 1581).

samostatné provincie: „Potěšilo mě vidět se s otcem fra Janem od Ježíše. Pokaždé když vidím jeho lásku k Vám, velebnosti, mám ho stále raději. Neukazujte mu nepřízeň, vždyť v dnešní době je třeba si dobrého přítele velmi považovat.“¹⁰²¹

Snad až překvapující je Tereziin milosrdný a laskavý postoj k mnišce, jménem Casilda de Padilla, jejíž „útěk“ do kláštera, z domu bohatých rodičů a příbuzných barvitě vylíčila v 11. kapitole *Knize zakládání*. Titíž příbuzní, kteří se s jejím krokem nikdy nesmířili, však po několika letech dosáhli toho, že Casilda souhlasila s odchodem z kláštera bosých karmelitek a se vstupem k obutým františkánkám, kde měla přislíbené místo abatyše. Terezie dívku vůbec neodsuzuje, naopak ji lituje a nepřímou podobnou postojem vybízí i Graciána, jemuž píše: „Ubohé dívky je mi velmi líto, neboť z celé situace vyšla nejhůř. Je totiž naprostý výsměch tvrdit, že ‚tam byla nespokojená‘ ta, která byla ve skutečnosti tak radostná! (...) Je mi velmi líto Casildy, vždyť měla tak velkou lásku k Řádu. Nevím, co za démona ji tak zmátl. Bůh ať je s ní.“¹⁰²²

Když Terezie uvažovala, kterou ze sester zanechat v Ávile jako vikářku během své plánované nepřítomnosti, zapříčiněné zakládáním v Burgosu, netroufala si navrhnout tu, která se jí jinak zdála vhodná, neboť věděla, že i ona si přála změnit klášter. V témže dopise se zmiňuje rovněž o své neteři Terezii, kterou pro její mladý věk obvykle nazývala zdobně „Terezka“.¹⁰²³ Přála si vzít ji na zakládání s sebou, protože si byla vědoma její křehkosti a obtíží, které jí nepřítomnost její tety působila: „Myslím, že nyní není možné s sebou nevézt Terezku (...). Také pro ni je můj odjezd těžký – i vzhledem k tomu, že odtud už odcestovaly i jiné sestry – takže se domnívám, že je potřeba ji vzít s sebou. Chodí totiž celá posmutnělá, takže kdyby se jí v tomto stavu měla naskytnout nějaká nedobrá příležitost, netuším, co by udělala. Přišlo mi, že je dobré jí dát nějakou naději, i když to pro mě bude hodně těžké. (...) Hodně si hledím toho, koho ponechat tady, a dosud nejsem rozhodnutá. Pokaždé když si totiž vzpomenu, jak zjevná byla touha sestry Anny od svatého Petra odjet, nemohu snést pomyslení, že by tu jako zodpovědná zůstala ona. To by totiž bylo strašlivé, i když co do ostatního by mi připadala jako vhodná. (...) Bůh Vám jistě udělí světlo, velebnosti, a tady si všechno řekneme.“¹⁰²⁴

Vidíme, jak silně si Terezie byla vědoma obtížnosti slibu poslušnosti, pokud jde jednoznačně proti vůli podřízeného. Proto i v tomto případě otce Graciána vybízí ke shovívavému a velkorysému jednání.¹⁰²⁵

Alespoň v případě Terezky, která byla zmatená a skleslá, mimo jiné, kvůli sporům s příbuznými, kteří se snažili zmocnit se jejího věna, laskavý a jemný přístup světice zřejmě

¹⁰²¹ D 375, 7 (25. května 1581).

¹⁰²² D 392, 3. 10 (17. září 1581).

¹⁰²³ Terezka byla – podobně jako výše zmíněná Casilda – jednou z nemnoha dívek vychovávaných v klášteře od dětství.

¹⁰²⁴ D 407, 7 (29. listopadu 1581).

¹⁰²⁵ Abychom se vyvarovali jednostrannosti, je třeba zmínit i to, že v případě sester, jejichž ctností a zralostí si byla jista, neváhala Terezie vyžadovat i takovou poslušnost, o níž věděla, že jim nebude po chuti. Příkladem takové osoby je ctihodná Anna od Ježíše, které hodlala na zakládání do Granady poslat 2 mnišky, o kterých věděla, že si je Anna nebude přát. Přesto Terezie napsala Graciánovi: „Komu se to nebude líbit, je Anna od Ježíše, která by si chtěla rozhodnout všechno sama. Pokud Vám to ale, Vaše velebnosti, připadá jako dobré, buďte rozhodný v tom, aby se to tak udělalo, protože jiné, lepší mnišky, se nenajdou. Pokud ne, udělá se, co rozhodnete Vy, a zůstávejte s Bohem, protože s ohledem na to usínání ve dvě a vstávání časně ráno si má hlava véde opravdu zle. Ale co do zbytku jsem na tom celkem dobře.“ D 407, 10 (29. listopadu 1581). Přesto pasáží, které jdou tímto směrem, není mnoho a směr Tereziina způsobu vedení duší je tak naprosto jednoznačný.

přinášel ovoce. Terezie ji dokonce nechala připsat do jednoho ze svých dopisů otci Graciánovi vlastnoruční pozdrav, který svědčí o tom, že Gracián tento přístup přijal za svůj: „Nepíšu Vám, velebnosti, protože ta přemíra spokojenosti, že přijedete, mi nedovoluje než Vám velmi poděkovat, důstojnosti, a mnohokrát Vám také políbit ruce za tu velkou starost, kterou máte o mé zdraví a příjemnost. Jsem zdravá a doufám, že Vás brzy uvidím, důstojnosti, a taky jsem ráda, že jsem dostala ten diurnál. Kéž se zalíbí Bohu, aby Vám to, velebnosti, odplatil, jak jej o to snažně prosím.“¹⁰²⁶ A sama světice ihned navazuje na její řádky slovy: „Moc se mi ten Tereziin pozdrav zalíbil. Myslím, že v tuto chvíli není lepší lék než láska. Kéž nám jej Bůh udělí spolu se Svým Majestátem.“¹⁰²⁷

O tom, že Gracián nebyl jediný, od koho se snažila pro svou neteř a chráněnkou vyzískat nějaký projev přízně a něhy, svědčí její dopis Lorenzovi de Cepeda mladšímu, dalšímu ze svých synovců: „Sestra Terezie od Ježíše je mi úlevou. Už je z ní žena¹⁰²⁸ a neustále roste v ctnosti. Zcela jistě můžete přijmout její rady. Musela jsem se až smát, když jsem viděla dopis, který Vám píše, protože z ní zcela jistě promlouvá Bůh a ona sama dělá to, co v něm uvádí. On sám at' nad ní drží svou ruku, vždyť je pro nás všechny povzbuzením. Má dobrý úsudek a myslím, že má vlohy ke všemu. Určitě jí napište, neboť je velmi osamělá. A když pomyslím, jak jí měl rád její otec a jaké projevy něhy jí prokazoval, je mi jí velmi líto, neboť nyní se nenajde nikdo, kdo by si vzpomněl, že pro ni nějaké má.“¹⁰²⁹

Poslední z pasáží, které chceme předložit jako důkaz Tereziiny mírnosti a laskavosti, se týká Leonor Ayanz y Beamonte, na Karmelu Eleonory od Milosrdenství. Byla to vdaná žena, která se po anulaci svého manželství chystala vstoupit na nedávno založený Karmel v Sorii. Světice zřejmě očekávala, že přechod do nového prostředí pro ni nebude snadný, a tak nabádá tamní komunitu k velké trpělivosti:¹⁰³⁰ „Mé dcery, až k vám vstoupí ona světice, hleďte, že je správné, aby jí matka převorka, ale i všechny ostatní mnišky pomáhaly úslužností a láskou, neboť kde je tolik ctnosti, není třeba vůbec tlačit, neboť jí postačí vidět, co děláte, a mít tak dobrého otce;¹⁰³¹ věřím, že se tím samy poučíte.“¹⁰³²

Bez zajímavosti však není ani to, že Terezie i v těchto posledních měsících svého pozemského života, toužila lásku nejen dávat, ale i přijímat. A to nejen od Boha, nýbrž i od lidí. V několika případech o ni neváhá ani přímo požádat. Důkazem může být dopis její asi nejmilejší duchovní dceři, Marii od svatého Josefa, které napsala: „Řeknu Vám, že jestliže Vy mě máte velmi ráda, já Vám to stejnou měrou oplácím a těší mě, když mi to píšete. Jak je pravdivé, že naše přirozenost vyžaduje opětování lásky! Jistě na tom není nic špatného, vždyť si to přeje i náš Pán, jakkoli je ovšem neporovnatelné to, co mu dlužíme, a jak si zaslouží Jeho Majestát, aby byl milován. Ale připodobněme se Mu, nakolik jen jsme schopny.“¹⁰³³

¹⁰²⁶ D 405, 15 (28.–29. listopadu 1581). Tomás Álvarez naopak datuje tento dopis obecněji na „začátek prosince 1581“ a považuje ho tedy za pozdější, než dopis 407, citovaný v předchozím odstavci.

¹⁰²⁷ D 405, 16 (28.–29. listopadu 1581).

¹⁰²⁸ V D 87, 3 (28. srpna 1575), který světice napsala krátce po návratu svého bratra a zároveň otce Terezky a Lorenza, adresáta dopisu, z Ameriky, uvádí, že Terezce je „asi 8 nebo 9 let“. V ženu, která „ustavičně roste ve ctnosti“, zároveň je však i nadále velmi křehká, tak dospěla zhruba v 15 letech.

¹⁰²⁹ D 411, 4 (15. prosince 1581).

¹⁰³⁰ V tomto případě tedy nejde o dopis Jeronýmu Graciánovi, ale komunitě sorijských karmelitek.

¹⁰³¹ Světice má na mysli Diega Valleja, sorijského kanovníka a zpovědníka adresátek.

¹⁰³² D 412, 5 (28. prosince 1581).

¹⁰³³ D 396, 1 (8. listopadu 1581).

Závěrem můžeme konstatovat, že mezilidské vztahy a s nimi touha po vzájemné lásce a blízkosti, neopustily Terezii ani na sklonku pozemského života. I nadále touží mít nablízku svého otce Graciána, zároveň se ho však dokáže vzdávat pro dobro řádu.

Více než kdy dříve potom zahrnuje svou láskou a něhou bratry a sestry, zvláště ty nejslabší a nejzranitelnější. O totéž pak žádala ty, kteří spolu s ní nesli tíhu odpovědnosti za pokračování a rozvoj reformy.

3.9.2. Rovina duchovního doprovázení

Podkladů ke studiu vzájemného duchovního doprovázení máme z roku 1581 o poznání méně než pasáží, v nichž se hovoří o duchovním růstu třetích osob. Již z tohoto faktu je patrné, že Terezie v důsledku svého věku a zralosti a Gracián v důsledku své pozice provinciála, věnovali stále více pozornosti záležitostem ostatních bratří a sester.

Ve velké míře to jistě bylo, alespoň v Tereziině případě, dáno i značnou důvěrou, kterou postupně získala vzhledem ke své vlastní duchovní zkušenosti, o jejímž božském zdroji již téměř nepochybovala. Sama o tom Graciána informovala, když mu psala o setkání se vzdělaným knězem, bývalým Graciánovým spolužákem a budoucím biskupem v Lugo a v Segovii, Pedrem de Castro y Nero: „V jiných dobách bych se s ním hned snažila probrat svou duši, neboť jsem vždy měla náklonnost k těm, kdo měli takovou pověst, neboť mi připadalo, že mě snáze vyvedou z klamu, pokud bych v něm byla než kdokoli ostatní. Nyní, poněvadž už tyto obavy nemám, po tom tolik netoužím, jen trochu. Ale kdybych neměla zpovědníka a Vám by to, velebnosti, připadalo vhodné, udělala bych to. Jelikož jsem ale už klidná, s nikým svou duši příliš neprobírám, leda s těmi, které znám z minulosti.“¹⁰³⁴

O tom, že Tereziina „duchovní sebedůvěra“ a neotvírání vlastního nitra lidem přesto nebyla absolutním pravidlem, svědčí jednak její opakované stížnosti, že nemá možnost radit se s Graciánem, jednak skutečnost, že brzy přece jen předložila svůj život a své nadpřirozené dary výše zmíněnému dr. Castrovi. Jeho pozitivní posudek ji velmi potěšil, neboť Castro byl obecně „velmi nepřátelský všem zjevením, prý dokonce nevěří ani těm, co měla svatá Brigita“,¹⁰³⁵ jak se Terezie dozvěděla. Zprvu se proto obávala, že ji chce vyzpovídat „ze zvědavosti“,¹⁰³⁶ tedy kvůli své touze dozvědět se něco o jejích zjeveních. Později si však přál z její zkušenosti sám čerpat, jak Terezie Graciána rovněž informovala: „Velmi si s ním rozumím. Dala jsem mu část té knihy, kterou mám zde.“¹⁰³⁷ O té druhé¹⁰³⁸ nepřestává říkat, jak velký užitek z ní měl.“¹⁰³⁹

Přestože tedy Terezie znovu a znovu narážela na dobré a vzdělané zpovědníky, s nimiž si rozuměla, Graciánova nepřítomnost a nemožnost s ním přímo hovořit, ji čas od času i nadále tížila. Zajímavé ale je, že v obou případech, ve kterých si na jeho nepřítomnost a obtížnost rady stěžuje, nejde bezprostředně o záležitosti jejího duchovního života, nýbrž o záležitosti jiných osob, které přijala za vlastní.

¹⁰³⁴ D 394, 8 (26. října 1581).

¹⁰³⁵ D 394, 8 (26. října 1581).

¹⁰³⁶ D 394, 8 (26. října 1581).

¹⁰³⁷ Pravděpodobně *Knihu zakládání*.

¹⁰³⁸ Tj. z *Knize života*, kterou měl nedávno příležitost číst v opisu.

¹⁰³⁹ D 405, 13 (28.–29. listopadu 1581).

První z nich se týkala významného kněze a žáka svatého Jana z Ávily, Juana Díaze, který uvažoval o vstupu k bosým karmelitánům či jezuitům: „Vězte, že když jste tu byl, velebnosti, neprobrala jsem s Vámi jednu záležitost, kterou jsem odložila na Váš návrat, (který se neuskutečnil). Aspoň jsem ji mezitím mohla více svěřovat Bohu! Týká se otce Juana Díaze, který mě o to moc prosil. A pak mi bylo moc líto, že nepřijedete, Vaše velebnosti, neboť on sem přicestoval jen kvůli tomu. Jedná se o to, že je takřka rozhodnut změnit stav ve prospěch našeho řádu nebo Společnosti Ježíšovy; tvrdí, že v posledních se víc kloní k našemu řádu, a rád by slyšel Váš a můj názor, velebnosti, a abychom jej svěřovali v modlitbách Bohu.“¹⁰⁴⁰

Druhá pasáž se s velkou pravděpodobností vztahuje k nutnosti zasáhnout v klášteře svatého Josefa v Ávile, ve kterém byla nakonec zvolena převorkou. Terezie se zřejmě obávala, aby její zvolení neznemožnilo zakládání v Burgosu:¹⁰⁴¹ „Kdyby bylo nyní třeba cestovat do Ávily, a to druhé by se odložilo, domnívám se, že by to bylo napořád. A teď mě napadá, že kdyby tam byl fra Řehoř,¹⁰⁴² a já jako převorka (i kdybych se tam nezdržovala), několik měsíců by se tím dalo vyřešit. Hrozně bych stála o to mít Vás, velebnosti, blíže, když to bude třeba rozhodnout. Kéž se zalíbí Bohu, aby se Vám dostal tento dopis do rukou co nejdříve, neboť přes Ávilu byste mi mohl odpovědět snáze.“¹⁰⁴³

Zachovalo se nám také několik duchovní rad, které Terezie spontánně udělovala Graciánovi. Nezdá se, že by proti tomu Gracián protestoval. I v pozici provinciála tak s pokorou přijímal roli Tereziina duchovního syna.

První z rad pěkně vykresluje Graciánovu pracovitost a nasazení, dle názoru Terezie někdy až přehnanou:¹⁰⁴⁴ „Velice zdravím otce fra Bartoloměje, který si myslím musí být už pořádně unavený vzhledem k té Vaší povaze, důstojnosti, kterou nikdy nic neunaví! Ta je ovšem dobrá tak na zabití jak sebe, tak i těch, kdo ji musejí doprovázet! Připomenulo se mi, jak nezdravou barvu jste měl před rokem během Svatého týdne. Pro lásku Boží, neberte si během letošní postní doby tolik kázání a nejezte ty velmi nezdravé ryby. I když to totiž sám nevidíte, udělá Vám to pak zle a přivodí pokušení.“¹⁰⁴⁵

Terezie se tedy snažila přivést Graciána k rovnováze mezi prací a odpočinkem, ačkoliv se zároveň upřímně radovala z účinků jeho kázání, před jejichž příliš vysokým počtem ho varovala a k témuž vybízela i Marii od svatého Josefa, které napsala: „Velmi mě pobavilo, co říkají babičky o našem otci, a chválím Boha za plody, kterým dávají vyrůst jeho promluvy a svatost. Ta je tak velká, že se vůbec nedivím, že na ony duše tak zapůsobil. Napište mi, Vaše ctihodnosti, o tom víc, potěší mě o tom vědět. Kéž ho Bůh chrání, vždyť jej tolik potřebujeme! A s ohledem na to máte pravdu, když říkáte, že by se měl co do promluv krotit, protože by mu mohly uškodit na zdraví, vzhledem k tomu, kolik jich je.“¹⁰⁴⁶

¹⁰⁴⁰ D 374, 4 (22. května 1581).

¹⁰⁴¹ Rukopis dopisu je však natolik poškozený, že znemožňuje jednoznačné určení kontextu.

¹⁰⁴² Tj. otec Řehoř Naziánský jako zpovědník kláštera sv. Josefa v Ávile. Problémy kláštera souvisely i s činností dlouholetého zpovědníka kláštera a přítele svěťce, Juliána z Ávily, který již v tomto období, dle Tereziina názoru, nebyl schopen zdravého rozlišování ve vztahu k některým sestrám.

¹⁰⁴³ D 380, 1–3 (27. června 1581).

¹⁰⁴⁴ Terezie měla velkou a upřímnou starost o zdraví všech bratří a sester na Karmelu. O sebe samu pečovala méně. Ačkolí jí to lékaři zakazovali, psala často dopisy do půlnoci i do 2 hodin ráno, aby pak před 5. hodinou vstávala na chórovou modlitbu. Srov. např. D 405, 12 (28.–29. listopadu 1581); 410, 5 (4. prosince 1581) a další.

¹⁰⁴⁵ D 355, 3 (17. února 1581).

¹⁰⁴⁶ D 351, 2 (6. ledna 1581).

Druhá „rada“ byla spíše nepřímá. Šlo vlastně o povzdech nad nedostatkem rozlišování některých řeholníků, kteří otce Graciána zahlcovali mnoha nepodstatnými dotazy, či s ním naopak vůbec nekomunikovali. Domnívám se, že Terezie chtěla Graciána vést především ke snášení podobných excesů, které z řeholního života nikdy nelze zcela odstranit. Proto mu napsala: „Jisté projevy ‚svatosti‘ prostě nechápu! Míním tím toho, kdo Vám, velebnosti, odmítá napsat. A ten druhý, který ujišťuje, že se má všechno dělat podle vašeho uvážení, je mi pokušením. Ó, Ježíši, jak zřídka je v tomto životě vyváženost! A jak velká je naopak hloupost!“¹⁰⁴⁷

Prostřednictvím předchozího odstavce jsme se vlastně již přenesli k záležitostem vedení a fungování řádu, které se nyní pokusíme rozebrat podrobnějším způsobem. Jelikož se ale zdaleka ne vždy jednalo pouze o záležitosti technického rázu, setkáme se i v této kapitole s velkým množstvím duchovních úvah a podnětů.

3.9.3. Rovina spolupráce na reformě řádu

Ačkoliv Terezie s Graciánem, dle jeho vlastních slov, „všechny záležitosti, týkající se řádu, jak minulé, tak současné i o to, nač je třeba dbát v budoucnu“,¹⁰⁴⁸ probrali již během setkání v Beas de Segura a v následujících šesti letech je probírali znovu a znovu, je rok 1581 na tato témata mimořádně bohatý.

Před kapitulou byla hlavním tématem volba provinciála, o které jsme se již krátce zmínili. Postupně je stále více nahrazovalo především téma obsahu stanov, do kterých se Terezie pokoušela vnést co největší počet prvků, které se již osvědčily během 19 let existence jejích klášterů. Texty s touto tematikou jsou mimořádně důležité pro pochopení ducha, kterého chtěla svěřice svým duchovním synům a dcerám zanechat.

Časté, ačkoliv budoucnost ukázala, že ne příliš šťastné, byly také její rady ohledně spolupracovníků, které si měl Gracián zvolit.

Nejprve se ještě jednou krátce vrátíme k otázce volby provinciála. Tereziiny diplomacie, která měla Graciánovi napomoci do funkce, jsme si již všimli v historické části kapitoly. Svěřice však ani zdaleka nebojovala pouze tímto způsobem. Především se vynasnažila, aby sestry jeho zvolení vyprošovaly ve svých modlitbách. Proto s mírnou dávkou ironie píše: „Svatý Bartoloměj a Anežka od Ježíše¹⁰⁴⁹ Vás velmi zdraví. Vzkazuje Vám, že i kdybyste, Vaše důstojnosti, před utrpením¹⁰⁵⁰ utíkal sebevíc, je přesvědčena, že modlitby bosých mnišek přispějí k tomu, abyste se v něm stejně ocitl. Pán ať to nasměruje tak, abyste mu, Vaše důstojnosti, mohl lépe sloužit. Na ostatním nezáleží, naopak, působí to jen bolest.“¹⁰⁵¹

Tereziina slova naznačují, že otec Gracián zřejmě po funkci provinciála nijak neprahul, spíše naopak. Tím se, alespoň v jejích očích, lišil od otce Antonína od Ježíše, o němž na začátku téhož dopisu napsala: „Trápení mi působí Makarius, který, jak se domnívám, nedokáže skrýt své pokušení.“¹⁰⁵²

¹⁰⁴⁷ D 405, 4 (28.–29. listopadu 1581).

¹⁰⁴⁸ GRACIÁN, Jerónimo. *Escolias y adiciones*, s. 390–391.

¹⁰⁴⁹ Tj. Anna od sv. Bartoloměje a Anežka od Ježíše, které doprovodily svěřice do Palencie.

¹⁰⁵⁰ Tzn. před možností, že se stane provinciálem bosých karmelitánů.

¹⁰⁵¹ D 355, 6 (17. února 1581).

¹⁰⁵² D 355, 1 (17. února 1581). Začátek rukopisu se nedochoval v čitelné podobě. Výraz „trápení“ proto doplňuji dle smyslu dalších řádků.

Svou ironii z předchozího dopisu však Terezie brzy zmírnila, neboť opět prožívala vnitřní boj, podobný tomu, který zakoušela v době, kdy byl Gracián apoštolským komisařem obutých karmelitánů. Ráda by ho viděla svobodného od ustavičné zátěže úřadů a odpovědnosti. Na druhou stranu byla přesvědčena, že jeho zvolení provinciálem bude znamenat dobro pro celou reformu a touha po tomto dobru v jejím srdci vítězila: „Proberme nyní, co uvádíte, důstojnosti, ohledně toho, aby Vás nevolili nebo nepotvrdili. Píšu o tom otci komisaři.¹⁰⁵³ Vězte, můj otče, že co se týče touhy, kterou jsem měla, abych Vás viděla svobodného, jasně poznávám, že tu působí mnohem víc láska, kterou k Vám chovám v Pánu, než skutečné dobro řádu. Z téhož zdroje pak pochází i ona přirozená slabost, že se mě tolik dotýká to, že ne všichni dostatečně chápou, za jak mnoho Vám, důstojnosti, vděčí, a co všechno jste si vytrpěl, a že nedokáží snést jediné slovo proti Vám. Když se však dívám na účinky, přece jen převažuje obecné dobro. Připadá mi, že pokud by zvolili otce Mikuláše a vy byste vždy asistoval, dosáhlo by se obojího.¹⁰⁵⁴ Jasně však poznávám, že napoprvé by pro všechny bylo lépe, kdybyste v tom úřadu byl Vy, důstojnosti, a takto to sděluji otci komisaři. A pokud by se tak nestalo, aby to byl otec Mikuláš, a Vy, důstojnosti, jako jeho společník, a to pro zkušenost, kterou máte, jakož i znalost jednotlivých bratří a mnišek. Právě s ohledem na nedostatek této zkušenosti se na to nehodí Makarius. Ohledně všeho mu uvádím dobré důvody a sděluji mu, že rovněž otec fra Pedro Fernández¹⁰⁵⁵ to nahlížel takto, i když ten měl i řadu důvodů, pro které by jej i tak rád viděl ve vedení. Ovšem co za škodu by z toho nyní vzešlo!“¹⁰⁵⁶

V dalším z dopisů, které Terezie Graciánovi zaslala krátce před zahájením kapituly, dokonce „Makaria“ nepřímou obviňuje z jisté formy úplatkářství, kterým si na svou stranu získával otce Ambrože Mariána a skupinu jeho věrných: „Vyřid'te, Vaše důstojnosti, otci fra Antonínovi mnoho pozdravů, a že dopis, co jsem mu napsala, nepatří k těm, na které se neodpovídá. A protože mi to připadá jako mluvit k hluchoněmu, už mu nechci psát. Přitom velmi spokojeně posílá otci Marianovi z plodů svých usedlostí: kéž by to prospělo aspoň k tomu, aby dal tamějším otcům najíst lépe, než jsou zvyklí.“¹⁰⁵⁷ Celý, značně zlomkový a poškozený dopis, pak končí zvoláním, v němž Terezie opět vyjevuje, jak nenahraditelný Gracián je, tentokrát s ohledem na záležitosti mnišek: „Dal by Bůh, můj otče, aby byly tyto domy uchráněny onoho velkého zla, že by o Vás přišly, důstojnosti, neboť je pro ně zapotřebí velmi důkladného vedení někým, kdo tomu všemu rozumí. Jeho Majestát se o ně postará, vždyť jsou všechny jeho služebnicemi.“¹⁰⁵⁸

V dalším z dopisů, které odeslala v průběhu několika dnů,¹⁰⁵⁹ Terezie dokonce uvádí, že když by mohl zůstat otec Gracián představeným mnišek trvale, nebylo by ani zapotřebí mnohé věci kodifikovat prostřednictvím konstitucí: „Dojalo mě ke zbožnosti Vaše prohlášení, důstojnosti, že stanete-li se provinciálem, budete nakloněn bosým mniškám. Budete

¹⁰⁵³ Tj. Juanovy de Cuevas OP, který kapitule předsedal.

¹⁰⁵⁴ Rozuměj: že by otec Gracián byl úřadu zbaven a zároveň by zůstal prospěšný řádové reformě.

¹⁰⁵⁵ Pedro Fernández OP byl původně pověřen, aby kapitule v Alcalá předsedal. Jelikož však na podzim 1580 těžce onemocněl a koncem roku zemřel, nahradil jej výše zmiňovaný Juan de Cuevas OP.

¹⁰⁵⁶ D 358, 8 (19. února 1581).

¹⁰⁵⁷ D 361, 3 (23. února 1581).

¹⁰⁵⁸ D 361, 5. Tento bod jsem si dovolil, v souladu s edicí Tomáše Álvareze, zařadit na konec dopisu. Edice *bac*, již jinak cituji, jej naopak, jako jeden z útržků, jejichž pořadí je nejisté, uvádí na samém začátku textu. Tomáš Álvarez se rovněž nepokouší o přesnou dataci dopisu, uvádí pouze „na konci února 1581“.

¹⁰⁵⁹ Mezi editory nepanuje shoda o tom, zda byl dříve napsán předchozí či následně citovaný dopis.

přínejmenším otcem, a ony Vám za to budou právem vděčné. A kdybyste tak žil pořád a ony by nemusely jednat s jinými, byly by úplně zbytečné všechny ty věci, o něž žádáme kapitolu. Jak velmi touží, abyste se stal provinciálem! Obávám se, že s ničím jiným nebudou spokojené. Bůh ať nám Vás chrání. Všechny Vás pozdravují.“¹⁰⁶⁰

Když čteme tyto řádky, nijak nás nepřekvapí, že po jeho svolení propukly mnohé sestry v jásoch. Terezie se v této souvislosti zmiňuje například o komunitě ve Valladolidu: „Všechny tamější bosé se pořád ještě radují z toho, že mají takového otce. Jejich radost je jistě vrchovatá. Tu kéž nám Bůh udělí tam, kde nikdy nekončí.“¹⁰⁶¹

Terezie tedy na vlastní oči spatřila to, po čem toužila po několik let. Samostatnou provincií bosých karmelitánů v čele s Jeronýmem Graciánem.

Dobře však věděla, že jedním z nejdůležitějších úkolů toho, kdo stojí v čele, je výběr dobrých spolupracovníků. Jak už jsme řekli, i do tohoto výběru se cítila povolána zasahovat.

Její druhým „favoritem“ se v posledních měsících stále více stával otec Mikuláš od Ježíše a Marie (Doria). Přesvědčovala proto Graciána, že by byl ideálním „společníkem“, tedy provinčním vikářem. Vnímala ho jako rozumného člověka, který nezastává rigoristické postoje, na rozdíl od některých „odpůrců masa“: „Přišlo mi na mysl, že kdybyste se měl, Vaše důstojnosti, stát provinciálem, abyste se postaral, že bude vaším společníkem otec Nicolò, neboť je to velmi důležité, abyste v těchto začátkách kráčeli spolu. (I když toto, samozřejmě, neříkám komisaři.) Jelikož je totiž otec fra Bartoloměj¹⁰⁶² tak nemocný, musí jíst maso, a někteří se na to už dívají nevráživě. Ujišťuji Vás, že alespoň v těchto začátkách by to bylo velmi vhodné; navíc budete mít dobrou radu na všechno. Ostatně, tomu, kdo snesl jiné osoby tak, jako Vy, důstojnosti, bude jistě potěšením být s tím, kdo nebude k nesnesení.“¹⁰⁶³

Mikuláš Doria byl bezesporu praktický člověk, především pokud šlo o finanční záležitosti, a působil velmi seriózním dojmem, jak rovněž napsala sama Terezie: „Podle mého názoru jste neměl, Vaše velebnosti, cestovat do Alby bez otce Mikuláše; snáze byste porozuměl tomu spletnosti účtů o almužnách, které po sobě zanechal obročník. Vzhledem k tomu, že se nedalo udělat víc, prokázal jste mi značnou milost tím, že jste mi jej poslal sem. Žádný mladíček by na to nestačil, nýbrž je potřeba někoho, kdo umí mluvit a udělá dojem.“¹⁰⁶⁴

Snad to byly právě tyto schopnosti, kterými Doria Terezii okouzli. Každopádně, když byl kapitulou skutečně zvolen provinčním vikářem, velmi se radovala: „Ó, jak velmi jsem se zaradovala, že máte, Vaše důstojnosti, tak dobrého společníka!“¹⁰⁶⁵ napsala Graciánovi.

Třebaže mnohé Doriovy lidské kvality Terezie rozpoznávala správně a jsou mimo jakoukoliv pochybnost, jeho celková soudnost, zvláště pokud jde o vztah k výše zmiňovanému rigorismu, je pochybná více než dost.

Světice však problematické vlastnosti Mikuláše Dorii nedokázala vidět a Graciánovi jej opakovaně vychvalovala. Znovu se s tímto jejím postojem setkáváme v okamžiku, kdy se uvažuje o návštěvě zástupců bosých karmelitánů u generála řádu, jímž v této době byl Gianbattista Caffardo. Návštěva měla být vyjádřením jednoty obou větví řádu. Jelikož však

¹⁰⁶⁰ D 359, 13 (21. února 1581).

¹⁰⁶¹ D 368, 8 (23.–24. března 1581).

¹⁰⁶² Bartoloměj od Ježíše byl sekretářem otce Graciána. Je proto možné, že Gracián chtěl za svého „společníka“ právě jeho.

¹⁰⁶³ D 355, 2 (17. února 1581).

¹⁰⁶⁴ D 374, 8–9 (22. května 1581).

¹⁰⁶⁵ D 368, 9 (23.–24. března 1581).

šlo převážně o zdvořilostní záležitost, Terezie naléhala, aby na ni byli vysláni bratři, kteří ve Španělsku nebudou chybět: „Co se týče cesty do Říma, vidím jako naprosto nezbytné se tam vydat (...), aby se prokázala poslušnost generálovi. Je-li tedy samotná cesta spojena s jakýmkoli nebezpečím, ať jsou tam posláni ti, kteří tu budou chybět nejméně, ať už půjde o kohokoli, vždyť sám víte, jak velký nedostatek zde pocítujeme. Otec Mikuláš by Vám, velebnosti, chyběl příliš, jakkoli by jistě všechno urovnal lépe než kdokoli jiný. Je-li ovšem vůbec ještě potřeba něčeho takového, jsem přesvědčena, že když uvidí naši poslušnost a čas od času nějaký ten úkon úslužnosti na znamení podřízenosti, nebudou žádné těžkosti. Jen je opravdu velmi důležité, aby v nich generál mohl vidět své podřízené a oni v něm představeného. Ať to nedopadne jako minule¹⁰⁶⁶ a ať se přitom tolik neutrácí, jinak to zase bude velká námaha navíc pro jednotlivé domy.“¹⁰⁶⁷

Tereziino přání nakonec nebylo vyslyšeno, neboť Doriovu osobní přítomnost v Římě si přál král Filip II., který se v minulosti nemálo zasadil ve prospěch reformy a jehož přízeň si již Doria dokázal získat. Světice o tom informovala Marii od svatého Josefa, přičemž opět vynáší zásluhy budoucího provinciála: „Otec Mikuláš mě očekává v Ávile. Vyráží totiž do Říma (což mě nemálo trápí), aby tam upevnil naše záležitosti. Neboť tak to chtěl král. Měl tyfovou horečku, ale už je v pořádku. Velmi jej v modlitbách svěřujte Bohu, neboť mu vděčíte za všechno.“¹⁰⁶⁸

Do modliteb té samé adresátky pak Doriu svěřuje v době jeho nemoci a opět při tom zdůrazňuje význam jeho osoby: „Otec Mikuláš není příliš zdravý. Svěřujte ho v modlitbách Bohu, aby jej chránil, neboť bychom ztratily mnoho, a váš dům víc než kterýkoli jiný.“¹⁰⁶⁹

Musíme konstatovat, že podpora, kterou Terezie Mikuláši Doriovi poskytovala, se později ukázala pro řád a pro předávání jejího charismatu jako nešťastná. Otázkou zůstává, zda zdůrazňování jeho důležitosti a jeho schopností právě před Jeronýmem Graciánem a Marií od svatého Josefa bylo náhodné. Neuvědomovala si spíše Terezie, že jak Gracián, který bude později Doriou vyloučen z řádu, tak Marie od svatého Josefa, která jím bude pronásledována a vězněna, nechovali k tomuto řeholníkovi důvěru, a snažila se je „vyvést z omylu“? Otázku musím zanechat bez jednoznačné odpovědi, neboť jasné důkazy se mi nepodařilo nalézt. Více než pravděpodobné je ale to, že vzájemné přijetí mezi oběma významnými, a v mnohém protikladnými osobnostmi reformy, bylo spíše vnější, a že Gracián s Doriou nikdy nedospěli ke skutečnému vzájemnému přijetí a spolupráci.

Nyní přejdeme k tématu, které je zajímavé nejen z hlediska historického, ale i duchovního. Víme, že hned po volbách provinciála, provinčního vikáře a provinční rady, začali kapitulní otcové pracovat na konstitucích bratří i sester.¹⁰⁷⁰ V souvislosti s jejich přípravou, zpracováním a tiskem, můžeme sledovat dialog mezi Terezií a Graciánem, týkající jejich obsahu.¹⁰⁷¹ Samozřejmě, že větší starost jí činily konstituce mnišek. Jsou to proto právě ony, kterých se týká naprostá většina jejích žádostí.

¹⁰⁶⁶ Terezie naráží na napětí vzniklé během vyjednávání o vzniku samostatné provincie.

¹⁰⁶⁷ D 386, 12 (14. července 1581).

¹⁰⁶⁸ D 389, 5 (5. září 1581).

¹⁰⁶⁹ D 396, 28 (8. listopadu 1581).

¹⁰⁷⁰ Srov. ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 203.

¹⁰⁷¹ Dialog jistě probíhal v historické realitě. Jelikož nemáme k dispozici Graciánovu korespondenci, jsme v této práci nuceni rozebírat spíše Tereziin monolog k danému tématu a názory a odpovědi Jeronýma Graciána si spíše domýšlet.

Zdá se, že hlavní starostí světice bylo, aby život v jejích klášterech nebyl svazován dalšími nadbytečnými normami, které zřejmě prosazovalo rigoristické křídlo, pro které být „bosým“ znamenalo především „být přísným“. Proto píše: „Nezapomeňte, Vaše důstojnosti, všude rozeslat nařízení ohledně závoju“,¹⁰⁷² tedy normu, která upravuje situace, kdy mnišky mají chodit se zakrytou tváří. A ihned dodává důležité duchovní a psychologické ponaučení: „Více než čehokoli jiného se totiž osobně obávám toho, aby mnišky neztratily onu velkou spokojenost, s níž je vede náš Pán, protože už vím, co dokáže jedna nespokojená mniška. Takže dokud k tomu ony samy nezavdají nějaký důvod, a budou se chovat jako dosud, není důvod je omezovat víc než jen do té míry, jakou už slíbily.“¹⁰⁷³

Další ze svobod, kterou Terezie žádala pro své sestry, byla možnost zvát si do komunity zpovědníky a kazatele dle vlastního uvážení, což v budoucnu bude jeden z bodů, který bude důrazně rozporovat Mikuláš Doria.¹⁰⁷⁴ Terezie v této souvislosti napsala slova, která se ukázala být prorocká: „Na tu věc ohledně možnosti, aby u nás kázali rovněž kazatelé odjinud, mě upozornila segovijská převorka; já jsem to nechala být, jelikož jsem to považovala za již ustálené. Ovšem nesmíme hledět, můj otče, pouze na ty, kdo žijí nyní, nýbrž že se jednou v budoucnu mohou stát představenými osoby, které se v tomto a v dalším mohou vzepřít. (...) Neboť jak to já vidím, jedná se o velmi důležité záležitosti pro tyto duše a pro jejich útěchu. Lze to vidět i z velkých bezútěšností, k nimž dochází v jiných klášterech, v nichž jsou mnišky v duchovních věcech velmi svázané. Ovšem stíněná duše může sotva dobře sloužit Bohu, a ďábel je v tom pokouší, zatímco když mají svobodu, mnohdy si jí ani nehledí a nevyžadují ji.“¹⁰⁷⁵

V témže dopisu prosí rovněž o vypuštění pasáže, zakazující klášterům mnišek pobírat pravidelný příjem. To je velmi zajímavé, neboť jde o zásadu, o níž v minulosti usilovně bojovala. Nyní však Terezie dokázala svůj realismus a schopnost ustoupit od některých zásad, pokud se ukázalo, že jejich zachovávání se stalo v konkrétních podmínkách nereálné: „V našich stanovách se uvádí, že má jít o domy chudoby, takže nemohou mít rentu. Jelikož ale vidím, že všechny se nyní přiklánějí spíše k tomu ji mít, zvažte, zda by nebylo dobré vypustit veškeré zmínky, které se k tomu ve stanovách vztahují. Jinak by tomu, kdo je uvidí, připadalo, že se velmi záhy uvolnila jejich kázeň. Nebo ať otec komisař rozhodne, aby je měly, vždyť k tomu i koncil dává svolení.“¹⁰⁷⁶

Abychom však nezdůraznili pouze jednu stranu mince, je třeba říci, že Terezie zároveň vnímala i potřebu nových norem, které by reagovaly na situace, ke kterým v klášterech docházelo. V kontextu celé této práce bude působit značně paradoxně, že jejím hlavním zájmem bylo omezit nepotřebné, a dnes bychom řekli, neprofesionální kontakty mezi sestrami a zpovědníky, případně dalšími duchovními. „Hodně mi záleží na tom, aby se provždy ustanovilo, že vikáři¹⁰⁷⁷ mnišek nebudou zpovědníci, neboť pro tyto domy je to velmi důležitá věc!“¹⁰⁷⁸ A hned uvádí i důvod: „Dobře jsem si všimla, že když je vikář s nějakou mniškou

¹⁰⁷² D 357, 2 (19. února 1581).

¹⁰⁷³ Tamtéž.

¹⁰⁷⁴ Srov. ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 316.

¹⁰⁷⁵ D 359, 3 (21. února 1581).

¹⁰⁷⁶ D 359, 9 (21. února 1581).

¹⁰⁷⁷ Tj. představenými ve vnějším oboru a právními autoritami pro komunity mnišek

¹⁰⁷⁸ D 358, 1 (19. února 1581).

spokojen, bude si s ní povídat dle libosti, a převorka tomu nemůže zabránit, protože jde o představeného, a z toho pak plynou tisíce obtíží.¹⁰⁷⁹

Rozpor, který jsme naznačili, tedy nesoulad mezi Tereziinou touhou mít Graciána na blízku a moci s ním hovořit a touto normou, ihned vysvětluje Graciánovou jedinečností a rozumností, kterou se zdaleka nevyznačují, ani v budoucnu vyznačovat nebudou, všichni představení: „Ne každý je totiž jako můj otec Gracián. A když už máme tu zkušenost nyní, musíme si hledět budoucnosti a zabránit podobným příležitostem. Největším dobrem, jaké lze těmto mniškám dopřát, je to, aby nemluvily se zpovědníkem o ničem jiném než o svých hříších, nakolik k zachování usebrání postačí, aby sami zpovědníci taktně upozornili provinciály.“¹⁰⁸⁰

V jednom z pozdějších dopisů informuje Graciána o již vzniklé nevhodné náklonnosti, kterou nemůže vystát. Překvapivě se týkala stárnoucího dlouholetého zpovědníka kláštera svatého Josefa v Ávile a Tereziina průvodce na mnohých cestách, Juliána z Ávily: „Ó, můj otče, jak mrzutě se teď chová Julián! Marianu,¹⁰⁸¹ pokud se s ním chce vidět třeba i denně, není schopen odmítnout, ba dokonce o to i sám žádá. Přesto je to světec, ale i tak (...) Bude opravdu velké štěstí, pokud se nám to podaří vykořenit. Co by se asi tak stalo, kdyby se nejednalo o tak dobré duše?“¹⁰⁸² Situace nakonec dospěla tak daleko, že svěťice viděla jediný lék v přeložení sester, kterých se celá záležitost týkala: „Lékem bude (pokud se uskuteční založení v Madridu), vzít odtud obě sestry, jichž se to týká, neboť i když on je svatý, toto nemohu snášet.“¹⁰⁸³

Už jsme uvedli, že naprostá většina požadavků, které Terezie Graciánovi adresovala, se týkala mnišek. Přece jen se však setkáváme i s přáními týkajícími se bratří. Krásně se v nich ukazuje její ženská citlivost a pozornost vůči skutečnostem, které bratři zřejmě nebyli schopni vnímat a docenit. Proto Graciána upozorňuje: „Pro lásku Boží, postarejte se, Vaše důstojnosti, aby panovala čistota lůžek a ubrusů na stolech, i kdyby se za to utratilo sebevíc. Je totiž strašlivá věc, když chybí. Skoro by stálo za to dát to do stanov, ba obávám se, že ani to nebude stačit vzhledem k tomu, jací jsou.“¹⁰⁸⁴

Jak bratří, tak sester se pak zřejmě týkalo opětovné pronikání světské cti za zdi klášterů. Tento nešvar se projevoval i navenek, a to používáním titulů, které byly běžné ve světě. Terezie prosila, aby alespoň v klášteře panovala v tomto ohledu větší odpoutanost a svoboda: „Ó, jak mě obtěžují všechny ty tituly ‚ctihodná‘ na adresách! Ráda bych totiž, kdybyste to, Vaše důstojnosti, zrušil u všech svých podřízených, vždyť není vůbec potřeba vědět, komu je dopis určen. Případá mi, že zvláště mezi námi jde o naprosto nevhodnou věc, abychom se titulovali slovy, jimž je možné se vyhnout.“¹⁰⁸⁵

Případný čtenář neznající z vlastní zkušenosti prostředí řeholního života by po přečtení těchto řádků mohl nabýt dojmu, že svěťice se často zabývá drobnostmi a nepodstatnými detaily. Naopak ten, kdo prožil v klášteře alespoň několik let, může dodnes ve většině jejich

¹⁰⁷⁹ D 358, 1 (19. února 1581).

¹⁰⁸⁰ D 358, 2 (19. února 1581).

¹⁰⁸¹ Tj. sestru Marianu od Ježíše, jednu z mnišek zmíněného kláštera.

¹⁰⁸² D 394, 13 (26. října 1581).

¹⁰⁸³ D 394, 14 (26. října 1581).

¹⁰⁸⁴ D 361, 4 (23. února 1581).

¹⁰⁸⁵ D 361, 5 (23. února 1581).

poznámek vnímat hlubokou duchovní zkušenost a realismus, s nímž hledí na možnosti i těžkosti těch, kteří se vydali touto životní cestou.

Kromě těchto záležitostí, převážně duchovního charakteru, byla Terezie od svého příjezdu do Ávily¹⁰⁸⁶ vtažena rovněž do mnoha finančních záležitostí a obtíží. Klášter svatého Josefa se totiž dostal do velké ekonomické tísně. Snad i tyto problémy způsobily změnu Tereziina stanoviska k možnosti přijímat renty. Každopádně se zdá jisté, že ji finanční záležitosti vyčerpávaly, a že se k nim stavěla s trochu nahořklou ironií. Marii od svatého Josefa v tomto duchu informovala o důvodu svého znovuzvolení převorkou: „Udělalý mě nyní převorkou jen kvůli hladu.“¹⁰⁸⁷ Hned však přechází do vážnějšího tónu a stěžuje si na své vyčerpání: „Jen pomyslete, kolik je mi let a jak jsem zaneprázdněná; jak to asi tak mohu zvládnout!“¹⁰⁸⁸

Podobně ironicky píše i Graciánovi: „Antonio Ruiz přicestoval před třemi či čtyřmi dny¹⁰⁸⁹ (...). Velmi toužebně Vás očekával, velebnosti, a teď Vám píše, protože už mi dal dvě mince (tuším, že jsou to čtyři eskudy), abych Vám jej pak odeslala, velebnosti. (...) Musím se hodně přemáhat, abych si ty peníze neponechala, neboť jsme na tom teď tak, že chybí málo, abych podlehla pokušení krást.“¹⁰⁹⁰

Rovněž otec Gracián se však nacházel ve finanční tísně, způsobené zakládáním konventu v Salamance, který měl sloužit jako zázemí mladým bosým karmelitánům během let jejich studia na místní univerzitě. Terezie tento projekt schvalovala a všemožně podporovala, jak vyplývá již z dopisu, který Graciánovi zaslala o několik měsíců dříve: „Neuvěříte mi, jak ráda bych měla možnost poslat Vám spoustu peněz, vzhledem k tomu, jak jste chudičký. A založení onoho domu by měli opravdu všichni přispěchat na pomoc, vždyť je pro řád tak prospěšný. Vážně přemýšlím dokonce i o dlužích; ale nevím, jak bych se z nich pak vyhrabala. I tak to podle mě bude málo.“¹⁰⁹¹

Přesto se pro Graciána a salamanský konvent pokoušela udělat maximum, jak píše i v dopise z 1. prosince, opět nikoliv bez jistého ironického nádechu: „Těch osm eskudů, které mi dal Antonio Ruiz, abych Vám je poslala,¹⁰⁹² s sebou přinese otec fra Ambrož.¹⁰⁹³ Já z něj nakonec vymámila uvedením dobrých důvodů další dva. Víc jsem ale nedokázala. Případá mi, že začínám veřejně žebrot – což je pro mě naprosto nová věc – a navíc mě to nijak neumrtvuje. Je pravda, že když jde o osoby z našeho řádu, příliš mě to nestojí. Kéž Vás, velebnosti, náš Pán učiní tak velmi svatým, jak jej o to snažně prosím. Amen.“¹⁰⁹⁴

Poslední skupinou osob, jejichž finanční těžkosti musela řešit, byli její příbuzní. Ohrožení v tomto případě přicházelo od tchyně jejího synovce Francisca de Cepeda, Beatriz de Castilla, která se snažila získat pro něj, a tím pádem i pro svou dceru, část dědictví, které připadalo na již několikrát zmíněnou Terezku, neteř světice a novicku u svatého Josefa. Beatriz byla zřejmě ochotná použít jakýchkoliv prostředků, dokonce i manipulace se závětí otce obou sourozenců, zesnulého Terezina bratra, Lorenza de Cepeda. Terezie však byla odhodlána i

¹⁰⁸⁶ Tedy od září 1581.

¹⁰⁸⁷ D 396, 3 (8. listopadu 1581).

¹⁰⁸⁸ Tamtéž.

¹⁰⁸⁹ Antonio Ruiz byl malagónský kupec, velký přítel světice i otce Graciána, který Terezii vícekrát doprovázel na jejích cestách.

¹⁰⁹⁰ D 407, 3 (29. listopadu 1581).

¹⁰⁹¹ D 387, 2 (7. srpna 1581).

¹⁰⁹² Srov. D 407, 3 (29. listopadu 1581), kde ovšem píše o 4 eskudech.

¹⁰⁹³ Tj. otec Ambrož od sv. Petra.

¹⁰⁹⁴ D 408, 1 (1. prosince 1581).

v tomto případě bojovat, přičemž vše svěřila k posouzení rovněž Graciánovi: „Přiložený dopis mi poslala Franciscova tchýně, jsou to dva dny, co mi jej doručili. Popudilo mě, když jsem viděla tak špatné úmysly. Zdejší vzdělanci mě ujišťují, že není možné změnit ničí závět' bez toho, že by se člověk dopustil smrtelného hříchu. Myslím, že teď je nezbytné, abych od sebe neoddálila toto dítě.¹⁰⁹⁵ Alespoň v tom nic nezmohou a my jim to každopádně nedovolíme. Čeho bych se obávala, je ponechat jí volnost. Teď má velkou rýmu a horečky. Velmi Vás pozdravuje, velebnosti, jakož i všechny ostatní.“¹⁰⁹⁶

Věřím, že především Tereziina vlastní slova, nám s dostatečnou jasností představila její duchovní profil v poslední etapě života.

Setkáváme se v nich s ženou, která si kromě duchovní i lidské citlivosti uchovala rovněž praktičnost, ale i umíněnosti, humor a dokonce jemnou ironii. Všemi prostředky bojuje za uchování vlastního duchovního dědictví, s jistým nadhledem pak i za zachování pozemské spravedlnosti, například ve finančních záležitostech. Propojení všech těchto oblastí života, v situaci stáří a vyčerpání, ukazuje jak na její lidskou zralost, tak na pomoc a přízeň, jíž se jí dostávalo od samotného Boha.

3.10. Rok 1582

Na přelomu let 1581 a 1582 vidíme Terezii a Graciána opět bok po boku. Gracián přijel do Ávily, aby ji doprovodil na zakládání do Burgosu, které se plánovalo již více než 6 let.¹⁰⁹⁷ Důvody, kvůli kterým se rozhodl k osobní účasti, líčí svěřice v *Knize zakládání*: „Otcí provinciálovi se líbilo cestovat na toto založení s námi. Zčásti proto, že byl zrovna méně zaneprázdněný, jelikož adventní kázání již skončil a potřeboval jet na vizitaci do Sorie (...); zčásti však i proto, aby ohlídal mé zdraví na cestách, jelikož doba byla tak drsná a já tak stará a nemocná, a zdá se, že jim¹⁰⁹⁸ poněkud záleží na tom, abych ještě žila.“¹⁰⁹⁹ Hned však dodává, že jeho účast se vyplatila i z praktických důvodů: „Bylo to jistě Božím řízením, protože cesty byly takové, že toky byly rozvodněné, takže bylo skutečně zapotřebí, aby s námi cestoval on a jeho společníci, a ohlíдали, kudy se cestuje, a pomohli tahat vozy z bahna.“¹¹⁰⁰

Na cestu se vydali 2. ledna 1582, za mnohého deště a sněžení, což brzy ještě zhoršilo již tak velmi špatný Tereziin zdravotní stav.¹¹⁰¹ Ani to ji však nezastavilo, neboť když dříve zvažovala možnost, že by se tohoto založení neúčastnila osobně, uslyšela Pánova slova: „Nevšímej si těch zim, neboť Já jsem skutečné horko. Démon se snaží všemi silami onomu založení zabránit. Ty vynalož ty své z mé strany, aby se uskutečnilo, a neopomeň se tam odebrat osobně, neboť to přinese velký prospěch.“¹¹⁰²

Když se démonu nepodařilo zakládání překazit povodní, sněhem, zimou, bahnem a nemocemi, hledal – dle Tereziiny interpretace – jiný prostředek. Alespoň na čas se jím stal

¹⁰⁹⁵ Tj. neteř Terezii, kterou zde nazývá dítětem, třebaže o pouhých 11 dní později napíše dalšímu z jejích bratrů, Lorenzovi de Cepeda ml., že „je z ní již žena“. Srov. D 411, 4 (15. prosince 1581).

¹⁰⁹⁶ D 410, 3–4 (4. prosince 1581).

¹⁰⁹⁷ Z 31, 1.

¹⁰⁹⁸ Zřejmě nejen provinciálovi, ale i dalším bosým karmelitánům.

¹⁰⁹⁹ Z 31, 16.

¹¹⁰⁰ Z 31, 16.

¹¹⁰¹ Srov. ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 213.

¹¹⁰² Z 31, 11.

nově jmenovaný burgoský arcibiskup, Cristóbal Vela, který Terezii již v minulosti dal ústní souhlas k založení kláštera,¹¹⁰³ takže ani ji, ani její společníky „ani nenapadlo, že by se tomu mělo něco vzepřít.“¹¹⁰⁴ Proto se Gracián, ze své pozice provinciála, krátce po příjezdu do Burgosu za arcibiskupem vydal, aby si vyžádal jeho požehnání pro nový dům.¹¹⁰⁵ „Zastihl jej ovšem tak změněného a rozhněvaného, že jsem přijela bez jeho povolení – jako kdyby mi to nepřikázal on sám a nic se z celé záležitosti neprobralo – a tak mluvil s otcem provinciálem rozhněvaně na mne. I když pak uznal, že mi přikázal, abych přijela, řekl, že jsem měla být sama, aby se to projednalo. Ovšem abych přijela s tolika mniškami, Bůh nás chraň před nevolí, kterou jsem tím u něj vyvolala! Vysvětloval mi,¹¹⁰⁶ že s městem je už vše dojednáno, jak mě o to žádal, že tedy není o čem dále vyjednávat, nýbrž jednoduše založit, a že palentinský biskup¹¹⁰⁷ – kterého jsem se já sama dotázala, zda je dobré, abych přijela – mě ujistil, že není proč, že on¹¹⁰⁸ už přece řekl, že si to přeje. Nevedlo to však k ničemu... Propustil otce provinciála s tím, že dokud nebude renta a vlastní dům, že v žádném případě své dovolení nedá a že se můžeme klidně vrátit.“¹¹⁰⁹

O vztahu, který Gracián k Terezii choval, leccos vypovídá i skutečnost, že na ni nepřenesl arcibiskupův hněv, což klidně mohl udělat. Již před cestou totiž požadoval, aby světice zajistila arcibiskupův písemný souhlas se založením, což ona nepovažovala za nutné.¹¹¹⁰ Světice proto vzpomíná: „Otec provinciál se s tímto vrátil velmi veselý, neboť se v tu chvíli nedal vyvést z míry. Zařídil to tak Bůh, aby se nerozhněval na mne, že jsem neměla písemné svolení, jak to prve žádal.“¹¹¹¹

Když však přes veškerou snahu mnoha osob arcibiskup s dovolením k založení kláštera otálel týdny a měsíce, Graciánova „veselost“ pomalu mizela a na její místo nastupovaly obavy, které působily starost i Terezii, neboť ji bolel pohled na ztrápeného provinciála a přítele: „Už byl, myslím, přesvědčen, abychom se vrátili. Já to ale nemohla přijmout, jelikož jsem si připomínala, co mi řekl Pán, abych se o to ze své strany vynasnažila, a byla jsem natolik přesvědčena o tom, že se má klášter zřídit, že mi trápení nepůsobilo takřka nic. Bylo mi jen líto otce provinciála a hodně mě tížilo, že přijel s námi.“¹¹¹²

Ještě jednou to tedy byla Terezie, která zůstala neoblomná a musela podpírat Graciána, který se s vzniklou situací obtížně vyrovnával: „(Prožíval) značnou bolestí nad tím, že u arcibiskupa nevidí náznak, který by mu dával naději, že nám vydá slíbené povolení. A třebaže já mu ji stále dodávala, on tomu nemohl uvěřit. A jistě k tomu měl nemalé důvody, aby se tak domníval (...). A pokud on jí měl málo, pak jeho přátelé jí měli ještě méně, a tak jen víc znepokojovali jeho srdce.“¹¹¹³

¹¹⁰³ Srov. Z 31, 3.

¹¹⁰⁴ Z 31, 9.

¹¹⁰⁵ EFRÉN de la Madre de Dios – STEGGINK, Otger. *Tiempo y vida de Santa Teresa*, s. 888.

¹¹⁰⁶ Totiž provinciál, Jeroným Gracián.

¹¹⁰⁷ Tj. don Alvaro de Mendoza, bývalý biskup v Ávile a osobní přítel burgoského arcibiskupa, u kterého se již dříve přimlouval za Terezii a její klášter.

¹¹⁰⁸ Tj. arcibiskup.

¹¹⁰⁹ Z 31, 21.

¹¹¹⁰ Srov. Z 31, 15.

¹¹¹¹ Z 31, 22.

¹¹¹² Z 31, 26.

¹¹¹³ Z 31, 31.

Sám Gracián později vzpomínal, že Terezie se mnohým překážkám a podvodům smála a „obvykle s velkou grácií říkala, že démon, který brání tomuto založení v Burgosu, musí být největším hlupákem v celém pekle, (...) neboť protivensství která přicházejí, nemají hlavu ani patu.“¹¹¹⁴

Při pohledu na Graciánovo vnitřní rozpoložení se nedivíme, že si Terezie, která jej po mnoho let toužila mít po svém boku, jistým způsobem oddechla, když musel koncem února odcestovat do Valladolidu, kde měl mít sérii postních kázání: „Pro mě bylo úlevou, když jsem viděla, že odjíždí, neboť (...) nejvíc mě trápilo, že se trápí on.“¹¹¹⁵

Nevíme, zda odjezdem skončilo Graciánovo trápení, víme však, že kromě kázání, které zmiňuje Terezie, se věnoval i dalším úkolům spojeným se svou pozicí provinciála. Za zmínku stojí minimálně jeho dopis z 19. března, který se stal „prvním misijním dokumentem vydaným mezi bosými, a kterým autorizoval odjezd prvních bosých misionářů do Konga (...). Pět misionářů se nalodilo v Lisabonu (...) na loď ‚San Antonio‘, která se však během plavby potopila a všichni bratři se utopili v moři.“¹¹¹⁶ Událost vyvolala uvnitř reformy spor mezi příznivci a odpůrci misijního působení. Obě skupiny vnímaly ztroskotání jako znamení, lišily se však v jeho interpretaci: Odpůrci „v neštěstí viděli znamení z nebe, že podobným dobrodružstvím je třeba učinit přítrž (...). Naopak Gracián v něm spatřoval důkaz, že misijní dílo bosých je milé Bohu a (smrt misionářů) vnímal jako účast na vykupitelském díle Kristově.“¹¹¹⁷ Jeho názor v tuto chvíli zvítězil a roku 1584 se, v pořadí již třetí výprava misionářů, šťastně vylodila v Kongu.

Že i v tomto ohledu byla Graciánova pozice, podporující misijní aktivitu, v souladu s duchovní zkušeností Matky zakladatelky, se můžeme odvážit tvrdit zejména v souvislosti s „událostí, která se odehrála v roce 1566, a kterou vylíčila v 1. kapitole *Knihy zakládání*“:¹¹¹⁸ „Přihodilo se, že mě přišel navštívit jeden františkánský bratr, který se jmenuje fra Alonso Maldonado, velký Boží služebník a se stejnými touhami po dobru duší jako já, a on to mohl uvádět ve skutek, což jsem mu hodně záviděla. Krátce předtím se vrátil z Indie.¹¹¹⁹ Začal mi vypravovat o mnoha miliónech duší, které tam spěly k záhubě pro nedostatek náboženského vzdělání,¹¹²⁰ a pronesl k nám o tom kázání a řeč, aby nás povzbudil k pokání, a odcestoval. Mně bylo tak líto záhuby tolika duší, že jsem nevěděla, co se sebou. Utekla jsem se do jedné poustevny a prolévala tam mnoho slz; volala jsem k našemu Pánu a prosila ho, aby mi dal nějaký prostředek, jako kdybych já něco zmohla, abych získala nějakou duši k jeho službě,

¹¹¹⁴ GRACIÁN, Jerónimo. *Escolias y adiciones*, s. 420.

¹¹¹⁵ Z 31, 31.

¹¹¹⁶ ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 216–217.

¹¹¹⁷ ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 217.

¹¹¹⁸ SICARI, Antonio Maria. *Charisma Terezie z Avily. Kontemplace ve službě církvi*, Karmelitánské nakladatelství: Kostelní Vydří 2015, s. 147.

¹¹¹⁹ Tj. z Ameriky, konkrétně z Mexika, kterému se říkalo Nové Španělsko.

¹¹²⁰ Alonso Maldonado de Buendía (1515–1597), misionář v Peru a v Mexiku. Po návratu z misii sepsal řadu zpráv pro Královskou radu pro Indii i pro samotného krále, a to nejen o nedostatečném náboženském vzdělání domorodých obyvatel, ale i o nekřesťanském chování Španělů vůči nim: drancování, zabíjení, otročování. Terezie, snad i s ohledem na skutečnost, že všichni její bratři odcestovali do Ameriky (a byli tedy do jisté míry komplici těchto hrůz), tento fakt pomíjí mlčením, a jediným jejím ohlasem na toto pro ni velmi bolestné odhalení je krátký komentář v D 25, 20 (17. ledna 1570), kde píše svému bratru Lorenzovi: „Toto je to, co mne trápí: vidět tolik duší, které hynou. Co mne stojí tito indiáni! (...) Jak cestuji tolika kraji a mluví se mnou mnoho lidí, často nevím, co říci, než že jsme horší než zvířata, neboť nechápeme velkou důstojnost své duše, a jak ji ponížujeme tak ponížujícími věcmi jako jsou záležitosti země. Kéž nám Pán dá světlo.“

jelikož se jich tolika zmocňoval démon, a aby něco svedla má modlitba, když už jsem se nehodila k něčemu navíc. Zmocňovala se mě velká závist vůči těm, kdo se v tom pro lásku k našemu Pánu mohli angažovat, a to i kdyby kvůli tomu museli snést tisícerou smrt; a tak se mi stává často, když v životech svatých čteme, jak obraceli duše, že to ve mně probouzí víc zbožnosti a více něhy a více závisti, než co vytrpěli mučedníci (poněvadž takový sklon mi v tom udělil náš Pán), jelikož se mi zdá, že je cennější jedna duše, kterou mu získáme svým přičiněním a modlitbou na základě jeho milosrdenství, než všechny služby, jež mu jsme s to prokázat.“¹¹²¹ V misionářích, kteří se rekrutovali z jí založeného řádu, tak mohla vidět jeden z plodů své misijní touhy a Boží odpověď na své modlitby.

Vraťme se však zpět do Burgosu. Po Graciánově odjezdu pokračovalo hledání vhodného trvalého útočiště sester, neboť arcibiskupovou podmínkou souhlasu se založením bylo, že komunita musí sídlit ve vlastním, nikoli pronajatém domě: „Od vigilie svatého Matěje (...) až do vigilie svatého Josefa¹¹²² jsme jednali o různých domech. Bylo s tím spojeno vždy tolik překážek, že z těch, které byly na prodej, se žádný nehodil ke koupi. Nakonec se nám zmínili o jednom domu jednoho rytíře; už to bylo delší dobu, co byl na prodej, a vzhledem k tomu, že tolik řádů hledalo dům, se tak muselo prostě zlíbit Bohu, že se nikomu nezdál dost dobrý.“¹¹²³ Tento dům se nakonec Terezii a jejím pomocníkům podařilo získat. Sama světice to později zhodnotila jako „zázrak, jak co se týče ceny, která byla za babku, tak co se týče zaslepenosti všech ostatních řeholních osob, které si jej byly prohlédnout, že jej nakonec nevzaly. A jako kdyby se nenacházel v Burgosu, ti, kdo jej pak viděli, se hrozně divili a dávali jim to za vinu a nazývali je hlupáky.“¹¹²⁴

Když se setry do domu nastěhovaly, Terezie nabyla dojmu, že jim Bůh vynahradil veškerá strádání, jimiž si v Burgosu do té doby prošly: „Náš Pán nám bohatě odplatil, čím jsme si předtím prošly, tím, že nás přivedl do hotové rozkoše, jelikož jak zahrada, tak výhled a voda nepůsobí jiným dojmem. Kéž je vždy požehnán, amen.“¹¹²⁵

Arcibiskup však přesto nebyl zcela spokojen a formální založení kláštera se tak protáhlo o další měsíc.¹¹²⁶ Svou licenci nakonec vydal až 18. dubna 1582.¹¹²⁷ Jakmile skončila postní doba a Jeroným Gracián se vrátil z Valladolidu, slavila se kapitula, na níž byla zvolena převorka kláštera. Stalo se tak 29. dubna 1582.

7. května téhož roku se Gracián opět vydal na cestu, tentokrát vizitovat do Sorie. Ještě netušil, že tohoto dne viděl svatou Matku během svého pozemského života naposledy.¹¹²⁸

Terezie se cítila povinná dořešit některé nejasné záležitosti ohledně renty, kterou měl klášter přislíbenou, zůstala proto v Burgosu až do července. Jednoho dne po přijímání však uslyšela vnitřní hlas: „Pán mi řekl: ‚Proč pochybuješ? Už je to dokončeno; můžeš v klidu odjet.‘“¹¹²⁹ Anna od svatého Bartoloměje vzpomíná na další detaily. Terezie prý položila

¹¹²¹ Z 1, 7.

¹¹²² Tedy od 23. února do 18. března 1582.

¹¹²³ Z 31, 32.

¹¹²⁴ Z 31, 38.

¹¹²⁵ Z 31, 39.

¹¹²⁶ Srov. Z 31, 41.

¹¹²⁷ Srov. EFRÉN de la Madre de Dios – STEGGINK, Otger. *Tiempo y vida de Santa Teresa*, s. 903.

¹¹²⁸ Srov. EFRÉN de la Madre de Dios – STEGGINK, Otger. *Tiempo y vida de Santa Teresa*, s. 907.

¹¹²⁹ Z 31, 50.

Pánu dotaz: „Pane, jsi již spokojen?“ A dostala odpověď: „Jdi, protože tě čeká ještě větší práce.“¹¹³⁰

Terezie opustila Burgos 26. července. Mířila do Ávily, kde chtěla být přítomna na profesi své neteře Terezie. Následně si přála pokračovat v cestě do Madridu a realizovat vytoužené založení v blízkosti sídla královského dvora. Ani do jedné z těchto destinací však již nedorazila.

První etapa cesty ji přivedla zpět do Palencie, kde zakládala o 2 roky dříve. Zde se k ní, kromě jiného, „dostaly zprávy o triumfální cestě otce Mikuláše Dorii (...), který z vůle krále šel vzdát hold nedávno zvolenému generálovi řádu, Janu Křtiteli Caffardo, a to s takovým úspěchem, (...) že byl generálem jmenován jeho zplnomocněncem pro celou provincii bosých karmelitánů a karmelitek“,¹¹³¹ což Terezie považovala za úspěch. Neuvědomovala si zřejmě, že tímto jmenováním se stával poněkud nejasným vztah mezi provinciálem (Graciánem) na straně jedné a generálovým zplnomocněncem (Doriou) na straně druhé. Doria ze své strany navíc zřejmě neváhal – ať již úmyslně či neúmyslně – budovat hráz mezi nimi, neboť již během jeho pobytu v Itálii se šířily zprávy, že přemýšlí o setrvání v Itálii, a to „vidouce zmírnění, která zavedl Gracián.“¹¹³²

V Palencii se rovněž setkala s dominikánem Juanem de las Cuevas, který předchozí rok předsedal první kapitule bosých, nyní však neschvaloval některé Graciánovy kroky. Je zajímavé, že Terezie, která v předchozích letech Graciána za všech okolností neochvějně bránila a nevěřila žádné z pomluv, které se o něm šířily, nyní – zdá se – byla ve své důvěře v něho poněkud nalomena, a to kvůli postupu, který opět, byť nepřímo, souvisel s Mikulášem Doriou. Ve vůbec posledním ze zachovaných dopisů Graciánovi napsala: „Juan de las Cuevas (...) mi řekl, že Vaše důstojnost jde proti normám, které předepisují, aby v případě nepřítomnosti společníka¹¹³³ (...) byl vybrán jiný. Považuje za nemožné, abyste všechny záležitosti řídil osobně, a že i Mojžíš si jich vyvolil nevím kolik,¹¹³⁴ aby mu pomáhali.“¹¹³⁵

Ještě závažnější bylo další obvinění, z kterého je patrné, že Gracián byl obviňován z touhy po moci a vládě: „Od doby, kdy jsem sem přijela, mi říkají, že Vaše důstojnost vedle sebe nerada vidí osoby, které mají váhu.“¹¹³⁶

Ačkoliv to není řečeno přímo, můžeme si snadno domýšlet, že se i tyto řeči týkaly jeho vztahu k Mikuláši Doriovi.¹¹³⁷ Nutno však podotknout, že v tomto bodě se Terezie Graciánovo jednání snažila ihned ospravedlnit a tím převést na rovinu varování: „Mně je ovšem jasné, že je to spíš proto, že nemůžete udělat víc. Jelikož se ale blíží kapitula, nerada bych, aby se Vám to, velebnosti, vyčítalo.“¹¹³⁸

¹¹³⁰ EFRÉN de la Madre de Dios – STEGGINK, Otger. *Tiempo y vida de Santa Teresa*, s. 913.

¹¹³¹ EFRÉN de la Madre de Dios – STEGGINK, Otger. *Tiempo y vida de Santa Teresa*, s. 917–918.

¹¹³² Tamtéž.

¹¹³³ Společníkem se myslí provinční vikář, kterým byl Mikuláš Doria, nepřítomný kvůli zmiňované cestě do Říma.

¹¹³⁴ Srov. Ex 18, 25–26; Dt 1,12–18.

¹¹³⁵ D 448, 7 (1. září 1582).

¹¹³⁶ D 448, 8 (1. září 1582).

¹¹³⁷ „Mezi bosými se zdvihla vlna (kritiky), která obviňovala Graciána, že nedokáže strpět ve své blízkosti váženého muže, který je schopen mu odporovat a zachovává řeholi způsobem, který odhaluje jeho vlastní nedůslednost“, píše v souvislosti se vztahem Graciána a Dorii Carlos Ros. (ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 218).

¹¹³⁸ D 448, 8 (1. září 1582).

K vývoji vztahu mezi Graciánem a Terezií v posledním roce jejího života se pokusíme vrátit v následující kapitole.

Nyní budeme následovat Terezii na její další cestě. Z Palencie vyjela v sobotu 25. srpna, a ještě téhož dne večer dorazila do Valladolidu.¹¹³⁹ Zde ji čekalo setkání, které možná definitivně podlomilo její zdraví. Šlo o setkání s tchyní jejího synovce Francisca, Beatriz de Castilla y Mendoza, která dlouhodobě usilovala získat pro svého zetě a svou dceru dědictví, které podle závěti náleželo Terezce, neteři svěřence, která se chystala složit v Ávile profesi. O snahách doň Beatriz Terezie dobře věděla. Nemohla ovšem tušit, že tato žena získala na svoji stranu další příbuzné, především jednu z nejoblíbenějších Tereziiných duchovních dcer a dlouholetou převorku valladolidského kláštera, Marii Bautistu, a alespoň částečně i mladou a nezkušenou Terezii.¹¹⁴⁰

O atmosféře, kterou počínání doň Beatriz ve valladolidském klášteře způsobilo, asi nejlépe svědčí Anna od svatého Bartoloměje, která vylíčila Tereziin odjezd těmito slovy: „Převorku zdejšího kláštera si tito lidé¹¹⁴¹ zcela podmanili; a přestože patřila mezi ty, které svěřence obzvláště milovala, chovala se k ní při této příležitosti bez náležité úcty a řekla nám, ať odejdeme s Pánem Bohem z tohoto domu; a když jsme z něj vycházely, přimáčkla mě ke dveřím a řekla mi: „Již běžte a více se sem nevracejte.“¹¹⁴²

Jako by smutku a bolesti nebylo málo, Terezie obdržela ještě před odjezdem z Valladolidu dopis, zasláný Antonínem od Ježíše, který v době Graciánova pobytu v Andalusii vykonával úřad provinčního vikáře v Kastilii. Dopis opět zkřížil její plány. Otec Antonio v něm nařizoval, aby se ještě předtím, než se vrátí do Ávily, odebrala do Alby de Tormes. Důvodem byla volba převorky v tamní komunitě, ale také potřeba potěšit zdejší vévodkyni, která očekávala narození dědice.¹¹⁴³

Terezie proto cestovala nejprve do Mediny del Campo, následně pak v kočáru, přistaveném samotnou vévodkyní, do své poslední pozemské destinace. Do Alby se svým doprovodem dorazila 20. září 1582 ve večerních hodinách. Již předchozí noc vévodkyně předčasně porodila zdravého dědice, Ferdinanda Alvareze de Toledo. První z úkolů, blízkost vévodkyni v době jejího těhotenství, proto mohla považovat za splněný či spíše bezpředmětný. Svědkové vypověděli, že na zprávu o narození dona Ferdinanda, reagovala slovy: „Pochválen buď Pán, že zde již není třeba této ‚svaté!‘“¹¹⁴⁴

Zbývalo ještě asistovat volbám v místní komunitě. Terezie však byla na pokraji svých sil. Trpěla horečkami, krvácením a bolestmi vnitřních orgánů, které lékaři později připsali karcinomu dělohy.¹¹⁴⁵ Poslední dva týdny života tak strávila převážně na lůžku, kde byla kromě fyzického utrpení vystavena navíc ještě nevybíravému chování „nově zvolené převorky, Anežky od Ježíše (...), kterou v minulosti několikrát nepříjemně s jistou přísností napomenula a řekla při tom mnoho věcí.“¹¹⁴⁶

¹¹³⁹ EFRÉN de la Madre de Dios – STEGGINK, Otger. *Tiempo y vida de Santa Teresa*, s. 919.

¹¹⁴⁰ Srov. tamtéž. Terezie de Ahumada, o jejíž dědictví zmíněná žena usilovala, ještě nedovršila 16 let věku a evidentně byla psychologicky mimořádně křehká.

¹¹⁴¹ Beatriz de Castilla a její právníci.

¹¹⁴² EFRÉN de la Madre de Dios – STEGGINK, Otger. *Tiempo y vida de Santa Teresa*, s. 920.

¹¹⁴³ Srov. EFRÉN de la Madre de Dios – STEGGINK, Otger. *Tiempo y vida de Santa Teresa*, s. 921.

¹¹⁴⁴ EFRÉN de la Madre de Dios – STEGGINK, Otger. *Tiempo y vida de Santa Teresa*, s. 925.

¹¹⁴⁵ Srov. EFRÉN de la Madre de Dios – STEGGINK, Otger. *Tiempo y vida de Santa Teresa*, s. 921.

¹¹⁴⁶ EFRÉN de la Madre de Dios – STEGGINK, Otger. *Tiempo y vida de Santa Teresa*, s. 921.

Svědkové posledních dnů vypovídají, že 1. října přijala poslední soukromou návštěvu, svou rodnou sestru Juanu de Ahumada. Následujícího dne měla říci Anně od svatého Bartoloměje: „Dcero, již přichází hodina mé smrti.“¹¹⁴⁷ Gracián, který nebyl přítomen, avšak později se snažil shromáždit co nejpřesnější údaje o Tereziině smrti, napsal: „(Poslední) dva dny a jednu noc, strávila na ošetřovně. Celý den byla ponořena do modlitby a již nedbala na nic z toho, co lékaři říkali o jejím životě.“¹¹⁴⁸ 3. října přijala viaticum a krátce poté se vrátila k chválení svého Pána. Svědkové se shodují, že hlavní důraz jejích díky byl poměrně netypický. Děkovala, „že ji Pán učinil dcerou církve a dopřává jí v ní i zemřít“.¹¹⁴⁹ Mnohokrát opakovala: „Konečně, Pane, jsem dcerou církve“. „Vzdávám ti díky, můj Bože, Snoubenče mé duše, neboť jsi mě učinil dcerou tvé svaté, katolické církve.“¹¹⁵⁰ Téhož dne, pozdě večer, pak přijala viaticum.¹¹⁵¹ Noc strávila ve velkých bolestech, během kterých recitovala verše z *Miserere*.¹¹⁵² 4. října 1582, kolem 9 hodiny večerní, vydechla naposledy.¹¹⁵³

Následujícího dne, 5. října, se konaly pohřební obřady. Jelikož však právě v tento den vstoupila v platnost reforma kalendáře, vyhlášená papežem Řehořem XIII., stal se tento den 15. říjnem,¹¹⁵⁴ tedy dnem, na který dodnes připadá liturgická památka svaté Terezie od Ježíše.

Kde se však v těchto dnech nacházel Gracián? Víme, že opustil Burgos 7. května 1582.¹¹⁵⁵ Odebral se nejprve do kláštera v Sorii. O nutnosti jeho vizitace Terezie hovořila již před společnou cestou do Burgosu.¹¹⁵⁶ Poté pravděpodobně pokračoval ve vizitaci dalších klášterů, začátkem září se bezpochyby nacházel v Seville, která byla – stejně jako celá Andalusie – neoblíbenou Tereziinou destinací. Jelikož v ní zároveň již od roku 1581 řádil mor, není divu, že se světice ve svém posledním dopise, adresovaném Graciánovi, podivuje, že zde tráví a ještě chce trávit tolik času: „Nevím také, za jakým účelem setrváváte tak dlouho, Vaše velebnosti, v Seville – bylo mi totiž řečeno, že se až do kapituly nevrátíte – neboť tím se mé strádání znásobilo.“¹¹⁵⁷

Gracián však musel v Andalusii řešit problémy, o kterých Terezie pravděpodobně neměla ponětí. Ze Sevilly se odebral do Beas de Segura, kde na základě podnětu několika – ne příliš moudrých – místních kleriků, hrozilo mniškám vyšetřování ze strany inkvizice.¹¹⁵⁸

Na tomto místě se 22. října, tedy týden po Tereziině smrti, „Elizeus dozvěděl, že Angela vstoupila do nebe, aby se věčně radovala s Bohem.“¹¹⁵⁹

Ještě téhož dne vyjádřil nejvnitřnější pocity, které v něm zpráva vyvolala ve spisku nazvaném *Dialogy Angely a Elisea*. „V tomto spisku se neobjevují konkrétní detaily o matčině odchodu, které pochopitelně ještě neznal. Přesnější informace, které časem získal, později zaznamenal v dalších dílech: *Poslední den a odchod Angely*, sepsaném začátkem roku

¹¹⁴⁷ EFRÉN de la Madre de Dios – STEGGINK, Otger. *Tiempo y vida de Santa Teresa*, s. 931.

¹¹⁴⁸ GRACIÁN, Jerónimo. *Diálogos sobre la muerte de la M. Teresa de Jesús*. Burgos: Monte Carmelo, 1913, s. 14.

¹¹⁴⁹ EFRÉN de la Madre de Dios – STEGGINK, Otger. *Tiempo y vida de Santa Teresa*, s. 935.

¹¹⁵⁰ Tamtéž.

¹¹⁵¹ Tamtéž.

¹¹⁵² Tj. Žl 51.

¹¹⁵³ EFRÉN de la Madre de Dios – STEGGINK, Otger. *Tiempo y vida de Santa Teresa*, s. 938.

¹¹⁵⁴ Srov. EFRÉN de la Madre de Dios – STEGGINK, Otger. *Tiempo y vida de Santa Teresa*, s. 943.

¹¹⁵⁵ ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 220.

¹¹⁵⁶ Srov. Z 31, 16.

¹¹⁵⁷ D 448, 10 (1. září 1582).

¹¹⁵⁸ Srov. GRACIÁN, Jerónimo. *Escolias y adiciones*, s. 423–424.

¹¹⁵⁹ ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 222.

1583; *Dialog o odchodu Matky Terezie*, pocházejícím z konce roku 1584 a ve 13. a 14. kapitole *Dějin zakládání*, pocházejících z roku 1589.¹¹⁶⁰

Dva pocity a dvě myšlenky opanovaly Graciánovo srdce. Smutek, ale rovněž přesvědčení, že je dědicem Tereziina odkazu, či možná spíše prosba, aby jej Bůh dědicem učinil: „Mé nitro obestřela mlha a taková samota, že se mi zdálo, jako by na mne shora padlo jakési těžké břemeno, kterým byly námahy a starosti, jež měly přijít v důsledku nepřítomnosti Angely.“¹¹⁶¹

Angela mu však ve fiktivním dialogu slibovala, že i nadále půjdou životem společně, přičemž použila slov, která mu skutečně řekla o více než 7 let dříve, když se právě v Beas setkali poprvé:¹¹⁶² „Nejsem od tebe vzdálena, neboť musíme vždy kráčet společně. Teprve nyní ti začnu skutečně pomáhat.“¹¹⁶³ A Gracián – Elizeus, ze své strany prosí slovy, v nichž můžeme spatřovat slova proroka téhož jména, který po smrti svého učitele Eliáše žádal o dvě třetiny jeho ducha:¹¹⁶⁴ „Když ses tedy vzdálila, Angelo, a raduješ se v Pánu, učin mě dědicem dober, které jsi zde požívala, neboť je na mně péče o duše tvých dcer.“¹¹⁶⁵

V tomto bodě jsme definitivně dospěli ke konci společného pozemského putování Terezie od Ježíše a Jeronýma Graciána. Zbývá však ještě zhodnotit vývoj jejich vztahu během 9 měsíců roku 1582.

3.10.1. Osobní rovina

Podkladů ke studiu vývoje přátelství v posledních měsících Tereziina pozemského života není mnoho. Z roku 1582 se nám zachovaly pouze 3 dopisy,¹¹⁶⁶ z toho jeden krátký, informativní lístek, a jeden značně poškozený s místy nečitelným rukopisem. Rok 1582 je tak, co do počtu zachovaných dopisů, vůbec nejchudší ze všech.

Objektivní důvody, vysvětlující tuto skutečnost, jsou hned dva: Delší čas strávili tohoto roku společně. Celý leden a únor pracovali bok po boku na zakládání v Burgosu. Z tohoto období, pochopitelně, žádné dopisy nemáme. Postní dobu pak Gracián trávil kázáním ve Valladolidu, ale na přelomu dubna a května se s ním již opět setkáváme v Burgosu.

Druhým z důvodů zřejmě bylo Tereziino vyčerpání a zhoršující se zdravotní stav. Z celého roku 1582 máme zachováno 37 dopisů,¹¹⁶⁷ což je ve srovnání s předchozími roky nižší počet. Až na 2 dopisy Graciánovi¹¹⁶⁸ a „strašlivý dopis“¹¹⁶⁹ Anně od Ježíše, jsou všechny ostatní spíše krátké a strohé.

¹¹⁶⁰ ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 223.

¹¹⁶¹ ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 224.

¹¹⁶² Srov. GRACIÁN, Jerónimo. *Peregrinacion de Anastasio*, s. 200.

¹¹⁶³ ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 224.

¹¹⁶⁴ Srov. 2 Král 2,9. ČEP překládá: „Ať je na mně dvojnásobný díl tvého ducha.“

¹¹⁶⁵ ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 224.

¹¹⁶⁶ ÁLVAREZ, Tomás, *Comentarios a las „Cartas“*, s. 78.

¹¹⁶⁷ RODRÍGUEZ MARTÍNEZ, Luis – EGIDO, Teófanés. *Epistolario*, s. 534.

¹¹⁶⁸ Srov. D 436 (25. června 1582); D 448 (1. září 1582).

¹¹⁶⁹ Srov. D 433 (30. května 1582). Výraz „strašlivý dopis“ („carta terrible“) používá Tomás Álvarez (srov. *Comentarios a las „Cartas“*, s. 95) pro dopis, ve kterém, zřejmě ne zcela správně informovaná svěřice, kritizuje postup adresátky při zakládání kláštera v Granadě, kam sama odmítla cestovat. Anně od Ježíše v dopisu vyčetla, že: přivezla do Granady více mnišek, než bylo stanoveno; odeslala zpět 2 sestry, které byly na zakládání vybrány z Villanueva de la Jara a nedopřála jim ani trochu odpočinku po dlouhé cestě; ubytovala dočasně skupinu zakladatelek v domě Anny de Peñalosa, což pro poslední jmenovanou znamenalo nepřiměřené náklady; o celém

Jaké komplikace Terezii bránily rozepsat se více? Šlo především o nespavosti, bolesti různých částí těla a přemíru starostí: „Je právě úplněk a já měla opravdu hroznou noc, a podle toho také vypadá má hlava. (...) Potíže s hrdlem jsou menší, ale neopouštějí mě. (...) Ó, můj otče, jak stíněná jsem se v těchto dnech viděla! (...) Kéž by se zalíbilo Bohu, aby to už bylo definitivně vyřešeno“, napsala ve vůbec posledním ze zachovaných dopisů Jeronýmu Graciánovi.¹¹⁷⁰

Kromě objektivních důvodů se však Terezie přiznává k jednomu ryze subjektivnímu, v předchozích letech nevídanému. Byla natolik rozčarována Graciánovým odjezdem do Andalusie, který považovala za málo odůvodněný, že na čas ztratila chuť mu psát. I to vyznává v posledním ze zachovaných dopisů: „Důvody, proč jste se tam rozhodl jet, mi nepřipadají dostatečné. Vždyť řešením by bylo zorganizovat studia odtud a zakázat zpovídání beát.¹¹⁷¹ A tamní kláštery by to ještě ty dva měsíce jistě vydržely bez Vašeho zásahu, zatímco zdejší domy byste pak opustil již v pořádku. Osobně nevím, čím to je, ale já začala natolik strádat touto Vaší dlouhodobou nepřítomností, že jsem Vám, důstojnosti, dokonce přestala mít touhu napsat. A tak jsem to neudělala až dosud, kdy už se tomu nemohu vyhnout.“¹¹⁷²

Nebylo by však spravedlivé se domnívat, že tento kritický postoj a tón u Terezie v závěru života převládl. Její dva rozsáhlejší dopisy jsou rovněž plné projevů náklonnosti a přátelství, ačkoliv ve druhém z nich, který jsme právě citovali, můžeme pozorovat určitý zápas mezi její láskou na straně jedné a nesouhlasem s některými z jeho kroků na straně druhé.

Ještě se k tomuto dopisu vrátíme. Nejprve se však zastavíme u předchozího, sepsaného 25. června 1582. Začíná nejklassičtějšími Tereziinými osobními tématy, jimiž jsou touha po sdílení a péče o adresátovo zdraví: „Milost Ducha svatého ať je s Vámi, velebnosti, můj otče. Ještě jsem ani nedostala odpověď na dopisy, které jsem Vám, velebnosti, zaslala prostřednictvím vlastního posla, a byla bych za ni hodně ráda, abych se dozvěděla, jak jste na tom se zdravím. Trochu mě utěšuje, že zde bylo až do dneška pořád chladno. A tak doufám, že ani tam u vás nebude takové horko jako obvykle. Kéž nám to dopřeje Bůh, vždyť vidí, jak je to potřeba, neboť Vás ujišťuji, že je opravdu drsné, abyste v takovém počasí cestoval, velebnosti. A pro nás by bylo úlevou, kdybychom o Vás mohli mít podrobnější informace. Byla bych hodně ráda, abyste se nezdržoval v Seville, ba aby Vám ani na mysl nepřišlo tam cestovat, byť by to bylo sebevíc potřeba, neboť je tam teď opravdu mor. Pro lásku našeho Pána, nepodlehnete žádnému pokušení tam jet, vždyť byste tím všechny zničil, mě tedy určitě! I kdyby Vám totiž Bůh dopřál zdraví, nebezpečí, v jakém byste se ocitl, by jistě připravilo mě zde o to mé.“¹¹⁷³

Po tomto dlouhé úvodu probírá s Graciánem praktické záležitosti a těžkosti jednotlivých řeholníků, o nichž se zmíníme v následující kapitole, ačkoliv by mohly být i součástí této. Praktická řešení jsou v nich totiž nerozlučně spojena s osobním zájmem o dobro zmiňovaných řeholníků, a to nikoli pouze o dobro vysloveně duchovní.

průběhu zakládání informovala s velkým zpožděním, a to jak otce provinciála, tak samotnou Terezii. „Carta terribile“ je nejdelším zachovaným dopisem z roku 1582.

¹¹⁷⁰ D 448, 3.15.27 (1. září 1582).

¹¹⁷¹ Otec Gracián se vydal do Sevilly zřejmě proto, aby v Andalusii zorganizoval studia bratří a zabránil tamním bosých karmelitánům zpovídat beáty (tj. zbožné ženy, žijící osaměle nebo v malých komunitách bez daných pravidel).

¹¹⁷² D 448, 2–3 (1. září 1582).

¹¹⁷³ D 436, 1–2 (25. června 1582).

V závěru dopisu pak opět přechází na osobní rovinu a vyznává, že by ráda pokračovala v psaní, které pro ni znamenalo jistou formu společenství s adresátem: „Bůh ať mi Vás chrání, velebnosti; nejráději bych vůbec tento dopis neukončila. S krkem jsem na tom jako obvykle, nijak hůř, ale i to je hodně. Co se týče ostatního, jsem na tom dobře, a všechno se, chvála Bohu, daří. Tím, jak mi je, se netrapte, neboť s ohledem na to, zač vděčím Jeho Majestátu, a na milosti, které mi denně prokazuje, je třeba přece jen něco snést.“¹¹⁷⁴

Nyní se ještě jednou vraťme k poslednímu Tereziinu listu a sledujme již zmiňovaný zápas mezi její nezmenšenou láskou k adresátovi a jistou rozladěností nad jeho kroky. Projevuje se hned v prvním odstavci, v němž sice vyznává radost ze zpráv, které o něm dostala, přesto však není zcela spokojena: „Milost Ducha svatého ať je s Vámi, velebnosti. K tomu, abych se zbavila trápení, mi nestačí, že mi podrobně napíšete, i když se mi velmi ulevilo, když jsem se dozvěděla, že jste, Vaše velebnosti, v pořádku a že tamější kraj je zdrav.“¹¹⁷⁵ Kéž se zalíbí Bohu, aby tomu tak bylo i nadále. Všechny Vaše dopisy jsem obdržela, alespoň myslím.“¹¹⁷⁶

Vzápětí Graciána informuje, že jeho dlouhodobá nepřítomnost v Kastilii zasáhla nejen ji samotnou, ale i její neteř, Terezii de Ahumada, která dosáhla 16 let věku a měla složit své sliby, na nichž ovšem bude otec provinciál chybět: „Jak moc (Terezii) zabořelo, že na její sliby nepřijedete Vy, velebnosti! Až dosud se to před ní totiž skrývalo.“ Vzápětí však ukazuje, že z jeho nepřítomnosti touží pro svou neteř vytěžit duchovní prospěch a celou pasáž končí poznámkou, která působí snad až poněkud drsně: „Zčásti se z toho raduji, protože takto poznává, jak málo je třeba důvěřovat čemukoli kromě Boha, a ani mně to neublížilo.“¹¹⁷⁷

V protikladu k právě citované pasáži, však Terezie po několika odstavcích, v nichž se zabývala praktickými záležitostmi, znovu píše, jaké trápení jí působí Graciánův pobyt v Andalusii a odloučení s ním spojené: „Vězte tedy, že po celou dobu, co strávíte tam, bude hodně chřadnout.“¹¹⁷⁸

Celý dopis, a s ním i celá rozsáhlá komunikace s Jeronýmem Graciánem, pak končí smířlivě, těmito krásnými slovy: „Pokud mi pro jednu bylo útěchou, že jste odjel, Vaše velebnosti, pak jen proto, že Vás vidím daleko od těchto tísní. Mnohem raději je budu snášet sama. Ó, můj otče, jak stísněná jsem se v těchto dnech viděla! Ale když jsem se dozvěděla, že jste, Vaše velebnosti, v pořádku, přešlo mě to. Kéž se zalíbí Bohu, aby to tak pokračovalo i nadále. Matce převorce¹¹⁷⁹ a všem sestřám vyříd'te mé pozdravy. Nepíšu jim, neboť se o mně dovědí z tohoto dopisu. Potěšilo mě, že jsou zdravé, a že je velmi prosím, ať Vás, velebnosti, příliš netrápí, nýbrž hýčkejí. Otcí, fra Janovi od Kříže¹¹⁸⁰ vyříd'te mé pozdravy. Sestra Anna od svatého Bartoloměje je posílá Vám, velebnosti. Náš Pán ať Vás chrání, jak ho o to snažně prosím, a ať Vás osvobodí od nebezpečí, amen. Nehodná služebnice a podřízená Vaší velebnosti, Terezie od Ježíše.“¹¹⁸¹

Již téměř před 100 lety charakterizoval největší z tehdejších znalců Tereziina života a díla, otec Silverio od svaté Terezie, způsob, kterým prožívala svá přátelství těmito slovy: „Mezi

¹¹⁷⁴ D 436, 10–11 (25. června 1582).

¹¹⁷⁵ Tj., že se v sevillském kraji (již) nevyskytuje mor, jak se obávala svěřice v předchozím dochovaném dopise.

¹¹⁷⁶ D 448, 1 (1. září 1582).

¹¹⁷⁷ D 448, 6 (1. září 1582).

¹¹⁷⁸ D 448, 9 (1. září 1582).

¹¹⁷⁹ Tj. sevillské převorce Marii od sv. Josefa.

¹¹⁸⁰ Tj. sv. Janovi od Kříže, který byl v té době převorem v Granadě.

¹¹⁸¹ D 448, 24–30 (1. září 1582).

nejkrásnější vlastnosti přátelských vztahů naší svaté matky musíme počítat jejich upřímnost a sílu. Přátelství, která jednou navázala, uchovala až do své smrti.“¹¹⁸²

Myslím, že právě upřímnost, intenzita a věrnost, jsou nejvlastnějšími charakteristikami osobní roviny přátelství s Jeronýmem Graciánem a věřím, že právě citované pasáže z jejího posledního dopisu dokazují, že přes veškerý nesouhlas s Graciánovými kroky a pravděpodobně i přes snahu některých osob vrazit mezi ně klín, o které se zmíníme v následující kapitole, nikdy nezanevřela na svého Pavla, Elisea či „Sancta Sanctorum“, tedy Jeronýma Graciána od Matky Boží.

3.10.2. Rovina duchovního doprovázení a spolupráce na reformě řádu

V korespondenci z roku 1582 nacházíme jen minimum textů, které by se bezprostředně dotýkaly oblasti osobního duchovního doprovázení. Nejblíže k tomuto tématu mají Tereziina varování, týkající Graciánova působení v Andalusii. Ve strachu, že jeho nepřítelé překrouť slova, pronesená v kázání, ho Terezie varuje, aby velmi dbal na cokoliv, co řekne: „Hleďte si, pro lásku Boží, jak v té Andalusii kázete. Nikdy mě netěšilo vidět Vás tam pobývat, velebnosti, příliš dlouho. Onehdy jste mi totiž napsal o jistých lidech, kteří Vám způsobili strádání, a tak kéž mě Bůh netrápí tím, abych Vás v něčem podobném viděla. Ostatně Vy sám mi, velebnosti, píšete, že démon nikdy nespí.“¹¹⁸³

Jak moc tato starost Terezií ležela na srdci, vidíme i z toho, že se k tématu po několika odstavcích opět vrací a píše: „Nechtějte nyní ze sebe udělat najednou Andalusana, vždyť nemáte povahu, abyste mezi nimi pobýval. A co se týče kázání, znovu Vás snažně prosím, velebnosti, abyste si velmi hleděl toho, co říkáte, i kdybyste měl kázat málo.“¹¹⁸⁴

Terezie ovšem netušila, že jen několik měsíců po její smrti, bude Gracián kvůli svým kázáním napaden nikoli Andalusany, ale částí spolubratrů, shromážděných na kapitule v Almodóvaru del Campo a bojujících proti jeho „přílišnému apoštolátu“. Tito bratři jej, přestože stále vykonával funkci provinciála, „bratrsky napomenou, aby se snažil omezit svá kázání pouze na několik málo vybraných svátků a omezený počet přesně stanovených příležitostí“.¹¹⁸⁵ Z událostí dalších let víme, že se v této oblasti, alespoň v jejich očích, „nepolepšil“ dostatečně. Kapitulou, slavenou roku 1585 v Lisabonu, na níž skládal účty ze čtyřletí svého provincialátu, byl obviněn – mimo jiné – z toho, že „trávil příliš mnoho času kázáním a v důsledku toho opomíjel řízení provincie“.¹¹⁸⁶ Totéž obvinění padne i o několik let později, když bude Mikulášem Doriou z řádu vyloučen.

Kromě varování před kázáním, adresovala Terezie Graciánovi ještě jedno varování, budící lehký úsměv. Má se mít na pozoru před mniškami a jejich přehnanými požadavky! „Pro lásku Boží, hleďte si dobře, Vaše velebnosti, toho, co tam děláte. Nevěřte příliš mniškám, neboť Vás ujišťuji, že když mají chuť na jednu věc, dávají najevo, jako by jich bylo tisíc. A je lépe, aby si pořídily jeden domek jako chudí a s pokorou jej obydlely (vždyť časem mohou svou

¹¹⁸² SILVERIO de Santa Teresa, *Santa Teresa y sus relaciones de amistad*, s. 39. Text vyšel v knižní podobě roku 1933, původně však šlo o přednášku, pronesenou na Tereziánském kongresu, který se konal v Madridu v březnu 1922.

¹¹⁸³ D 448, 9 (1. září 1582).

¹¹⁸⁴ D 448, 11–12 (1. září 1582).

¹¹⁸⁵ ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 233.

¹¹⁸⁶ ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 249.

situaci zlepšit), než aby navršily dluhy.“¹¹⁸⁷ Varování je o to zajímavější, že je adresováno do Sevilly, kde byla představenou již mnohokrát zmiňovaná Marie od svatého Josefa, které Terezie naprosto důvěřovala. Několik měsíců předtím, než zaslala Graciánovi tyto řádky, napsala Marii, že ji po její smrti jistě zvolí za „zakladatelku“.¹¹⁸⁸ A pokračovala: „Ba, budu velmi ráda, když se tak stane dokonce i za mého života, neboť toho víte mnohem víc než já a jste lepší.“¹¹⁸⁹

Snad byla světice při psaní svého varování poněkud znechucena chováním mnišek v Salamance, o němž ještě bude řeč. S velkou pravděpodobností si však byla vědoma, jak snadno může skupina žen, žijících v izolaci od okolního světa, nabýt dojmu, že na celém světě nejsou vážnější problémy a přednější záležitosti než ty, které právě prožívají ve své klausuře.

Největší část Tereziiných dopisů je však věnována starostem o záležitosti nedávno vzniklé provincie. Přímo Graciána se týká obvinění, které k ní proniklo, a které jsme již zmínili v historické části kapitoly: „Po mém příjezdu sem mi bylo několikrát řečeno, že je na Vás vidět, velebnosti, že nemáte rád vedle sebe nějakou významnější osobu“.¹¹⁹⁰

Terezie těmito slovy pravděpodobně narážela na Graciánův problematický vztah s provinčním vikářem, Mikulášem Doriou. Ten adresoval již koncem března sledovaného roku světici nedochovaný dopis, ve kterém zřejmě vyjádřil nesouhlas se způsobem, jakým s ním Gracián jednal. O co šlo, můžeme vyvozovat z Tereziiny odpovědi, která se naopak dochovala kompletní. Na prvním místě Doria nebyl spokojen se svou pozicí převora v Pastraně a žádal světici o přímluvu, aby došlo k nápravě situace. Ta odpovídá: „Onen dům musel jistě zakoušet pořádnou potřebu, když Vás náš otec od sebe vzdálil, Vaše ctihodnosti. Pokora Vašeho dopisu, ctihodnosti, mě naplnila značným uspokojením, i když myslím, že neudělám, co uvádíte, abyste sám sebe učil snášet strádání. Hled'te, můj otče: Všechny začátky jsou bolestné, a tak tomu bude i s tím Vaším, ctihodnosti.“¹¹⁹¹

Autoři se prou, oč vlastně Doria usiloval. Pavel Vojtěch Kohut v poznámkách k dosud nevydanému českému překladu Tereziiných dopisů píše, že zřejmě „žádal o přímluvu, aby mohl být zbaven břemene svého úřadu prvního definitora či pastranského převora.“ Carlos Ros se naopak domnívá, že se Terezii svěřil se svými „skrupulemi, že vede pouhou jednu komunitu.“ A dodává: „V posledním důsledku šlo o stížnost proti Graciánovi a o nepřímý důkaz toho, že se cítil být odstaven na druhou kolej.“¹¹⁹²

Osobně se kloním spíše k mínění Carlose Rose, protože v dalším průběhu dopisu se Terezie vyjadřuje ke dvěma otázkám, v nichž můžeme jasně spatřovat body, které rigoristická skupina v Doriově okolí Graciánovi vyčítala. Šlo o podporu vzdělání a příliš slabou vládu. K oběma otázkám se Doria zřejmě vyjadřoval spíše nepřímě, proto světice odpovídá: „Co se týče toho, co uvádíte ohledně úskalí učenosti, jsem přesvědčena, že by bylo opravdu nešťastné, kdyby se takový nedostatek vnímal již u těch, kdo jí mají tak málo.“¹¹⁹³ Bude lépe, aby ji neměl ten, kdo

¹¹⁸⁷ D 448, 24 (1. září 1582).

¹¹⁸⁸ Rozuměj: převezme morální autoritu nad ženskou reformou Karmelu.

¹¹⁸⁹ D 419, 2 (17. března 1582).

¹¹⁹⁰ D 448, 8 (1. září 1582).

¹¹⁹¹ D 421, 2 (konec března 1582).

¹¹⁹² ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 249.

¹¹⁹³ Doria si zřejmě stěžoval na to, k jak nevhodnému chování vede některé mladé otce skutečnost, že se jim dostalo kvalitního teologického vzdělání. V tom případě by Tereziina odpověď byla následující: Nad jiné se kvůli vzdělání povyšuje jen ten, kdo jej má dosud málo! Opravdová učenost vede k pokoře.

tak záhy vykazuje takové známky. Nemyslete si, Vaše ctihodnosti, že umění vlády spočívá v neustálém přiznávání vlastních chyb. Často je třeba spíše zapomínat na sebe a připomínat si, že člověk zastupuje Boha, aby konal jeho úřad. To On doplní, čeho se člověku nedostává, a tak to dělá se všemi (vždyť jistě nikdo není bezvadný!) a tak ze sebe nedělejte strašpytla a neváhejte našemu otci psát vše, o čem jste přesvědčen.“¹¹⁹⁴

Z dopisu se zdá, že Doria nezískal od Terezie plnou podporu pro své ideje, přesto se mu možná podařilo alespoň trochu narušit její důvěru v přímost Graciánových úmyslů. Přesto Terezie v dopise Graciánovi ihned nachází i omluvu. Jeho jednání jistě nebylo úmyslné, neboť osobnosti, jakou byl i Mikuláš Doria, byly zapotřebí na jiných místech: „Mně je ovšem jasné, že je to spíš proto, že nemůžete udělat víc. Jelikož se ale blíží kapitula,¹¹⁹⁵ nerada bych, aby se Vám to, velebnosti, vyčítalo.“¹¹⁹⁶

Až do tohoto okamžiku nikdo nezviklal důvěru, kterou matka zakladatelka chovala k Jeronýmu Graciánovi, a nikomu se nepodařilo připravit Graciána o její podporu. Evidentně se to ve větší míře nepodařilo ani Mikuláši Doriovi. Tereziinou touhou vždy bylo, aby oba dva spolupracovali.¹¹⁹⁷ Zdá se však, že ve chvíli, kdy se dostali do, zatím ještě nepřímého, konfliktu, i ona sama nevědomky kolísala ve své důvěře a podpoře jednoho či druhého z nich.

Přejdeme však k dalšímu tématu, totiž k Tereziině snaze předat Graciánovi způsob řízení, v němž by se propojovalo dobro řádu jakožto celku s dobrem jednotlivých řeholníků, především těch, na které doléhala jejich lidská křehkost. Jde o krásný doklad Tereziiny citlivosti a úcty, která pro ni byla typická především na sklonku jejího pozemského života.

V červnu 1582, právě z důvodu péče a zájmu o strádajícího spolubratra žádala, aby byl, jako kaplan a zpovědník do Burgosu poslán Filip od Očišťování, který se necítil dobře v Malagónu: „Co se týče toho, kdo by nám sloužil mše, jsme ještě nenašly řešení. Pro tuto chvíli bude potřeba (...) přivést sem nějakého bratra. (...) Osobně nenacházím nikoho lepšího, než je fra Filip, neboť o něm vím, že je tam velmi sklíčený a pořád mi jen posílá dopisy. Nelze ho tam proto nechat v tak neutěšeném stavu. Pokud by přijel On, měly bychom, kdo by nás zpovídal, a on se tu bude cítit lépe než tam.“¹¹⁹⁸

Druhým z příkladů je záležitost toledské převorky Anny od Andělů, pocházející původně z Ávily. Také ona musela, dle Tereziina názoru, změnit místo, čímž by zároveň dostala možnost posloužit řádu: „Vězte, můj otče, že mi toledská převorka píše, že je velmi nemocná, a mě opravdu tíží to, čím si tam prochází, protože jí tamější kraj opravdu zabíjí. Napadlo mě, pokud by se Vám to, velebnosti, zdálo dobré, že i kdyby ji tam znovu zvolily (protože si myslím, že je prozíravé nechat jim možnost ji zvolit), mohl byste ji, Vaše důstojnosti, vzít s sebou do Ávily. Tím by se vyřešily dvě věci najednou: jednak by se prověřilo její zdraví,¹¹⁹⁹ a jednak by po sobě zanechala jinou představenou podle svého uvážení, a jelikož ta by nebyla převorkou, vidělo by se vzápětí, jak to zvládá. Pro Ávilu by to sice byla velká obtíž, kdyby měla být i nadále tak nemocná; pokud by se však uzdravila, velice by to bylo tomu klášteru ku prospěchu. A dlužíme jí to, protože od doby, co se založil svatý Josef, na ni přispívají osm

¹¹⁹⁴ D 421, 3–4 (konec března 1582).

¹¹⁹⁵ Kapitula v Almodóvaru del Campo, která začne 1. května 1583.

¹¹⁹⁶ D 448, 8 (1. září 1582).

¹¹⁹⁷ Srov. D 355, 2 (17. února 1581).

¹¹⁹⁸ D 436, 4 (25. června 1582).

¹¹⁹⁹ Tj. ověřilo by se, zda její špatný zdravotní stav je podmíněn krajem, v němž nyní žije.

dukátů ročně. V uskutečnění tohoto záměru brání mnoho těžkostí, ale ona vykonala pro řád mnoho a mně je velmi zatěžko nechat ji takto umřít.“¹²⁰⁰

Rozsáhlé pasáže v korespondenci jsou věnovány záležitostem komunity bosých karmelitek v Salamance, především problémům spojeným s koupí domu, ve kterém by se komunita mohla definitivně usídlit. Tyto pasáže nám ukazují, že i přes veškerý Tereziin humanismus, který jsme mohli pozorovat v předchozích dvou odstavcích, dokázala i ve svém stáří jednat velmi rázně.

Na prvním místě Graciána varuje před převorkou Annou od Vtělení, která, dle jejího názoru, chtěla celou záležitost za každou cenu vyřídit podle svého, a proto tak trochu „kličkovala“ ve vztahu k představeným. Na její adresu se světica vyjadřuje velmi jadrně: „Řeknu Vám, velebnosti, že nad ní opravdu žasnu. Je tak prohnaná ženská, že si při jednání počíná úplně tak, jako by už měla Vaše svolení, velebnosti. A rektorovi¹²⁰¹ tvrdí, že všechno, co dělá, je na můj příkaz (i když on o té její koupí neví, ba ani ji nechce, jak, Vaše velebnosti, sám dobře víte), zatímco mě ujišťuje, že to dělá otec rektor na základě Vašeho příkazu, velebnosti. Jde o démonskou pletichu a nevím, oč se přitom ona opírá, neboť běžně nikdy nezalže. Nejspíš ji k tomu bláznění vede velká chuť mít už konečně ten nešťastný dům. (...) A tak velmi spěchá s uskutečněním koupě, že mi až připadá, jako by jednala co nejobratněji, jen abych se o tom nedozvěděla já, a z přiloženého dopisu uvidíte, že s poplatky se cena vyšplhá až na šest tisíc dukátů. Všichni přitom říkají, že nemá cenu ani dvou a půl tisíce, a diví se, jak si mohou chudé mnišky dovolit zbytečně vyhodit tolik peněz.“¹²⁰²

Na závěr Terezie Graciánovi nepřímou sděluje, že celou záležitost hodlá vzít do svých rukou: „Já už jsem z té záležitosti úplně blázen. Pokud jste jim totiž, Vaše velebnosti, k tomu dal svolení, proč se to nyní svěřuje mně, když už je všechno hotovo? A pokud jste je nedal, odkud chtějí vzít peníze (...) a jak je možné, že už to považují za hotové, takže mi převorka píše, že se od toho nedá ustoupit? Bůh ať v tom zjedná nápravu; jsem si jistá, že to určitě udělá. Vy se tím ovšem, velebnosti, netrapte; udělá se vše, co půjde.“¹²⁰³

I tyto pasáže pocházejí z posledního Tereziina dopisu Jeronýmu Graciánovi. Jelikož byl odeslán přesně 1 měsíc a 3 dny před její smrtí, vtaňuje nás do jejího duševního světa na sklonku života. Zůstal bez větších změn. Stejně jako v minulých letech se setkáváme se střídáním osobních a praktických pasáží a mimořádně širokým záběrem problémů, které světica řeší. Při jejich četbě nás nepřekvapí, že Gracián nepojal podezření, že čas, vyměřený jeho přítelkyni a duchovní matce se blíží ke konci a zůstal od ní vzdálen stovky kilometrů.

3.11. Závěr

Terezie od Ježíše a Jeroným Gracián byli přesvědčeni, že je svedl dohromady sám Bůh, aby jeden v druhém nacházeli oporu lidskou i duchovní, a aby společně pracovali pro dobro karmelitánského řádu. Především z tohoto důvodu se nebáli intenzity vzájemné náklonnosti, ani „ztráty času“, stráveného rozhovory a korespondencí.

¹²⁰⁰ D 436, 5–6 (25. června 1582).

¹²⁰¹ Tj. otci Augustinovi od Králů, rektorovi koleje bosých karmelitánů v Salamance.

¹²⁰² D 448, 16.18 (1. září 1582).

¹²⁰³ D 448, 23 (1. září 1582).

Těžko říci, kdo z nich byl během sedmi a půl roku přátelství více obdarován, kdo přítomnost druhého více potřeboval a doceňoval.

Gracián potkal Terezií vybaven hierarchickým postavením apoštolského komisaře, avšak ještě ne příliš utvrzen v řeholním životě a karmelitánském charismatu. V tomto ohledu pro něj byl Tereziin dlouhotrvající vliv klíčový. Cítil se jejím duchovním synem a později i dědicem jejího odkazu. V některých momentech, když se záležitosti bosých karmelitánů zdály být beznadějně ztracené, měl sklon upadat do malomyslnosti a rezignace. A v těchto chvílích to byla Tereziina pevnost a jistota, založená především na jejím mystickém životě, která mu dodávala sílu a odvahu jít dál.

Terezie potkala Graciána v době, kdy již měla velkou jistotu o pravdivosti své duchovní cesty. Byla již zralou ženou i řeholnicí. Cítila se však osamocená v péči o svou reformu a nenacházela osobu, která by jí v tomto ohledu mohla být nápomocna. Když se setkala s Jeronýmem Graciánem, našla více, než po čem toužila. Především spojení upřímné horlivosti s umírněností, která se projevovala jak v jeho vlastním jednání, tak v jednání s ostatními, především s podřízenými. A nejen to, našla v něm rovněž muže modlitby, studia, apoštolátu a mnoha praktických schopností a dovedností. Tedy jakýsi vzor celistvého – byť v mnohém ještě nezralého – bosého karmelitána. Teprve setkání s ním ji zbavilo pochyb o smysluplnosti rozšíření reformy na mužskou větev řádu.

Kromě racionálních důvodů, které je vedly ke vzájemné podpoře a spolupráci, však mezi nimi zcela evidentně vznikla hned během prvního setkání spontánní a intuitivní důvěra a náklonnost, která je provázela po celý čas jejich přátelství.

V jeho průběhu se objevovaly nesoulady a vnější těžkosti, nenacházíme však doklady o tom, že by jejich vztah někdy prošel vyslovenou krizí. Pokud bychom chtěli hovořit o určitém zlomu či oslabení projevů přátelství, museli bychom ho klást do měsíců Graciánova domácího vězení, spojeného rovněž se zákazem přijímat a odesílat dopisy, tedy do ledna až dubna 1579. Alespoň podle Tereziina dojmu se Gracián, po svém propuštění, stal minimálně na čas poněkud rezervovanějším a mlčenlivějším.

Nejkrásnější památkou na toto přátelství je beze sporu sbírka Tereziiných dopisů, kterou si – zcela vědomě a v přímém rozporu s Tereziiným přáním – pořídil sám Jeroným Gracián. Tereziiny dopisy jsou především výrazem její duchovní blízkosti či dokonce přítomnosti a zájmu o drahého přítele. Ve srovnání s touto skutečností je pak jejich konkrétní obsah druhořadý.

Shrnout v krátkosti témata v korespondenci obsažená, je – pro jejich množství – prakticky nemožné. Proto se pokusíme spíše o naznačení důrazů, které nacházíme v jednotlivých letech a obdobích.

V prvních měsících přátelství, tedy v druhé polovině roku 1575 a po celý rok 1576, můžeme sledovat především Tereziino „uchvácení“ Jeronýmem Graciánem. Její srdce jásá, je naplněna novou nadějí ve vztahu k budoucnosti reformy, často Graciána doporučuje jako zpovědníka a duchovního rádce dalším blízkým osobám, jak mniškám, tak laikům. Bylo to rovněž toto období, v jehož průběhu Terezie nejvíce zdůrazňovala hodnotu Jeronýma Graciána jako zpovědníka a otce své duše.

V dalších letech pak pasáží, v nichž by Terezie výslovně žádala o duchovní rady, ubývá. Spíše je to ona sama, která Graciánovi potvrzuje autentičnost jeho života modlitby a dělí se

s ním o své zkušenosti s duchovním životem i s vedením řeholních komunit a jednotlivých řeholníků.

Zřejmě největší prostor na stránkách jejích dopisů zaujímá nepřeborné množství témat spojených s Graciánovými funkcemi apoštolského komisaře obutých i bosých karmelitánů a později provinciála druhé jmenované skupiny.

Vývoj probíraných témat spadajících do tohoto okruhu má nejlogičtější průběh: zpočátku stojí v centru dění Graciánovo působení mezi obutými karmelitány a jeho vztah s generálem řádu Rubeem, který byl po celou dobu problematický. Terezie vždy stála na Graciánově straně a hájila ho před generálovým hněvem všemi prostředky, ačkoliv nakonec vyznala, že v této oblasti ne vždy souhlasila s jeho postupem a rozhodnutími.

Od roku 1577, kdy se definitivně ukázalo, že společné soužití obutých a bosých karmelitánů je nemožné, vystupuje do popředí snaha o zřízení samostatné provincie bosých.

V posledních dvou letech se pak Terezie snaží Graciána doprovázet, podporovat, případně korigovat v rozhodnutích a krocích, která činil jako první provinciál reformované větve řádu.

Ve všech zmiňovaných oblastech je však důležité si všimnout ještě jedné podstatné skutečnosti, kterou je obrovská vzájemná úcta a respekt. Ačkoliv se Gracián zřejmě cítil nucen Terezii několikrát upozornit, že je nejen jejím přítelem a důvěrníkem, ale také představeným, neměl v zásadě potřebu jednat s ní autoritativně a dokazovat si před ní důležitost své osoby a svého postavení. Totéž však platí i o Terezii. Vždy jednala s Graciánem s maximální úctou, nepoukazovala na to, že je o 30 let starší a má nepřeborně více lidské i duchovní zkušenosti a pokud se cítila nucena ho napomenout, činila tak s pokorou a laskavostí.

Věřím, že Terezie od Ježíše a Jeroným Gracián svým přátelstvím ukazují církvi, že může být a má být prostředím, v němž se zdravě prolíná a doplňuje mužský a ženský prvek a vytvářejí se zdravé mezilidské vztahy, které jsou významnou oporou na cestě do Božího království.

4. Přátelství v teorii a v praxi

Na předchozích stránkách jsme sledovali především způsob, jakým Terezie od Ježíše prožívala svá přátelství, zejména přátelství s Jeronýmem Graciánem. Nabízí se však otázka: Pokusila se Terezie svou životní praxi přetavit rovněž do nauky, kterou by zanechala ostatním, jak to učinila v oblasti modlitby, tedy přátelství s Bohem?

Odpověď není zcela jednoznačná. Světice nese-psala ucelený traktát, který by se věnoval bezprostředně tomuto tématu. Na stránkách svých knih, především *Cesty dokonalosti*, však zanechala celou řadu poznatků, pokynů a varování, týkajících se zdravého i nezdravého prožívání přátelství.

4.1. Láska a přátelství

Stručné, avšak ucelené pojednání, pak na stránkách *Cesty dokonalosti* zanechala o tématu, které je s přátelstvím pevně spjato, totiž o lásce k bližnímu. Jde sice o téma širší než přátelství, na druhou stranu je ovšem právě přátelství jedním ze základních projevů lásky.¹²⁰⁴ „Zde mají být všechny přítelkyněmi, všechny se mají milovat, všechny si navzájem mají přát dobro, všechny si mají pomáhat.“¹²⁰⁵

„Milovat, znamená pro Terezii především vytvářet prostředí, v němž se všichni mohou cítit přijati a chtěni, a kde nikdo není vyloučen z komunikace a zájmu ostatních. Právě takové prostředí je přirozenou podmínkou rozvoje zdravého a vyváženého duchovního života. Zvláštního významu přátelství nabývá v momentech nejrůznějších zkoušek a krizí, které se nutně nemusejí týkat přímo duchovního života: „Není nic natolik nepříjemného, co by se nezvládlo snadno, když jde o ty, kdo se navzájem milují, a musí jít už o něco velmi drsného, pokud přesto působí nepříjemnost“ (C 4, 5).“¹²⁰⁶

Terezie „si byla vědoma přirozené dispozice každého člověka vstupovat do vztahů, která napomáhá k vytváření rodinného prostředí v malé komunitě, k níž se především obrací: „Zdá se, že je nepatřičné to¹²⁰⁷ vůbec ukládat, vždyť co by to bylo za hrubé lidi, kteří se spolu navzájem trvale stýkají a jsou ve společnosti jeden druhého, a nemají rozmlouvat ani jednat ani se bavit s osobami zvenčí, a věří, že nás miluje Bůh a ony jeho – vždyť pro Jeho Majestát opouštějí všechno – aby vše nepřikrývala láska? Zvláště když ctnost vždycky pobízí k tomu, aby byla milována, a ta bude s Boží přízní, jak důvěřuji Jeho Majestátu, vždy přítomna u těch, které jsou z tohoto domu. Takže podle mého názoru to není třeba příliš ukládat.“¹²⁰⁸ Zároveň si však uvědomovala, že přirozená náklonnost může vést také k vytváření dvojic či skupin přítelkyň, více či méně izolovaných od zbytku komunity. Špatnou se tato náklonnost stává

¹²⁰⁴ *Cesta dokonalosti* je jakýmsi Tereziiným manuálem řeholního života. Proto také hovoří o přátelství a lásce v kontextu komunitního života. V této souvislosti je třeba rozumět i následující větu v textu.

¹²⁰⁵ C 4, 7.

¹²⁰⁶ PORÍZ, Jan. „Zde všechny mají být přítelkyněmi“. Láska k bližnímu v Cestě dokonalosti sv. Terezie od Ježíše, s. 121–122. Terezie hovoří v první řadě o tom, že není obtížné zvládnout těžkosti v mezilidských vztazích, pokud se dotyčné osoby mají rády. Domníváme se však, že španělskému „*en los que se aman*“ („když jde o ty, kdo se milují“) lze rozumět i jinak: „Není nic natolik nepříjemného, co by se nezvládlo snadno mezi těmi (ve společenství těch), kdo se navzájem milují.“

¹²⁰⁷ Totiž vzájemnou lásku.

¹²⁰⁸ C 4, 10.

tehdy, když se promění v přátelství výlučná, uzavřená pro ostatní, nebo dokonce vedoucí k vytváření zneprátelených stran uvnitř kláštera či k vyloučení některé ze sester ze vztahů a komunikace. V klauzuře se takové vyloučení stává zvlášť závažným, právě vzhledem k velké odloučenosti od okolního světa.“¹²⁰⁹

K ještě větší opatrnosti světice vyzývala, pokud šlo o přátelství s osobami žijícími mimo klášter, především s kněžími. Jistě si byla vědoma, že pro klauzurované mnišky byly kontakty s kněžími, kteří komunitě sloužili Božím slovem a svátostmi, jednou z mála příležitostí k setkání s muži. Z praxe věděla, že podobná setkání byla pro sestry nezbytná z hlediska duchovního, často však i z hlediska lidského, neboť pomáhala vnášet do ryze ženského prostředí prvek racionality, odstupu a nadhledu. I v tomto případě byl proto vřelý vztah na místě: „Pokud se s umírněností a rozlišováním stýkáme s ctnostnými osobami, zvláště se zpovědníky, je taková láska prospěšná“, píše v *Cestě dokonalosti*.¹²¹⁰ Hned však dodává: „Pokud by se však zpozorovalo, že se u zpovědníka rozmáhá nějaká marnost, ať se to všechno považuje za pochybné, a za žádných okolností, i kdyby jeho promluvy byly dobré, se s ním nezdržujte, nýbrž krátce se vyzpovídejte a setkání skončete. A nejlepší by bylo říci představené, že si vaše duše s ním nerozumí, a změnit jej. To je nejvhodnější, může-li se to učinit, aniž by to ohrozilo jeho čest.“¹²¹¹

To, že zpovědníkovou „marností“ rozhodně nemyslela pouze vyslovené excesy, ale i přílišná přirozená přilnutí a kratochvíle, zřejmě nikoli nepodobné těm, která prožívala v počátcích svého řeholního života v hovorně kláštera Vtělení, svědčí například její kritika počínání Juliána z Ávily, zpovědníka kláštera svatého Josefa v Ávile, kterou jsme již zmiňovali: „Ó, můj otče“, píše Jeronýmu Graciánovi, „jak mrzutě se teď chová Julián! Marianu,¹²¹² pokud se s ním chce vidět třeba i denně, není schopen odmítnout, ba dokonce o to i sám žádá. Přesto je to světec, ale i tak (...) Bude opravdu velké štěstí, pokud se nám to podaří vykořenit. Co by se asi tak stalo, kdyby se nejednalo o tak dobré duše? Lékem bude (pokud se skuteční založení v Madridu), vzít odtud obě sestry, jichž se to týká, neboť i když on je svatý, toto nemohu snášet.“¹²¹³

Jelikož u svého vztahu s Graciánem se podobné „vášně“ a nezdravého přilnutí neobávala, je zřejmé, že svou přirozenou náklonnost vnímala již jako integrovanou do hlubší nadpřirozené lásky, darované Bohem.

4.2. Láska, přátelství a duchovní růst

A právě téma dvou typů či stupňů dobré a dovolené lásky Terezie rovněž rozebírá v *Cestě dokonalosti*. Jaký je mezi oběma typy lásky rozdíl? „Jedna je duchovní, neboť se zdá, že ani nejmenší záležitost se nedotýká smyslovosti nebo něhy naší přirozenosti tak, aby přišla o svou ryzost; druhá je také duchovní, ale zároveň s ní je tu naše smyslovost a slabost a dobrá láska, která se zdá být dovolená, jako je láska k příbuzným a přátelům.“¹²¹⁴

¹²⁰⁹ POŘÍZ, Jan. „Zde všechny mají být přítelkyněmi“. Láska k bližnímu v *Cestě dokonalosti* sv. Terezie od Ježíše, s. 122.

¹²¹⁰ C 4, 13.

¹²¹¹ Tamtéž.

¹²¹² Tj. sestru Marianu od Ježíše, jednu z mnišek zmíněného kláštera.

¹²¹³ D 394, 13–14 (26. října 1581).

¹²¹⁴ C 4, 12.

Terezie nejprve hovoří o duchovní lásce. „V mnoha jejích projevech můžeme spatřit jednu společnou charakteristiku. Jde o lásku, která vychází ze sebe, dává se, chce obohatit milovaného a neptá se po tom, co sama může získat: ‚Láska – pokud nějakou osobu opravdu máme rádi – má vždy na mysli i nějaký zájem na našem vlastním prospěchu nebo uspokojení, ale tyto dokonalé osoby si již podrobily pod nohy ona dobra, která jim mohou lidé prokázat a jimi obdarovat, a jejich uspokojení jsou již takového druhu, že – i kdyby chtěly, abychom tak řekli – nemohou je mít, pokud se netýkají Boha nebo o Bohu nemluví; nuže, jaký prospěch jim může vzejít z toho, že jsou milováni? (...) Zde, má-li lásku, jde o vášeň, která má způsobit, aby se tato duše stala hodnou milování Jím; protože – jak říkám – ví, že ji člověk nemůže mít trvale rád. Jde o lásku, která je velmi na jeho účet; neopomene však udělat všechno, co může, jen aby jí to prospělo‘ (C 6, 6.9).“¹²¹⁵

Terezie těmito velmi kategoricky znějícími slovy popisuje důležitou skutečnost, související s duchovním růstem, k němuž nás chce vést. Ukazuje, že v jeho průběhu lze dojít do bodu, kdy začneme být schopni skutečně zapomínat sami na sebe, a, více než přirozeným citem, budeme milovat láskou samotného Boha, na které nám byl dán podíl.

Přesto je důležité tento typ výpovědi neabsolutizovat. Je to především Tereziin život, který nám ukazuje, že duchovní láska není láskou odlidštěnou, protože Boží láska přirozenost očišťuje, povznáší, ale neničí. Nakonec i v samotné *Cestě dokonalosti*, tedy tam, kde svěťice přechází od praxe k nauce, přiznává, že přirozené projevy lidské lásky mají své místo v každém životním období, a to i v řeholní komunitě, ve které je rovněž třeba počítat s mnoha nedokonalostmi: „Je dobré a nezbytné projevovat v náklonnosti občas něhu, ba i ji mít a cítit s některými utrpeními a nemocemi sester, i kdyby byly nepatrné; neboť někdy se stává, že věc velmi lehká způsobí tak velkou bolest, jakou by jiné sestře způsobilo jen velké utrpení, ale osoby, které mají takovou přirozenost, souží velmi i malé věci. Pokud to vy máte naopak, nepřestaňte jen kvůli tomu soucítit. (...) Tak v těchto věcech nesuďme podle sebe ani to nepoměřujeme dobou, kdy nás snad Pán bez naší námahy učinil silnými, nýbrž poměřujeme to dobou, kdy jsme byly slabší.“¹²¹⁶

4.3. Závěr

Terezie rozlišuje tři typy lásky: lásku silně poznamenanou lidským egoismem a hříchem, kterou nerozebírá, pouze si přeje, aby v jejích komunitách nenacházela prostor. Dále lásku dobrou, ale ještě velmi zatíženou lidskou slabostí a nedokonalostí, která hledá především potěšení a útěchu ze strany svého okolí. Nakonec pak „duchovní lásku“, která již má charakteristiky lásky Kristovy. Touží především dávat, obohacovat, nepočítat.

První z „lásek“ od Boha odvádí, dvě další již jsou pro cestu za Bohem pomocí.

Domnívám se, že velmi podobné schéma můžeme použít rovněž pro téma přátelství.

Existují „přátelství“ založená na zlu, hříchu a egoismu. Tomás Álvarez je nazývá „pseudopřátelstvími“ a píše: „Pro Terezii je evidentní, že podobná pseudopřátelství jsou neslučitelná s transcendentním přátelstvím, které by řeholníka či řeholnici mělo spojoovat

¹²¹⁵ POŘÍZ, Jan. „Zde všechny mají být přítelkyněmi“. Lásky k bližnímu v *Cestě dokonalosti* sv. Terezie od Ježíše, s. 123–124.

¹²¹⁶ C 7, 5.

s Kristem. ‚Pokud by mezi vámi měla existovat taková přátelství, považujte se za ztracené. Berte to tak, a věřte tomu, že jste vyhnaly svého Snoubence z domu.‘ (C 7, 10).¹²¹⁷

Dalším typem přátelství jsou ta, která často vznikají mezi lidmi, jejichž život ještě není pevně ukotven v Kristu. Jsou naprosto nezbytná, protože s vytvářením mezilidských vztahů nelze čekat na čas „dokonalosti“ vlastní či „dokonalosti“ našeho okolí.

Pro tato přátelství je typická určitá nejednoznačnost. Napomáhají na cestě za Bohem, ale mnohdy od něho mohou i odvádět, zejména pokud jsou jejich aktéry osoby povoláné k zasvěcenému životu. Ačkoliv totiž nejsou přímo hříšná, mohou být prožívána jako jistá náhrada a kompenzace za to, co se nám právě nedaří nacházet u Boha.

Proto je období dobrých, ale nedokonalých přátelství obdobím vztahové askeze, ve kterém je třeba hledat vyváženost, bojovat s mnoha příliš přirozenými přilnutými a znovu a znovu zvát do našich mezilidských vztahů Ducha svatého.

Třetí „mystické“ období je časem, ve kterém již prakticky nelze pochybovat, že vše dobré, co máme, je nám darováno Bohem. Ať už jde o skutečnosti „nadpřirozené“, jako jsou modlitba – přátelství s Bohem, nebo skutečnosti „přirozené“, jako jsou mezilidské vztahy – přátelství s člověkem. Jelikož „mystik“ obojí prožívá jako nezasloužený Boží dar a ví, že kromě Boha není „nic“, obojí jej přivádí blíže k Bohu a vede ke chválení Boha.

¹²¹⁷ ÁLVAREZ, Tomás. *Amistad*. In ÁLVAREZ, Tomás (ed.). *Diccionario de Santa Teresa*. 2. vydání. Burgos: Monte Carmelo, 2006, s. 45.

Epilog

Závěr této práce bych rád rozdělil na dvě části. V první z nich bych se pokusil představit syntézu Tereziina pohledu na přátelství. Syntézu, která bude reflektovat jak její životní praxi, tak její životní zkušenost. Půjde proto o jakýsi „závěr ze závěrů“ jednotlivých kapitol práce.

Ve druhé části bych rád v krátkosti nastínil základní linie života Jeronýma Graciána v letech po Tereziině smrti.

Závěry 1.–4. kapitoly této práce můžeme shrnout do několika tezí:

V duchovní tradici před Terezií od Ježíše nacházíme dvě, na první pohled protichůdné, v posledním důsledku však vzájemně se doplňující tradice – přátelství s lidmi nahlížené jako nebezpečí na cestě k hlubokému vztahu s Bohem a přátelství s lidmi nahlížené jako pomoc a oporu na cestě za Bohem.

Terezie ve svém vlastním životě zažila obojí – v letech, ve kterých přátelství s lidmi hledala výlučně nebo především pro ně samé, se jimi cítila být od Boha vzdalována. Od okamžiku, kdy takto prožívaná přátelství dokázala odevzdat Bohu, zažila vnitřní přerod. Většina z jejích vztahů jí nebyla odňata, ale darována v čistší a hlubší podobě.

Nejintenzivněji prožívaným, Bohem darovaným přátelstvím v jejím životě bylo přátelství s otcem Jeronýmem Graciánem. Terezie jej vnímala jako velkou pomoc na cestě za Bohem, nejen pro sebe samu, ale pro všechny, kteří byli součástí „jejího“ Karmelu, tedy jí zahájené reformy. Přesto se v tomto ohledu setkáváme s jistým paradoxem, k němuž se vrátíme za malou chvíli. Světice totiž Graciána často svým spolubratrům a spolusestrám doporučovala jako zpovědníka a ideálního představeného, zároveň však měla tendenci před nimi skrývat hloubku osobního vztahu, který k němu chovala.

Terezie rozlišovala tři formy či stupně lásky k bližnímu a přátelství s bližním. První z nich, přátelství vedoucí ke stranickosti a uzavřenosti si ve svých komunitách nepřála. Lásce, založenou především na citech a přirozené náklonnosti, přála růst nejen co do intenzity, ale především co do „kvality“. Toužila, aby byla prostoupena Boží láskou a integrována do ní, a stala se díky tomu „duchovní láskou“.

Nyní se však vraťme k nastolené otázce, tedy, proč si Terezie nepřála, aby její okolí, především její spolusestry, znaly hloubku osobního vztahu, který ji poutal s Jeronýmem Graciánem? Obávala se snad, že tento vztah není v pořádku či že až příliš sklouzává do přirozené a citové roviny?

Domnívám se, že světice, v počátcích přátelství opravdu tuto obavu měla. Aby se zbavila nejistoty, zda Graciána nevyhledává a nebude vyhledávat pouze z důvodu přirozené náklonnosti, rozhodla se pro složení soukromého slibu poslušnosti vůči němu:¹²¹⁸ „Příčina spočívala v tom, že jsem nebrala zřetel na to, jak jej mám ráda, o tom jsem tehdy rozvažovala

¹²¹⁸ Terezie k tomuto kroku cítila přirozený odpor, jak rovněž sama uvádí: „Přišlo mi to jako drsná záležitost, vzhledem k úvaze, že představeným se obvykle nitro nevyjevuje. A že nakonec se stejně změní a přijde jiný, s nímž si člověk tak dobře nerozumí, a je uvnitř i navenek zbaven veškeré svobody po celý život.“ R 34, 3 (23. května 1575).

spíše jako o něčem cizím, ani na to, jaké má k tomu předpoklady, nýbrž jen, zda by to znamenalo konat opravdu z Ducha svatého.“¹²¹⁹

Všemožně se tedy snažila nechávat své přátelství s Graciánem prostupovat Duchem svatým, a tak jej pozvedat na nadpřirozenou rovinu. Přesto se jí obava, že je v této věci oklamána démonem (!), vrátila ještě minimálně jednou, a to v srpnu 1575, kdy měla následující vidění: „Náhle se mě zmocnilo usebrání, plné velkého vnitřního světla, že mi připadá, jako bych byla v tu chvíli na onom světě. A duch se ocitl ve svém nitru v tak velmi rozkošném lesíku a zahradě, že mi to připomnělo, co se praví v Písni: *Veniat dilectus meus in hortum suum* (Pís 5,1).¹²²⁰ Spatřila jsem tam svého Elizea, ani trochu snědého,¹²²¹ ovšem ve výjimečné kráse. Na temeni hlavy měl jakoby věnec z velkých drahokamů, a před ním kráčelo mnoho dívek s ratolestmi v rukou a zpívalo přitom chvalozpěvy na Boha. Já nedělala nic jiného, než jen že jsem otvírala víc oči, abych se rozptýlila, ale to mě nedokázalo připravit o tuto pozornost. Naopak, zdálo se mi, že tam zněla andělská hudba a zpěv ptáčků, jimiž se těšila duše, i když já ji neslyšela, ovšem ona¹²²² byla ponořena do této rozkoše. Já si všimla toho, že tam není žádný jiný muž. Bylo mi řečeno: ‚Tento si zasloužil přebývat mezi vámi, a celý tento svátek, který vidíš, se uskuteční v den, kdy jej on ustanoví k chvále mé Matky. A pospěš si, chceš-li dospět tam, kde je on.‘ To trvalo déle než hodinu a půl – a já se po celou tu dobu nedokázala rozptýlit – ve velké rozkoši, na rozdíl od ostatních vidění. A vyzískala jsem odtud lásku k Elizeovi a to, že jsem si jej byla schopna víc zpřítomnit v oné kráse. Měla jsem strach, zda se nejedná o démonské pokušení, protože nebylo možné, aby se jednalo o výplod představivosti.“¹²²³

Renomovaný autor, jakým beze sporu byl Otger Steggink, se přiklání k názoru, že se skutečně jednalo o pokušení! Píše: „Je to především nejistota o původu vidění, kterou ona sama vyjevuje, která nás vede k závěru, že skutečně šlo o ‚pokušení.‘“¹²²⁴

Pokud by měl Otger Steggink pravdu, pak bychom se museli domnívat, že Terezie tomuto pokušení podlehla. Nic však nenasvědčuje tomu, že by vyhodnotila jako pokušení skutečnost, již se vidění týkalo, totiž přátelství samo. Pokud by se v srpnu 1575 domnívala, že je ohledně svého vztahu ke Graciánovi obětí ďábelského klamu, bylo by potom obtížné vysvětlit fakt, že o pouhý měsíc později začíná její rozsáhlá korespondence s tímto řeholníkem, ve které nebude, zvláště v průběhu let 1575–1576, nijak šetřit svými city.

Domnívám se však, že jako pokušení nevyhodnotila ani samotné vidění. „Elizeus“ v něm, kromě jiného, vystupuje jako jediný muž mezi mnoha dívkami. Dle mého soudu právě tato skutečnost utvrdila Terezii v jejím přesvědčení o Graciánově výjimečnosti a rovněž také o výjimečnosti a neopakovatelnosti vztahu, který mezi nimi vznikl.

Tato interpretace dovoluje pochopit, proč Terezii nevadilo, že Gracián „jako jediný muž“ často pobýval mezi „mnoha dívkami“, především mezi mniškami sevillského Karmelu, kde byla citovaná relace sepsána, a proč světice neváhala žádat Marii od svatého Josefa, převorku tohoto domu, aby pro Graciána vybuodovala v klášteře jakési útočiště, kde by vždy našel přijetí

¹²¹⁹ R 34, 5 (23. května 1575).

¹²²⁰ Lat.: „Můj milovaný sestoupil do své zahrady.“

¹²²¹ V orig. *cierto nonada negro*; tj. vůbec ne opáleného, *jak je to u něj obvyklé*. Je třeba si uvědomit, že na rozdíl od dnešní mentality byla opálená pleť považována za známku neurozenosti a tedy i jako jistá „vada na kráse“.

¹²²² Rozuměj: má duše.

¹²²³ R 38, 2–3 (9. srpna 1575).

¹²²⁴ STEGGINK, *Otger, Sin amor... todo es nada*, s. 112.

a zázemí: „Pro lásku Boží, mějte na zřeteli, že máte pobízet našeho otce, aby na sebe dával pozor, a že jej máte hostit u vás (...) a nebuďte hloupá a udělejte, co Vám říkám.“¹²²⁵ A o dva měsíce později píše samotnému Graciánovi: „Já Vám říkám, že i kdybych neměla projít vším tím, co jsem protrpěla při tomto založení z jiného důvodu, než kvůli tomuto,¹²²⁶ považovala bych je za dobře vynaložené, a znovu mě to vede k tomu, abych chválila Pána, že mi udělil onu milost, abyste si měl kde odpočinout, aniž by to muselo být u světských osob.“¹²²⁷

U jiných mužů však s podobným přístupem v žádném případě nesouhlasila, a dokonce žádala i samotného Graciána, aby mu učinil přítrž. Informuje o tom Marii od svatého Josefa: „Právě píšu našemu otci a velmi mu kladu na srdce, aby nesvolil k tomu, že by tam u vás kdokoli jedl. Hleďte, abyste tím nezavdaly počátek ke špatnému zvyku, nejde-li zrovna o něj, neboť toho má tolik zapotřebí a je to zároveň možné udělat, aniž by se o tom vědělo.“¹²²⁸

A s ohledem na komunitu mnišek v Malagónu, kde zřejmě sestry jistým způsobem soupeřily o přízeň zpovědníka a vznikalo mezi nimi kvůli tomu napětí, napsala: „Pokud tam má nějaký bratr zůstat, velmi důrazně jej, Vaše důstojnosti,¹²²⁹ upozorněte na to, aby se s mniškami stýkal jen málo. Hleďte, můj otče, že je to opravdu velmi potřebné. Ba, ani u licenciáta¹²³⁰ bych nerada, aby se s nimi stýkal mnoho, neboť i když je všechno tak dobré,¹²³¹ tyto projevy laskavosti obvykle vyvolávají hodně ubohé úsudky u zlomyslných lidí, zvláště pak na oněch místečkách, ba dokonce i všude jinde. Věřte, Vaše ctihodnosti, že čím víc uvidíte, že jsou vaše dcery odloučené od oněch velmi partikulárních styků, byť by byly svaté, je to lepší, dokonce i pro klid uvnitř domu. A u tohoto bych ráda, abyste na to nezapomínal.“¹²³²

Pokud šlo o utajení intenzity jejich přátelství před okolím, především před Tereziinými spolusestrami, vysvětlovala je takto: „Je pravdou, že jakkoli jsem velmi ubohá, od doby, co jsem začala mít takové dcery, jsem začala být svázanější a obezřetnější, a byla jsem opatrná na všechno, čím by je mým prostřednictvím mohl pokoušet démon. A sláva Bohu, myslím, že bylo jen málo věcí, které by mohly zaznamenat (poněvadž mi v tom Jeho Majestát prokazoval milost) a které by byly závažné; neboť vyznávám, že jsem se před nimi snažila skrývat i své nedokonalosti (ačkoli těch – jelikož jsou tak četné – musely vidět hodně) i lásku, kterou chovám k Pavlovi, a starost o něj.“¹²³³ A dodává: „Často jim připomínám, jak důležitý je pro řád, a že bylo nutné, abych se chovala takto,¹²³⁴ že kdyby nebylo ve hře toto, přestala bych to dělat.“¹²³⁵

Jak chápat tuto Tereziinu obavu? Jak jsme již naznačili, i pro ni samotnou, ačkoliv již byla upevněna v životě s Kristem i v řeholním životě, nebylo vždy snadné udržet přátelství s Graciánem v mezích, které vnímala jako správné. Jelikož jí založené kláštery existovaly

¹²²⁵ D 122, 5 (20. září 1576).

¹²²⁶ Tedy kvůli tomu, aby Jeroným Gracián, adresát dopisu, mohl v sevillském klášteře nacházet zázemí.

¹²²⁷ D 145, 6 (11. listopadu 1576).

¹²²⁸ D 106, 5 (15. června 1576).

¹²²⁹ I v tomto případě oslovuje Jeronýma Graciána.

¹²³⁰ Licenciál Gaspar de Villanueva byl kaplanem a zpovědníkem bosých karmelitek v Malagónu.

¹²³¹ Ve smyslu: I když přitom nedochází k žádné nepřístojnosti.

¹²³² D 201 (14. července 1577).

¹²³³ D 163, 2 (18. prosince 1576).

¹²³⁴ Aby mu prokazovala všemožnou pozornost a péči.

¹²³⁵ D 163, 3 (18. prosince 1576).

většinou jen několik let,¹²³⁶ komunity byly obvykle složeny převážně z mladých dívek bez větších životních zkušeností. Terezie se obávala, že přátelství, podobné tomu, které ji spojovalo s Graciánem, by pro ně znamenalo „pokušení“,¹²³⁷ které by je mohlo odvést od podstaty řeholního života.

Oklikou jsme se tedy vrátili k závěru první kapitoly této práce, v němž jsme konstatovali, že v duchovní tradici bývají lidská přátelství, zvláště přátelství „partikulární“, tedy do jisté míry výlučná a velmi intenzivní, vnímána jednou jako překážka, jindy jako pomoc na cestě za Bohem.

Tereziina životní zkušenost ukazuje, že důležitý je především čas či životní období, ve kterém je podobný vztah prožíván. U mladých řeholnic se ho obává a snaží se je vést k nalézání a utváření zázemí především uvnitř vlastní komunity.

Ve vlastním případě a v případě dalších zralých osob, je již v tomto ohledu mnohem svobodnější.

S jistou opatrností se, myslím, můžeme odvážit tvrdit, že zásady a zákony, které Terezie předkládá s ohledem na přátelství a lásku k bližnímu, ale i všechna další pravidla řeholního života, jsou jakýmsi odrazem „Zákona, našeho vychovatele pro Krista“.¹²³⁸ Jejich zachovávání nemůže být vnímáno jako projev duchovní nadřazenosti či vyšší dokonalosti. Naopak, znamená pokorné přiznání si vlastní slabosti. Ta nikdy nebude na tomto světě zcela překonána, přesto ale může naše duchovní svoboda – svoboda v Kristu narůstat, takže postupně budeme přestávat „být pod vychovatelem“.¹²³⁹ Věřím, že právě tento proces prožívala ve svém životě svatá Terezie od Ježíše, a že právě on jí dovolil stávat se naplno přítelkyní Boha i lidí.

Věřím, že se na stránkách této práce podařilo alespoň částečně tento proces přiblížit. Přál bych si proto, aby případného čtenáře vedla k podobnému cíli.

Terezii od Ježíše jsme na stránkách této práce „doprovodili“ až na smrtelné lůžko a do nebeské slávy. Jeronýmu Graciánovi však v roce 1582 zbývalo ještě plných 32 let života! Rozsah a téma této práce pochopitelně nedovolují sledovat podrobně jeho osudy v tomto období. Přesto se však musíme ptát, zda se mu podařilo uskutečnit to, co považoval za své poslání.¹²⁴⁰ Tedy předávat a střežit odkaz svaté matky Terezie.

Tři roky po Tereziině smrti ještě pokračoval ve své funkci provinciála. I nadále proto byl vůdčí osobností reformy. Avšak roku 1585 byla v Lisabonu slavena kapitula, na které se „poměr sil“ obrátil. „Provinciálem byl zvolen otec Mikuláš Doria. Otec Gracián se stal provinčním vikářem.“¹²⁴¹ Oba dva si tedy „pouze“ prohodili pozice. Avšak Doria, který si ještě za Tereziina života stěžoval, že jej Gracián „od sebe vzdálil, když jej – provinčního vikáře – ustanovil převorem v Pastraně“,¹²⁴² se rozhodl svého předchůdce a spolupracovníka

¹²³⁶ Nejstarší z nich, klášter sv. Josefa v Ávile byl založen 14 let před sepsáním posledně citovaného dopisu, klášter v Malagónu, o kterém se zmiňovala v D 201, 9 let a klášter v Seville, do kterého adresovala D 145, pouhých několik měsíců.

¹²³⁷ Srov. D 163, 2 (18. prosince 1576).

¹²³⁸ Srov. Gal 3,24.

¹²³⁹ Srov. Gal 3,25.

¹²⁴⁰ Srov. ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 224.

¹²⁴¹ MILLÁN ROMERAL, Fernando – CANNISTRÀ, Saverio. „El Señor guarda los pasos de sus amigos“, s. 218.

¹²⁴² Srov. D 421, 2 (konec března 1582).

zbavit vlivu elegantním způsobem. „Na kapitule, slavené roku 1587 ve Valladolidu, byl otec Jeroným zvolen vikářem nově ustanovené mexické provincie.“¹²⁴³

Graciánova cesta do Ameriky se však neuskutečnila, protože během let 1587–1588 nevyplula žádná flotila, k níž by se mohl přidat. Strávil tak více než dva roky v Portugalsku, odkud měl původně odplout. Nešlo ovšem o roky promarněné, neboť během nich zastával pozici vizitátora portugalských karmelitánů.

Tento stav však v žádném případě neuspokojoval Mikuláše Doriu. Povolal proto Graciána do Madridu, „kde roku 1590 započala jeho osobní Kalvárie. Skončila 17. února 1592 jeho vyloučením z řádu bosých karmelitánů, v němž jako vůbec první zastával pozici provinciála. Jde o velký paradox. Byl obviněn z uvolněného života, z apoštolátu, kterému věnoval větší péči, než životu v komunitě, a z nemravných kontaktů s Marií od svatého Josefa, bývalou převorkou v Seville a současnou převorkou v Lisabonu.“¹²⁴⁴

Co v tomto okamžiku prožíval, zaznamenal v *Anastásiově putování*: „Pouze člověk, který něco podobného vytrpěl, je schopen říci, co asi cítil ten, který vstoupil do řádu bosých karmelitánů na základě Božího povolání, jak tomu bylo v mém případě, a mnoho vytrpěl pro zřízení provincie a oblékl do hábitu tytéž osoby, které mě z něj vysvlékly.“¹²⁴⁵

V témže díle Gracián rovněž popsal, jakým způsobem on sám rozuměl důvodům, které vedly k jeho vyloučení, stejně tak jako způsob, jímž – podle jeho názoru – na sporné body nahlížela Terezie: „Existují duchové, kterým se zdá, že veškerá dokonalost karmelitána spočívá v tom, že nebude vycházet ze své cely a nebude nikdy chybět v chóru, byť by se třeba bortil svět. Rovněž se domnívají, že dobro řádu spočívá v množení konventů v malých vesničkách ve Španělsku, zatímco ostatní země se nechají být. A jakéhokoliv jiného ducha častují jako neklidného a uvolněného. Mne však Bůh nevedl touto cestou, jelikož ve mně probouzel touhu po spáse duší. Proto jsem chtěl využít bratry, kteří žili v oněch malých obcích k zakládání konventů v důležitých městech a v jiných královstvích, aby tak došlo ke skutečnému růstu a rozšíření řádu. Jelikož jsem o tom tolikrát a s tolika podrobnostmi hovořil s matkou Terezií od Ježíše, která horlila pro obrácení celého světa, rozhodnul jsem se pro tuto cestu.“¹²⁴⁶

Kam Gracián mířil, když popisoval tuto formu „dokonalosti“, si snadno domyslíme při studiu textů jeho nástupce ve funkci provinciála, Mikuláše Dorii. Ve sbírce *Duchovních ponaučení (Avisos espirituales)*, ve kterých udílí pokyny řeholníkům, čteme: „Nebud' nepřítomen na žádném komunitním aktu, byť by byl sebenepatrnější, a to ze žádných důvodů.“¹²⁴⁷ A dále: „Pokud nějaký řeholník nezůstává ve své cele, v chóru a v komunitě a přitom říká, že je bosý karmelitán, nevěř mu. I kdybys ho viděl konat zázraky, věř, že je to antikrist či některý z jeho synů.“¹²⁴⁸ A ještě: „Pokud dojde v tomto řádu k rozvolnění, bude to proto, že nezůstáváme uzavřeni a příliš se stýkáme se světskými lidmi. Nešťastný ten, který

¹²⁴³ MILLÁN ROMERAL, Fernando – CANNISTRÀ, Saverio. „El Señor guarda los pasos de sus amigos“, s. 218.

¹²⁴⁴ MILLÁN ROMERAL, Fernando – CANNISTRÀ, Saverio. „El Señor guarda los pasos de sus amitos“, s. 219.

¹²⁴⁵ GRACIÁN, Jerónimo. *Peregrinacion de Anastasio*, s. 108.

¹²⁴⁶ GRACIÁN, Jerónimo. *Peregrinacion de Anastasio*, s. 98.

¹²⁴⁷ DORIA, Nicolò. *Avisos espirituales. Raccolta di Montserrat*. In GIORDANO, S. – PAOLOCCI, C. *Nicolò Doria. Itinerari economici, culturali, religiosi nei secoli XVI-XVII tra Spagna, Genova e l'Europa*. Roma: Teresianum, 1996, s. 294.

¹²⁴⁸ Tamtéž.

bude působit rozvolnění, a ti, kteří jej budou následovat, neboť při skládání účtů půjdou přímou cestou do pekla.“¹²⁴⁹ V čem Doria spatřoval základ veškeré svatosti, pak dobře ukazuje výrok, obsažený v části nazvané *O překážkách duchovního života (De los impedimentos de la vida espiritual)*: „Svatý je ten, který je poslušný; světlejší je ten, který je observantní; nejsvětější je ten, který je nejobservantnější.“¹²⁵⁰

Toto směřování díky Mikuláši Doriovi a jeho stoupcům, v řádu alespoň na čas převládlo, a společně s osobními ambicemi a osobní záští se stalo důvodem Graciánova vyloučení.

Gracián se však nehodlal vzdát a vypravil se se svou záležitostí do Říma. Od papeže Klementa VIII. však získal toliko dovolení vstoupit do některé jiné řehole.

Jelikož dlouho nevěděl, pro jaké společenství se rozhodnout a nenacházel řád, ve kterém by byl přijat, vypravil se do Neapole a na Sicílii, „kde strávil osm měsíců, během nichž pomáhal a zpovídal v jednom špitálu“.¹²⁵¹

Poté se konečně rozhodl ke vstupu k bosým augustiniánům a nalodil se ke zpáteční plavbě do Říma. Lod' však byla přepadena tureckými piráty, Gracián byl zajat a uvězněn v Tunisku. Psal se říjen 1593.¹²⁵²

Věznění trvalo rok a půl, konkrétně do dubna roku 1595. Prakticky po celou tuto dobu nad ním visela hrozba popravky. Ta jej však v žádném případě nezbavila snahy duchovně těšit spoluvězně. I ve vězení „kázal, zpovídal a napomáhal hledat cesty, které by vedly k osvobození zajatců“.¹²⁵³

Poté, co 11. dubna 1595 tuniský paša podepsal osvobozující listinu, „započala nová a poslední etapa Graciánova života, zahrnující závěrečných 18 let života, které strávil jako obutý karmelitán. Sám Gracián vypráví, že poté, co jednoho dne přicestoval do Říma, vrhnul se k papežovým nohám a obdržel jeho souhlas, aby znovu obléknul karmelitánský hábit“.¹²⁵⁴

Paradoxně to bylo právě mezi obutými karmelitány, z jejichž strany se mu před lety dostávalo největšího odporu, kde byl citlivě přijat a všeobecně uznáván, jak o tom sám svědčí: „Všichni mi dávali najevo velkou radost z toho, že mě vidí ve svém hábitu a otec generál mě později učinil magistrem řádu. Byl mi rovněž dán ‚věk‘, jako bych byl složil sliby mezi nimi, na základě data, kdy jsem sliboval mezi bosými“¹²⁵⁵ a natrvalo mi ho uchovali, za což jsem velmi vděčný.“¹²⁵⁶

Lišila se však forma jeho života mezi obutými, od života, který vedl jako bosý karmelitán? Částečně ano: „Zatímco období, které prožil mezi reformovanými karmelitány, bylo plodné především díky službě spojené s vedením a řízením, v období stráveném mezi karmelitány dávné observance vystupovaly do popředí jeho schopnosti kazatele a velmi plodného

¹²⁴⁹ DORIA, Nicolò. *Avisos espirituales. Raccolta di Montserrat*, s. 295.

¹²⁵⁰ DORIA, Nicolò. *Avisos espirituales. Raccolta di Montserrat*, s. 301.

¹²⁵¹ MILLÁN ROMERAL, Fernando – CANNISTRÀ, Saverio. „El Señor guarda los pasos de sus amigos“, s. 219.

¹²⁵² Srov. ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*, s. 346.

¹²⁵³ MILLÁN ROMERAL, Fernando – CANNISTRÀ, Saverio. „El Señor guarda los pasos de sus amigos“, s. 223.

¹²⁵⁴ MILLÁN ROMERAL, Fernando – CANNISTRÀ, Saverio. „El Señor guarda los pasos de sus amigos“, s. 224.

¹²⁵⁵ V konventech jsou dodnes bratři řazeni v chóru, refektáři a při dalších komunitních aktech od „služebně“ nejstaršího po nejmladšího. Gracián chce říct, že obutí karmelitáni mu v tomto ohledu započítali i léta strávená u bosých.

¹²⁵⁶ MILLÁN ROMERAL, Fernando – CANNISTRÀ, Saverio. „El Señor guarda los pasos de sus amigos“, s. 225.

spisovatele. Jeroným nyní psal jménem svých představených, včetně generálního převora řádu. Výčet témat je široký, pohybuje se od misijních pobídek, až k dějinám a spiritualitě karmelitánského řádu. (...) S nasazením se věnoval rovněž péči o tisk Tereziiných děl v překladech do cizích jazyků, stejně tak jako úsilí o její beatifikaci.¹²⁵⁷

Poslední kroky jeho životní pouti jej zavedly do Bruselu, kde strávil posledních 7 let života. Kromě jiného na tomto místě sloužil sestrám bosým karmelitkám, které zde založily svůj klášter, zde se rovněž dočkal beatifikace Terezie od Ježíše, k níž došlo 24. dubna 1614.¹²⁵⁸ Necelých 5 měsíců poté, konkrétně v neděli 21. září 1614, skonal.¹²⁵⁹

Na začátku 3. kapitoly této práce jsem poznamenal, že Jeronýma Graciána je třeba představit poněkud důkladněji, neboť se jedná o osobu u nás prakticky neznámou. Gracián však dlouho zůstával opomíjen i v oficiální historiografii řádu bosých karmelitánů. Jistá změna přišla v průběhu 20. století, v souvislosti s obnoveným zájmem o hledání kořenů karmelitánské spirituality a se studiem života a díla svaté Terezie od Ježíše.¹²⁶⁰

Oficiální rehabilitace se však dočkal až na samém sklonku 20. století. V deklaraci, vydané o Vánocích 1999, se tehdejší řádové definitorium¹²⁶¹ vyslovilo tímto způsobem: „Generální definitorium, na svém 47. zasedání, konaném 15. prosince 1999, (...) posoudilo jako vhodné vydat oficiální deklaraci, která *revokuje výrok o vyloučení z řádu, vyneseny proti otci Jeronýmu Graciánovi*, synu a milovanému učedníku naší svaté matky svaté Terezie od Ježíše. Tento krok je třeba chápat jako oficiální projev jeho rehabilitace a jako nápravu nespravedlnosti, jíž se stal obětí.“¹²⁶²

Kéž tedy i tato práce přispěje k obnovenému zájmu o jednu z klíčových osobností karmelitánské tradice.

¹²⁵⁷ MILLÁN ROMERAL, Fernando – CANNISTRÀ, Saverio. „El Señor guarda los pasos de sus amigos“, s. 225.

¹²⁵⁸ Tamtéž.

¹²⁵⁹ MILLÁN ROMERAL, Fernando – CANNISTRÀ, Saverio. „El Señor guarda los pasos de sus amigos“, s. 225.

¹²⁶⁰ Pro komplexní pojednání o recepci Graciánovy osoby a díla v dějinách srov. APARICIO AHEDO, Oscar I. *Jerónimo Gracián en la historia*. In PIZZARO LLORENTE, Enar – APARICIO AHEDO, Oscar I. (eds.). *Jerónimo Gracián de la Madre de Dios. Nuevas perspectivas*. [2021-04-03]. <<https://repositorio.comillas.edu/xmlui/bitstream/handle/11531/14514/Graci%C3%A1n.%20Nuevas%20perspectivas.pdf?sequence=1&isAllowed=y>>.

¹²⁶¹ Tj. sbor složený z generálního představeného a jeho radních (poradců), zastupujících zpravidla jednotlivé územní celky, na kterých se nacházejí konventy a kláštery bosých karmelitánů a karmelitek.

¹²⁶² DECLARACIÓN OFICIAL DE LA REHABILITACIÓN DE P. JERÓNIMO GRACIÁN DE LA MADRE DE DIOS, OCD. *Acta ordinis Carmelitarum discalceatorum*, 1999, s. 47.

Seznam použitých zkratek

Díla svaté Terezie od Ježíše:

C = *Cesta dokonalosti* (rukopis z Valladolidu)

D = *Dopisy*

H = *Vnitřní hrad*

R = *Duchovní relace*

Z = *Kniha zakládání*

Ž = *Kniha života*

Díla svatého Jana od Kříže:

DJ = *Dopisy*

N = *Temná noc*

V = *Výstup na horu Karmel*

Seznam literatury

ÁLVAREZ, Tomás. *Comentarios a las “Cartas” de Santa Teresa de Jesús*. Burgos: Monte Carmelo, 2012.

ÁLVAREZ, Tomás. *Amigos*. In ÁLVAREZ, Tomás (ed.). *Diccionario de Santa Teresa*. 2. vydání. Burgos: Monte Carmelo, 2006, s. 38–42.

ÁLVAREZ, Tomás. *Amistad*. In ÁLVAREZ, Tomás (ed.). *Diccionario de Santa Teresa*. 2. vydání. Burgos: Monte Carmelo, 2006, s. 42–45.

APARICIO AHEDO, Oscar I. *Jerónimo Gracián en la historia*. In PIZZARO LLORENTE, Enar – APARICIO AHEDO, Oscar I. (eds.). *Jerónimo Gracián de la Madre de Dios. Nuevas perspectivas*. [2021-04-03].

<https://repositorio.comillas.edu/xmlui/bitstream/handle/11531/14514/Graci%c3%a1n.%20Nuevas%20perspectivas.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

BAÑEZ, Domingo. *Censura en el autógrafo de la „Vida“*, In SANTA TERESA DE JESÚS. *Obras completas*, BAC: Madrid 2012, s. 230–232.

BORRIELLO, Luigi. Amore, amicizia e Dio in S. Teresa. *Teresianum* 1982, roč. 33, č. 1-2, s. 283–330.

BROWN, Raymond E., FITZMYER, Joseph A., MURPHY, Roland E. *Nuovo grande commentario biblico*. 2. vydání. Brescia: Queriniana, 2002.

CASTRO SÁNCHEZ, Secundino. *El fulgor de la palabra. Nueva comprensión de Teresa de Jesús*. Madrid: Editorial de espiritualidad, 2012.

DECLARACIÓN OFICIAL DE LA REHABILITACIÓN DE P. JERÓNIMO GRACIÁN DE LA MADRE DE DIOS, OCD. *Acta ordinis Carmelitarum discalceatorum* 1999, s. 46–49.

DENNÍ MODLITBA CÍRKVE I. Doba adventní a vánoční. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005.

DE PABLO MAROTO, Daniel. María de San José (Salazar), heredera de espíritu de Santa Teresa y escritora espiritualidad. *Revista de espiritualidad* 2004, č. 63, s. 213–250.

DORIA, Nicolò. *Avisos espirituales. Raccolta di Montserrat*. In GIORDANO, S. – PAOLOCCI, C. (eds.). *Nicolò Doria. Itinerari economici, culturali, religiosi nei secoli XVI-XVII tra Spagna, Genova e l'Europa*. Roma: Teresianum, 1996, s. 293–306.

EFREN de la Madre de Dios, STEGGINK, Otger. *Tiempo y vida de Santa Teresa*. 3. vydání. Madrid: BAC, 1996.

GIORDANO, Silvano. *Nicolò Doria: una personalità discussa*. In GIORDANO, S. – PAOLOCCI, C. (eds.). *Nicolò Doria. Itinerari economici, culturali, religiosi nei secoli XVI-XVII tra Spagna, Genova e l'Europa*. Roma: Teresianum, 1996, s. 147–178.

GARCIA ORO, José. *Las corrientes rigoristas en la España de Felipe II y su repercusión en el Carmelo Descalzo*. In GIORDANO, S. – PAOLOCCI, C. (eds.). *Nicolò Doria. Itinerari economici, culturali, religiosi nei secoli XVI-XVII tra Spagna, Genova e l'Europa*. Roma: Teresianum, 1996, s. 81–100.

GRACIÁN, Jerónimo. *Escolias y adiciones al libro de la Vida de la M. Teresa de Jesús quo compuso el P. Doctor Ribera, hechas por fray Jerónimo Gracián de la Madre de Dios, carmelita descalzo*. In ASTIGARRAGA, Juan Luis. *Escolias del P. Jeronimo Gracián a la Vida de Santa Teresa, compuesta de P. Ribera*. Ephemerides Carmeliticæ 1981/2, č. 32, s. 343–430.

GRACIÁN, Jerónimo. *Peregrinacion de Anastasio*. BMC III. Burgos: Monte Carmelo, 1933.

GRACIÁN, Jerónimo. *Diálogos sobre la muerte de la M. Teresa de Jesús*. Burgos: Monte Carmelo, 1913.

HERRÁIZ, Maximiliano. *Introducción al Camino de Perfección*, Burgos: Monte Carmelo, 2002.

HERRÁIZ, Maximiliano. *Introducción al Castillo Interior*, Burgos: Monte Carmelo, 2008.

HERRÁIZ GARCIA, Maximiliano. *Amor divino y humano en Teresa de Jesús*. In HERRÁIZ GARCIA, Maximiliano (ed.). *A zaga de tu huella, Escritos teresiano-sanjuanistas y de espiritualidad*, Burgos: Monte Carmelo, 2000, s. 559–574.

HIPÓLITO de la Sagrada Familia. La „elección machucada“ de santa Teresa. Documentos inéditos. *Teresianum: Rivista della Pontificia Facoltà Teologica e del Pontificio Istituto di Spiritualità* 1969, č. 20, s. 168–193.

JERÓNIMO de San José. *Historia del Venerable padre fray Juan de la Cruz*. Valladolid: Consejería de Cultura y Turismo, 1993.

LECLERCQ, Jean. *Amicizia nella vita religiosa*. In ROCCA, Giancarlo (ed.). *Dizionario degli istituti di perfezione*. Roma: Paoline, 1974, s. 516–520.

MILLÁN ROMERAL, Fernando – CANNISTRÀ, Saverio. „El Señor guarda los pasos de sus amigos (1 Sam 2,9)“. Jerónimo Gracián, un hombre en camino... Lettera dei due generali O.Carm e OCD per 4º centenario della morte di P. Gracián (21 settembre 2014). *Acta ordinis Carmelitarum discalceatorum* 2014, s. 211–228.

MORIONES, Ildefonso. *Teresa di Gesù, Maestra di perfezione*. Pamplona: Carmelitane Scalze, 2018.

PAPASOGLI, Giorgio. *Fuoco in Castiglia. Vita di Teresa d'Avila*. Roma: Edizioni OCD, 2006.

POŘÍZ, Jan. Nic není člověku na světě přátelské bez člověka, který by mu byl přítelem. Přátelství u sv. Augustina. *Salve. Revue pro teologii a duchovní život* 2010, č. 1, s. 25–47.

- POŘÍZ, Jan. Poslušnost svaté Terezie ve zlomových momentech jejího života, *Teologické texty* 2013, č. 3, s. 123–132.
- POŘÍZ, Jan. „Zde všechny mají být přítelkyněmi“. Láska k bližnímu v Cestě dokonalosti sv. Terezie od Ježíše, *Salve. Revue pro teologii a duchovní život* 2015, č. 3, s. 119–131.
- RODRÍGUEZ MARTÍNEZ, Luis – EGIDO, Teófanos. *Epistolario*. In BARIENTOS, Alberto (ed.). *Introduzione alla lettura di Santa Teresa di Gesù*. Roma: Edizioni OCD, 2004, s. 527–578.
- RONCHI, Ermes. *I baci non dati*. 3. vydání. Milano: Paoline, 2018.
- ROS CARBALLAR, Carlos. *Jerónimo Gracián. El amigo de Teresa de Jesús*. Burgos: Monte Carmelo, 2014.
- ROSSI, Paolo. *Jacopa de Settesoli*. [2021-02-26].
<http://www.fratellofrancesco.org/www.fratellofrancesco.org/a_fr2_comp_jacopa.html>.
- RUIZ, Alfonso. La correspondencia de Gracián con Santa Teresa vista desde el epistolario Teresiano, *El Monte Carmelo* 1983, č. 91, s. 311–360.
- SANTA TERESA DE JESÚS. *Obras completas*. Edition manual. Transcripción, introducciones y notas de Efrén de la Madre de Dios y Otger Steggink. 9. vydání. Madrid: BAC, 2012.
- SICARI, Antonio Maria. *Charisma Terezie z Ávily. Kontemplace ve službě církvi*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2015.
- SILVERIO, de santa Teresa. *Santa Teresa y sus relaciones de amistad*, Burgos: Monte Carmelo, 1933.
- SÖDING, Thomas. Přátelství s Ježíšem. Novozákonní motiv. *Salve. Revue pro teologii a duchovní život* 2010, č. 1, s. 9–20.
- STEGGINK, Otger. *Sin amor... todo es nada. Afectividad y vida espiritual en Santa Teresa de Jesús*. Madrid: Editorial de Espiritualidad, 1987.
- SVATÝ AUGUSTIN. *Vyznání*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2015.
- SVATÝ JAN od Kříže. *Krátké spisy a korespondence*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998.
- TRAPÈ, Agostino. *Agostino. L'uomo, il pastore, il mistico*. Roma: Città Nuova, 2001.
- URIBE JARAMILLO, Enrique. *Amistad plenitud humana: Santa Teresa de Ávila, maestra de amistad*. Bogotá: Publicaciones ECCO, 1977.
- VANDROVEC, Alexius. Duchovní přátelství u sv. Aelreda z Rievaulx a mnišská tradice. *Salve. Revue pro teologii a duchovní život* 2010, č. 1, s. 51–66.

VICENTE RODRÍGUEZ, José. *San Juan de la Cruz. La biografía*. Madrid: San Pablo, 2012.